ALDONA RUSECKAITĖ

ŠEŠĖLIS

Maironio gyvenimo meniniai biografiniai etiudai

ALDONA RUSECKAITĖ

ŠEŠĖLIS JMM

Maironio gyvenimo meniniai biografiniai etiudai

LIETUVOS RAŠYTOJŲ SĄJUNGOS LEIDYKLA
VILNIUS

PAGARBIAI IR NUOŠIRDŽIAI DĖKOJU
SAVO BIČIULIAMS IŠ AUSTRALIJOS
POETUI JUOZUI ALMIUI JŪRAGIUI
IR JO ŽMONAI LIDIJAI –
JŲ LĖŠOMIS IŠLEISTA ŠI KNYGA.

AUTORĖ

Ru-122

UDK 821.172(092)

ISBN 978-9986-39-719-9

GALOP, KAI MIRSIU,

DARYKITE, KAIP IŠMANOTE.

MAIRONIS

Ir vėl paryčiais rūmų mansardoje baladojosi, lyg blaškytųsi įšėlęs žmogus, lyg kristų sunkūs daiktai, kartais garsas duslus, prislopęs, kartais aštrus, atviras; gal žiurkės siautėja, gal balandžiai į palanges sparnais plakasi, šikšnosparniai tokio triukšmo nesukeltų. Tarytum kažkas erzinasi: nurimsta, tyli, bet tik užmik, ir vėl – buldunkšt virš galvos – kaip rąstgalį numeta. Koks naktibalda drįsta trikdyti Šeimininko miegą!?

Visą lapkritį, gruodį, kai dienos trumpos, o naktys klampios ir ilgos, kai prikibusi prie akių nemiga ir nugrimzti į sapnus pavyksta vos kelioms vidunakčio valandoms, o paryčiais kiekvienas krustelėjimas lyg smūgis prie ausies, dar snūduriuotum, bet vėl – įkyrus bilsnojimas. Kartojasi ir kartojasi! Tiesa, Sesuo Marcelė mansardos pasienyje susikrovusi kelis glėbius malkų, bet kas jas galėtų mėtyti, negi dvasios? Glustelėjo prie akių sapnas, šmėkštelėjo kaimynės veidas, dar gražesnis nei tikrovėje, ir staiga vėl lyg sucypė, lyg suriko, po to nubildėjo laiptais kaip sunki kaladė. Viešpatie, nebeužmigs daugiau, nėra kantrybės! Šeimininkas keliasi, bando surasti ant spintelės žvakę, elektros nežiebia – per daug naktį šviesos, užčiuopia brevijorių, paskui žvakidę, bet niekur nėra degtukų, vėl jauna tarnaitė pamiršo padėti, Sesuo turėtų ją subarti. Stojasi, patamsyje užsimeta chalatą, prisiartina prie lango, vėjas blaško ūgtelėjusius ąžuoliukus, kad tik nenulaužtų, blyksteli auksinės katinų akys – jau skuodžia link Kunigų seminarijos, ten visada padėta ėdalo. Ketvirtis po trijų, šiurpulio laikas...

Išvalykim sielą nuo nykstančios nakties šešėlių! – galvon šmėsteli paties neseniai parašyto „Teksto“ nuotrupa.

ŠEŠĖLIS:

– Šitas „Tekstas" paliko tikra mįslė. Pameni, Šeimininke, jį paskubomis parašei ant vidinės pusės tamsių kolenkorinių viršelių, sąsiuvinis jau, matyt, buvo prirašytas... Šiandieną, deja, sąsiuvinio visi lapai išplėšti, kas ir kada tai padarė? Kodėl? Beliko juodu rašalu smulkiu šriftu brūkštelėtas poetiškas, net kiek mistiškas, tau nelabai būdingas rašinys – iš pradžių lyg apie kažką kitą, protarpiais tarsi apie save, gal dienoraščio netikėti proveržiai ar dramos veikėjo monologas – bet nė vienam tavo herojui netinka. Be pavadinimo, be pradžios, ir pabaiga keistoka: *kukuoja gegutė gūdžiu balseliu* – lyg eilėraščio eilutė, bet ne... Nors esi dar devynioliktojo šimtmečio gale sukūręs eilėraštį apie gegutę ir vienišą našlaitėlę, bet „Tekste" – kiti ilgesiai, kitos godos. Aš sutrikau, nežinau, gal nebėgau greta tavęs tą valandą? Ir Profesorė jį pražiūrėjo – liko šis paslaptingas „Tekstas" iki šiol neskelbtas...

Šešėlis pranyksta, o viršuje vėl šaižiai subilda, tuomet dingteli – gal mansardoje kas paliko pradarą langą, gal vėjas jį atplėšė – nėra ten jokių dvasių. Dieną reikės patikrinti. Šitie rūmai pilni paslapčių, kartais ir pats bauginasi griozdiškumo, erdvių, net ir nesusigaudo, ar tikrai kiekvieną jų kampelį yra apžiūrėjęs, ar pažįsta savo *palocius*?.. Ar labiau jais džiaugiasi, didžiuojasi, ar tik rūpesčių naštą velka? Remontuoti, prižiūrėti, rūpintis nuomininkais. Rūmų istorija paini, sudėtinga. Gal mansardoje nelaimingųjų dvasios blaškosi – juk būta čia ir kalėjimo, ir ligoninių, ir karo pabėgėlių, o kur paslaptingi, nenuspėjami įvykiai senuose, gal keturioliktojo ar šešioliktojo amžiaus rūsiuose, ant kurių pamatų ir iškilo šis gremėzdiškas namas? Į buvusio ka-

lėjimo požemius Šeimininkas retai tenusileidžia... Jeigu ne Kunigų seminarijos profesoriai, visaip įkalbinėję nupirkti iš žydelio aptriušusius namus Rotušės aikštės kampe, niekada nebūtų susigundęs. Bet kai grįžęs iš Peterburgo profesorystės apsisprendė, pašoko pasididžiavimas, pakilo ūpas – turėsiu didžiausią namą Kaune, gal jis pasitarnaus tautos lietuvinimui, gerovei? Tuomet plūdo širdin karštai patriotinės mintys, ir savo santaupų, ir Sesers kraičio nebuvo gaila, ir didelė paskola iš banko nebaugino. Taip, taip, ir pasitarnavo, buvo čia lietuvybės per kraštus: viešasis lietuviškas knygynas-skaitykla, ir dailiųjų amatų mokykla, ir leidinių redakcijos, ir katalikių moterų draugija, mokiusi mergaites namų ruošos, – tačiau priešai bėgo į *aukštas angas* ir skundė rūmų Šeimininką, kad būdamas dvasiškis *apsikrovė moterimis*... 1919-aisiais – apsisprendė ir rūmus padovanojo Kunigų seminarijai. Nors ir pateikė reikalavimų, jog iki savo bei sesers mirties jie *pasilieka nuo fronto antrame gyvenime dešinįjį mūro namų sparną ir jo apačioje sklepą bei daržus ir vaisių sodną*, taip pat Seminarija turi duoti *kurą, šviesą ir užlaikyti vieną tarną*, bet kartais Rektorius įnešdavo į savosios įstaigos kasą nemažas sumas, tarsi būtų sąžiningas nuomininkas.

Džiaugėsi Kauno aukštuomenė, kad mieste yra *palociai*, į kuriuos gali rinktis prezidentai ir ministeriai, dvasininkai ir menininkai, galima čionai pakviesti ir užsienio svečių – erdvu, puošnu, prabangu. Bet kodėl jis šįryt apie tai svarsto? Ogi bildukas mansardoje mintis prišaukė...

Viskas galvoje veliasi, nešviesėja, atsargiai nušlepsi į biblioteką, delnuose pašildo pajūrio akmenėlius, kurie paberti ant darbo

stalo, kasmet iš Palangos kokį įdomesnį radęs parsiveža, dabar juos skaudžiai spaudo, kol ima degti pirštai, gi nesutrinsi akmens, lengviau nepasidarys, dar būtų gerai miego, bet akys vis labiau plečiasi, jau tamsoje įžiūri daiktų kontūrus, iš bibliotekos atveria duris į darbo kabinetą, lėtai juda link lango, nenorėdamas kitame kambaryje pažadinti sesers, stačiomis pasiremia prie rašomojo pulto, aikštėje visai tamsu, jokios žmogystos, tik Šešėlis mindžikuoja prie paradinių kolonų. Spengianti tyla, Rotušės laikrodis dar negreit išmuš šeštą valandą; labiau įsiklausius, kažkur toli girdėti tartum kanopų caksėjimas, ratų bildesys. Gal Šešėlis laukia karietos? Šeimininkas stovi nuleidęs galvą, lyg būdrautų tarp sapno ir tikrovės. Vėl iššoka mintis, kala ir kala smilkinius:

Mane slegia mano paties supiltas kalnas...

Galop atsitiesia, iš pradžių langai kitoje Rotušės aikštės pusėje tamsūs, tačiau staiga pasirodo, lyg kaimynės svetainėje šmėkšteli žvakė, smilkteli blyški šviesa, išnyksta. Ir Šešėlis nuo kolonų kažin kur prašapo, gal arčiau durų prigludo, gal metėsi link Nemuno, o gal nudardėjo nematoma karieta. Sekioja lyg uodega, kasnakt aplinkui slankioja, šniukštinėja paslaptis, taikosi vidun, spokso kiaurai rūmų sienas – tapo lyg antrininkas ar angelas sargas, ar bjaurus seklys, bet juk pats jį prisišaukė, pats... Dar valandėlę pastovėjęs, nebegirdėdamas jokių bildesių, Poetas grįžta į miegamąjį, klaupiasi prie lovos į maldos suolelį, žegnojasi, pasiremia ant alkūnių, dideliais delnais suima galvą. Tolsta nuo triukšmo mansardoje, nuo lapkričio vėjų sode, nuo Šešėlio persekiojimų, nusileidžia daug mėlynos spalvos ir giedantys angelų chorai...

Klūpomis užsnūdusį rado pakirdusi Sesuo:

– Broli, tau jau reikia Seminarijoje būti, pamigai! Šįryt *Konferenciją* klierikams turi pasakyti, o pamigai...

Blykšta rytas, saulė pro debesis nesiteikia pasirodyti, lyg pro kiaurą rėtį plonu blyksniu šviesa prasiveržia į dieną ir vėl slepiasi, snūduriuoja – paniuręs lapkritis. Rektorius šiandieną išeina pro paradines savo rūmų duris, nors dažniausiai į Kunigų seminariją žingsniuoja per sodo vartelius. Išniręs laukan sustoja, ranka glosto apvalią baltą koloną – jos liemuo storas ir šiurkštus. Žiūri į Rotušės bokštą. Rūksta kaminai, jie į niūrų dangų leidžia ilgus juodus tumulus. Šeimininkas prisimena naktį sušmėžavusį prie rūmų kolonų Šešėlį – tikrai tarsi kieno stovėta, stupučiuota, tarsi spardyti akmenėliai. Dar valandėlę mindžikuoja, užsimerkia, giliai įkvepia oro, suvokia, kad vėluoja. Kerta kampą, aikštė tuščia, tik spūdina viena kita žmogysta, žingsnių aidą sugeria tiršta rytmečio blausa. Dūluoja Švenčiausios Trejybės bažnyčios bokštai, čia pat varteliai į Seminariją, tačiau ryto Keliauninkas vis dar neskuba – pasuka keletą žingsnių į dešinę, stabteli, minutėlę žiūri į tuos pačius langus, kuriuos stebėjo naktį...

Iš tavo akių krinta svajonės į mano sielą...

Lėtai apsisuka, ir jo sunki, kiek pakumpusi figūra pranyksta už Seminarijos vartų. Taip prasideda dar viena diena su slogiu širdies nerimu.

Be paliovos sukasi gyvenimo ratas ir mėto iš Praamžiaus liepsnojančio aukuro gyvatos kibirkštis.

Šįryt persekioja jo paties parašytas „Tekstas“, dalijasi į sakinius, lyg aštrios sidabrinės adatėlės šokinėja po galvą ir mintis, užgaudamos pačią širdį...

Kunigų seminarijoje dvidešimt metų – vien pareiga, maža atsipalaidavimo, nors kartais netyčia šokteli netikėta kibirkštis – atvirumo ar juoko. Jaunų kunigų laukia sunkus likimas, neeilinis darbas, didelis pasiaukojimas. Ar visi teisingai pasirinko? Rektorius dažnai jiems kalbėdavo, liepdavo pamąstyti:

– *Čia jūsų pačių dalykas; nuo jo visa ateitis, laimingas ar nelaimingas – visas gyvenimas: apsirikti – tai tarsi sąnariui išeiti iš savo vietos ir nuolat kankintis...*

Nereikia su kunigyste skubėti! Kartą nusprendęs, jau nieko negali pakeisti... Tačiau jis pats niekada nedejavo, retai abejojo, viskas sugulė į eilėraščius, viskas!

– *Palaiminti tie, kurie tą pašaukimą rimtai pasirinko – juk tai pasiaukojimo pašaukimas, garbingiausias...*

Todėl Rektorius savo auklėtiniams griežtas, tegul jau dabar suvokia, kad reikia pasiruošti išbandymams, nors išties jaunuolius myli, pripažįsta, jog jų studijos sunkios, mokslo reikalavimai didėja ir įtampos jiems užtenka. Tik pro storą vaidinamo rūstuolio kaukę retai parodo jautrumą.

Ką pasakyti jiems šį nykų rytą, kai iškankino sapnai ir nemiga, kai po langais vėl trypčiojo Šešėlis lyg nerami dvasia, kai vilties gyvenimui vis mažiau, kai nepermaldaujamai kamuoja ligos ir visai nebelanko įkvėpimas? Lyg rūdys graužia vienatvė. Užplūdęs didelis nuovargis. Jau reikėtų jaunesnio rektoriaus, geriau pagaunančio klierikų mintis, o jam tik be rūpesčių ilsėtis. Gal dar ką parašytų...

Prefektas sutinka Rektorių išsigandęs:

– Ar nesusirgote, tamsta? Jau ketinau jums skambinti į namus, maža kas gali atsitikti...

– Žinoma, gali, bet viskas gerai. Nesirūpink. Užsisvajojau šį rytą, nežinau, ar pramigau, ar dar kas atsitiko, *manyje gaudžia visas pasaulis...*

Ir vėl mintelė susprogo!

Paduoda prefektui apsiaustą, atidaro sunkų juodą, jau gerokai nutrintą portfelį, lėtai ištraukia pluoštą lapų, paguldo juos ant stalo, gal greičiau iš įpročio, suvokia, kad juose nieko reikalingo neras, tikrai nežino, ką pasakyti, visada būdavo *Konferencijai* nepriekaištingai pasiruošęs, o šiandien jaučiasi tarsi būtų visai tuščias, tarsi gerklę spaustų troškulio gumulas. Klierikai neturi suprasti jo nuotaikos ir irzulio.

Auditorija pilnutėlė, visi sustoja, žiūri kiek nustebusios, tačiau pagarbios akys, nors nušlamena ir lengvas nusivylimas – jau manė, kad Rektorius vėl serga, kad turės laisvą valandą. Jie buvo pajutę ypatingą Profesoriaus punktualumą – *minutė į minutę*, o patys apie vėlavimus nedrįso net pagalvoti. Klierikai prisimena, kad stojant į seminariją kartais Rektorius jų visai ne juokais teiraudavosi:

– *Na, tai ar nesate miegaliai?*

Vaikinai, išgirdę šį klausimą, visuomet sutrikdavo. Jau ir taip jaudindavosi, drebėdami prieš didžiausią Lietuvos Poetą, o čia – proziškas ir netikėtas klausimas. Kažką išsigandę suveblendavo ir sprukdavo laukan. Suprato – pramiegosi – bus bėdos! Bet ir jų ausis pasiekė nuogirdos, kad Profesorius kartais šiek tiek pavėluoja į Mišias katedroje, klebonas netgi drįso prie visų paklausti, ar jis namuose neturįs laikrodžio, kodėl

reikią laukti... Akibrokštas bazilikos šeimininkui baigėsi liūdnai – Prelatas pasiskundė arkivyskupui, ką ten pasiskundė, tiesiog ultimatyviai pareiškė:

– Arba jis, arba aš! Viešų priekaištų neketinu klausyti!

Po to ir iškeliavo katedrinis klebonas į tolimąją Žagarę.

O juk Prelatas pats ne kartą rašė ir kalbėjo, kad į Mišias kunigas negali vėluoti nė minutės, kad *dėl vienos užkalbinusios bobelės nelieptų laukti tūkstančiams susirinkusių žmonių.* Pavyzdžiu vis kėlė vokiečių ir šveicarų tvarką, kur jam tekę būti. Iš jų siūlė pasimokyti punktualumo, gerbti *susirinkusių maldininkų* laiką ir būtinai zakristijoje pakabinti laikrodį, kuris garsiai muštų valandas. Gal paties Kalbėtojo laikrodis valgomajame šiek tiek vėluodavo, taip padarydamas nedidelių bėdų. Net vasarodamas Palangoje, rūpinosi namų laikrodžiais ir rašė nurodymus Seseriai:

Ar sukantis laikrodis eina? Jei stovi, tegul praneša laikrodininkui, kad pataisytų.

Rektorius valandėlę stebi klierikus, parodo ranka sėstis, krenkšteli, vėl pakilnoja savo užrašų lapus, tarsi kažko ieško, bet galop viską užverčia ir prabyla:

– *Ar nesame kartais, ar nesijaučiame atsiskyrėliais, vienuoliais net skaitlingiausioje ir linksmoje minioje, ... kuomet mūsų siela kito ūpo pagauta veržiasi kur kitur, ... kuomet ją aplanko kažkoks liūdesio angelas, kuomet jaučiamės vienut vieni...*

Auklėtiniai klauso nesuprasdami, kas nutiko, jie pripratę prie kitokio Profesoriaus – uždaro, griežto, tikslaus. O ir jo kalbos, jo *Konferencijos*, kurias pasako klierikams, tai vis apie mokslo vertę, lavinimąsi, kartais apie kunigų apsileidimą, blaš-

kymąsi, kai neatliekama pagrindinė pareiga, vis pamokymai, kad reikia savo veido prakaite valgyti duoną, neužkasti talento, nuo Dievo duoto, nepavirsti tingiais *molio motiejais*. Išleisdamas žiemos ar vasaros atostogų atsakingai, papunkčiui prisakydavo laikytis kunigiško elgesio normų: blaivybės, skaistybės, baugindavo nesitrankyti po svečius, nežvilgčioti į priešingos lyties ypatas, nepamiršti maldos, gerbti tėvus – vis pavyzdžiu statydavo Valančių, kuris ir vyskupu būdamas bučiuodavo savo motinai ranką. Klierikams liepdavo visur dėvėti sutaną, ilgai nemiegoti, viešai nekalbėti, daug skaityti, nevažinėti dviračiu – nors būdamas jaunesnis pas savo draugus provincijos parapijose ir pats mielai apžergdavo dviratį. Seminaristai, taip kasmet palydimi atostogų, viską mokėjo mintinai, nelabai atidžiai klausydavo, o namuose priesakus gerokai primiršdavo...

Klierikai šį rytą nustebinti – niekada negirdėjo atvirų Profesoriaus sielos prisipažinimų. Nors jo rūstumą buvo perkandę ir žinojo, kad Rektorius esąs ne toks, koks vaizduojasi. O ypač jis buvo palankus kuriantiems auklėtiniams.

Maironis buvo pasaulietinis kunigas, praktiško proto, plačiai bei atlaidžiai žiūrįs į jaunuolių silpnybes...

Įsiminė praėjusių metų Užgavėnės. Klierikai išleido satyrinį laikraštėlį „Bizūnas“, rytmetį jį išmėtė po Seminariją, o ten – profesorių ir Rektoriaus karikatūros! Siaube, kaip supyko kai kurie dėstytojai! Sušaukė posėdį. Rektorius vartė, vartė, vis plačiau šypsojosi, o kai pamatė save – sugriovė visą teismo rimtį – juokėsi garsiai! Dėstytojai pasijuto lyg nusikaltę ir apkvailinti mokinukai, o Rektorius dar pridūrė:

– Klierikai šaiposi iš mūsų ydų, nieko, kolegos, ne visi vaistai būna saldūs, būna ir karčių... Pastabumas kunigui reikalingas...

Studentai išsiskirstė linksmi, dėstytojai – nuriję kartėlį.

Galbūt Rektorius ir savo jaunų dienų dar nepamiršo, kai maištas liejosi per kraštus. Pažįstamiems kunigams kartą laiške pasiūlė:

Jei kunigas taip visiems įkyrėjo, nejaugi negalėtumėte jam kokį boikotą apskelbti; būtų tat visai pagal naujos gadynės dvasią!

Bet šįryt Profesorius neatpažįstamas. Jis vėl ilgai tyli, žvelgia kažkur pro šalį, tarsi pamiršo, kur esąs ir ką veikiąs, griežtumo nelikę, veidas nuovargio apneštas, akys priblėsusios, klierikai žino, jog dažnai sergąs. Jie jau buvo suaugę, tačiau dar nepatyrę sunkumų ir prieštaravimų, neiškankinti gyvenimo, o Rektorius jiems atrodė visai senelis. Nors nustebdavo per išvykas, ypač kai mokslo metų pabaigoje visa Seminarija plaukdavo garlaiviu – apie du šimtai klierikų – iki Raudondvario, Veliuonos ar važiuodavo į Palangą. Poetas atsiskirdavo nuo profesūros, stengdavosi suartėti su auklėtiniais, pasikalbėti, ką nors įdomaus papasakoti iš savo praeities, laukdavo ir džiaugdavosi, kai jaunuoliai užtraukdavo dainas jo žodžiais. Kartais iš graudulio net ašara sužibdavo akyse... Nesigėdijo. Ir kaip atjaunėdavo! Seminaristai žiūrėdavo apstulbę, kaip gali žmogus pasikeisti, kai nusimeta oficialumo kaukę, kai šypsosi, kai atsipalaidavęs.

Klierikams atrodė, kad Rektorius jokio pasitenkinimo nejautė, nešdamas seminarijos administravimo naštą. ... Kartą net prisipažino, gal vertėjo jam tapti matematiku...

Konferencijos rytas vis dar tęsiasi. Įtampą jau pajuto visi auklėtiniai, ir patys ką nors padarytų, kad tik būtų lengviau Kalbėtojui. Štai paprašytų padainuoti ar grigališkai pagiedoti – yra Seminarijoje klierikų choras, Profesorius visada su dideliu dėmesiu ir atida klauso, skatina savo auklėtinius išmokti giesmių, dainų, išlavinti balsus, kad parapijose jie būtų šviesuliai – bet dabar jų nieko neprašo. Vis dar tyli, galop prabyla:

– *O vis dėlto kai aš prisimenu tuos laikus, kai pats buvau seminarijos auklėtiniu, man jie atrodo laimingiausi gyvenime. Buvo tada trūkumų daug daugiau negu dabar, siauresnis buvo regratis, bet ir mažesni rūpesčiai...*

Išsitraukia iš kišenės nosinę, nusivalo smulkiais prakaito lašais išpiltą kaktą, žvilgteli į laikrodį. Laiko likę nemažai, bet Rektorius iš lėto krauna atgal į portfelį popieriaus lakštus, kurių taip ir nepanaudojo, jau lyg ruošiasi išeiti, tačiau po pauzės priduria:

– *Kunigui reikia būtinai dviejų dalykų: tam tikro mokslo ir tam tikro išdirbto šventumo.* Pamąstykite apie tai, *priešaky – kunigystė!*

Vėl tyli, žiūri pro langą, po pauzės lyg sau prataria:

– Geriau kunigams *nesileisti į politiką, paklusti valdžiai,* ramiau gyvensite, nebus skaudu dėl visokių smūgių, nebus skaudu...

Taip jis sako dabar, jau baigiantis gyvenimui, tačiau Nepriklausomybės prieaušryje, kuriantis Lietuvos valstybei, skatino kunigus visur aktyviai dalyvauti, veikti, įtakoti.

Išeina nieko nepaaiškinęs, neatsisveikinęs, prefektas padeda apsivilkti paltą, paduoda kepurę, Rektorius tyliai uždaro duris ir vėl nugrimzta į pilką lapkričio dieną.

Klierikai nuščiuvę, nelinksmi, tokį savo Profesorių matė pirmą kartą, neskuba skirstytis, šnekučiuojasi grupelėmis, jiems tą valandą gėda, kad ir patys visokių kvailysčių iškrečia.

Rektorius nežino, kur dabar eiti, kokius reikalus tvarkyti. Priekaištauja sau – ko gi prieš klierikus suskydo, kodėl jį šįryt apėmė praeities nostalgija – tikrai senatvė. Senatvė!

Pajunta jau beatidarąs Šventojo Kazimiero draugijos knygyno duris, varpelis sutilindžiuoja, pribėga tarnautojas, pagarbiai sutinka. Poetas dairosi po kambarį, dar rytas, jos nėra, nors čia tarnauja kasininke, matyt, vėluoja, o gal susirgo, gal dukrelei kas atsitiko? Vėl neramu – tokia diena...

Knygyno pardavėjas atneša Maironio „Raštų" pirmąjį tomą, į kurį sudėta lyrika:

– Jūsų pažįstama ponia iš Amerikos prašė atsiųsti knygą su tamstos autografu, gal paskirsite žodelį?

Autorius iš lėto ima savo knygą, atverčia kur papuolė:

Dažnai meldžiuos karšta malda; / Sugrįžk, sugrįžki, valanda /.../ Kai žėrė jaunas įkvėpimas, / Jos balsui pritarė jaunimas...

Pasijunta lyg nudegęs pirštus... Jaunystė! Įkvėpimas! Juk nebegrįš! Reikia daugiau melstis už savo ramybę, sveikatą, ką čia jaunimas – kad jau ir bendrauti su jais nemoka! Betgi kartais užplūsta nenumaldomas jaunų dienų ilgesys, šokteli viltis – *paliesiu lyrą kaip tada*, neįmanoma atlaikyti, todėl ir šį septynių eilučių kūrinėlį neseniai parašė. Dabar niūrų rytą atversti pataikė...

Brūkšteli poniai į Ameriką lakonišką autografą, užverčia knygą, jau kyla, prisimena nepažymėjęs datos – vėl prisėda – svarbu ženklinti laiką, jis mėgsta tikslumą.

Jau prasidėjęs dvidešimtojo amžiaus ketvirtasis dešimtmetis.

Poetas žino, kur ras nusiraminimą – kai vartys Lietuvos istorijos veikalus, rankios medžiagą savo naujajai dramai „Barbora Karalienė", tuomet viską užmirš. Taip ir gelbstisi.

PROFESORĖ pakeliui į amžinąjį būstą. Paskandinta baltųjų lelijų kupstuose lyg neįžengiamuose Jordano upės brūzgynuose, kai nukrypęs iš tako į kairę ar dešinę pavojingai pasiklystum. Lelijos – kelio ženklas – vienakryptis...

Švintančio ryto saulėtas vainikas.

Gaila, kad nesurado Poeto neskelbto „Teksto" ant juodo kolenkoro viršelių, kai rašė monografiją, kai tyrinėjo kiekvieną lapelį. Profesorė būtų susidomėjusi...

Griežtas kilnus profilis, *bordo* suknia, baltos pirštinaitės, lelijos ir dar neuždėtas karsto dangtis, bet Profesorės čionai jau nėra...

Prie amžinybės vartų pasitinka Maironis:

– Per didelius šalčius ir pūgas išsiruošei, Profesore, gal žinai, kaip mano sode medžiai? 1929 metais buvo irgi atšiauri žiema, *mano sode daug išgaišo nuo šalčio medžių, net sierenkos.* Ar beliko dar kas mano sode?

– Medžiai... Sierenkos... Jau mums neturėtų rūpėti. Poete, tavo *kūryba – viena iš pagrindinių gairių lietuvių literatūros istorijoje. Poezija kaip orientyras, kaip pastovus atskaitos taškas.* Su *Maironio vardu* klostėsi *ištisa poetinės kultūros epocha! Epocha*! Siūliau, kad tau, Prelate, sostinėje, Vilniuje, iškilų

paminklą pastatytų, bet iki šiol sklando abejonės, mat šiame mieste nėra tavo žingsnių aido...

– *Kilo klausimas dėl Vilniaus vyskupo. Roma apie mane nė klausyti nenorėjo,* – guodžiasi Poetas.

– Tačiau rūpėjo tamstai Vilnius, *su nuostabiu meistriškumu* sostinei eilėraštį sukūrei, jaudinaisi, visur paminėdavai su viltimi, kad atgausime sostinę, parašei „Nuskriaustos lietuvių tautos atsišaukimą į pasaulio tautas", apeliavai į Europos sąžinę dėl *atskelto Vilniaus – Lietuvos širdies, dėl Tėvynės kūnui padarytos amžinos žaizdos.* Sielojaisi dėl valstybės reikalų, ne sau garbės troškai...

– *Ir kas ta garbė, giesmėmis apdainuota? / Šešėlis, kurs bėga greta! Šešėlis, šešėlis, šešėėėėėėlis!* Patyriau savo gyvenimu, Profesore, kokia garbės kaina! *Šešėlis!*

– Suprantu, sutinku – šešėlis, bet jį taip pat ne kiekvienas turi. Tavo, Kūrėjau, Šešėlis daug kam užstojo saulę, driekėsi per miestą, šalį, jis trukdė kitiems, sekė tave, stebėjo, tarnavo, viską dabar žino...

– Viską? – pirmąkart Poetas nusišypso. – Viską? Netiesa! Pasprukdavau aš nuo jo... Būtų labai nuobodu, jeigu kas nors žinotų viską. Mano gyvenimas niekada nebus užbaigtas, juk Šešėlio tarnystė ir dabar tebesitęsia, tik keičiasi jo pavidalai, kartais aš ir pats nebeatpažįstu. Bet vis tiek klausiu, Profesore, kaip šią žiemą mano sodas, daug triūsiau tupinėdamas apie medžius ir gėlynus...

– Betgi, Poete, pats parašei: *siela tapo laisva nuo žemės dulkių; jis prikopė išganymo viršūnę*, kam nepaliaujamai tau žemiškieji rūpesčiai?..

– Profesore, juk pati žinai, kad mano gyvenime buvo daug

prieštaravimų. Kai atsigręžiu į savo septynių dešimčių vingiuotą kelią, kartais pats savęs nesuprantu, nustembu, net išsigąstu – kodėl žengiau vieną ar kitą žingsnį? O tamsta mane tiek tyrinėjai, kilnojai kiekvieną popierėlį, rankraštį, laišką, įsigilindama skaitei kūrybą, bet ar viskas tapo iki galo aišku, argi viskas? Aš turėjau daug paslapčių!

– Dar anksti kalbėti apie kūrybą, paslaptis, pažinimą, pakilimus ir nuopuolius... Šešėli, kuris stovėjai naktimis užsislėpęs už Poeto rūmų kolonų, tu atsakyk, tu viską papasakok, kas žemiška, tu bėgai greta, bėgai ir bėgai, skubėjai, klupai, kėleisi, buvai su purpurine ar auksine mantija, buvai su pelenų spalvos ar purve išvoliotu drabužiu, tavo, Šešėli, lemtis – bėgti ir pasakoti, – liepia Profesorė.

– Klausau, Šešėli, – sutinka Šeimininkas. – O su tavimi, Profesore, kai čia apsiprasi, ne kartą kalbėsimės...

ŠEŠĖLIS:

– Mano Šeimininke, paminklo Vilniuje tau niekada nepastatys, laikai nebe tie. Nereikia, nes dar ir tyčiotis kas pradėtų – o po mirties svarbiausia ramybė. Geriau apsakysiu naujienas iš tavo sodo: mažai belikę vaismedžių – dvi obelys, vienos iš jų tik pusė kreivo kamieno, kita dar didelė ir tiesi. Jos tebežydi pavasariais, užmezga mažulėlius silpnus obuoliukus, kurie nesulaukia brandos. Kartais ta, kuri arčiau rūmų – saldinė – užaugina vieną kitą obuolaitį, o kreivoji lyg nelaiminga motina – viduryje brandinimo persileidžia, numėto žemėn – po nesveikus vaisiukus skruzdėlės ir kirminai landžioja, paukšteliai sulesa, pakapsi ir šimtametės senės varnos, kurios tave gerai pamena. O štai kriaušė kairėje sodo pusėje kasmet žydi lyg

dvidešimtmetė jaunamartė, aukšta, kupli, jau stogą siekia, atžalas iš kamieno leidžia. Kaip ir tikėjaisi, Šeimininke, po tos šaltosios žiemos rašydamas laiške save bičiuliui: *lieka viltis, kad gal iš kamieno atžels...* Atžėlė! Kriaušė primezga vaisių, užaugina, jie aplaukėję, bet žmonės dar ragauja, aptarinėja, kokią čia veislę, Sodininke, buvai įskiepijęs? Užtat du ąžuolai, kuriuos krašte sodo arčiau Nemuno pasodinai, ir dvi lygiakamienės tuopos – milžinai – ne medžiai, seniai rūmus praaugo, patrakę vėjai jų viršūnėmis švilpauja, žinias nešioja, paukščiai išskrenda ir grįžta. Siūruoja. Dar kelias kartas pasitiks. Vaiskrūmiai, gėlynai – nebe taip svarbu, vienadieniai dalykai, neverta krimstis – viskas greitai kinta. Nutolo tie laikai, kai, Šeimininke, pats savo sode mokei Namų ruošos mokyklos mergaites prižiūrėti rūtų darželius, auginti gėles, sodininkauti. Žinau, tau nepatiktų klevai, jų vėl priaugo, išsiskėtriojo, užgožia saulę, skriaudžia tavo senutes obelis. Tikriausiai juos rautum. Betgi vienas juokingas nutikimas tebėra prisimenamas, kai tu kartu su vyrais traukei virvę, kad išluptum su šaknimis seną klevą, mat reikėjo sodui žemės ir erdvės.

– Pamenu, pamenu, virvė nutrūko, nuvirtome visi į žolę, mane darbininkai prispaudė, vos šonkauliai sveiki liko. Buvo visiems išgąsčio, o man tik juokai, dar tyčia pagąsdinau, kad jau mirštu...

Profesorės laidotuvių dieną, prieš pat Naujuosius metus, pasaulis paskendęs snieguose, baltuma – aikštinga karalienė – užgožusi visas spalvas, dangus vis dar atviras, byra ir byra mažulėlės snaigės, lyg nematoma ranka kimštų kuo storesnį amžinybės apklotą. Tamsi palydų procesija iš lėto juda tarsi juodai

baltame kine, stumdosi lyg vatos gniutule. Dunksi lediniai grumstai į vienišos keliauninkės karstą.

Poetas ir Profesorė suklusę, ar nuskambės „Marija, Marija“? Kad tik sušalę ir susnigti laidotuvininkai nepamirštų giesmės, nepaskubėtų išsiskirstyti. Iš baltos miglos pakyla skardūs giedotojų balsai, jų aštrumas kimba prie smulkių medžių šakelių, barsto ant veidų šerkšną: *Marija, Marija, / Skaisčiausia lelija, / Dangaus karaliene šviesi! /.../ Vargai kasdieniniai / Kaip pančiai gelžiniai / Mus rišti kada bepaliaus?*

– Viskas, iškilioji Profesore, štai jau esame aukštose erdvėse, žemėje liko tik mūsų šešėliai, jie tegul velka geležinius pančius!

Šešėlis supranta – jam teks pasakyti daug tiesos, bet kai kada ir pameluoti, apgauti, nuslėpti, nes tiesa ir tiesa, ką mano kiti, ką jie kalba, ką ir kaip rašo, – tokia tiesa ne visada reikalinga, gyvenimas nuo jos apkarsta. Poetas per savo amžių patyrė daug nuoskaudų, kai kurie dalykai jam lyg kokie septyni kalavijai sužeidė širdį ir sielą, lyg užkeikti nuodai apkartino sąmonę, kiti – užsimiršo arba pats juos tarsi seną nuorūką sutrypė į žemę.

Tačiau juk neužmiršta šlovingoji praeitis! Poezijos didybė! Nepralenktas talentas! Amžinas pripažinimas! Nesimuistyk, Šešėli, gyvenk ne tik šia diena!

Šiuo metu Šeimininkas neramus, jo širdį dilgo jauna mūza – netikėta, įdomu, svarbu... Poetas vienišas, pasiligojęs, dažnai

gniuždomas, nors iš šalies šaltas ir išdidus. Uždaras, su kauke, net kiek pasipūtęs – taip apie jį kalbės žmonės ir vėliau.

Pačioj jo prigimty bene buvo tas ryškus didingumo bruožas.

Tačiau dabar šiluma suspurda lyg jaunas balandis krūtinėje, senatvės našta tarsi smėlio maišas nukrenta, veido raukšlės išsilygina, akys sušvyti – viskas akimirksnį užsimiršta. Viskas! Šią popietę susitiks...

Šešėlis vėl užima pozicijas prie kolonų, jo ilgos kojos, liemuo, krūtinė, galva įdienojus nutįsta per visą Rotušės aikštę, paskui su saule sukasi vakaropi, užkrenta ant Šeimininko rūmų stogo, bet į sodą prasiveržti nespėja, užeina debesys, kiek čia tos žiemos dienos, viskas nugrimzta ir dūla rūmuose tarp storų sienų, aklinai uždarytų langų – laisvė tik mansardoje...

1925 metų pavasaris kapstėsi ilgai, šaltis visus išvargino. Galop sode pražydo snieginės, žibutės, vėliau narcizai. Ši žiema Poetui buvo nelengva – didelis paskaitų krūvis, Seminarijoje pradėtos grandiozinės statybos, laikraščiuose – nesibaigiantys kūrybos puolimai, gęstantys troškimai, besiglaustanti vienatvė. O ir užsnūdusi poezijos mūza ar bepabus? Jau prieš gerą dešimtmetį Liudui Girai rašė:

Man jau antri metai, kai jausmai užmigo ir giesmė nutilo; nevienodi Dainių keliai...

Tačiau ir po tokių nusiminimų plunksna vėl sušvisdavo kūrybos deimantais ir eilėraščiai guldavo ant popieriaus... Šiuo

metu buvo paniręs į Lietuvos istoriją, globstėsi su savo mylimiausiu personažu – Vytautu Didžiuoju, jį idealizavo, juo tikėjo ir stiprinosi, tačiau rašydamas dramą apie Karalių, pagaudavo rašąs ir apie save:

Toksai ant žemės čia žmogaus likimas! / Ateina laikas: nori ar nenori, / Kitam užleisti reikia vietą...

Istorija, kasdienybė, laikinumas, amžinatvė – visa susipynė. Poetas dar troško tikros širdies draugystės. Aplinkui tiek šurmuliavo ir sukiojosi žmonių, tačiau vienatvė vis tiek graužė ir kankino, dažnai jautėsi nuviltas ir nereikalingas. Prisipažino:

– *Jaučiu didį dvasios badą...*

Vien pareigos! Kartais užsidarydavo kambaryje, dėliodavo pasjansą, niekas nedrįsdavo sutrukdyti.

Velykos išaušo balandį. Tuojau po jų vieną popietę į svečius pakvietė bičiulis kunigas Mykolas Vaitkus.

Kunigų gyvenime daug vienatvės, rutinos, tad jie troško dažniau bendrauti prie kavos ar arbatos puodelio su skaniais pyragaičiais, neužmiršdami ir baltojo vyno taurės. Vis pas kitą kunigą kiekvieną savaitę rinkdavosi artimų draugų būrelis. Pas Maironį užsukdavo ir dažniau – jo būstas buvo erdviausias, o ir vaišės gausesnės – Sesuo lepino Brolį ir jo bičiulius. Net ir kunigijos draugėje Prelatas nebuvo itin kalbus, mėgo daugiau klausytis, o kai tardavo žodį – tik svarų. Atrodė, tarsi save taupo. Baisiai nemėgo ginčų – tuomet iš karto atsisveikina ir traukia namo.

Labiausiai atšildavo pas kanauninką Juozą Tumą-Vaižgantą per Juodąją vakarienę po velykinių rekolekcijų Vytauto baž-

nyčioje, kai už stalo sėsdavo trylika dvasininkų. Tuomet Poetas su komentarais ragaudavo pasninko valgius, juokaudavo, kad *gydytojas patarė nevalgyti, o paragauti juk galima...* Kunigai patraukdavo vienas kitą per dantį, pasišaipydavo, Prelatas liepdavo šeimininkėms apstoti Adomą Jakštą – Aleksandrą Dambrauską, krauti valgius į jo lėkštę, nes šis *baisiai sudžiūvęs.* Mėgo pasakoti įspūdžius iš Peterburgo, Šveicarijos, Italijos. Paporindavo ir neseniai išgirstą anekdotą, o kadangi susirinkdavo po išpažinčių klausymo, ta tema ir pašmaikštaudavo:

– Jaunas kunigėlis klauso išpažinčių, piemenukas stena, stena, nedrįsta paskutinės nuodėmės ištarti, ganytojiškas tėvelis drąsina vaiką, o šis vis nedrįsta, vos neverkia, prisipažįsta, kad labai bijo. Pagaliau išpažįsta – ***kunigėli, kai tamsta aną nedėldienį įlipai pamokslą sakyti, aš pamislijau, kad tas rupūžė vėl kokį pasninką užduos.***

Visi atsipalaiduoja. Kartais net garsiai juokiasi, vienąkart Maironio pensnė sriuboje paskendo, bet nieko – išsiėmė ir toliau valgo.

Atsisveikindamas su šeimininkėmis, Poetas nepamiršta mestelti pagyrų žodį:

– *Na, moterys, jūsų gaminiai nepakenčiami. Prisiragavau, vos apsisuku. O kas būtų, jei būčiau dar ir prisivalgęs.*

Tačiau ne visada Prelatą užvaldydavo pakili ir linksma nuotaika...

ŠEŠĖLIS:

– Šeimininke, reikia pripažinti, jog tu visai kitaip elgdavaisi mišrioje pasauliečių draugijoje. Tą paliudijo ir kunigas Mykolas – *tuokart Poetas būdavo toks paprastas, mielas, gana*

linksmas... Maironis – pasaulio kunigas, mėgstąs žmonių draugiją, gyvenąs plačią žmogiškų išgyvenimų skalę. Vien vyriška kompanija, tos pačios pakyrėjusios kalbos, nei juokų, nei žaismės – tokia aplinka tave slėgdavo. Jausdavaisi tarsi belaisvis...

– Taip, sutinku, juk aš Poetas: *Nenurimstanti ieško dvasia / To, kas dora, gražu ir kilnu...* Man reikėjo įkvėpimo, visur jo ieškojau, būčiau brangiai užmokėjęs už dangišką kūrybos palytėjimą, už *dvasios sumirgusius žaibus*, o pasauliečių sambūriuose nuotaika visai kita nei uždaruose kunigų pasėdėjimuose, visai kita... Aš pats ir paraginau kunigą Mykolą burti draugėn menininkus – vyrus ir moteris, deklamuoti, dainuoti, muzikuoti, jis man pritarė, dėl manęs ir stengėsi...

Dabar Prelatas ir skubėjo pas bičiulį Mykolą, čia susirinkusi kompanija buvo linksma, dar rideno Atvelykio margučius, tikrino kiaušinių stiprumą, mainėsi, įsišėlo ir išdykėliškai kaišiojo vieni kitiems į kišenes. Poetas turėjo silpnybę velykinių margučių raštams ir vingrybėms, keletą pačių dailiausių paguldęs svetainėje ant lentynėlės grožėdavosi visus metus, kol per kitas Velykas gaudavo naujų, dar gražesnių. Svečiuose pas kunigą Mykolą per šėlsmingumą atsitiko ir nešvarių dalykėlių, kai nelabai kietas kiaušinukas kurio nors svečio kišenėje susitrynė. Bet visa tik juokai – atsipalaiduoti, užsimiršus juoktis, glaustis pažįstamų būryje – tegul ir neatviraujant, tačiau valandos malonios. Aišku, aukštajam Svečiui į kišenes niekas kiaušinių nekaišiojo. Viena viešnia prikibo prie Poeto – būtinai parašyti į jos albumėlį eilėraštį. Palangoje ar savo namuose kartais taip elgdavosi – brūkšteldavo ponioms posmelį, tačiau svečiuose

retai rizikavo, bet tądien, paveiktas šventiškos nuotaikos, sutiko. Sutiko, galvojo – gal sukurs kokį *kalambūrą* apie kiaušinių daužymą, bet iš karto suprato, kad nesinori juokauti, netraukia, o rimtai parašyti ekspromtu, kai plunksna po truputį šimpa – tikra bėda... Suirzo, išėjo į kitą kambarį, parimo ant palangės, ilgai žiūrėjo į Rotušės aikštės stogus, be reikalo be reikalo be reikalo sutiko. Tačiau jis laikėsi žodžio. Laikėsi visur ir visada.

– Negaliu, ponia, jeigu norite, paimsiu tamstos albumėlį, kitąkart grąžinsiu, negaliu kokį juokelį, kaip prašote, išgaravę juokai, prabočykit...

Tačiau ponia itin atkakli:

– Šiandien, tik dabar, negaliu atiduoti, dar kokia mūza pas jus radusi iš pavydo paslėps mano albumėlį, tik šiandien, prašau dabar!

Poetas dar kartą išėjo į kitą kambarį, grįžo po gero pusvalandžio.

– Paskaitykite, garsiai paskaitykite, kad visos ponios girdėtų! – reikalavo linksma kompanija.

Jis atsikrenkštė, įkvėpė oro ir tyliai prabilo:

– *Eini, kaip amžinas keleivis / Be prieštaravimų maldos, / Ir laimę čia tik kaip praeivis / Žinai iš tolimos gaidos... / O vis tik ilgisi krūtinė...* – nutilo, užvertė knygelę.

– Skaitykite toliau, skaitykite! – smalsavo ir šūkčiojo viena per kitą damos. – Ak, kaip jautru, kaip gražu, bet liūdna, skaitykite, ko ilgisi krūtinė, kaip įdomu, skaitykite, ko ilgisi?..

Tačiau Prelatas tylėjo, keistai ir liūdnai šypsodamasis apžvelgė svečius. Šurmulys po truputį rimo, jis poniai ištiesė albumėlį, tarstelėjo:

– Kiekvieno krūtinė ilgisi ko nors kito, miela ponia, ko nors kito, pati paskaitysite.

Atrodė, lyg kas būtų negero atsitikę, Poetas atsiprašė, pasakė esąs pavargęs, dar turįs namuose darbo, visiems linktelėjo.

Kai jau užsivilko apsiaustą, rankoje laikė skrybėlę ir koridoriuje pasuko link laukujų durų, pavymui šūktelėjo kunigas Mykolas:

– Prelate, supažindinsiu su savo kaimyne, ji tamstai nori margutį dovanoti – patį spalvingiausą, savo piršteliais nudailino...

Moteris buvo labai jauna, ant rankos sublizgo vestuvinis žiedelis, jos šviesūs garbanoti plaukai krito ant švelniai mėlynų akių.

– Beatričė, – nedrąsiai ištarė ir visa skaisčiai nuraudo, ištiesė margaspalvį kiaušinį.

Poetas pro pensnė viršų žvelgė į moterį, po ilgokos pauzės prašneko:

– Labai malonu, jaunoji ponia, bet neimsiu dabar tamstos dovanėlės, mano rankos tvirtos, sutrinsiu, gaila bus tokio grožio, užeikite, kunige Mykolai, su Beatriče kurį vakarą į svečius, tada ir atnešit savo meno kūrinį, lauksiu!

Nusileido laiptais žemyn, atsigręžė, ji tebestovėjo tarpduryje, droviai šypsojosi, vos vos kilstelėjo ranką pamoti, jis nukėlė skrybėlę, linktelėjo, valiūkiškai blykstelėjo Išeinančiojo akys.

Tai buvo gyvos, patrauklios ir mėlynos kaip dangaus mėlynė akys. Tokių akių gyvenime neaptikau...

Poeto akių gelmė įsiminė daug kam – pajusdavo jų skvarbumą ir tarsi kiaurai permatantį žvilgsnį.

Rotušės aikštėje pro bažnyčių bokštus leidosi didelė saulė, Maironis pasuko į Santaką, upių sandūros vanduo teliuskavo nuraudęs nuo spindulių, pavasario vakaras buvo šiek tiek vėjuotas, užsismaukė žemiau skrybėlę, pasistatė apykaklę. Galvoje skambėjo paties tik ką užrašyti žodžiai:

O vis tik ilgisi krūtinė...

Iš priekio artėjo vyriškis, pažino – bičiulis Režisierius. Dažnai pasikalba, nors šįvakar norėjo pavaikštinėti vienas, pavargo nuo ponių įkyrumo, nuo to eilėraščio įtampos, tačiau ne panelė – negi rodysi nuotaikas...

Žodis po žodžio – mezgė kalbą apie šį bei tą, prisiminė Dantę, Poetas garbino šį italų rašytoją, profesoriaudamas Peterburge apie jį buvo lietuviškai paskaitą parengęs, prašneko ir apie jo Beatričę:

– *Kiekvienas menininkas turi savo Beatričę, nes kitaip jo kūryba būtų negyva...*

– *O pasakyk, Prelate, ar turi savo Beatričę, tik atvirai!*

– *Turiu, – tiesiai atsakė Poetas,* daugiau netaręs nė žodžio.

Taip pasibaigė pašnekesys, paėjo kiek tylėdami, nusileido saulė, nudūlavo gilyn į senamiestį Režisieriaus figūra. Poetas grįžo į upės pakrantę, dar norėjo pasivaikščioti vienas. Lengvas vėjas kuteno nosį pavasarinės žemės kvapu, o širdį užliejo keista ramybė.

Grįžęs namo, išsitraukė iš stalčiaus albumėlį, į kurį prisikaišiojęs atvirukų – įvairių dailininkų reprodukcijų, daugiausia iš Ermitažo, juos įsigijo gyvendamas Peterburge, nes dažnai nueidavo į muziejų pailsinti sielos. Vertė albumo lapus, ieškojo reprodukcijos „Dantė apverkia Beatričę“, surado, įsižiūrėjo į vienišą italų poetą, sukniubusį ant suolo. Pagrindinę

atviruko dalį užėmė jaunų moterų figūros, tarp kurių bestovinti ir baltarūbė Beatričė. Vardas reiškia – *ji, kuri laimina, laimės nešėja...*

Ši vasara Palangoje graži, nugairinta šviesių vėjų, tačiau ypač triukšminga, daugybė bičiulių, nesibaigiančių bendravimo valandų. Dabar trečiojo dešimtmečio vidurys. Poetas dar sveikas, tvirtas ir linksmas, visur dalyvauja, kas kviečia įdomiai praleisti laiką, o ir pats ką nors sugalvoja. Kurorte jis tarsi nusiima nuo savęs darbo metų sunkenybę, nusiplėšia oficialumo šydą, viską nerūpestingai įmeta į jūros bangas, užsimiršta... Tačiau ne visada.

Jiedu su kunigu Mykolu prie vakarienės susėdo pirmieji, Prelatas į savo vietą – gale stalo, čia jis sėdi kasmet, kad visus ganytų ir linksmintų. Ūpas buvo geras. Rinkosi valgytojai – kunigai, vyrai, moterys, dailios jaunos studentės. Klebonijos sode stovėjo vila, į kurią priimdavo atostogauti ir pasauliečius, gana margą publiką, o maitintis visi suguždėdavo kartu į klebonijos svetainę.

Apsunkę ir sotūs aptūpė suolus verandoje, nesiskirstė iš karto, paprastai pajudėdavo į vaikštynes prieš saulėlydį, tuomet pasidaliję grupelėmis traukdavo link tilto. Tačiau šį vakarą Poetas pastebėjo kelias jaunas nepažįstamas paneles, išklausinėjo, ką jos veikia, pabarė, kodėl studijuoja ne Lietuvos universitete, o užsienyje.

– Patikrinsiu, ar mokate lietuviškų dainų apie mergelę, bernelį, vainikėlį, rūtelę ir seklytėlę, padainuokite, o jeigu nemokate, parašysiu į jūsų universitetus, kad elgesį sumažintų...

Merginos sutriko, kad pats Poetas su jomis familiariai kalba, bet suprato, jog dėl dainų nejuokauja. Pataikė. Studentės buvo balsingos dainininkės, mokėjo begalę senovinių dainų, girdėtų dar iš močiučių. Kai pradėjo – galo ir nebuvo, traukė lenktyniaudamos vienos su kitomis, o ir klausytojai nesnaudė, pritarė, Prelatas džiaugėsi, plojo, ragino, neleido nė minutę tylėti. Jau ir saulė nusileido, ir nebebuvo kur skubėti, o dainos vis skambėjo. Staiga stojo pauzė, merginos susimirksėjo, susirodė pirštais ir aukštais balsais užtraukė: „Oi neverk, matušėle, kad jaunas sūnus...“ Autorius iš karto nurimo, veidas pasikeitė, tarsi kas būtų uždėjęs amžinąją jo kaukę, pasitraukė kiek toliau nuo visų, atsisėdo kampe ir klausė, net neplojo, kažkam pasirodė, kad šluosto ašarą... Dainininkės nesuprato – galbūt jos išsišoko, gal įžeidė Poetą. Pabaigusios dainą nutilo, žiūrėjo į jo veidą, o jis tyliai teištarė:

– Dėkui, dėkui, gal dar ką mokate, man taip malonu klausyti, suprantu, kad mano eilės gyvos...

Studentės Poeto žodžiais tikrai mokėjo nemažai dainų, tačiau jis neleido tą vakarą visų išdainuoti. Neramiai sukruto savo kampe, mostelėjo ranka:

– Jūs balsus prarasite, rytoj turėsiu brangių vaistų pirkti, o apie mane kalba, kad esu šykštus. Jau vėlu, kunigai išeina namo miegoti, kad paskui nepasakotų ir apie mus tokių anekdotų: atvažiuoja naktį kunigą vežti pas ligonį, prižadina, tas rengiasi, vežikas laukia vežime, laukia laukia, kunigo vis nėra, nueina ieškoti – žiūri vėl užmigęs. Kad trenkė į langą ir ėmė rėkti –

jei kunigas, tai ir kunigauk! Dabar mano eilė jums už dainas atsilyginti, rytoj prašau pasiruošti – po pusryčių bus siurprizas, tačiau pietauti neteks, reikia ką nors įsimesti į maišelį, kad badu nenumirtume...

Rytas išaušo puikus. Prelatas sėdėjo paslaptingas už pusryčio stalo, ragino greičiau valgyti, visas spurdėjo ir nerimo. Ir štai paaiškėjo siurprizas: kelionė arkliais į Preilą pažiūrėti briedžių. Vasarotojas pasiprašė Palangos klebono dviejų arklių, ilgadrobynio vežimo, kuriuo šieną veždavo, ten buvo sumeistrautos laikinos pasostės. Maloni ir triukšminga draugija susėdo į vežimą, kelionei vadovavo Poetas, kartais paėmęs iš vežiko vadeles dar pats ir važnyčiojo.

Jis buvo puikiai nusiteikęs – linksmas, judrus ir išdykęs.

Kai pusiaukelėje triukšmas ir spygavimai nutilo, Vadeliotojas sustabdė arklius ir pranešė:

– Suku atgalios, jeigu neišgirsiu jaunųjų panelių pasirodymo, vakar jau pamiklinote balsus, liko dainelių daug neišdainuotų...

Merginos nesipuikuodamos tuojau užtraukė, ir taip visą likusį kelią – kai tik jos nutyla, Poetas jau ir stabdo arklius. Bandė dainininkes pakeisti kunigai ar kiti vasarotojai, bet vis buvo reikalaujama studenčių. Tik staiga vežikas sušuko:

– Tylos, nubaidysite!

Už pušelių savo vainikuotas galvas iškėlę dairėsi briedžiai, jie sustojo ir tarsi nustebę žiūrėjo į žmones, paskui apsisuko ir ramiai nužingsniavo savo keliais. Visi nurimo, grįždami tyliai šnekučiavosi, o Poetas ir visai pasislėpė po savo dideliu drobiniu apsiaustu – Dievas žino, ką mąstė, ką prisiminė, ką mintyse kūrė...

Tos vasaros nuotykiai nesibaigė. Sugalvojo jaunuomenė atsakomąjį siurprizą Profesoriui. Jeigu jau žaisti ir linksmintis – tai iki galo! Netikėtumų lenktynės!

Vieną vakarą, kai visi ant tilto džiaugėsi saulės laida, studentės pareiškė Poetui:

– O rytoj po pusryčių kviečiame mes – staigmena! Šilčiau apsirenkite!

Kvietimas sukėlė Poetui nerimo ir jis prisispyręs reikalavo pasakyti, kodėl vasarą reikia apsirengti šilčiau, ar jie kur į šiaurę keliausią? Po ilgų tardymų merginos nedrįso slėpti savo užmačių:

– Plauksime buriniu laivu į jūrą, jau kapitonas pasiruošęs!

Poetas sutriko, veidu nuslydo neramus šešėlis, bet nedrįso išsiduoti – jis prisibijojo vandens, nes nemokėjo plaukti. Nemune mėgo su bičiuliais laiveliu pasiirstyti, tačiau kai vėjas kildavo, vanduo bent truputį pasišiaušdavo – į valtį nė artyn, šmaikštaudavo – *juokai maži – galiu kaliošėlius prisemti.*

– Įdomu, įdomu, dar po jūrą laivu su merginomis neplaukiojau. Matysim, kai saulutė patekės, – nusijuokė Profesorius ir daugiau netarė nė žodžio.

O rytmetį saulė patekėjo skaisti, vėjelis lengvas, bangos spinduliavo lyg ant slystančio šilko. Poilsiautojas paėmė už parankės kunigą Mykolą, ir visi juokaudami apie kaliošėlius pasuko į pajūrį.

Išvyka buvo linksma, Poetas baimės neparodė, vėl pokštavo, tačiau šį kartą dainų neprašė – klausėsi jūros šniokštimo, vėjų švilpavimo, žuvėdrų klyksmo. Tik gerai jį pažįstantis žmogus galėjo pastebėti, kad veide įsitempusi raukšlė, kartais mintimis iš malonios draugijos išslysta, atsiduria kažkur kitur, toli...

Paplaukioję jūroje, visi ant kranto prie burlaivio nusifotografavo – Vasarotojo ilgasis apsiaustas tamsus, mat liepta apsirengti šilčiau, ant galvos – balta didelė skrybėlė, o rankoje – elegantiška lazdelė.

Vakare prieš saulėlydį dangus murksojo debesuotas, krapnojo, tad visi nutarė pasilikti namuose. Poetas pirmasis pasiūlė žaidimą – žodžių spėliones, jis mėgo per atostogas maloniai mankštinti smegenis. Tačiau niekas nedrįso rizikuoti pirmas, tad Iniciatorius apsisprendė:

– Štai aš išeisiu į kitą kambarį, jūs sugalvokite kokį žodį, o sugrįžęs bandysiu perkąsti jūsų mintis.

Visi ilgai ginčijosi, kol Laukiantysis pats ėmė brazdintis apie duris.

– Įeikite! – sušuko panelės.

Tada ir prasidėjo. Poetas bėrė klausimą po klausimo, vinguriavo gana logiškai, matematiškai:

– *Ar tas dalykas vien idėjų srity, ar tikrovėj? Ar mūsų planetoj, ar kur kitur? Ar ant žemės, ar kur kitur? ... Ar Palangoj? ... Ar šitam kambary? ... Ar ilgaskvernis? Ar? Ar? Ar? – Vadinasi, tai Maironis!*

Visus nustebinęs savo lengva pergale, sulaukė entuziastingų katučių. Kai klegesys ir spėlionės nusibodo, jaunimas ėmė prašyti:

– Poete, paskaitykite savo eilėraščių, juk rašote, matėme jus ant žemės gulintį prie Birutės kalno, turėjote ir popieriaus, ir parkerį, jau kelis kartus matėme, bet netrukdėme, rašote, rašote...

Poetas lyg truputį išsigando, ėmė gintis:

– Ne, ne, dainų čia nekuriu, kitus darbus dirbu, krapštinė-

juos prie dramos, režisierius Borisas Dauguvietis skubina, iš po plunksnos tekstą plėšia, pykstu ant jo, nes *kūryba yra reikalinga atsidėjimo*, naujų eilių neturiu, neparašiau. O ir skaitytojas aš prastas, dažnai prieteliai supeikia, kad be jokios išraiškos lyg poterius beriu. Ne, ne!

Bet klausimas buvo tučtuojau išspręstas. Kunigas Mykolas drąsiai nuėjo į Prelato kambarį ir nuo stalelio atnešė „Pavasario balsus", tuos įmantriuosius, su mūzų nuotraukėlėmis. Skaityti gavo studentės, jos vertė lapą po lapo, kambaryje įsivyravo mirtina tyla, po to įsijungė kunigai, atrodė, kad poezijos vis dar negana. Nestabdė skaitančiųjų ir Autorius. Jis sėdėjo lyg koks neprieinamas kalnas, užsigalvojęs, susikaupęs, tarsi pirmą kartą girdėtų nežinomo poeto eilėraščius.

Kai kažkas „Pavasario balsus" užvertė, padėjo ant stalelio, visi dar valandėlę tylėjo, niekas nedrįso prabilti, laukė...

– *Labai ačiū. Malonią valandą praleidau. Nebūčiau manęs, kad mano eilės būtų tokios malonios klausyti!*

Tuomet atsistojo, visi pradėjo ploti, jis tik šyptelėjo ir nusitolino į savo kambarį.

Kartais popietės valandomis vasarotojai matė Poetą verandoje palinkusį prie popierių, stengėsi netrukdyti, nesimaišyti akyse. Tačiau jis pats kvietė prisėsti, pakalbėti, visai nejuokaudamas sakė – *man reikalingas įkvėpimas*... Ypač maloniai šnekučiavosi su studentėmis, su poniomis. *Įkvėpimas*! Visur ieškojo šio aukso grūdo, kankinosi jo nerasdamas...

Prieš porą dienų studentės staiga išvažiavo, nepavyko net atsisveikinti, visi apgailestavo per vakarienę, nebebuvo verandoje

dainų. Kunigas Mykolas irgi iškeliavo – reikalai Kaune, bet Poetas dar keletą dienelių pabus. Ramiai.

Tačiau vakar per pietus pasiuntinukas jam atnešė laišką ir štai dabar jau nuo jūros keliauja į miestelį.

Iki saulės laidos dar keletas valandų, kyla vėjas, bet jis žingsniuoja pavėjui – lengviau. Šiandieną pasitraukė nuo visų, vaikštinėjo, stebėjo, vėl gulėjo ant žolės, taisinėjo dramą „Vytautas pas kryžiuočius". Užkopė ant Birutės kalno, žvelgė pro pušų tarpą į vakarėjančią besibaigiančio rugpjūčio jūrą, tarsi nieko nemąstydamas, o tik ramiai ilsėdamasis. Šįvakar saulės nenuleis, o ji žėri danguje ir vakare nukris į horizontą didelė ir raudona, aplink save iš mažų debesėlių sukurdama neįtikėtinus vaizdinius: sodus, miškus, kaimus, svirtis – jis bando įsiminti kiekvieno saulėlydžio tapybą, bet kitas vakaras ją užgožia, ir taip vėl iš naujo... Trapu, laikina!

PROFESORĖ:

– Tiek vasarų, Poete, žiūrėjai ir žiūrėjai į besileidžiančią jūroje saulę, į jos spalvų varsas, žiūrėjai vienas, su bendraamžiais, jaunimu, su poniomis, kartais su Marija-Celina ar Beatriče, įspūdis lyg fotografija atsispausdavo akyse, paskui vėl lyg banga sudužAdavo, išslysdavo kaip smėlis po kojomis. Kitais metais vėl tas pats, vėl ilgi žiūrėjimai. Manau, kad dėl to paskutinysis tavo gyvenimo eilėraštis „Vakaro mintys", kurį parašei mirties metais, – tarsi atsisveikinimas ir su jūra, ir su pasauliu, nors jūros šiame eilėraštyje net ir nepaminėjai – tik besileidžiančią saulę, kuri tapo amžinybės simboliu, o tu žvelgi į šią žemę tarsi būtum jau nuo jos nutolęs...

– Tuomet, Profesore, aš jau sunkiai sirgau, daug mąsčiau

apie žmogaus būtį, rudenį artėjo septyniasdešimtmetis, viskas pynėsi – laikinumas ir amžinybė, tiek stengiamės šiame pasaulyje, tiek daug viliamės – vardan ko? Saulę *sveikino per amžius gyvių milijonai! / Kur jie dabar? Tik trūkę muilo burbulai?*

– Taip, eilėraštyje atsirado *neįprasta* pasaulio *susvetimėjimo būsena*. Gal dabar, Poete, pripažinsi, kad jau buvo atėjusi senatvinė rezignacija? Šiame eilėraštyje nėra Dievo vardo, tarsi amžinoji saulė būtų svarbesnė, *marga peteliškė, ieškanti trumpos meilės*, irgi verta dėmesio, o Dievą galima tik spėti – *vienas jis, nežinomas, nematomas, galingas...*

– Ak, Profesore, viskas yra eilėraštyje, viskas, ką tuomet jaučiau ir kaip jaučiausi – buvau *nuodėmingas...* Dievas yra, jis apgobia; nagrinėdama tekstą, juk supratai Visagalio jėgą – matyt, privalėjai nutylėti... Mano mintys jau kilo į saulę ir į *mėlynus skliautus*, mirtį jaučiau, tik slėpiausi, netikėjau, o ji nuolat šmėžavo už Šešėlio nugaros. Dabar aš palieku tamstą, grįžtu į Palangą, esu pakviestas į svečius, iki paskutinio eilėraščio ir iki mirties man dar aštuoneri metai...

Grafaitė Marija-Celina... Šiandien būtent pas ją kviestinė vakarienė.

Poetas suka pro Tiškevičiaus parką, – kiek čia rūmuose svečiuotasi pas grafą Feliksą, kiek vaikščiota ir su panele Marija, kiek kalbėtasi apie kilnius tautos siekius. Užsimiršę pajūriu dešimtį kilometrų link Klaipėdos nukulniuodavo, kartą pėsti net Kretingą pasiekė, aplankė jos tėvonijos rūmus. Jaunystė!

Nors prisiminimai užgauna širdį. Marijos brolis Aleksandras Tiškevičius nepalaikė jo kandidatūros į vyskupus, lenkai

grafą nusiuntė į Romą, kad *įpirštų* jų tautybės kandidatą, o Maironiui pakenktų. Taip ir įvyko. Tuomet Prelatas buvo piktas ir rašė savo bičiuliui:

Taip pat verta būtų visuomenei pranešti apie gr. Tiškevičę, ... kursai už akių šmeižia ir intrigomis užsiima; ir po to mūsų dvarponiai pyksta, kad mes ... juos už šalies priešus ir pardavikus skaitome.

Su grafaite Marija jiedu išliko ilgamečiai draugai. Susipažino Palangoje jau bene prieš tris dešimtis metų. Jos brolis grafas Feliksas pastatė didžiuosius rūmus, užveisė parką, o panelė valdė „Baltąją" vilą. Į ją Poilsiautojas dažnai užsukdavo – jaukios vakarienės prie židinio, maloni draugija, prisiminimai, eilės, pokalbiai, kartais daina. Panelė jau irgi subrendusi, tik devyneriais metais už jį jaunesnė. Ji tyrinėjo istoriją, rašė apysakas, paskaitydavo. Su Marija siejo erškėčiuotas, bet prasmingas kelias – lietuvybė, švietimas, pasiaukojimas Tėvynei. Būta ir jausmų žiežirbų, būta, ką dabar beslėpti. Grafaitė buvo gražuolė, abu jauni. Marija liko vieniša, kas žino, kas gildė jos širdį? Tiškevičių šeimos devizas gana paslaptingas – *išsirink, ką myli...*

Poetui smalsu – kokiu reikalu kviečiasi grafaitė Marija? Taip staiga ir būtinai būtinai. Išties jau senokai nesimatė. O dabar laiškelis:

Turiu vilties, kad atsižvelgdamas į bendrus praeities prisiminimus, kurie Jūsų atmintyje galbūt neišsitrynė, neatsisakysite manęs Kun. Prelate išklausyti, nes norėčiau gauti Jūsų patarimą asmeniniame reikale. ... Su gilios pagarbos išraiška Marija (Celina)

Laiško gavėjas jaudinosi – ar galės jai patarti tuo asmeniniu reikalu ir koks jis esąs?

Juk prieš daug metų jai, Marijai, skyrė poemą „Z nad Biruty“, įvardijo jos prototipę Celinos vardu, juo iki šiol moteris nepamiršta pasirašyti. Poema turėjo kilnius patriotinius tikslus, kuriuos abu su Marija buvo aptarę – parašyti tekstą lenkų kalba, kad susigėstų ją perskaitę sulenkėję lietuviai. Grafaitė išties buvo puiki įkvėpėja:

Lengva ir liauna, ogi kasos auksinės / ... / Dvi akys – safyrai ar žvaigždės žydrynės. / O lūpos – rubinai!.. Lazduonos!.. Dievaitės!.. / Tai ji – Celina čia!..

PROFESORĖ:

– Poete, manau, kad *ši moteris bus giliai palietusi* tavo *vaizduotę*. Tyrinėdama kūrybą, įtariau, kad ir puikusis, visų kritikų išgirtasis eilėraštis „Nuo Birutės kalno“ parašytas ta pačia gaida kaip poema, jame *intymūs išgyvenimai, jausmų pasaulis, širdies polėkiai,* ar nebus eilėraštis susijęs su Celinos-Marijos prototipu? Taip įtariau...

– Kodėl taip įtarei, Profesore, juk nieko tikro, nieko tikro, aš pats nežinau, jau dabar nebežinau... Grafaitė Marija buvo per daug visuomeniška, pati kūrė, ji negalėjo aukotis dėl kokio vieno asmens. Ją saugojo broliai grafai – Aleksandras ir Feliksas. Tolimas šito eilėraščio laikas, nebepamenu, leisk man jau nieko neprisiminti – daug visko buvo, gal tamsta teisi, o gal ir ne...

– Tu, Poete, ir dabar nori visko išsižadėti, kaip tame straipsniūkštyje, išsižadėti moterų, kurios įkvėpė?..

– Dar ne laikas apie tai, Profesore, aš skubu pas grafaitę Mariją...

Poetui reikia sugrįžti į kleboniją, persirengti, nusimesti vėjo pašiauštą lininį apsiaustą – kišenės pilnos smėlio, užsivilkti geruosius dvasiškio drabužius, gal pas grafaitę „Baltojoje" viloje bus didesnė draugija, gal užsuks ponios – jos draugės, nors šį vakarą labiau troško ramybės. Žino, kad pokalbis su panele Marija vyks po to, kai visi išsiskirstys.

Grafaitės Marijos veidas suapvalėjęs, šiltos smulkios raukšlelės, šypsena, nors akyse juntama vienatvė, plaukai žilstantys, tačiau vis dar liauna, suveržtu liemeniu, tebemėgsta ryšėti vyriškus kaklaraiščius, dar daug jodinėja, turi keletą žirgų, valandų valandas mėgaujasi laisve ir vėju. Vasarotojas prisibijojo žirgų – Marija neprikalbino jo sėsti net ant rambaus ristūno. Gindavosi, kad nulėks į jūrą, pranyks bangose, išbarstys iš galvos kūrybines mintis. Jis tik stebėdavo, gėrėdavosi, kaip ji jodinėja, buvo kaimietis, bet ne prie ūkio.

„Baltojoje" viloje nusmilko židinys, nuslopo ponių juokai, po poros valandų užbėgo jų ponai ir išsivedė į Kurhauzą – vėlyvas vaidinimas, koncertas ar dar bala žino kas. Kartais ten nueina ir Poetas, bet šį vakarą – kiti reikalai.

Jiedu su Marija-Celina lieka vieni du. Tuomet ji ima iš lentynos poemą „Z nad Biruty", varto, nori kažką paskaityti.

– Nereikia, panele, juk tiek kartų skaityta, tamsta mintinai moki... Nereikia, geriau eikime prie jūros, jau tamsu, visa nurimę, *išsisupus plačiai vakarų vilnimis...*

– *Man krūtinę užliek savo šalta banga,* – atitaria Marija.

Abu išeina. Saulė jau nusileidusi, bet jūra visiškai arti.

Pačiame tilto gale grafaitė Marija ima verkti, nesustabdomai

kūkčioja, kas gi galėjo atsitikti? Prelatas ima už alkūnės, ramina, nebežino, kaip guosti – visada iš pusiausvyros išmuša moterų ašaros. Atrodo, viską padarytum, kad tos trapios būtybės neverktų. Po kiek laiko Marija susitvardo, nusišluosto ašarotą veidą, žiūrį į banguojančią šniokščiančią tamsą.

– Klausimas skausmingas, bet man labai svarbus. Mirė mano geriausia draugė, lyg mano tikra sesuo, mūsų šeimos guvernantė Margaretė, o aš pasaulyje esu tokia vieniša. Buvau prie Margaretės be galo prisirišusi, norėčiau, kad ir aname pasaulyje mudvi liktume kartu, greta... Nusprendžiau šalia jos antkapio jau dabar pasistatyti savąjį, iškalti vardą, pavardę ir gimimo metus. Tuomet būčiau tikra, jeigu man kas staiga... Prašau šiuo klausimu patarimo, ar galiu taip daryti, ar žmonės manęs nepasmerks, neišjuoks, kad iš anksto pasiruošiu savo kapo vietą? Neturiu su kuo pasitarti, Prelate, esi vienintelis tikras mano draugas – atsakyki ką nors...

Klausiamasis gana ilgai tyli, tarsi būtų tik jūra ir jis – jokios moters šalia. Smilkteli mintis – o jis, vienišius, šalia ko norėtų ilsėtis amžinybėje? Štai plaktųsi triukšmingai bangos į krantą... Reikia testamente būtinai nurodyti, kur norėtų, būtinai! Panyra valandėlę į save, įsivaizduoja, kad jo jau nebėra šioje žemėje. Bet Marija klausia ir klausia...

– Žinoma, panele Marija, tamstos valia, galima visaip daryti, jeigu svarbu, sutvarkyk, kad būtų ramiau gyventi, tik pas draugę neskubėk, nieko nežinome apie aną pasaulį, nieko, bet tvarkykis, gal praradimo sielvartas bus lengvesnis, mažiau graušiesi...

Jiedu iš lėto grįžta į miestelį. Tyli. Girdi, kaip alsuoja jūra...

Jau prie „Baltosios“ vilos Marija pliaukšteli sau į kaktą ir

prisipažįsta pamiršusi įspėti tarnaitę, jog paruoštų kambarį kanauninkui Vaižgantui, jis jau bilda traukiniu iš Kauno ir ryt iš pat ryto būsiąs Palangoje, mėgsta apsistoti panelės viloje.

Grafaitė Marija išties padarys, ką norėjusi, kaip kalbėjusi savo bičiuliui Prelatui.

Tą vasarą jie jau daugiau nebesusitiks.

ŠEŠĖLIS:

– Papasakosiu, Šeimininke, šitos istorijos liūdną pabaigą. Grafaitė Marija-Celina niekada neatgulė šalia mylimos draugės Margaretės, tyrinėtojai Tiškevičių šeimos mauzoliejuje Kretingos kapinėse rado raižytais ornamentais puoštą tuščią karstą. Sovietų žvėrys 1941 metų birželio keturioliktąją ją suėmė ir išvežė į Krasnojarsko kraštą, Belniakų lagerį. Tuomet Marijai buvo septyniasdešimt, po poros metų ji palūžo, susirgo ir mirė, liko amžiams svetimoje žemėje, be kapo ženklo, tik po tuo pačiu mūsų visų Dievo dangumi. Pats gražiausias jos antkapis yra tavo poemoje „Z nad Biruty“. Juk ir Profesorė įvertino:

gražioji Celina čia salonų dama, svajotoja, romantikė, muzikė, našlaičių ir pavargėlių globėja – jos portretas paslaptingas, paliekantis erdvės fantazijai...

ŠEŠĖLIS:

– Laikas, Šeimininke, pasikalbėti apie tavo pavardes ir slapyvardžius. Keista, kad daug prisiminimų išliko užrašyta, išspausdinta, tiek visokių smulkmenų, o štai niekas nė viena raide

neužsimena, kodėl tu galop pasivadinai *Maironiu*. Niekas šitos mįslės neįminė, nors bandė. Pats nepapasakojai.

– Kūrybai pseudonimo ieškojau ilgai, svarsčiau. Savo pirmąjį eilėraštį „Lietuvos vargas" 1885 metais „Aušroje" pasirašiau *Zvalionio* slapyvardžiu, juo naudojausi bene penkerius metus...

PROFESORĖ:

– Ir man ši tema, Poete, įdomi, aš per daug nesigilinau į tamstos pseudonimų kilmę, man rūpėjo, kas po tuo vardu sukurta, nusprendžiau, jog *Zvalioniu* pasivadinai dėl to, kad nenutoltum nuo tėviškės vietų, nuo Betygalos apylinkių, populiari ten buvo ši pavardė, ar esu teisi?..

– Taip, Profesore, sutinku su tamstos versija, sutinku, panašiai ir buvo... Palikime *Zvalionį*...

ŠEŠĖLIS:

– Didesnė kebeknė su slapyvardžiu *Stanislovas Zanavykas*, šiuo pasirašei pirmąją knygą „Apsakymai apie Lietuvos praeigą". Žinau, kad mėgai savo Sutvirtinimo vardą – *Stanislovas*, kurį tau suteikė pats vyskupas Motiejus Valančius. Net pridėdavai šį vardą kaip pagrindinį, bet *Zanavykas*... Juk buvai, Šeimininke, žemaitis...

– Aš – žemaitis? – Poetas sušunka nervingai, numoja ranka ir tolsta į vienumą.

Tenka pokalbį pertraukti...

Didžiajame rūmų salone klega giminės, Velykų pietūs, tarnaitė su balta prijuoste pjausto sidabriniu peiliu tortą ir dėlioja sve-

čiams į porceliano lėkštutes, dailiuose mažučiuose puodeliuose garuoja kvapni kava. Visi linksmi, atsipalaidavę, grupelėmis šnekučiuojasi. Šeimininkas teiraujasi jaunų ponių, kaip reiktų perdažyti šio salono sienas, jos per laiką jau išbluko, ornamentai nutamsėjo, žalia spalva tapo niūri ir tikrai nebeteikia jaukumo. Prieš porą dešimtmečių salonas spindėjo puošnumu, kai garsusis dailininkas Tadas Daugirdas jį išdekoravo.

– Buvo išgąsčio ir juoko, kai pamačiau, kaip dailininkas *numaliavojo* lubas, aš visai tų geometrijų nesupratau, nepatiko. Puoliau prašyti, kad sienas man nuklotų lietuviškais ornamentais, išpildė, – prisimena Poetas.

– Žinau, kad tamsta, Prelate, buvai didelis liaudies meno gerbėjas, – giria čia besisvečiuojanti pianistė. – Kai nuvažiuodavai į Skapiškį, kur buvo audimo dirbtuvės, su merginomis aptardavai juostų, rankšluosčių, staltiesių spalvas ir raštus, juk buvome kartu nuvykę, pamenu...

– Dabar dailininkas Tadas dangaus sodus dekoruoja, jau dešimt metų iškeliavęs. Gaila, su juo sugalvotume, talentingas buvo, Dievo valia... – atsidūsta Prelatas.

Staiga iš kito stalo galo pakyla seserėčia, kuri čia pas tetą Marcelę ir Dėdę gyvena, mokslus Kaune eina, jau panelė, lukteri, kol visi nutyla, ir mandagiai sako:

– Vakar per pamokas nagrinėjome lietuvių kalbos tarmes, dabar jau tikrai žinau, jog esame žemaičiai...

– Čia dabar kas? Kokios čia kalbos? – griežtai šoka Dėdė. – *Kaip tu gali būti žemaitė, jeigu aš juo nesu?*

Seserėčia nusigąsta, parausta, klesteli atgal į kėdę – juk tikrai mokytojas viską išaiškino, įtikino, ji dar ir asmeniškai dėl savęs pasiklausė... O dabar – kodėl Dėdė taip?

Teta gaili vos neverkiančios mergaitės, tad irgi bando jai pritarti:

– Betgi, Broli, mūsų tėviškė tikrai ant žemaičių žemės, tikrai...

Jis nekantrus ir su seserimi:

– Aš tai nesu žemaitis, jei jūs norite vadinkit save tokiomis!

Giminės sutrinka, niekas nedrįsta Šeimininkui prieštarauti, įsivyrauja nemaloni tyla. Kažin kodėl Dėdė nenori pripažinti savo kilmės, juk myli gimtinę, Bernotus, Betygalą?..

Neapsikentęs vyriausiasis seserėnas teiraujasi:

– Dėde, tai kuo save laikote, negi kauniečiu? O gal zanavyku, kaip pasirašėte po savo „Istorija"?

– Lietuviu! – atkerta vėl karštai.

Kiek patylėjęs, Šeimininkas prabyla:

– Man nepatiko, kad žemaičiai lengvai išdavė savo tarmę, pasidavė *įtėkmei latviško liežuvio, atkeldami priegaidę nuo galūnės į pradžią žodžio. Moksliška priegaidė turi būti viena, ir toji yra užnemuniečių lietuvių* zanavykų. Aš nesu žemaitis, nebuvau ir nebūsiu...

Visiems nesmagu, ir pats Kalbėtojas jaučia, kad sugadino malonią šventės nuotaiką, tarsi krislą numetė, tad kyla iš užstalės, atsiprašo:

– Noriu po sodą pasidairyti, oru pakvėpuoti, saulė žeme ritinėjasi...

Bet išeidamas dar šypteli ir garsiai sako:

– O žemaičiai tegul čia pasilieka!

Vėl susiburia išsiskirsčiusi trijulė.

ŠEŠĖLIS:

– Gerai, jog sugrįžai, Šeimininke, dar daug dalykų neišsiaiškinome. Mįslių pripainiojai ir leisdamas 1895 metais savo pirmąją poemą „Tarp skausmų į garbę“. Pasirašei visai nauju pseudonimu *St. Garnys,* o pačioje poemoje jau atsiranda veikėjas Maironis:

Maironi! tu giesmę nuo Dievo gavai...

Štai mūsų Maironis vėl giesmę sudėjo; / Jos žodžiai pajudys visus.

Taip rašei pats apie save. Ką norėjai pasakyti, nesuprantu, juk jau eilėraščius tuomet pasirašinėjai: *Maironis.* Įjungti save į poemos siužetą, atkreipti dėmesį, sukelti spėlionių – tuomet pavyko...

Poetas jau dabar ir pats susipainiojo, tyli... O gal prisimena, kad šimtmečio pradžioje kritikas Stasys Matulaitis šią poemą sumaišė su žemėmis, pavadindamas kapitalu, į purvą išmestu...

Tačiau tuo pačiu metu laikraščiai rašė, jog nėra Lietuvoje apsišvietusio tautiečio, kuris nežinotų Maironio eilių, nebūtų girdėjęs didžiausiojo iš gyvųjų poeto vardo...

PROFESORĖ:

– Poemos „Tarp skausmų į garbę“ turinį ir idėjas išnagrinėjau labai smulkiai, daug skyriau dėmesio, išgyriau... Bet slapyvardis *Garnys* nepasirodė paslaptingas – paukštis, ir tiek.

– Et, sudėtingas Petrapilyje buvo mano gyvenimas. Mėčiau pėdas su slapyvardžiais. Gyvenau pačioje caro irštvoje, priespaudos gūdumoje, jeigu kas būtų išvertęs, užsiundęs žandarais,

vargu ar būčiau kalėjimo, Sibiro išvengęs, juk ir poemoje „Tarp skausmų į garbę“ vien į kovą už Tėvynę šaukiau, už lietuvybę, už valstybę, kėliau visus prieš nutautėjimą. Ir aš bijojau! Turėjau daug priešų – saugojausi! Nors *lenkai mane apšaukė, kad su maskoliais einu iš vieno*... Juokinga buvo. Iš vieno su maskoliais! Kokia nesąmonė! *Maironio* vardas jau pulsavo manyje, jau žinojau, kad juo paliksiu iki gyvenimo galo, daugiau nieko nekeisiu. Kai atėjo laikas, įteisinau kaip pavardę.

ŠEŠĖLIS:

– Čia ir yra didžiausia mįslė! Kodėl? Iš kur? Retas žmogus dabar žino, kokia tikroji pavardė – esi visiems tik *Maironis*. Išduok, Šeimininke, paslaptį, kas nulėmė pasirinkimą?

– Tegul pirmiau paaiškina Profesorė, juk ji lengvai šią mįslę įminė, bet ar tikrai įminė?

PROFESORĖ:

– Taip, Poete, aš išsiaiškinau labai paprastai. *Pseudonimas sietinas su Maironiškių kaimu, kuriame gyveno jo dėdė. Netoli Poeto tėviškės buvo dar ir Maironių kaimas.* Ar dar ko reikia ieškoti, juk absoliučiai aišku!

– Tebūnie, Profesore, tamstos tokia tiesa, dėkui už ją, bet iš tikrųjų viskas daug sudėtingiau ir painiau – sutapimai. Yra ir kitokių versijų, tamsta jų dar negalėjai pasiekti. Tolimas laikas, nebenoriu ilgam į jį grįžti, bet trumpai papasakosiu. Studentaudamas Petrapilio dvasinėje akademijoje, kaip ir visi būsimi kunigai, mokiausi sudėtingą, painią bažnyčios istoriją, šio dalyko profesorius buvo labai griežtas, reikėjo viską mintinai iškalti. Per paskaitas sužinojau apie viduramžių prancūzų rašy-

toją, teologą, filosofą *Mayronį*. Šis didžiai išsimokslinęs pranciškonų vienuolis profesoriavo Sorbonos universitete, „Actus Sorbonicus“ tezę apgynė vienų vienas be jokios pertraukos nuo ryto penktos iki vakaro septintos prieš būrį oponentų. Nustebau išgirdęs šią lietuviškai skambančią pavardę, patiko, prilipo, pasirinkau...

ŠEŠĖLIS:

– Turėjome, Šeimininke, vargo ir su mudviejų tikrąja pavarde: gimęs lietuvišku Mačiuliu, oficialiai buvai slavinamas – Maculevič ir Maculevičia, ir ilgiausiai Maculevičius. Žinau, kad nervino pavardės išdarkymas, bet Peterburge jau ir pripratai...

– Pripratau? Visada laukiau, kada galėsiu susigrąžinti pavardę, atsikratyti svetimųjų primetimo, bet nebuvo galimybių, vis dar ne laikas. 1921 metais griežtai apsisprendžiau ir parašiau Žemaičių Vyskupo raštinei: *aš oficialiu būdu per Valstybės Prezidentą parūpinau, kad mano pavardė Maculevičius būtų pakeista į dvilypę: Maironis-Mačiulis, tai meldžiu padaryti atatinkamą pataisą visur, kur mano pavardė bus minima.* Tada visam laikui atsikvėpiau.

– Atsikvėpei, bet pameni, kai į Kauną 1922 metais atvažiavo pareigūnas iš Vatikano, tikrino Seminarijos veiklą, po to Šventajam Tėvui parašė ataskaitą, jog anksčiau vadovavo rimtas rektorius Maciulevič, o dabar jis pasikeitė pavardę į Maironį-Mačiulį, *Seminarijoje viskas lituanizuota, lenkai skriaudžiami,* ir dar tas rektorius *publikuoja erotinę poeziją...*

Profesorė šypsosi, bet ilgiau į diskusijas nesileidžia, Šešėlis ištirpsta saulėje...

Poetas keliauja per Rotušės aikštę su kunigu Mykolu. Paržygiuoja iš kino, kurį abu mėgsta lankyti. Kunigas planuoja vykti į tėviškę:

– Pasiilgau savosios Žemaitijos, pabūsiu savaitėlę, o tamsta, Prelate, kada į Bernotus kilsi, greitai vasara. Smagu, jog esame žemaičiai...

Poetas stabteli viduryje aikštės, veidas iš karto rūgštus, Mykolas išsigąsta – kokia musė staiga įkando Bendrakeleivį?

– *Dievas mane apsaugojo nuo tokios nelaimės*! Aš nesu žemaitis, nesu...

– Bet kaipgi, Prelate, kaip nesi?.. – bando klausti Vaitkus, pasijutęs *nei pakartas, nei nuleistas.*

Tačiau diskusijos baigtos. Paskubomis atsisveikina ir kiekvienas spaudžia į savo namų pusę.

Aukštybėse Profesorė jau apsipranta, Poetas jai asistuoja, nes nori sužinoti, kas atsitiko po to, kai jis iškeliavo iš laikino pasaulio, išsinešdamas su savimi didžiąsias paslaptis, palikdamas kūrybą ir šlovę, smalsauja išgirsti, ką ji ištyrinėjo, surado, paskelbė, o ką jam pavyko nuslėpti...

Jiedu su Profesore turi bendro žemiškojo laiko dešimtį metų, bet jis nieko nereiškia – prasilenkė amžinybės bėgsme, mergaitės jis nebuvo sutikęs, ji turbūt mokėjo keletą eilėraščių – visi vaikai mokėsi Maironio eiles, visi!

Beje, buvo keistokas susitikimas per jubiliejų, bet čia jau Šešėlio reikalai. Mistika! Apie tai daug vėliau, pabaigoje.

PROFESORĖ:

– Poete, geriausias tavo meilės eilėraštis – „Draugo liūdesys“, kurį parašei 1926 metais: *jausmų įtampa, prisipažinimo atvirumas, ilgesio, išsiskyrimo ir vienatvės kančia... Tyli senatvės rezignacija...*

– Profesore, ar ne per anksti ėmei mane sendinti? *Senatvės motyvo eilėraščiai, mirties nuojauta, dvasinė nykuma...* Juk nebuvau senas, tik šiek tiek per šešiasdešimt – senatvės nejaučiau. Tau tuomet, kai pradėjai tyrinėti, buvo gal kiek per trisdešimt, aš atrodžiau beviltiškas senelis, gaila... Tu mane beveik dvidešimčia metų pragyvenai, labiau pažinai senatvę. Bet dabar viskas susilygino...

– Juk pats, Poete, parašei eilėraštį „Senatvė“ tebūdamas keturiasdešimties: *atgyvenome amžių, savo įnešėm dalį; / Laikas vietą užleisti vaikams.* Turbūt čia buvo tik skausminga poza? Bet grįžkime prie geriausio meilės eilėraščio. Įtariu, kad jis skirtas mūzai Apolonijai: *į dvi šali mus nubloškė žiaurus likimas; /.../ Tik praeities kankins beširdis atminimas...*

– Profesore, pati pripažįsti, kad *vėlesnėje ... poezijoje yra daugiau meilės lyrikos. Tai nededikuoti eilėraščiai, kuriems sieti su konkrečiomis poeto biografijos aplinkybėmis beveik neturime medžiagos.* Taip tegul ir būna, nieko jau neišduosiu, tik nežinau, kaip elgsis mano Šešėlis – bejėgis dabar esu prieš jį...

– Poete, kritikai įvardija, kad parašei *erotinių eilėraščių* ir patyrei *meilės aistrų audras,* tavo artimi bičiuliai drįso teigti, kad visą gyvenimą ilgėjaisi meilės, dėl jos jautei širdyje didelę spragą, apie moteris visada kalbėjai idealizuodamas. Bet kodėl pažįstamų moterų fotografijų, kurios buvo įdėtos į 1920 metų „Pavasario balsus“, išsigynei – man didi mįslė, kodėl taip padarei?

– Atleisk, Profesore, šiandien dar man per sunku apie tai kalbėti, turime marias laiko. Leiskime – tegul tolyn *audra ir bangų sūkuriai varys mūsų troškimo laivą...*

Pavargo! Moterys ir moterys, priekaištai... Juk buvo Poetas! Ką čia išsižadėti, jis dėkingas savo bičiulei ir mūzai Apolonijai:

Pagarbinta būki, aušrinė-žvaigždutė! / Apšvietusi prieblandą mano kelionės, / Patarusi širdžiai ne vieną eilutę...

Šituos prisipažinimus paslėpė poemoje „Mūsų vargai", kūrė Krekenavoje įkvepiamas Apolonijos, ir akrostichą jai įrašė. Kaizerinės okupacijos metais ši moteris praskaidrino jam vienatvės ir liūdesio dienas, kurias jis leido išvažiavęs iš Kauno. Į Rusiją, kaip dauguma inteligentų, nesitraukė, su Kunigų seminarija išsikėlė į Vašuokėnas, į Brazdžiaus dvarą, bet po vienerių mokslo metų klierikus paleido po namus, o pats beveik trejiems metams apsistojo Krekenavoje pas savo gerą draugą kleboną Kazimierą. Su Apolonija, klebono pussesere, dažnai vaikštinėdavo gražiais Linkavos upelio pakraščiais, kopdavo ant Varnakalnio, klebonijoje vakarais gurkšnodavo arbatą. Moteris globojo mielą Svečią. Ji išpažino Bičiuliui savo tragišką likimą: prarado meilę, nes žuvo sužadėtinis, liko vieniša. Apolonija buvo puiki įkvėpėja, jos bruožai šmėžuoja poemos „Mūsų vargai" moterų paveiksluose – preliudijos Danutėje ir veiksmo Donėje...

Iš kūrybos tyrinėtojo Vaižganto jis gavo kaip reikiant pylos. Poetas mėgo žaisti su savo kūryba. Ištraukia iš kurios nors poemos jam patikusį fragmentą, pataiso, pakoreguoja ir įdeda į „Pavasario balsus" kaip atskirą eilėraštį, o poema „Mūsų var-

gai" buvo gana fragmentiška, sukurta neramiu laiku. Iš jos Autorius nurašė kelias ištraukas ir pavertė eilėraščiais, vienas jų – „Iš Danutės akių", išspausdintas 1920 metų „Pavasario balsuose". Žinoma, skirtas Apolonijai. Nesigina...

Kad man vakar sakei, jogei myli mane, / Tų akių neužmiršiu, oi ne! /.../ Pasakyk man vienam, pasakyk, balandėl! / Ko taip liūdi? Kodėl, oi kodėl?

Tai Vaižgantas ir supyko: *...iš poemos nukilusi į lyrikas, pavirto „Danute" ir radikaliai pagadino neregėto kilnumo ir stiprumo vaizdą... Mergelė Tėvynės vietoje – tiesiog banalu!*

Gana! Jis nori pailsėti, nuo visko nusitolinti, rytoj vėl suspaus pareigos...

Į seminarijos refektoriumą triukšmingai rinkosi klierikai, skimbčiojo šakutėmis, pylėsi iš dubens sriubą. Uostinėjo, koks bus antrasis patiekalas – atrodo, kugelis, juk tik ką palivarke nukastos bulvės, jų pripiltas pilnas seminarijos rūsys. Iš virtuvės sklido spirgučių ir kepintų svogūnų kvapas. Padykę vaikinai paskubomis sliurbčiojo skystą, prėską sriubą, mirkčiojo vienas kitam lyg užuominą, kad tuoj laukia bulvinis skanėstas. Nei profesūra, nei Rektorius su jais kartu nepietavo, sėdėjo vienas budintis dėstytojas. Aukštieji seminarijos asmenys ateis kiek vėliau, kai jaunimas išsiskirstys. Jiems bus patiekta kitokių valgių, nors pats Rektorius nėra išrankus – svarbiausia jam nepaduoti raugintų kopūstų, geriau jų ir nevirti, nes aštrus raugalo

kvapas kaimiečiui seminarijos Šeimininkui nemaloniai badė nosį, nemėgo šios daržovės nuo tėviškės laikų. Virėja klestelėjo ant stalo dubenis, tačiau vaikinai nepajuto kvapniųjų spirgintų lašinukų – nukėlė dangčius, o ten pūpsojo vakarykščiai maltų bulvių virtiniai be jokių padažų. Seminaristai jau seniai pyko dėl prasto maisto, kartais pasitaikydavo ir pasenusių produktų, bet jų niekas nesiruošė lepinti, – atvirkščiai – grūdino, o ir labai taupė – Rektorius liepė kiekvieną litą taupyti.

Jei kas bandydavo skųstis rektoriui, jis sakydavo, kad per daug anksti pradedat poniškumu sirgti, jums rūpi tik skaniai pavalgyti.

Pašėlesni vaikinai ėmė belsti šakutėmis į stalą, lyg turėtų protesto teises, tačiau gurguliuojantys, dar tušti skrandžiai nesipuikuodami reikalavo maisto, burblendami valgė pusšalčius virtinius, žinodami, kaip toli jų kukli vakarienė. Kartais vaikinai pasvajodavo apie sočias Kalėdų šventes tėvų namuose, bet atostogos dar už kalnų. Gerdami mėlyną slyvų kompotą, gale stalo seminaristai kažką aptarinėjo, netgi ginčijosi, šviesiaplaukio garbaniaus rankose plevėsavo laikraštis. Visi pakilo, pasimeldė, kai kurie jau išskubėjo, o kiti vis dar tarp savęs šnypštėsi. Galop nedidukas akiniuotis pagriebė iš garbaniaus spaudinį ir paskubomis padėjo ant stalelio gerai matomoje vietoje. Jaunimo šurmulys nutolo, ant stalo neliko nė trupinio duonos, virėjos skubėjo, nes jau matė per kiemą ateinantį seminarijos Šeimininką. Jis pirmasis įėjo į refektoriumą, moterys dengė stalą, Rektorius joms tarstelėjo keletą žodžių. Dar pasisukiojo, pažvelgė pro langą į pilies griuvėsius, šimtą kelintą kartą suspaudė širdį... Jau rinkosi profesūra, dar minutėlę visi stoviniavo, artėjant prie stalo Rektoriaus akys užkliuvo už laikraščio, pa-

kėlė – tautininkų savaitraštis „Lietuvis“, visai puslapio apačioje pamatė reklamą, ketino garsiai perskaityti, dar prieš pietus pajuokauti, kad:

–1925 metų spalių m. 11 ir 18 d. LAIMĖS DIENOS. Įvyks Lietuvos Raudonojo Kryžiaus VII loterijos 5-os klasės lošimas. Laimingieji Loterijos bilietų savininkai gaus išlošti po 60.000, 20.000, 10.000 litų...

Jau pakėlė ranką, kad visi nutiltų, jau įkvėpė oro, jau žiojosi linksmai pranešti gerą naujieną, kaip galima lengvai pelnyti pinigo, bet staiga akyse sumirguliavo jo paties pavardė. Lapo viršuje buvo užrašyta:

– *Kritika. Stud. A. Venclova.*

Rektorius išraudo, nuleido laikraštėlį, staiga klestelėjo į kėdę, suvokė padaręs nesąmonę, nes pirmiau reikėjo pasimelsti, sunkiai atsistojo, persižegnojo ir vėl atsisėdo. Visi suprato, kad tame laikraštpalaikyje parašytas koks nors įžeidimas, paskvilis, vėl kažkas stumdo Poetą. Prie stalo įsivyravo tyla. Jis valgė nieko negirdėdamas, paliko lėkštėje pusę sriubos, ko niekada nedarydavo, lukterėjo kvapniojo kugelio, bet persigalvojo, pakilo nuo stalo, persižegnojo, jam atrodė, kad gali suklupti, susikaupė, tyliai burbtelėjo lyg atsiprašytų ir sunkiu žingsniu pasuko link durų.

Kodėl jis kabinete šiandien neperžvelgė spaudos? Nespėjo! Visą priešpietę su architektu vaikštinėjo po seminarijos kiemą, planavo ir svarstė trečiojo aukšto statybų reikalus, buvo tiek polėkio ir pakilimo – organizuoti, po to matyti rezultatus. Statyti! Dabar – toks akibrokštas!..

Išėjęs iš valgomojo laukan, nepasuko į savo namus, o nužingsniavo link Nemuno. Jautėsi vienišas, prislėgtas, dar neskaitė

studento rašliavos, bijojo įžeidžių žodžių, nujautė, kad straipsneliūkštyje nebus nieko gero. Jaunoji rašytojų karta skynėsi sau kelius – žiauriai ir brutaliai, puolė ir botagais talžė kiekvieną jo knygą, kiekvieną kūrinį. Valandėlę pavaikštinėjęs panemune aprimo, prisėdo ant akmens, išsitraukė „Lietuvį". Širdis vis labiau šokinėjo krūtinėje.

Nereikalingas nereikalingas nereikalingas, apspjaudytas, vėl apspjaudytas. Studenčiokas Venclova, rodos, iš pirmojo universiteto kurso. Kažką rašinėja, kažkur girdėjo, matė tą pavardę. Čia jis kritikuoja baladę „Ant Punios kalno ties Nemunu", kurią neseniai išspausdino žurnalas „Baras". Jau nieko nebegali publikuoti, nieko, nes sulaukia vien kritikos ir įžeidinėjimų...

Vyriokas griebė riebiai:

– paseno jau ir Maironis, ir Maironio laikų idėjos, ... jo ***kuriami kūriniai jau nebeturi tos ugnies kaip seniau, yra neryškūs, nublukę, – jie jau nebeatitinka mūsų dienų gyvenimo ir*** *meno reikalavimų...*

Ketvirčio puslapio tekstelyje pasipūtęs studentas tris kartus primena Profesoriui, kad šis paseno... Pikčiausia, kad vaikėzas pats iškraipo eilėraščio tekstą, netgi sukeičia žodžius, teigia viską išmanančio ir sprendžiančio kritiko tonu.

Kraujas vėl plūstelėjo į galvą, žino, kad jaudulys kenkia sveikatai – širdžiai ir kraujospūdžiui, tačiau negalėjo nurimti, vaikštinėjo skubiu žingsniu panemune pirmyn atgal ir vėl tuo pačiu ratu, nieko nenorėjo sutikti, nieko, šiuo metu jis netroško matyti nė vieno žmogaus. Atvirkščiai:

– Negirdėti, nejausti visai, / Į pasaulį užmerkti akis!..

Aha, klierikai tyčia paliko ant stalelio laikraštėką, tyčia – ir jie pikti... Kuo toliau, tuo labiau niršo, nepadėjo nei srūvantis

vanduo, nei skrydžiui išsirikiavę paukščiai, voromis traukiantys į šiltuosius kraštus. Ramybė negrįžo. Jei būtų turėjęs su kuo atvirai pasikalbėti, galbūt paverstų šitą rašliavą juokais, gal net pasišaipytų iš savęs, numotų ranka. Kunigas Mykolas, žinoma, suprastų, pats yra poetas, jau tiek knygų išleidęs, bet su juo dar nėra artimai susibičiuliavęs, o gal kanauninkas Juozas, kuris Poeto kūrybą tyrinėja ir dėsto studentams? Bet negi dabar bėgs kam guostis? Ar pasiduoti įžūliam pasipūtusiam devyniolikos metų piemeniui? Būtina atsikirsti! Devyniolikos metų! Gal jau pasaulio pabaiga – šitaip įžeidinėti! Jau balsu ginčijosi pats su savimi...

Apsisprendė – parašys atsakymą į „Lietuvį", turi suspėti į kitą numerį, juk niekas neapgins, niekas, tik pats. Ar begali būti skaudžiau, kai niekas neapgina? Grįžo skubėdamas, Sesuo su tarnaite dar kažką graibstė sode, prie jų nepriėjo, nekalbino, kaip buvo įprasta. Pakilo į antrą aukštą, užsidarė bibliotekoje. Suskambo telefonas, tačiau Šeimininkas jo nepakėlė. Išsitraukė lapą popieriaus ir vienu atsikvėpimu viską surašė. Jautė, kad neturi atrodyti piktas ir juokingas, tačiau – įžeistas – taip, labai įžeistas!

– Paprastai į kritikas nemėgstu atsakinėti. Geriausias veikalų įvertintojas – laikas. Bet šį kartą per daug man skaudu. Kad studentas į užsitarnavusį profesorių atsiliepia iš aukšto Mentoriaus tonu... Čia jau auklėjimo sritis. Mūsų demokratišku laiku tai paprastas dalykas, ir to imti į širdį netenka. Vis dėlto reiktų vengti storžieviškumo, nekraipyti sauvališkai teksto, nežinau, kokią teisę turi kritikas reikalauti, kad poetai laikytųsi jo tarminių kirčių...

Baigė tarsi pasišaipydamas, kad jauniesiems poetams tie

dalykai, kurie jam taikytini kaip kritika, nekeliami, iš jų nereikalaujama. Tuomet surinko redakcijos telefoną ir paprašė į jo namus atsiųsti kurjerį. Reikalas buvo atliktas, į kitą „Lietuvio“ numerį įdėtas Poeto atsiliepimas, o po juo vėl išspausdinta reklama apie *LAIMĖS DIENAS ir laimingąją loteriją.*

Aplinkui tvyrojo tyla, laikraščio su atsakymu klierikai ant stalelio nepaliko, jį patarnautojas atnešė į namus. Niekas nedrįso apie tai kalbėti, matė, kad Profesorius yra suirzęs, dar labiau užsidaręs, nuo visų nusitolinęs. Seminarijos ūkio darbuose, statybose atsigaudavo, pabusdavo kita asmenybės pusė, planavo ir svarstė su išmanymu, su užsidegimu, tarsi nebūtų Poetas, o vien praktiškas, taupus žmogus, statybininkas, išmoningas ūkvedys. Nors dažnai nusmelkdavo viduje karšta žiežirba – vardan ko, kam, ar įvertins... Negali visiems įtikti, sklando apkalbos ir svarstymai, iš kur gauna statyboms pinigų, kas jam padeda, kas remia? Tačiau jis buvo orus Šeimininkas, kuris darbus pabaigia iki galo!

Praėjus keletui slogių dienų, kai jau buvo atsakymas išspausdintas, į svečius užsuko ištikimasis bičiulis kunigas Mykolas. Jis net nebandė apsimesti, kad nežino šito juodo reikalo. Nė nepradėjęs gerti arbatos prašneko:

– Prelate, gal nereikėjo atsakymo rašyti, jūsų metai, autoritetas, ką čia su tais vaikėzais peckiotis, kam gadinti nervus, kam jiems suteikti malonumą, kad pasiekė savo – suerzino, aš manau – nereikėjo, būtų visi taip ir pražiūrėję, o kai parašėte – suskato skaityti, ginčytis, jaunimas sveikina drąsųjį studentą, šis didžiuojasi, pučiasi, net honoraro reikalauja. Manau, nereikėjo...

Šeimininkas neskubėjo atsakyti, laikė rankose balto porceliano puodelį, įsimetė į arbatą gabalėlį cukraus, trynė jį sidabro šaukšteliu ir vis tylėjo – tarsi kažkur nutolo. Tyla įsivyravo per ilga, kunigas Mykolas nebežinojo, ką čia dabar sakyti.

– Aš manau, kad reikėjo ir dar kaip reikėjo: *atsiras koksai piemuo, lietuviškai pramokęs kiek kreizoti, ir išdirbs tave prieš visuomenę kaipo kokį piktadarį.* Mano veikalus puolė visą gyvenimą, jau Peterburge Augustinas Voldemaras „Istoriją" visai sudirbo, nemalonu buvo su *piemenimi ginčytis, bet neiškenčiau neparašęs replikos, gal ir per aštri buvo.* Mane erzino, jog yra *tiek pozityviško darbo*, geriau ką naudingo Tėvynei padarytų, o ne užsiimtų tuščiomis ir piktomis kritikomis. Bet lietuviai mėgsta graužti vienas kitą. Žinoma, *gerai maskolių yra sakoma: „na vsiakoje čichanije ne nazdrastvuješšia"* (*„ant kiekvieno čiaudėjimo nebespėsi ant sveikatos atsakinėti"*), tad su kiekvienu vesti polemikos neketinu – *gaila laiko ir rašalo.* Tačiau visą laiką gailiuosi, kad 1920 metais neatsakiau į kritiko Paparonio straipsnį, kai jis taip sudergė poemą „Mūsų vargai", krauju ją rašiau, o ką: *fabula neturtinga, bet labai supainiota. Jisai, man rodos, šių dienų nesupranta. ... žiūri nuo kranto kaip turistas į beplaukiantį audringa jūra laivą. ... tave šios žemės kelionėje aš matau saulolaidos masinančioj šviesoj ir tariu „Labanakt, Maironi!"* Gailiuosi, kad tylėjau, nurijau įžeidimą. Tiesa, tada atsiliepė kritikas Jakštas, jis pagyrė poemą, bet neteisinga mane pulti ir pulti. Užtat ginuosi! Ir toliau netylėsiu, kunige Mykolai! Juk pameni, tais pačiais metais kaip ir Paparonis, poetas Balys Sruoga šaipėsi iš naujo „Pavasario balsų" leidimo – knyga neskoningai apipavidalinta, kūriniai nemeniški, nė vieno žodžio apie naujus eilėraščius, nė vieno gero žodžio, o dar

tas juokingas jo palyginimas – esą *Donelaitis yra daug lietuviškesnis už Maironį...*

– Bet, Prelate, buvo ir palankių recenzijų...

– O ir mano jubiliejiniais – 1922 metais – kokia dovana? Slapyvardžiu pasirašęs pilietis visas poemas sudorojo... Ką aš jiems padariau, ką padariau, pasakyk, kunige Mykolai, kodėl manęs neišsitenka? – klausė daugiau savęs nei svečio, buvo labai įsikarščiavęs, susinervinęs. Nebepaguodžiamas. – Netylėsiu, daugiau netylėsiu!

– Niekas nėra vertas jūsų sveikatos, nervų ir laiko, niekas, tausokite save kaip tautos turtą, – nuoširdžiai bandė raminti kunigas.

– Atleidžiu tik poetui Teofiliui už parodijas, juokas yra vaistas, o gabus atrodo jaunuolis, tegul sau šaiposi.

– Taip, taip, Prelate, net aš į jo pašmaikštavimus pakliuvau kaip tamstos draugas, ar pamenate parodiją jūsų eilėraščio „Poezija“: *Išvydau ją, kai vakarinė / žvaigždė viena akim mirksėjo. / O ten paliai Kazimiero knygyną / sau vienas Vaitkus vaikštinėjo.* Kaip norite sakykite, bet mane jauniklio Teofilio eilėraštis užgavo.

– Kas gi čia užgaulaus, tik maloni pašaipa, tik pašaipa, *pas mus ir taip per daug pesimizmo...* Mane kritikas Stasys Matulaitis dar ano šimtmečio gale *su dumblais sumaišė*, visaip išsityčiojo, išniekino mano *mylimiausio kūdikio* – poemos „Tarp skausmų į garbę“ kiekvieną eilutę, nieko nepaliko, nepripažino – nei idėjos, nei poetiškumo, atseit eilės sunkios, nėra karštumo... Et, nebenoriu prisiminti, bet taip visą gyvenimą puola ir puola, ir tuomet netylėjau, atrašiau ilgą straipsnį, papunkčiui į viską atsikirsdamas, pasišaipydamas... Netylėsiu!

Tą popietę ant sukilusių nervų jiedu išlenkė po stiklelį Sesers virto krupniko, lyg pavyko Šeimininkui kiek nusiraminti. Kunigas Mykolas matė, kad labai skaudu Kūrėjui išgyventi puolimus – juk buvo pelnęs tautos pagarbą, pasiekęs aukštumų, vadinamas šaukliu, pranašu, iškiliausiuoju dainiumi, o dabar jaunieji stumia iš kelio, laisvinasi vietas, neišsitenka – sukyla ambicijos, neteisybė, nuovargis, pažeminimas. Verda ir verda aplink jį smalą, juodina Poetą. Kaip paguosti?..

Kunigas Mykolas vis patarė saugoti sveikatą, nekreipti dėmesio, juk visus rašytojus kritikuoja, su visais vyresniaisiais kapojasi jaunimas, niekam niekas neuždrausta, tad kerta iš peties, bet juk laikas prašvilpia ir vėl ateina kita karta, visi patiria tą patį. Jaunasis bičiulis stengėsi priminti palankias recenzijas, aukštus įvertinimus, parašytus jubiliejiniais 1922 metais:

vienas Maironis savo intuicija, pažvelgęs aplinkui, aprėpė praeitį, surišo ją su dabartimi ir rodė visiems, kas reikia daryti, kad Lietuva atsikeltų. Jis drauge ir poetas, ir pranašas...

Poetas į viską tik mostelėjo ranka, ir tiek.

Jau vėlyvą vakarą Šeimininkas išleido svečią pro paradines duris, vėl žvelgė pro langą į Rotušės aikštę. Užsigalvojo ir apačioje prie kolonų pamatė stypsantį Šešėlį – savo antrininką, kuris nepakėlė galvos, į langus nedirsčiojo, o po kelių akimirkų ir išnyko, nes debesys paslėpė priešpilnį mėnulį...

Tenutolsta tamsios dienos, įkyri nemiga, bildesiai mansardoje, teišpučia pavasario vėjai iš galvos visus nerimus, tesitraukia ligos.

Pavasario saulė prašvito meiliai / Ir juokiasi, širdį vilioja...

Šeimininkas su ilgu baltu drobiniu apsiaustu, šiaudine skrybėle, plikomis rankomis nešioja kibirais savo sode žemę, užpila ant obelaičių, kriaušių, slyvų, agrastų, serbentų šaknų, žemė trąši, su pernykščiais supuvusiais lapais. Ima kastuvą, rūpestingai apkasa medžius.

Atsitiesia, įrankius paremia prie obels kamieno, eina link Nemuno į gilumą, kur visai sodo pakraštyje įkurdinti keli bičių aviliai. Bitelės jau pakirdusios, dūzgena, viena kita nutupia ant pražydusių pienių. Atrodo, jog neiššalo nė vienas avilys, bus medučio. Bet Poetas bitininkyste neužsiima, negaišta laiko, reikia daug išmanyti, yra kam prižiūrėti. Dar valandėlę stebi mažųjų darbininkių bruzdėjimą, veržiasi galvon palyginimai su žmonių bendruomene – kad jie taip darbuotųsi, stengtųsi...

Grįžta, prisėda altanoje, stebi, kaip Sesuo ir kaimynė Beatričė kapstosi lysvėse, sėja žemčiūgus, sodina jurginus, sustoja, kažką tariasi. Kaimynės ilgi šviesūs plaukai suriesti į kuodą, veidas įraudęs nuo pavasarinio vėjelio. Poetas žaismingai nuskina keletą rūtų šakelių, trina tarp savo storų, kiek šiurkščių pirštų, ilgai uodžia, traukia giliai į save kvapą, po to nueina prie moterų ir šelmiškai juokdamasis Beatričei sako:

– Pauostykite – skaniausi kvepalai! Kodėl ieškote kitokių! Man nėra nieko kvapniau ir saldžiau už rūtą! *Kad galvą kaišysi, įsek tu rūtelę!*

Beatričei niekada neišsiduoda, kad jauna namų tarnaitė po plovimo jam visada įtrina galvą rūtų nuoviromis – ir kvepia, ir sveika plaukams, kurie, deja, iš juodo garbanų vainiko jau virsta baigiamu suverpti pilkų pakulų kuodeliu...

Dabar sode Beatričė švelniai šypsosi, vėjas suvelia garbanėles, ji paima Poeto ranką, prisitraukia prie veido, giliai įkvepia rūtų kvapo, bet jos jau guli ant žemės, tiesiog staiga iškrito...

– Jūsų *rankos nuo darbo... šiurkščios ir su nuospaudomis,* – sušnabžda tyliai moteris.

– *Sutrūkusios, kietos nuo darbo rankos nėra gėda. Reikia gėdytis baltų, išlepintų tinginio rankų,* – atsako žiūrėdamas jai į akis...

Skubriu žingsniu artėja Sesuo, ji iš kišenės traukia mažus popierinius maišelius:

– Broli Prelate, trukdai, mes su Beatriče dar turime pasėti tavo atvežtas iš Vokietijos gėlių sėklas, įdomu, kas išaugs. Sukask mums lysvę!

Labai mėgdavo gėles, jei tik pamatys kur kokių gražesnių, tai tuoj ir parveža.

Tačiau Šeimininkas nerūpestingai juokiasi, Seseriai kilsteli skrybėlę, paima už parankės jaunąją talkininkę, vedžiojasi ją sodo takeliais. Kartais jie sustoja, Poetas pasilenkia, nuskina žiedelį – mėlynąją karolinę gegutę, geltonąjį narcizą, čia pat kampe prižėlusios konvalijos, už jų mėlynuoja neužmirštuolės, prie tvoros išsikerojęs jazminai, kampe prie skalbyklos saulėn kyla jaunų alyvų krūmai. Autorius sušnabžda:

– ... *lig kol alyvos / Žydės pavasarį baltai / Ir kolei širdys plaks mums gyvos, / Manoji plaks vien tau tiktai!*

Žinoma, žiedai neišsiskleidžia visi kartu, tačiau šią valandą tai visai nesvarbu, šitokios gėlės tuomet augo ir žydėjo Poeto

sode. Jis vaikšto su Beatričе smėliu pabarstytais takais, suskintą puokštelę ištiesia jaunajai moteriai:

– Poete, ar nešime ant Jadvygos kapo? – klausia kiek nuliūdusi bičiulė.

– Šitos gėlės tau, šiandieną tik tau, Beatriče...

– Bet eilėraštis apie alyvas juk ne man!

– Šiandieną jis tik tau!

Abu pasuka į sodo pakraštį, Sodininkas tupinėja apie avietyną – vasarą sunoks milžiniškos uogos. Tikrina, ar neiššalo vynuogė, ar dygsta kukurūzai, ar lenda saldžiosios bulvės, ar peržiemojo braškės? Viskas rūpi, džiugina lyg vaiką. Jis supranta, kad valstietiška prigimtis reikalauja savo teisių. Beatričė klausosi ir klausinėja, pati kol kas neturi jokio sklypelio, bet jai smagu kartu su Šeimininku stebėti šito sodo vešėjimą.

Po valandos Poetas sukasa dar keletą lysvių, moterys sodina vėlyvąsias gėles, aistri pavasario saulė kyla vis aukštyn.

Patyrusio sodininko žvilgsniu jis vis dar apžiūrinėja medelius, vaiskrūmius, palinksta prie rožių kerų, kažką ilgai krapšto. Nusimetęs darbinį apsiaustą dingsta rūmuose, po keliolikos minučių grįžta su užrašais, Sesuo žino – tai receptai nuo augalų ligų, kur nugirdęs ar radęs Brolis mėgsta juos užsirašyti.

– Manau, kad laikas purkšti rožes, – sako susirūpinęs, – štai paieškosiu, kas pagelbėtų.

Moterys nusimauna pirštines, visi prisėda ant suoliuko.

Ilgokai tyrinėja savo užrašus, pasitaiso pensnė, skaito:

– *Agrastams ar rožėms apipurkšti gerai yra paimti prasto aršeniko 4 gramus ant 10 litrų ir gerai išmaišyti. Apipurkšti ne per daug, nereikia, kad nuo šakų varvėtų...*

Vaisiniams medžiams apipurkšti reikia mielinio akmenėlio 1 kilo ant 100 litrų vandens, dar primaišyti 2 kilo negesintų kalkių...

Moterims darosi nuobodu, o ir laiko jos neturi, dar laukia nemažai darbų, bet pagarbiai klausosi. Sesuo jau žiojasi, tačiau Brolis skubiai sako:

– Dar svarbu ir slyvas nupurkšti, pameni, kaip pernai žali vabaliukai užpuolė, *reikia paimti 1 arbatinį šaukštelį žalio muilo ant 3 litrų šalto vandens.* Dar paskaitysiu, ką esu užsirašęs nuo amaro...

Sesuo nekantriai nutraukia receptūrų skaitymą, nes mato, kad augalų Daktaras turi dar keletą netvarkingų lapelių:

– Tavo rūpestis, Broli, ligomis rūpintis, tirpalus sumaišyti, apipurkšti, mums nėra ko sukti galvų!

Beatričė žvilgteli į Poetą, šypteli, trukteli pečiais, jau seka paskui Seserį užbaigti darbų, bet jis iš lėto taria:

– Norėčiau tau *paberti žemčiūgų žvaigždes...*

Jie žiūri vienas į kitą, stovi abu ir žiūri, nerimas sumišęs su artumu, tarsi kvėpuotų vienu ritmu, tarsi girdėtų širdies plakimus. Beatričė iš lėto traukiasi atbula, staiga plačiai nusišypso ir apsisukusi nubėga pas Seserį prie lysvių. Sodininkas seka ją žvilgsniu, užsisvajoja, bet po minutėlės pasipurto tarsi norėdamas kažką skaudaus nuo savęs numesti. Prisėda ant suolo ir toliau vienas tyrinėja augalų gydymo receptus.

ŠEŠĖLIS:

– Išliko keletas užrašų lapelių, kuriuose Šeimininkas prirašęs visko: puslapio viršuje du posmeliai eilėraščio, rašyto pieštuku „Nežadinkit laimingą, kai sapnuoja...“, pažįstamų adresai

Romoje ir Tauragės apskrityje, sveikatos receptas – *antivirus stebuklingas vaistas nuo karbunkulio, ausies uždegimo, vočių,* telefonai *Dambrauskas tel. 2755, Faiduti 2296 tel., Buivenienė telef. 2371, Šaulys 2277,* Šalkauskių ir Dirvianskaitės adresai, seminarijos auklėtinių paskaičiavimas procentais pagal vietoves, iš kurių jie kilę, dar receptas su vandeniu ir amoniaku, dar vėl sveikatos – lašai prieš valgį, po valgio, dar kiek reikia žydeliui sumokėti už *linolejumą*, dar numatomos *kapitulai dividendos,* dar *Jelgava Latvija*, dar *giminaičiui duota 900 litų, paskui 50 dolerių*. Kasdienybė, skuba, gyvenimas kunkuliuoja įvairiomis kryptimis, tačiau viskas yra tarpusavyje persipynę...

Vakarop suplukę, pavargę, bet linksmai šnekučiuodamiesi jie traukia iš sodo, įeina į rūmus iš kiemo pusės ir užsidaro duris. Beatričė nusinešė dvi puokšteles – tą, kurią Sodininkas padovanojo jai, ir kitą suskynė pati – reikia pamerkti ant Poeto darbo stalo. Jis labai mėgsta, kai žiedeliai ir kambariuose per visą vasarą džiugina akį.

Garsiajam Poetui buvo svarbi *oficiozinė* pusė, juk priklausė valstybės elitui. Visur buvo stebimas lyg pro padidinamąjį stiklą, jo gyvenimo smulkmenos paskelbiamos per laikraščius. Vertinamas, kviečiamas, keliamas kaip sostinės ir Lietuvos įžymybė, kaip tautos dainius, kaip simbolis, vardas. Jis džiaugėsi, didžiavosi, stengėsi ir dalyvauti, nors nebuvo minios žmogus. Įdomiausia, kad tuomet jo niekas nekviesdavo kaip Poeto, o tik

kaip Prelatą, Rektorių, Profesorių – taip skamba visi įvardijimai. Bet ir pats niekur nėra pasirašęs *poetas* – prieš dvigubą pavardę *J. Mačiulis-Maironis* beveik visada pridėdavo: *pralotas*...

Didybė! Žinoma, turėjo, ką besakyti! Sielvartavo ir pyko, kad nėra tiek įvertintas, kiek užsitarnavęs. Graužėsi.

– *Dievuliau mano! Aš visą amžių ištikimai tarnavau Bažnyčiai, sąžiningai ėjau savo pareigas, kaip Lietuvos patriotas netarnavau rusų valdžiai...*

O kartais smilktelėdavo – garbė tik tuštybė, visiška tuštybė – *vanitas vanitatum,* laikinumas, šešėlis, bet padaryk ką su savimi...

Nors prieštaravo iškilmingiems savo jubiliejų paminėjimams, bet slapčiomis troško daugiau dėmesio iš aukštosios valdžios – tiek valstybinės, tiek bažnytinės, jam neužteko, kad iškilią jubiliejaus šventę nori organizuoti kanauninkas Juozas, jiedu gali ir mažoje draugijoje pasėdėti...

Prieš keletą dienų atskriejo malonus laiškelis iš vienos Pasvalio mokyklos:

Giliai įvertindami didžiojo mūsų dainiaus Maironio reikšmę Tautos atgimime, vienu balsu nutarėme savo mokyklą pavadinti „Maironio" vardu.

Vardo savininkui malonu, juk čia jis įvertinamas kaip poetas, tad tą pačią valandą, nieko nelaukdamas, sėdo atsakyti, parašė oficialiai ant Kunigų seminarijos firminio blanko:

Sutinku, skaitau tai sau didžia garbe, vienkart tvirtai pasitikėdamas, kad iš tos Mokyklos išeis su laiku dori ir naudingi Bažnyčios ir Tėvynės sūnūs ir piliečiai...

Tačiau kai visuomenėje kilo sumanymas sukurti Poeto biustą ir jį pastatyti Karo muziejaus sodelyje – griežčiausiai užprotestavo:

– Ne, ne, ne – kol gyvas, jokiu būdu nenoriu! – kartojo.

Jeigu mintys būtų atėjusios iš prezidentūros, vyriausybės ar arkivyskupijos sluoksnių – galbūt tuomet ir kitaip, o dabar – tik jaunųjų liežuviams paplakti... Dar gyvas, o jau paminklai! Apkaltins per laikraščius, išsišaipys!

Užbėkime kelerius metus į priekį.

1928 metais Lietuva šventė Nepriklausomybės dešimtmetį. Paminėjimas buvo ilgas, prasidėjo vasario šešioliktąją, baigėsi gegužės penkioliktąją – vyko visokie renginiai ir reginiai. Tačiau didysis apibendrinimas ir užbaigimas organizuotas gegužės mėnesį, kai šilta. Šventė itin iškilminga, iš kelių dalių, Prelatas gavo kvietimus dalyvauti ir Karo muziejaus sodelyje, kur rinkosi vos ne visa tauta, ir iškilmingame minėjime Valstybės teatre, ir baliuje pas Prezidentą.

Vėsią gegužės pradžios popietę, kai visi kvietimai jau gulėjo namuose ant lentynėlės, vaikštinėjo trise panemune su kanauninku Juozu ir prelatu Adomu Aleksandru, šnekučiavosi rimtai, svarstė valstybės problemas. Laimingi nebuvo, ypač Poetui atrodė, kad ne tokios Tėvynės troško ir svajojo. Kas dabar po dešimties metų vyksta? Jis kirto svariai ir piktai:

– Ar dar kas aukojasi už Tėvynę? Tik reikalauja *užmokesnio* ir šiltos vietelės, *be sąžinės kyšių lupikai, diplomuotų valizų vežikai!* Valdininkai švaisto ir grobia pinigus, *mūro namus sau bestato,* paskendę puikybėje, *bočių laurais pasipuošę,* patys nieko nesistengia, išgėrę turi drąsos siausti... Ne už tokią Lietuvą

visą gyvenimą kovojome, ne už tokią! Kuo tautai dabar tikėti, ji *beeina savo išminties keliu*. Skaudu, labai skaudu, kad šitaip gyvenimas rieda...

– Prelate Jonai, kraujospūdis pašoks, bars tave daktarai, tu perdedi, perdedi, panie, nėra taip blogai, ir pats taip negalvoji, esi gi pilnas vilties, negąsdink, jeigu tu netikėsi, nugesi, tuomet kas betikės, kas tautą sustiprins, – ramino įsikarščiavusį Kalbėtoją kanauninkas Juozas.

– Jau po poros Nepriklausomybės metų ne taip viskas pasisuko – klaidus žmogaus protas, dar baisesnis jo godumas, valdžios troškimas, nei idealizmo, nei pasiaukojimo, kaip vargšui už marškinių blusų priviso visokių partijų, juokingų jų programų, nesutramdomų rietenų, *purvais apdrabsto žmogų visą*, – toliau nerimo Prelatas.

– Nusiramink, mielas Bičiuli, nusiramink, saugok sveikatą, – Vaižgantas stengėsi nutraukti šį pokalbį.

– Esu įsitikinęs, kad jau nesulauksiu, kada Lietuvos *dvasia sieks plačiau negu jos kūno sienos!* Aš nesulauksiu! – nukirto Poetas. – O kiek pastangų įdėta, kuriant Lietuvos valstybę, kiek pastangų! Pamenu, kaip 1917 metais entuziastingai ir vieningai nusiteikę važiavome į Lietuvių Berno konferenciją, kokie buvome užsidegę, savo asmeninius reikalus užmiršę, rūpėjo tik *greičiau priversti vokiečius, kad jie paskelbtų Lietuvos Nepriklausomybę, nusistatyti valstybės ribas, sukurti santykius su mažumomis...*

– Taip, taip, prelate Jonai, skaitėme tada laikraščiuose, ką tamsta kalbėjai apie mažumas...

– *Visi kalba tik apie mažumų teises, bet reikia atsižiūrėti ir į jų priedermes. Lenkai turi jaustis Lietuvos piliečiais ir negali*

varyti ištautinimo, kaip dabar jie daro. Žydai taipogi turėtų daugiau atsižiūrėti ir rūpintis Lietuvos reikalais... – sakiau tuomet konferencijoje.

Kažką šūktelėdavo ir prelatas Adomas Aleksandras, pritardamas tai vienam, tai kitam, tai pats sau prieštaraudamas, bet sutramdė abu kalbėtojus:

– Baikite po prisiminimų brūzgynus klaidžioti, dairykimės, kas darosi šiandieną – nėra viskas juk blogai, nėra...

– Nėra, nėra! – dar ironizavo Poetas. – Nespėsite apsidairyti, kai Lietuvą bus užsėdę bolševikai, juk braunasi laisvamanybė, griūva katalikiškos prievolės! O kokia politika be Dievo, be jo valios, palaiminimo?!

Vis dar karščiavosi, bet kiti du bičiuliai tylėjo, tad po truputį nurimo.

Maironis patylėjo, giliai atsiduso ir pasakė:

– *O vienok aš manau, kad būsiančios kartos pavydės mums, gyvenusiems tose istoriškose mūsų politiško atsikėlimo dienose...*

Jie žinojo, kad gegužės penkioliktąją tarp dvidešimt keturių žinomų valstybės asmenų visi trys bus apdovanoti Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino antrojo laipsnio ordinu su Žvaigžde. Jau buvo veikėjų, kurie šį ordiną gavo pirmieji per pačią 1928 metų Vasario 16-ąją. Gal anie labiau pasiaukoję už Tėvynės laisvę? Gal buvo aktyvesni kovotojai? Aišku, jog iš šios trijulės didžiausią nuoskaudą dėl to jaučia Poetas, pakliuvęs tik į antrąjį apdovanojimų turą...

Prieš išsiskirstant Prelatas atsipalaidavo ir pasišaipydamas pasiūlė:

– Tai kurį sekmadienį po Mišių eisime paspaciruoti Laisvės alėja su ordinais ir žvaigždėmis ant krūtinių. Pažįstamos ponios negalės akių atitraukti...

Šventė buvo iškili, Karo muziejaus sodelyje atidengta įspūdinga skulptoriaus Juozo Zikaro „Laisvės" stovyla. Mieste tūkstančiai pakiliai nusiteikusių tautiečių, suvažiavusių iš visos šalies. Kariuomenė, paradai ir plyštantis iš krūtinių vis garsesnis *valio* tautos vadui Antanui. Kauniečių namų languose – prezidento portretai, daug visokių iliuminacijų, vyriausybę ir ministerius be perstojo vežiojo prabangūs limuzinai, vakare į dangų pusvalandį šokinėjo fejerverkai. Prelatui nebuvo prie širdies pompastika – juk visuomenė neturtinga, ar reikia taip švaistytis, pūstis ir vaizduotis? Jį labai nustebino ir įskaudino, kad Nepriklausomybės dešimtmečio proga Valstybės teatre buvo suvaidinta komiška opera „Vindzoro kūmutės". Kur patriotizmas, karžygiai, kunigaikščiai, kur Vytauto vardas? Juk ir jis pats parašė dvi istorines dramas, viena iš jų tikrai būtų tikusi. Įsismelkė nepasitenkinimas, kurio negalėjo nuo savęs numesti.

Gedimino ordiną gavo, bet su juo neišliko jokių ženklų – nei nuotraukų, nei pasidžiaugimo, jau buvo sukurtas ir į knygą įklijuotas tik po mirties spausdintinas eilėraštis „Skausmo skundas", parašytos satyros, išjuokta savanaudė valdžia. Poetas nusivylęs... O kanauninkas Juozas nuėjo su ordinu ir Žvaigžde į fotoateljė, papozavo, išėjo graži iškilminga fotografija, vieną ir užrašė:

Garb. Prof. Jonui Maironiui – Doc. Juozas Vaižgantas, Jo auklėtinis ir gerbėjas, 1928.

Po visų švenčių, jau pailsėjęs, daug ką permąstęs Ordininkas, pasidėjęs prieš akis laikraštį, tyrinėjo sąrašą, kokie asmenys gavo tokį patį apdovanojimą, lygino ir su savimi, savo darbais – visokių piliečių buvo, visokių... Apie tai su niekuo nediskutavo ir neužsiminė, – jeigu ką pasvarstysi, sakys – pavydi, save pervertina, išpuikęs. Geriau tylomis praryti piliules, nors jos sveikatos nesuteiks...

Buvo įžeistas ir nustumtas, kai paskutinįjį gyvenimo vasarį teatre per Nepriklausomybės dienos minėjimą Valstybės tarybos pirmininkas skaitė pranešimą, išvardijo garbingus Lietuvos vyrus, kovojusius už Tėvynės laisvę, o Maironio nepaminėjo nė žodeliu... Poetas sėdėjo salėje visas nutirpęs, kiti dėl jo nejaukiai pasijuto, tad kaip reikėjo pažeminimą atlaikyti pačiam? Tačiau tauta jį šaukė *pranašu*, vadino kaip Vytautą Karalių *didžiavyriu* ir visuomenės balsas jam buvo brangus. Poetas niekada nesididžiavo bendraudamas su paprastais žmonėmis, išvažiavęs pas bičiulius į provinciją, pats eidavo į laukus pasikalbėti su kaimiečiais, kurie net persigąsdavo – toks ponas, ką jam ir sakyti...

Žinoma, kaip Lietuvos įžymybė, Klasikas buvo kviečiamas į visus valstybinius oficialius renginius, į Seimo iškilmingus posėdžius, į Prezidento instituciją, po jų ir į vakarienes, pokylius, arbatas kartu su valstybės politine aukštuomene, išrinktaisiais, užsienio atstovais. Ką besakyti, toks vardas! Papuošia kiekvieną draugiją, orus, išsilavinęs, moka keletą užsienio kalbų, susigaudo ne tik Tėvynės, bet ir Europos, net pasaulio reikaluose.

Nors ir nusivylęs, nors ir kritikuodamas, skaudindamasis Prelatas varė savo užsibrėžtų siekių vagą. Tėvynę kūrė iki mirties, jo širdis džiaugėsi naujomis statybomis, iškiliais rūmais ir laikinojoje sostinėje, ir kituose miestuose – galėjo būti talentingas statybų inžinierius. Tačiau palaiminti, pašventinti sutikdavo tik didingus statinius, tik tuos, kurie derėjo jo vardui – juk ir pasiruošti reikėjo, vakarais pasėdėti prie lapo popieriaus – nebuvo oratorius iš galvos. Niekada oficialiose kalbose necitavo nei vieno savo eilėraščio, nei eilutės, tik Šventojo Rašto tiesas, tik momento svarbai tinkamas aukštojo stiliaus mintis.

– – – – – – – –

Vieną 1925 metų balandžio pabaigos rytmetį į Seminariją paskambino tarnautojas iš prezidentūros, prašydamas palaiminti Šventosios žiotyse uosto pamatus. Pajuokavo, kad Prelatas mėgstąs jūrą, tad kas gi kitas galėtų pašventinti? Automobilis nuvešiąs ir parvešiąs, jokio vargo neturėtų būti. Poetas sutiko nė minutėlės nedvejodamas. Visada smagu nuvažiuoti prie jūros, o čia ir proga gana iškilminga, žinoma, galėtų ir vietinis klebonas, bet kviečia jį... Iš karto sėdo užsirašyti kalbą:

Akivaizdoje mums maloniai siūbuojančių jūrių-marių dėdami iškilmingai pamatinį akmenį mūsų žvejų uostui, ... toje vietoje, kur tiek amžių nuo kalavijuočių laikų valdė kiti... Paprašykime Aukščiausiojo, kad palaimintų darbą...

Pažinodamas jūrų marių klastingumą Prelatas įspėja, kad darbą reikia atlikti atsakingai, rimtai, nes jos įšėlusios viską *išgriauna iš pamatų...*

Valstybė stojosi ant kojų, Poetas buvo visa ko liudininkas, 1925 metų pavasarį jam teko pašventinti ir vieną svarbiausių objektų – *Lietuvos banko pamatus*. Jis jautė pinigų vertę, buvo netgi apkalbamas esąs šykštus, litus tvirtai laikąs saujoje, bet kur nešvaistąs – turėjo ir tikslų...

Šlapdribingą kovo popietę prie Banko pamatų susirinko būrys dalyvių su Prezidentu priešakyje, Vyriausybės kabinetas, organizacijų atstovai. Prelato kalboje vystėsi dvi kryptys. Keletą kartų prašė Dievo palaiminimo, o iš kitos pusės lyg ir prasimušė didaktika:

Tuo daugiau tvirtų doros principų reikia tokioje svarbioje įstaigoje kaip Bankas, kur reikia išlaikyti tiek artimų žmogui pagundų ... be doros principų tautos serga, pūva, merdėja, žūva...

Kalbėtojas dar priminė, kad pinigas valstybės gyvenime – lyg koks nervas, kuris turėtų būti sveikas.

Po trejų metų Banko rūmas jau pakilęs, vėl pakviestas Prelatas jo palaiminti. Savo archyvuose susirado išlikusią kalbą, pasakytą prie Banko pamatų, peržvelgė, ką tuomet pasakęs, nesikartojo. Tik iškilmingai perskaitė iš rašto savo mintis:

baigtas įrengti rūmų kūnas, bet ... jų siela tik prasideda: jai teks augti, bręsti ir stiprėti. ... ji tampriai susijus su visa Lietuva ir jos ateitimi: ant kiek ji bus gyva, stipri ir tvirta, kaip valstybės kraujas, plaučiai ar kitas gyvybės pradas, ant tiek bus tvirta ir gyva visa Lietuva...

Apie pinigus Prelatas galėjo daug kalbėti, per jo rankas irgi perėjo didžiulės sumos.

Palaimino nemažai iškilių pastatų: muziejų, bažnyčių, ligoninių. Gal tuo metu jis nebuvo minioje vienišas, gal nejautė

nutolusio Angelo sargo, negildė ir žmonių svetimumas? Gal maudėsi savo šlovės spinduliuose? Ar visa tai tik vaidinimai, apsimetimas, kad esi dar gyvas, reikalingas, svarbus, kad Vardas traukia? Vardas kaip kalnas...

Ar maža pasaulyje ir kiekviename žmoguje mįslių?..

Prelatas buvo išvykęs kelioms dienoms į provinciją pas bičiulius kunigus, atsipalaidavo, pasišnekučiavo nuo širdies, žvejojo karpius, vakarojo, pastumdė šachmatus, būta ir vinto partijų, niekam nekliudo akių, tik savi, mažiau kalbų – nesigynė, jis lošė puikiai, įgudusiai, dar Peterburge išmoko. Mėgo vintą! Nors pats apie jį ir satyrą parašė. Negailėdavo nemokančių. Šį kartą pas bičiulį kunigą netikėtai atvyko ir dar vienas svečias, Poetas pakvietė palošti, nors anas teisinosi nemokąs:

– Netikiu, prieteliau, kad nemokėtum, įsitikinsiu, kai palošime. Jeigu ką – pamokinsiu, pradedam!

– Nemoku, nelošiau, nemoku, – kartojo kiek išsigandęs vyriškis, nesmagu jam buvo priešintis Maironiui.

Aišku – pralošė, o pinigėlius Prelatas susižėrė į savo kišenę. Tačiau pasitaikydavo, kai ir jį prityrę vintininkai smagiai apšaudavo, tekdavo pakloti nemenką sumelę – bet ką darysi – aistra, azartas, silpnybės...

Pargrįžusį iš viešnagės, kaip visada, pasitiko ištikimoji Sesuo, šnektelėjo žodį kitą apie kelionę, Kauno naujienas. Užsidarė bibliotekoje – ant stalo gulėjo keletas laiškų ir nemenka krūvelė visokiausių kvietimų. Šeimininkas juos paskubomis permetė akimis, taip sužinodamas apie sostinės gyvenimą, nes buvo kviečiamas beveik visur. Kvietimus dėliojo į tris krūveles. Pirmoji –

atmesti, neįdomu, kita – pagalvoti, gal reiktų dalyvauti, trečioji – būtina!

Šypsnį sukėlė *Antradienio ponių ratelio koncertas – balius,* kviečia, mat labdaringas. Jau ne laikas suktis rateliuose su poniomis, nors kažkada labai mėgo, pats visokius lenciūgėlius vedžiodavo... *Aušros mergaičių gimnazija į Užgavėnių vakarėlį* – įdomu, o jeigu nueitų su Lašininio kauke? O štai *širdingai kviečiame Tamstą atsilankyti į šeimynišką studentų ateitininkų pasilinksminimą.* Pašėlo jaunimėlis, kaip jis ten atrodytų – *pasilinksminimą!* Toliau į *balių – koncertą, į salės atidarymą, į vasaros sezono pradžią...* Gana, vieni juokai! Ilgai varto pakvietimą į *Moterų kūrybos vakarą*, dalyvės rimtos, visos garsiausios rašytojos, girdėjęs jų vardus, kai kurias ir asmeniškai pažįsta, bet skaitęs moterų kūrybos labai mažai, beveik nieko, ir jų knygų neturi, nesidomi, vis laiko stoka. Jeigu paklaus kuri poetė, kaip eilėraščiai patinka, o jis nieko nežino – ne, geriau ten kojos nekels, gana istorijų su moterimis, ir taip visiems ant liežuvio galo, net kanauninkas Juozas kartais dėl damų pasišaipo, į jo namų pobūvius neateina. Užtat šaipuolis Vytautinės klebonas pats nulekia į Moterų kūrybos vakarus, kartu su jomis fotografuojasi! O štai *į Medžių sodinimo šventę Vytauto ąžuolyne* būtinai nueis – čia jo pomėgis... Ir į *latvių studentų choro koncertą* vertėtų, pagalvos, *į miesto sodne simfoninį koncertą* – patinka muzika, reikia surasti draugiją, gal kanauninkas Juozas ar kunigas Mykolas prisijungs, gal ir Beatričę pakvies. O čia jau ir būtinieji dalyvavimai, mandagumo vizitai: *Prezidentas su ponia kviečia į pokylį* – negali atsakyti, nebent susirgtų, ten jo laukia. Turbūt teks ir *pas Žemės ūkio ministerį nuvykti arbatos,* ir pas *Ministerį pirmininką ir jo ponią paviešėti...* O ir me-

nininkai nepamiršo – operos solistės koncertas, kompozitoriaus kūrybos vakaras, kelių dailininkų parodų atidarymai...

Kaipgi visur suspėti, atiduoti pagarbą – juk tie valdininkai, menininkai lankosi jo namuose, arbatėlėse, ypač Poetui patinka bendrauti su smagiu, linksmu, įdomiu, iš varžtų išsivadavusiu meno pasauliu, jis irgi tuomet jaučiasi esąs vienas iš jų... Bet gana, keletą kvietimų pasideda atskirai, žino, jog tikrai dalyvaus, visa kita sužeria vėl į vieną krūvelę ir palieka ant stalo. Kyla ilsėtis.

ŠEŠĖLIS:

– O aš vis bėgau greta, vos spėdavau! Kokia gausa visokiausių – rimtų ir juokingų kvietimų išliko archyvų stalčiuose. Kartais sulaikydavau tave, Šeimininke, jog netinka dalyvauti, kartais pats nenorėdavai ar patingėdavai, kartais neidavai dėl to, kad bus pinigų rinkliava, bet dažnokai ir patraukdavai vienur kitur pasižmonėti. Svečiuotis mėgai!

Į rūmus rinkosi svečiai – ištikimų bičiulių būrys. Šiandieną su kunigu Mykolu turi ateiti ir Beatričė, ji pobūvyje dalyvaus pirmą kartą. Nors mažutė viešnagė jau įvykusi, buvo dviese užsukę, atnešė margutį, trumpai pasisvečiavo, vyrai pasišnekučiavo apie laikraščių naujienas, ji vis tylėjo, net klausiama negalėjo susikaupti. Ruošiasi įsitempusi, susijaudinusi, jau trečiąkart persirenginėja, bijo, kad suknia nebūtų pernelyg atvira, suka į kuklų kuodą ilgus plaukus, galvoja, gal reiktų užsidėti ir skrybėlaitę, bet beveik vasara, šilta, o ji tokia dar jauna, tik dvidešimt trejų...

Pirmieji žingsniai nedrąsūs ir labai sunkūs, baugu ne taip ką nors pasakyti, apsijuokti, už ko nors užkliūti, kambariai puošnūs, gražiai dekoruoti, pristatyta skulptūrų ir vazų. Ji mato, kaip kitos ponios laisvai ir pasitikinčiai jaučiasi, sukiojasi, plepa ir juokauja, kokios jos madingos ir dailios, vyriškiai stovi būreliais, girdėti – politikuoja.

Šeimininko nesimato, tačiau jis staiga išnyra iš bibliotekos:

– *Žmogus gudruolis aukštas protas / Išrado amžiais telefonus / Ir štai dabar jais apšarvotas / Girdėti gal amerikonus...* Persiprašau, kalbėjau telefonu su kunigu Juozu iš Palangos – reikalai...

Jis apsidairo, akys stabteli ties jaunąja viešnia, tuomet eina tiesiai prie Beatričės, sveikinasi, ima už parankės, visi seka paskui į puošnų raudonąjį saloną. Šeimininkas dėmesingas savo kaimynei, jaučia, kad ji varžosi, nepažįsta iškilių pobūvio svečių. Viešnios vėl žaismingai pokštauja, bando apžiūrėti save didžiuliame raižytų rėmų veidrodyje, tačiau jis kabo per aukštai – tarsi būtų tik gražus paveikslas. Ponios lankosi dažnai ir žino, kad veidrodis yra dekoratyvus ir Poetas joms ištars tą patį kaip visada:

– Mielos ponios, esate žavios ir be stiklo atspindžių...

Šeimininkas kviečia visus prisėsti į minkštasuolius, bet tarnaitė kyšteli jam laiškelį, įspėdama, jog reikia tuoj pat skaityti – skubios žinios. Ak, kaip nemalonu, apmaudu – žinutė iš garsios pianistės Aleksandros Dirvianskaitės, ji žadėjo koncertuoti svečiams, skambinti senuoju šių rūmų fortepijonu, o štai, juokaudama ir prisidengdama savo pravarde, rašo:

negalėsiu šį kartą dalyvauti, kadangi pas mus namie visi

serga ir aš laikinai turiu pakeisti raganos į gailestingosios sesers rūbus... Medvėgalio Ragana.

Tačiau svečiai neturi pajusti nesklandumų. Juk yra atėjusių daugiau menininkų – solistų, artistų, kompozitorius Juozas Naujalis, reikia tik pašnibždėti, duoti ženklą...

Po neilgos muzikinės programos Šeimininkas visus kviečia į didžiąją svetainę prie prabangaus vaišių stalo.

Mėgo sidabrinius indus ir pasitaikius progai pirkdavo gražaus išdirbimo sidabrines cukrines, pyragėliams dėti lėkštes, servetėlėms įmauti žiedus, druskines...

Žinodami šią Poeto silpnybę, artimieji dovanodavo sidabro įrankių su įmantriai išraižyta *JM* monograma.

Sodindamas svečius užstalėn, pamaišo sutuoktinių poras, kad būtų linksmiau, o pats vis stebi Beatričę, ką ji veikia, ar nenuobodžiauja, ar jau kiek atsipalaidavo. Šeimininkas vaikšto aplinkui, žarsto komplimentus moterims, randa ką pasakyti vyrams. Jis malonus, lipšnus, savo namuose sukuria puikią nuotaiką, plačiai šypsosi, o dažnai ir balsiai juokiasi. Kartais pokalbiai užverda rimti – apie politiką, meną, o kartais skamba anekdotai, skardena tik lengvos žodžių nuotrupos apie viską ir apie nieką... Svarbu, kad svečiai nesiginčytų – nemėgsta!

Pokylis įsisiūbuoja, visi įsilinksmina, vyrai sugalvoja pro citrinos žievelę sriūbtelėti šlakelį degtinėlės, bet Poetui šis triukas nepavyksta, jis lyg užspringsta, sugargaliuoja, akys išplėstos, veidas staiga parausta, atrodo juokingas. Visi prityla, bet netikėtai nuskardena Beatričės jaunatviškas juokas. Šeimininkas lyg suglumęs, tačiau po minutėlės skelbia jai nuosprendį:

– Ak, dar tu čia juoksies! Už bausmę turi išgerti visą taurę midaus!

Žaidimas baigėsi kurioziškai ir sugadino pirmąjį kaimynės pobūvį. Poetas vis dar juokaudamas prikišo Beatričei prie lūpų pilną taurę midaus, ji paklusniai siurbtelėjo, tačiau gurkšnis buvo per didelis, užspringo ir apipurškė saldžiuoju Sesers gėrimu Kaltininką, savo suknią, net plaukus. Kompanija kvatojo, visiems buvo linksma, tik Poeto akyse pro juoką sušmėžavo nerimastingas blyksnis, nes Beatričė pakilo, bandė nusivalyti dėmėtą šviesią suknelę, tik dar labiau ištepliojo, rankos buvo lipnios, glitumas nemaloniai nervino. Dar visiems linktelėjo, lyg šyptelėjo, svečiai minutėlę pritilo, bet jai užvėrus duris tuoj pat pamiršo naująją viešnią. Šeimininkas tylomis palydėjo iki laiptų, jiedu vienas kitam nieko nepasakė, nes moteris buvo sukaupusi visas jėgas, kad neimtų balsiai raudoti, akyse jau tvenkėsi ašarų upeliai – jai buvo ir gėda, ir pikta. Tekina nubėgo laiptais, išniro laukan ir tada jau davė valią ašaroms, kurias šluostėsi į naują šalį. Poetas pro balkono langą matė, kaip nuo verkimo kilnojasi jos liauni petukai, stebėjo, kol ji užsuko už Rotušės kampo ir pradingo. Nuotaika buvo sugadinta, bet reikėjo ir toliau rūpintis svečiais, tad greitai grįžo pobūvio linksmumas.

ŠEŠĖLIS:

– Šeimininke, kodėl kviesdavai ir kviesdavai svečių – kartais kunigus, kartais gimines, kartais menininkus, kartais visus sykiu, o kartais arbatos išgerti tik ponias?

– Taip, mano oponentai šaipėsi, kad be moterų gyventi negaliu. Netiesa, galėjau, bet nesiginsiu – patiko su jomis bendrauti, papokštauti, pasakyti komplimentų. Kodėl tiek svečių? Buvo įvairių priežasčių – tradicijos, bičiulystės, pažintys, tačiau

didžiausia – vienatvė, gūduma, širdies liūdesys. Kai kviečiu svečius, kai planuoju vakarus, šventes, pakyla ūpas, malonūs rūpesčiai, užsimirštu, kai svečiai šurmuliuoja po namus, kai ūžauja, tomis valandomis – tarsi kitas pasaulis, nutolsta kasdienybė ir visokios nuoskaudos, o kai jau vakaras blėsta, užplūsta pobūvio nuovargis, tuomet pajuntu, kaip vėl artėja šalčio banga, jau noriu greičiau likti vienas, nugrimzti maldos suolelyje... Taip, Šešėli, tu nesuprasi, kaip būna kartais sunku žmogui, ypač poetui, gyventi, iškentėti dienas ir naktis, tu nesuprasi...

– Šeimininke, vis dėlto išliko nuomonė, jog tu lengvai atverdavai savo svečiams namų duris, o širdį – labai retai. Tiesa! Juk tave geriausiai pažįstu.

– *Kas širdį žmogaus besuprasti galės – / Ji mainos, kaip margos padangės nuo vėjo...*

Vėliau su Beatriče viskas klostėsi kur kas sklandžiau, dažnai laiką leisdavo dviese. Septynerius metus, iki mirties. Ko jiedu patyrė daugiau – palaimos, prisipildymo, džiaugsmo ar baimės, nerimo, apkalbų? Jaunajai Beatričei, kad ir ištekėjusiai, kad ir su dukrele, reikėjo dėmesio, netgi globos, kaip ji atlaikė, kai didžiausias Lietuvos Poetas ją apgobė tėviška meile? Tėviška? Gal... Vargu... O jis, iškilusis, rimtasis, oficialusis, o jis, vienišasis, liūdnasis, uždarasis, jaučiantis nuolatinę *tuštumą ir vienatvę sieloje* – ko gi jam reikėjo? Vieno žmogaus, kad klausytų, girdėtų, šypsotųsi tik jam, kad būtų kuo rūpintis, kad pasaulis atsivertų šiltesnis?.. Vieno žmogaus ar moters?.. Ar įkvėpimo?..

Po metų pažinties artėjo Poeto vardo diena, jis švęsdavo rudenį – spalio dvidešimtąją per šventąjį Joną Kantietį, o juk ir gimtadienis padieniui – dvidešimt pirmąją, tik mažiau įvardijamas. Todėl pasisakydamas per savo vardo šventę, niekada nepamiršdavo padejuoti, jog vėlei vieneriais metais paseno, priartėjo arčiau mirties prieangio... Pakvietė Beatričę ateiti į varduvių pokylį. Ji jau nebesijaudino ruošdamasi į rūmus, mokėjo apsirengti, nebijojo Šeimininko svečių, su visais buvo pažįstama, tarsi ir maloniai bendravo, nors ponios ją varstydavo smalsiais, įtartinais žvilgsniais, už akių pasišnabždėdavo, kodėl čia lankosi jaunoji moteris... Poetas daugiau niekada su ja taip nejuokavo kaip pirmąjį kartą, Beatričė padėdavo Seseriai suruošti vaišes, papuošti stalą. Su Šeimininku jiedu susikalbėdavo žvilgsniais.

Aš be tavęs kaip be lietaus išdžiūvus žemė...

Taip, žinojo, kad ne jai skirtas šitas eilėraštis... O gal? Gal dabar ir jai? Juk parašytas jau jų pažinties metais. Tačiau Profesorė mano, kad Apolonijai...

Vardadienio išvakarėse mažoji Beatričės dukrelė užsidegė karščiu, per visą termometro stulpelį iššoko gyvsidabris, tarnaitė išbėgo parvesti daktarą. Apypiete suprato, kad vaiko niekam negali palikti, net savo mamai, ir į pokylį nenueis. Tačiau Poetą pasveikinti privalėjo. Namuose atviruko nerado, kai dukrytė užsnūdo, pasibeldė į kaimyno kunigo Mykolo duris, kuris ir pats turėjo dalyvauti Prelato vardo šventėje. Pasigodojo, kad neturi atviruko, jiedu nusileido į Šventojo Kazimiero knygyną, ant lentynėlės gulėjo daug visokių šventųjų – vyrų ir moterų, – veideliai piešti, fotografuoti. Beatričė nenorėjo šventojo paveikslėlio, Poetas jai yra netgi atviravęs:

– Nėra reikalo per daug davatkauti... Jis pats sakėsi einąs išpažinties tik du kartus per metus ir to visiškai užtenka.

Rado vienintelį kitokį – šviesų rytmečio peizažą: medžiai, ežeras, saulės nutviekstas vanduo, ramu, trapu ir lengva – visai ne taip, kaip gyvenime. Knygyne nuo stalo paėmė plunksną, padažė į rašalą ir užrašė keletą žodžių, įpareigojo, kad kunigas Mykolas įdėtų į voką ir perduotų Varduvininkui.

Jis nuliūdo sužinojęs, kad Beatričė neateis, nebus akių kalbos ir lengvo alkūnės prisilietimo. Nebus žmogaus, su kuriuo pastaruoju metu daug apie viską kalbasi, kuriuo nuoširdžiai pasitiki.

Voką norėjo atplėšti iš karto, tačiau rinkosi svečiai, tad paslėpė bibliotekoje ant darbo stalo.

Vėlyvą vakarą, kai nuščiuvo triukšmo aidai ir žingsnių bildesys, kai paskutinis vėlyvas svečias trinktelėjo laukujes duris, Poetas tyliais žingsniais nuslinko į biblioteką ir užsidarė, nenorėjo, kad užeitų Sesuo. Ištraukė baltą nedidelį voką, jau paėmė žirkles atkirpti kraštelį, tačiau pastebėjo, jog neužklijuota, sunerimo, kodėl Beatričė tokia neatidi?.. Vartė atviruką, ilgai jį tyrinėjo, prisikišdamas arčiau lempos, žvelgė į šviesų peizažą, kankino save, dar vis delsdamas atversti kitą pusę – kas parašyta?

Siunčiu širdingiausius Linkėjimus Jūsų Vardinių Dienoje. ...
19 / X 26 m.

Nepajuto nė vieno žodžio tarp eilučių. Linkėjimas slystelėjo lyg šaltas vandens lašas tarp pirštų. Tuomet suprato – kunigas Mykolas juk pasakojo, kad rašyta knygyne, perduota atnešti.

Atvirukas tebesaugomas Poeto albume.

Kitą dieną užsukęs į Šventojo Kazimiero knygyną Poetas ieškojo panašių atvirukų, bet nieko neužtiko, tarnautojas negalėjo pasakyti, iš kur atsirado prancūzų dailininko Alberto Gabrieliaus Rigolot'o tapybos darbo „Rudens rytas" mažytė reprodukcija. Ant atviruko kitos pusės vos įžiūrimomis raidėmis dar buvo užrašyta *Salon de Paris.*

Nežinojo nei Poetas, nei *Beatričė*, kad prancūzas dailininkas Rigolot gyveno lygiai tiek pat, kiek ir tos dienos Varduvininkas. Ir gimė jiedu tais pačiais metais ir netgi tą patį mėnesį, ir tą patį pavasarį iškeliavo dangopi...

Sekmadienio popietę pasiuntinukas atnešė dailininkės Sofijos Riomerienės vizitinę kortelę su prierašu, ar ji galėtų užeiti trumpam po poros valandų pas Prelatą, nes kitą dieną jau išvykstanti į Tytuvėnų dvarą. Pavasarėja, reikia tartis dėl Poeto viešnagių, mat jiedu numatę, kad Sofija jau šią vasarą būtinai jį portretuos – buvo geri bičiuliai, seni pažįstami, kartais praverdavo vienas kitam ir širdies paslapčių kerteles. Albumuose išliko jos daili fotografija – dailininkė su skrybėlaite, o antroje pusėje užrašas:

Garbiajam Kunigui Prelatui Maironiui vardan draugystės Sofija Riomerienė. Tytuvėnai.

Kai Poetas viešėdavo Tytuvėnuose pas savo gerą *prietelių* kunigą Antaną, kiekvienąkart užsukdavo ir į netoliese stūksantį Riomerių dvarą. 1923 metų vasarą dailininkė Sofija paprašė papozuoti – paprastai, be įtampos, besišnekučiuojant pasėdėti,

tad nė nepajuto, kaip nupiešė mažą portretėlį pieštuku. Pozuotojas jį pripažino, pagyrė, pasidžiaugė, apačioje brūkštelėjo savo autografą – tarsi sutikimą, kad iš jo galėtų gimti didelis spalvotas portretas. Poetas pasitikėjo dailininkės talentu, tačiau ji vis tiek nesiryžo be eskizo portretuoti. Sofijai nedavė jokių *nuorodų*, kaip jis turėtų portrete atrodyti – nelabai patogu – juk moteris, subtili, talentinga, galop įdomu, ką sugalvojusi... Vyrams dailininkams Pozuotojas buvo daug griežtesnis ir reiklesnis. Aplinkiniai kartais pasišaipydavo, net bičiulis Vaižgantas yra mestelėjęs:

– *Maironį bus portretavę bemaž visi garsesnieji Lietuvos dailininkai...*

Šiandieną laukė ponios Sofijos, turėjo apie ką pasikalbėti – lyg tyčia pasitaikė laisvas vakaras, nėra jokių kviestųjų svečių, niekas į duris nesibeldžia. Poetas pasiryžęs šią vasarą vėl pozuoti mielajai menininkei.

Ji atbėga paskubomis, kažką pasikišusi po pažastim – žinoma, paveikslą. Šeimininkas kviečia prie stalo į raudonuosius fotelius. Sesuo paruošė kuklias vaišes, išėjo į vakarines Mišias. Kol kas jiedu sėdi prieblandoje, jis klausinėja naujienų, ką tapanti, kaip peržiemojo Tytuvėnų dvaras? Kalbasi ramiai, neskubėdami. Staiga dailininkė Sofija prisimena savo nešulį, kurį paliko prieškambaryje, puola jį rodyti, Prelatas uždega elektrinę lempą.

– Atnešiau dovanų, gal patiks... Čia toks paprastutis polaidžio peizažas, – sako išvyniojusi.

Šeimininkas dėkoja, džiaugiasi, vos tik dailininkei išėjus, suras vietelę jam pakabinti.

Nors nebe pirmą kartą viešėdama, ponia Sofija tiriamai žvalgosi po puošnųjį saloną – melsvomis sienomis, aukso puošyba ir raudono aksomo baldais.

– Neužsigaukite, Prelate, viena mintis toptelėjo galvon, pasipaišysiu jūsų šito gražaus krėslo, kuriame sėdite, drožybos ornamentą, tapant tamstos portretą – prireiks.

Ant nedidelio popieriaus lapo spalvotu pieštuku ji brūkšteli keletą štrichų.

Po geros valandos Sofija pakyla, nenori užsisėdėti – jau sutarta dėl vasaros, dėl portreto. Pozuoti daug ir nebereiks, dabar pargrįžusi dvaran iš karto imsis piešti pagal eskizą, o kai Pozuotojas atvažiuos, pasėdės kokį pusdienį kitą, kartu pasižiūrės, pasikeis nuomonėmis, ir bus baigta.

Taip viskas ir klostėsi. Į Tytuvėnus pas bičiulį kunigą Antaną Poetas nukeliavo į balandžio pabaigą, iš karto aplankė dailininkę Sofiją, ji labai norėjo parodyti Poeto pastelinį atvaizdą, jau visai mažai jam trūko – gal truputėlį paryškinti ar priblausinti spalvas, žinojo Pozuotojo jautrumą savo portretams, norėjo, kad jam patiktų. Poetas susijaudino: koks subtilumas, kokia povyzos pagava, gyvos akys, gal kiek rūstoka veido išraiška, bet nieko nesakė – palaimino. Atvaizde nebuvo dvasininko insignijų, kurios matosi pieštuko eskize, čia tik šiek tiek tradiciškai prasegta sutana. Keista, kas taip nusprendė, taip sutarė, jog didžiajame portrete – be dvasiškio ženklų? Grįžęs nakvynės į Tytuvėnus pas kunigą Antaną, paėmė lapą popieriaus, svarstė, mintijo...

Kas yra portretas? Amžinybė, lieka istorijai, kitoms kartoms, kilnu, garbinga... Norėjo to! Bet išlieka ir meno kūrėjas, ne tik herojus, reikia pagerbti Sofiją, padėkoti.

1924 metų balandžio dvidešimt penktąją sukūrė šešias eilutes apie save, dailininkę, amžinybę ir mirtį.

Po mėnesio gavo laiškelį, kad portretas jau yra visai užbaigtas, dailininkė Sofija kviečia birželio dvidešimt ketvirtąją į Tytuvėnus švęsti Joninių, norinti pasveikinti savo mielą Bičiulį. Nors ji žino, kad Poetas pripažįsta savo vardines rudenį per Šventąjį Joną Kantietį, bet galima pasidžiaugti ir per birželinį Joną – juk gražus vasaros laikas! Iš vakaro Prelatas nuvyko į dvarą, dailininkė Sofija buvo laiminga, baigusi portretą. Ji Svečiui leido akies krašteliu žvilgterėti į meno kūrinį, pareiškusi, kad iškilmingas įteikimas vyksiąs rytojaus vakarą, kai bus svečių, muzika, kai Varduvininką apgobs ąžuolo lapų vainiku. Net ir probėgšmais dirstelėjęs, Pozuotojas suprato, ką pasibraižė jo namuose dailininkė, besisvečiuodama tą sekmadienio vakarą – paveiksle matyti krėslo atkaltės ornamentas. Varduvių dienos Svečias laukė jaudindamasis, nesutiko su bičiule pasivaikščioti po apylinkes, užsidarė kambaryje. Išsitraukė savo rankraštėlį su šešiomis eilutėmis, parašytomis prieš du mėnesius, skaitė dar kartą, lyg kažko trūko, tad ant naujo popieriaus lapo pabrėžė tris papildomas eilutes. Reikės viešai dailininkei padėkoti, eilėraštį paskaityti prie svečių.

Į Tytuvėnų dvarą švęsti Joninių susirinko graži draugija. Po taurelės konjako, kavutės ir žemuoginių pyragaičių dailininkė Sofija visus pakvietė į puošniąją svetainę su kolonomis, šalia savęs vedėsi Prelatą ir lengvu rankos mostu atidengė portretą...

Tada buvo atsakomasis žodis:

– *P. Zofijai Romerienei, mano atvaizdą nupiešusiai:*

Išliksiu aš gyvas paveiksle tame / Net tuomet, kai kūnas, už-

bertas žeme, / Ilsėsis, klajones užbaigęs visas!.. / Išliksiu ne vienas: išliksi vardu, / Kuri sumaningai pirštelių raštu / Nemirštamas atvaizdui dėjai varsas. /.../ vardai sau neliks svetimi, / Net žemės klajones užbaigus visas.

Ilgai griaudėjo plojimai, visi norėjo paspausti ranką Varduvininkui, išreikšti susižavėjimą portretu. Dailininkės darbas buvo atliktas – ji stovėjo tuo tarpu kiek nuošaliau prie lango, šypsojosi, buvo laiminga. Jautė – jų, dviejų menininkų, likimai ir vardai susipynė šimtmečiams...

ŠEŠĖLIS:

– Šeimininke, taip, judviejų su ponia Sofija vardai susipynė, o likimai pasisuko nenuspėjamomis kryptimis. Gerai, kad nesulaukei baisių rusų okupacijos ir teroro metų. Vargšė dailininkė tuoj pat turėjo prisitaikyti, ji stengėsi – pasiruošė eskizą darbo žmogaus portretui, pasirinko jauną dvaro ūkvedį, nutapė jį su raudona vėliava, netgi pelnė premiją, tačiau neišsigelbėjo. 1941 metų birželio 16 dieną sovietai ją su vyru uždaru prekiniu vagonu ištrėmė į Sibirą, tačiau po metų pavyko išvykti iš SSRS per Iraną. Tuomet jau gyvenimas tęsėsi laisvame pasaulyje, kuriame ji tave dažnai minėdavo...

Poetą suėmė ūpas portretuotis, nes ir kiti dvasininkai, politikų elitas pozuodavo dailininkams, užplūdo mada... Kodėl neįsiamžinti? Nuoskaudų iš šalies jau gana, o kuo gali savo naudai pasirūpinti pats – pasirūpink! Iš užsienio po mokslų grįžo talentingi dailininkai, talentingi, bet neturtingi, jie taip pat ieškojo sau personažų, kad užsidirbtų vieną kitą šimtinę litų, kad išgarsėtų įamžindami Nepriklausomosios Lietuvos diduomenę.

Poetas suprato meną ne kaip gryną tikrovės kopiją, o kaip apibendrintą, psichologiškai suvoktą žmogaus ar gamtos atvaizdavimą – vėliau pastebėjo dailininkai.

Savo išvaizdai buvo jautrus, numanė, kad portretai pergyvens jį gal net kelis šimtus metų, tad kam rizikuoti? Dailininkai išgirsdavo Pozuotojo nurodymų ir patarimų. Net viduryje darbo jis tyrinėdavo ir reikšdavo pastabas, menininkai pykdavo, tačiau nesiginčijo. Kai kurie portretai jam nepatiko, tad jų savo prabangiuose salonuose nekabino.

Maironis jau buvo gyvas klasikas, jo kūrybą studijavo Universiteto studentai ir Lietuvos moksleivija. Todėl pasitaikė ir tikslinių užsakymų. Švietimo ministerija pageidavo turėti Kūrėjo grafinį portretą, kurį spausdintų vadovėliuose ar galėtų kabinti mokyklų klasėse. Sukurti galeriją *žymiųjų tautos reiškėjų* ėmėsi dailininkas Adomas Varnas. Su Prelatu jiedu buvo geri pažįstami. Dailininkas neprašė pozuoti, grafikos darbui užteko ir geros fotografijos, tačiau ją parinkti turįs pats Autorius. Po vieno Meno kūrėjų draugijos valdybos, kuriai abu priklausė, posėdžio, Adomas paprašė paskolinti nuotrauką.

Poetas grįžo namo sunerimęs, ar turi tinkamą fotografiją, čia juk rimtas reikalas – į mokyklų vadovėlius, ant klasių sienų, po visą Lietuvą! Paskubomis pervertė albumus, pasikuitė stalčiuose, nieko įdomaus neaptiko, nes ir fotografavosi jau senokai... Kitą dieną išsikvietė į Seminariją fotografą, tas visaip sukiojo, siūlė iš vienos pusės, iš kitos, bet neįtiko. Pozuotojas ištraukė iš lentynos storą knygą – taip sumąstė dar vakar namuose – padėjo ją ant stalo, gaila, kad užtiesalo popieriai kaž-

kokie apibrizgę, bet nieko, gal nesimatys – svarbiausia jo povyza ir detalės. Kaire ranka parėmė galvą, lengvai sulenkė tris pirštus, rodomąjį pirštą iškėlė į viršų ties veidu, ant stalo atvertė knygą, įkišo tarp lapų dešiniosios rankos pirštus, tuomet susikaupęs žiūrėjo į fotoobjektyvą. Tokia poza jis gal bus artimesnis ir mielesnis mokiniams, atrodys ne griežtas, ne piktas, o tik orus, iškilmingas. Linksmas nebuvo, atvirkščiai – rimtas, susikaupęs. Ir vėl be jokių dvasiškio regalijų, tik sutana. Fotografas taikėsi ilgai, vis kišo galvą po juodu aparato šydu, jo pagalbininkas lakstė su lempomis, Pozuotojas kantriai sėdėjo, vos gaudydamas orą, kad nejudėtų. Kai fotografas po savaitės atnešė į Seminariją nuotraukas, buvo padaręs du variantus – vieną su knyga, figūra iki pusės, o kitą – tik veidą su ranka.

Dailininkui Adomui davė abi, kad pasirinktų.

1923 metų rudenį, per vardo – gimimo dieną, iš dailininko Adomo gavo paketėlį su laiškeliu:

Padėkos žodis už maloniai suteiktą savo fotografiją mano atvaizdų darbui. ... labai prašau dovanoti, jei ne visai tinkamai atvaizduotas esi.

Grafikos darbas Poetui patiko, panašumas absoliutus, kilnumas išlikęs. Kaip ir įsivaizdavo.

Kiek prasčiau pavyko garsiam portretuotojui Petrui Kalpokui, Herojus jam turėjo priekaištų:

– *Kaktą reikėjo išryškinti, padaryti aukštesnę. Vis dėlto aš poetas, rašytojas. Tai turi jau iš paveikslo matytis.*

Gaila, kad pats laiku nesužiūrėjo, kaip dailininkas tapo, lyg dar nedrįso kištis, tai štai taip ir išėjo, net nemalonu. Nors pavaizduoti jį kaip rašytoją Petrui pavyko – dešinė ranka laiko

kotelį ir tarsi rašo ant balto popieriaus lapo. Nenorėjo kabinti bute šito portreto. Atvaizdą atidavė Sesers žinion – tepakabina savo pusėje... Per žema kakta!

Parodoje susitiko dailininką Joną Šileiką. Daug apie jį girdėjo – talentingas, neseniai grįžo iš užsienio, baigęs meno studijas. Žodis po žodžio, sutarė, kad jis irgi nutapys Prelato portretą.

Parėjęs namo Šeimininkas dairosi, kokie jo portretai kabo. Dailininko Jono Janulio tapytas atvaizdas buvo užsakytas su tikslu – pakabinti ant mažojo salono sienos. Pozuota čia pat, ant raudonu aksomu aptrauktos tachtos, kad matytųsi ir kambario atributika – vaza su gėlėmis, laikrodis, sienų dekoras. Svečiai galėtų smalsauti, lyginti. Dailininkui tuomet paliepė – vaizduoti ne tik kaip kunigą, bet ir kaip poetą, būtinai kaip poetą. Vienoje rankoje rašiklis, kitoje tarsi paruoštas rašymui sąsiuvinis. Vėl iškiliųjų regalijų nėra. Prelatui portretas patiko, tad jį čionai, labai garbingoje vietoje pakabino. Pavyko, ponios per pobūvius iš tikrųjų šūkčiodavo, koks esąs Poetas jaunas, koks panašus, aiškindavosi, kas bendro tarp paveikslo ir salono aplinkos...

Žinoma, niekas jau nenutapys tokio didaus, kilnaus, masyvaus atvaizdo, kokį sukūrė dar Peterburgo laikais – 1904 metais – dailininkas Janas Ostoja Miodiuševskis. Lenkas, bet labai pasistengė. Viskas šiame portrete yra – Maironis dar jaunas, pilnas jėgų, gražus, skaisti purpurinė Imperatoriškosios dvasinės akademijos vicerektoriaus mantija, visos regalijos, žiedai, sėdi prie stalelio, ant kurio padėta kepuraitė-biretas ir krūvelė kny-

gų, vieną jų laiko rankoje. Aplinka prabangi. Paveikslą parsivežė iš Peterburgo, pakabino darbo kabinete viršum stalo – ir kiti mato, ir pats dažnai pakėlęs galvą tyrinėja. Iškilus portretas, ką besakyti! Prie atvaizdo Šeimininką kartais užplūsta prisiminimai iš tolimų Petrapilio laikų, užklumpa įžūlios abejonės – o gal reikėjo ten likti, tapti Akademijos rektoriumi? Buvo siūlyta! Gal kitaip būtų klostęsis gyvenimas, gal vyskupo vardas būtų apgobęs... Bet dvejoja tik akimirką, tuojau nusipurto – išdavystė būtų prieš Tėvynę, prieš savo tikslus, siekius, galop prieš bičiulius, net klierikus. Kai išgirdo, jog bus kviečiamas iš Peterburgo Kaunan į Seminariją rektoriauti, rašė draugui:

Kaip kunigas niekados neišsikalbinėčiau nuo darbo, ypatingai tarp savo brolių...

Įkyruolės tos mintys – zirzena kartais lyg rudeninės musės – reikia piktai pamosuoti, kad atstotų ir dingtų...

Bet grįžkime prie dailininko Jono Šileikos, įdomu, ką jis sugalvos? Pozuoti kviečiasi pas save į ateljė, taip patogiau, geresnis apšvietimas, netrikdys iškilminga Poeto namų aplinka, nebruzdės namiškiai, negąsdins užklydę svečiai.

Po rytinės paskaitos universitete Profesorius užsuka pas jaunąjį talentą, kurio darbų dar nėra net matęs. Dailininkas Jonas Š. išlenda iš ateljė išsitepliojęs dažais, lyg atsiprašinėja.

– Nieko, nieko, – juokauja Svečias. – Teplioriui net gražu būti išsitepliojusiam, iš karto supranti, kuo čia kvepia!

Bet dailininkui ne juokai, jis dar neturi jokios vizijos, nežino, kur sodinti, iš padilbų žiūri į Pozuotoją – ką jame įžvelgti, nors ir šypsosi, vis tiek veidas lyg uždarytas, lyg su užtraukta atsargine oda, kaip ją nuplėšti...

Poeto dvasią pagauti ypatingai sunku – *jiems nematoma mano vidaus...* – pats ne kartą prisipažino. Tai ką daryti menininkui?!

Didelio talento jėga, slypinti šitame šaltame lyg granitas žmoguje. Visada ramus, be galo santūrus. Išorinis pasaulis, atrodė, visai jo neveikė. O veidas ... tikras sfinksas. Kaip prasiskverbti į jo vidų, atskleisti charakterį, sielą, vidinį pasaulį, – svarstydavo dailininkai.

Matydamas, kad tapytojas Jonas Š. ilgai tyli, žvilgčioja ir kažko tarsi išsigandęs neapsisprendžia, Poetas pats prabyla:

– Turiu tamstai pasiūlymą. Pastaraisiais metais daug portretavausi, kilnioji dailininkė Sofija mane pavaizdavo tik kaip kunigą, o dailininkas Jonas J. – kaip prelatą ir kaip rašto žmogų, gal tamsta, Jonai, mane sukurtum tik kaip poetą, pasaulietį, noriu įvairovės...

Traukia iš vidinės apsiausto kišenės lapelį, perlenktą pusiau, tiesia dailininkui, šis žiūri nieko kol kas nesuprasdamas, jis pasimetęs, kad Svečias nesitaria, o tarsi pats diktuoja norus, bet tegul... Ant lapelio parašyta:

Graži tu, mano brangi tėvyne, Šalis kur miega kapuos didvyriai...

Ta pati eilutė dar kartą pakartota per lapo vidurį, o apačioje pasirašyta:

Maironis...

Dailininkas vis dar nieko nesupranta, tad būsimojo portreto Savininkas aiškina:

– Būsiu portrete lyg pasaulietis žmogus su kostiumu, o tamsta mane pavaizduok kaip poetą, užrašyk ant lapo šituos žodžius ir mano parašą, nupaišyk visa tai. O, pamiršau, kad ir parkerį savo atsinešiau.

Traukia iš kišenės prašmatnų rašiklį, deda ant stalelio. Tačiau dailininkas sutrikęs, jis turėjo kitą viziją, dabar reikia susikaupti, persiorientuoti...

Pozuodamas Poetas beveik nekalbėdavo, panirdavo į savo gilias mintis, kažkur nutoldavo, tuomet tapdavo dar labiau neįžvelgiamas, nepraveriamas.

Tačiau šis kostiumuotojo Maironio portretas išėjo bene pats gražiausias: povyza elegantiška, veidas šviesus, ramus, jokios įtampos, rankos lengvai sunertos, ant piršto violeto žiedas, alkūnė paremta ant stalelio, rankraščio fragmentas nusviręs žemyn, įskaitomas tekstas *Graži tu, mano...*

Ir dar vienam dailininkui tais metais Poetas pozavo, bičiuliai kunigai klausdavo, ar jam nepabodo sėdėjimai ir tiesus galvos laikymas, ar čia tik žaidimas, o gal jau susirgęs didybe?..

Buvo ir žaidimo nuotaikų – kaip su tomis kortomis – azartas! Kokį paveikslą dar galima sukurti?

Grįžo iš Rusijos suvargęs, be lito kišenėje dailininkas Apolinaras Šimkūnas. Jis buvo girdėjęs, kad Prelatas mėgsta ir sutinka portretuotis, o svarbiausia – gerai atsilygina. Verkte prisiverkė, kad leistų ir jam pavaizduoti kilnųjį Poetą. Sutarė. Užbėgdavo ankstyvą popietę į rūmus, Šeimininkas pozavo savo namuose, mažajame salone ant raudono aksomo krėslo. Dailininkas dirbo kasdien po valandą ar ilgiau, susiderino su Pozuotojo norais, kuris pageidavo rankoje laikyti knygą. Apolinaras leido ir Poeto artimam bičiuliui vyskupui Kazimierui Paltarokui prikišti savo dvylekį, pasiūlyti *korektūras...*

Galop darbas baigtas, *išėjo kilnus, dvasios aristokrato tipas.*

Maironiui atvaizdas patiko, parinko gražius rėmus, pakabino namuose, surengė portreto krikštynoms vakarėlį. O dailininkui atsilygino gausiai. Tačiau džiaugsmas buvo neilgas. Vieną kartą užbėgo Apolinaras su draugu ir paprašė leidimo savo darbą nusifotografuoti. Reikėjo nunešti į fotoateljė, kad kopija būtų kokybiška. Ir, deja! Portretas ilgai negrįžo, dailininkas kažkur prapuolė, visi galai kaip į vandenį. Praėjo bemaž metai, Prelatą kažkokiu reikalu pakvietė Karo muziejaus direktorius Vladas Nagevičius, bevaikštinėjant po ekspoziciją jis ir sako:

– Staigmena, Prelate, ar matai bekabąs pas mus tarp nemirtingųjų, puikus portretas, dailininkui gerai atsilyginome.

Keletą dienų Poetas vaikščiojo perpykęs dėl Apolinaro įžūlumo, bet aprimęs tepasakė:

– Gerai, kad muziejuje, tikrai nepranyks...

Nepranyko. Šiam portretui teko didelis išbandymas. Maironio laidotuvių dienomis paveikslas juodomis drobėmis buvo pritvirtintas Karo muziejaus sodelyje prie „Laisvės" paminklo postamento, iš jo Poetas žvelgė į liūdinčius tautiečius...

Ak, senatvė! Sunkiai su ja Poetas susitaikė. Kai dailininkė Elena Janulaitienė, nutapiusi Sesers portretą, prikalbino, kad papozuotų ir Brolis, šis sutiko lyg nenoromis, prisėdo keletą kartų, jau skriejo beveik paskutinieji gyvenimo metai, visai arti septyniasdešimties, dailininkė jauna, turinti didelių fotografės įgūdžių, pastelę sukūrė malonių blausių spalvų, bet gana tikrovišką, iš portreto žvelgia gero senyvo žmogaus mėlynos akys. Poetui jo atvaizdas buvo nemielas – atrodė esąs per senas, kam tokia realybė! Kai portretą Sesuo pakabino darbo

kabinete šalia saviškio, jis neprieštaravo. Tik žaismingai klausinėdavo Beatričės:

– Tark man tiesą, ar tikrai atrodau toks senas?..

Ji gražbyliaudavo, sugalvodavo malonių žodžių, kurie visada nuramindavo Šeimininko širdį...

Su dailės, meno pasauliu buvo ir kitokių sąsajų. 1924 metais vyskupas pavedė Rektoriui atstovauti komisijoje *rengiant bažnytinio meno skyrių M. K. Čiurlionio vardo galerijoje ir Valstybės muziejuje.*

O 1929 metais buvo sudarytas Pirmajai bažnytinio meno parodai rengti komitetas, kurio pirmininku paskirtas rektorius J. Mačiulis-Maironis. Jis rūpinosi eksponatų kaupimu, skolinimu, surašė visą tvarką, pavedė profesionaliems dailininkams keliauti po bažnyčias ir atrinkti vertingiausius liturginius daiktus. Žinoma, Rektorius turėjo talkininkų, kurie ruošė dokumentus, dalijosi rūpesčiais, tačiau teko ir jam sugaišti. Paroda buvo atidaryta 1931 metų birželio 14 dieną.

Per tuos metus, kol buvo rengiamos ekspozicijos, parodos, Poetas dar iš arčiau susipažino su dauguma dailininkų, netgi atsargiai susibičiuliavo, jam patiko būti tarp šitų laisvų, pašėlusių žmonių, žiūrėti paveikslus, girdėti jų nuomonę, įkišti ir savo kokią mintelę. Prie meno Prelatas įprato Peterburgo laikais, jis buvo dažnas svečias Ermitaže, įsigydavo reprodukcijų, dėliojo jas į albumus, rodydavo savo svečiams. Patiko Bartolomėjaus Muriljo religiniai paveikslai, turėjo keletą reprodukcijų, o šio dailininko paveikslo „Šventoji šeima“ kopiją nutapė dailininkas J. Miodiuševskis, kūrinį pasikabino darbo kabinete. Kodėl Muriljo? Gal kad dailininkas irgi gyveno uždarai? Kad įkvė-

pimo sėmėsi iš pamaldumo, iš Biblijos? O gal kažkas dar artimo buvo Poetui šio septynioliktojo amžiaus ispano gyvenime?

Visi dailininkai – gamtos neužbaigti akordai, – nežinia kodėl Poetas taip apibūdino šiuos menininkus.

Ilgai sėdėjo susiėmęs galvą, vis braukinėjo tekstą, kai reikėjo užkopti Ąžuolų kalnan ir pašventinti M. K. Čiurlionio vardo galeriją, pasakyti kalbą...

– *Visur šiandien verda ... kova: politikoje, ekonomijos srity, ... tarp pavienių žmonių, ... luomų, ... tautų. Norėtųsi, kad nuvargusi žemiškoje kovoje siela bent čia rastų užsimiršimą, ramumą, atilsį ... gautų ... sparnus skristi į idealų ir grožio sritį...* – bylojo tuomet Prelatas.

Fotografijose Ąžuolų kalne prie Meno mokyklos plaiksto vėjas Poeto sutaną, už jo nugaros *menuvkininkai* – padūkę ir linksmi. Prelatas atrodo irgi atsipalaidavęs. Beje, svečiuodamasis Meno mokykloje, šį tą papasakojo ir apie Čiurlionį, su kuriuo susipažino Peterburge. Konstantinas ruošėsi santuokai, turėjo atlikti išpažintį, nuvežti raštelį kunigui Lietuvon, kad gautų *šliūbą.* Tačiau genijus priešinosi ir šiaušėsi išpažinties neisiąs, situacija tapo kebli. Sužinojo Maironis. Pasikvietė jaunavedį į svečius, paruošė vaišių stalą... Po nuoširdaus pokalbio, visai nepanašaus į išpažintį, kai abu atvirai įsišneko apie gyvenimą, Kunigas parašė dailininkui pažymėjimą.

Su Čiurlioniu susitiko Vilniuje 1907 metų pradžioje per Pirmąją lietuvių dailės parodą – Maironis tuomet iš Peterburgo specialiai atidundėjo traukiniu pažiūrėti meno kūrinių, pasidžiaugti didžiu kultūros įvykiu.

Kauno dailininkai gerbė Poetą, mielai su juo bendravo, kviesdavo į parodas. Ne visur suspėdavo nueiti, dažnai pasiuntinys tenunešdavo Prelato vizitinę kortelę kaip pagarbos ženklą.

ŠEŠĖLIS:

– Pasakysiu tau, Šeimininke, kad pasaulietinis dailininko Jono Šileikos portretas sukėlė daug spėlionių – kodėl taip norėjai? Mįslė!

Kita paslaptimi liko darbo kabineto sienų dekoravimas. Jokio kabliuko. Nors menotyrininkas, muziejininkas Paulius Galaunė prisiminė:

– *tarėsi kaip perdažyti sienas...*

Kas jas perdažė, kas dekoravo – net aš nepamenu. Tu, Šeimininke, nesižavėjai modernumais, naujomis meno srovėmis, kodėl patraukė tuo metu madingas *art deco* stilius, galbūt dailininkai tave įkalbėjo, o gal – kaip toje vienintelėje linksmoje nuotraukoje – norėjai būti su menininkais, pritarti jų polėkiams ir naujovėms, o gal su Beatriče aptarei, buvote kažkur matę? Gal kelionės į Vokietiją, į Vildungeną pripūtė į galvą idėjų?

Ant sienų – plunksnos, kvadratai, piltuvėliai ir dar galas žino kas – visko daug, perkrauta. Oficialus darbo kabinetas, kur ateidavo egzaminų laikyti studentai, o taip marga, marga... Dar ant sienų daugybė paveikslų prikabinta. Negi dekoras liko iš Tado Daugirdo laikų? Didžioji svetainė – taip, išliko, bet kabinetas? Neįtikėtina! Po tavo, Šeimininke, mirties margosios sienos buvo tučtuojau viena spalva perdažytos, muziejaus kūrėjai dėl to didžiai apgailestavo...

O gal čia labai paprastas dalykas? Juk iš Vildungeno 1928

metais laiške seseriai Marcelei rašei, kad prokuratorius surastų kokį žydelį ir šis perdažytų kabineto sienas – būsią jaukiau. Tik kurio kabineto – Seminarijos ar namų? Koks buvo žydelis, ar jis būtų taip meniškai išdekoravęs? Galbūt. Aš nepamenu...

PROFESORĖ:

– Tai vis menais ir savimi, Poete, užsiėmęs, grožiesi portretais, jau ir pasikalbėti norėčiau, klausimų tamstai turiu, bet nesirodai. Ne visus tavo atvaizdus mačiau, per daug nesigilinau, kūryba man rūpėjo, nuotraukas apžiūrinėjau – jose esi tikresnis, ypač kur nepozuoji, bet tokių nedaug...

– Gal ir neverta tau, Profesore, portretais domėtis, juk įvertinai mane: Poetas *nebuvo iš spalvingų, ryškių savo meto figūrų... Gyvenime jis kartais atrodydavo netgi prozaiškas ir banalus... Nemėgdavo kalbėti apie meną...* Kuo pagrįstos tamstos tiesos? Iš nuogirdų? Suprantu, kad mano portretavimąsi palaikytum tuštybe, bet aš turėjau idėją ir priežastį, turėjau, kas nori – supranta, atseka...

– Neverta pykti, Prelate, pats užrakinai savo paslapčių skrynią. Tačiau štai dabar peržvelgusi tavo nutapytus atvaizdus supratau, jog buvau ne visai teisi – portretai tau suteikia intrigos...

– Kodėl turėčiau slėpti – norėjau išlikti istorijoje per meną, juk Ermitaže mačiau portretų, tapytų prieš kelis šimtus metų – kilnu! Įspūdinga! Mano vardas...

– Vardas garsus, aš nesiginčiju, bet labiau rūpi kūryba, norėjau paklausti, kodėl tada parašei...

– Ne šiandien, ne dabar, Profesore. Aš išeinu juoktis, negaliu praleisti tokios progos, ne dažnai juokiuosi...

– Tu neramus, Profesoriau, o maniau, esi *pernelyg nuosaikus, be impulsyvaus mosto, drąsaus ir netikėto žodžio, be originalaus poelgio...*

– Išeinu juoktis!

Albumuose daug fotografijų, tačiau mįslingiausia iš visų ta, kurioje Poetas juokiasi. Tokia vienintelė. Nuo jaunumės visur rimtas, lyg susikaustęs, lyg pasislėpęs, sunku suprasti nuotaiką. Vis uždėta kaukė! Daugiau būdavo atsipalaidavęs Palangoje, tarp jaunimo, su lengvu šypsniu lūpose, akys šiltos, žaismingai ant lazdos užmetęs skrybėlę. Bet juoko – niekur!

O šioje nuotraukoje – juokas per visą veidą, atvira burna, blizga akinių stiklai. Rizikinga situacija, kuri, atrodytų, Prelato statusui netinka... Sėdi gale stalo, už jo lyg asmens sargybiniai, lyg statistai, stovi du jauni kunigėliai, vienas jų – artimas bičiulis Mykolas, užstalėje iš šonų įsitaisiusios gražios ponios Bronė ir Genovaitė. Stalas apsėstas linksmų menininkų, jie kvailioja, laiko rankose pilnas taures, kelia tostus. Visi jauni, o jam jau per šešiasdešimtį, ir dar toks įvaizdis, tokia šlovė ir didybė! Titulai!

– *Amžiaus skirtumo mes, jaunieji jo draugai ir draugės, niekuomet nejausdavome. Jis visuomet su mumis būdavo gerai nusiteikęs. Gražaus sąmojo ir humoro jam niekada nestigo...* – vėliau prisimins artistė Teofilija.

Neregėtas atsipalaidavimas! Iš to rašytojų bei artistų pobūvio liko trejetas fotografijų, kurias vakarėlio dalyvis, poetas ir ver-

tėjas, triukšmingasis Borisas Melngailis atnešė Poetui į namus, ant jų buvo užrašęs dedikaciją ir įvertinęs situacijas:

Lietuvos Klasikui Mūsų Maironiui –

I arba oficiališkoji dalis – dar visi rimti, už stalo, ant kurio jokių svaigalų, tortas, kavos porcelianas. Aukštasis svečias truputį šypsosi...

II arba miesčioniškoji dalis – Aukštojo svečio atviras juokas! Pilnos taurės! Už stalo – šėlsmas, vaidyba...

III arba laisvai menininkiškoji dalis – susikibę porelėmis, bet ne tomis, kurias sutvirtinęs sakramentas, kai kurie sukritę ant grindų, jau įsilinksminę, šypsniai iki ausų, jaunųjų kunigėlių galvos į objektyvą netilpusios. Deja, Aukštasis svečias rimtas, iškrenta iš konteksto, tarsi nebe tas žmogus, buvęs prieš valandėlę, lyg staiga nuo visų atsiskyręs, nors jam į parankę įsikibusi gražuolė Teofilija...

Su artistais Dramaturgas susipažino, kai teatre buvo statomi jo veikalai. Po premjerų Autorius atlikėjus kvietėsi į savo rūmus pavakaroti. Jis norėjo pasikalbėti apie teatro meną, sužinoti paslapčių, išgirsti atsiliepimų apie savo dramas, padiskutuoti, labiau pažinti žmones, kurie jo kūrinius vaidina, artistėms pažerti komplimentų. Viešnagėti menininkų namuose ir pats nevengdavo.

Nors ir neprabangiai gyvendami, artistai išdrįsdavo į savo namus kviesti garbingąjį Svečią.

Mūsų brangus Prelate, nuoširdžiai prašome aplankyti (...) Ir daugiau svečių sueis arbatos pagerti, – atsiuntė kvietimėlį artistė Teofilija ir jos vyras Petras Vaičiūnas.

Prelato asmuo jaunąją menininkų kartą šiek tiek drausmin-

davo, nebūdavo didelių girtuoklysčių, užgaulių kvailiojimų, visgi linksmybių ir triukšmo su kaupu! Artistai, kiti menininkai įtarė, kad Poetui patinka su jais pabūti – ir šurmulys priimtinas, ir atsigauna, užsimiršta, niekas čia į jį neskersakiuoja. O pats Prelatas žinojo, kad nei arkivyskupas, nei kiti dvasiškiai – Adomas Aleksandras, Juozas, Kazimieras – nepritaria pasilinksminimams privačiuose butuose su jaunais padūkusiais pasauliečiais. Tačiau nepaisė. Gal norėjo pažinti menininkų gyvenimą, gal širdyje ir pats toks jautėsi? Juk žalioje savo jaunystėje buvo pasirinkęs visai ne šitą kelią, išvažiavo tada į Kijevą literatūros mokslų krimsti. Kartais smilktelėdavo abejonė ir smalsumas – kaip būtų gyvenimas susiklostęs, ką pasiekęs, kur nukeliavęs, jeigu nebūtų pametęs anų studijų, bet:

Bėga, kaip upės srovė tekina, / Laikai į nežinomą šalį; / Veltui teirautųs gudrybė sena: / Rytojaus atspėti negali...

Svečiuose su menininkais ištiko Poetą gražus juokas, užfiksuotas fotografijoje. Vakaras buvo proginis – garsųjį Kauno baritoną Juozą Bieliūną rašytojai, artistai ir jų žmonos išleido tobulinti balso pas Milano garsenybes. Kartu, tik daug trumpesniam laikui, keliavo ir dramaturgas Petras Vaičiūnas. Išgerta ta proga nemažai likerio ir vyno, spėliota, kokie nuotykiai dainininką ištiks Italijoje, kokiems gundymams teks atsispirti. Garbingasis Svečias papasakojo įspūdžių iš savo kelionių po Romą, Neapolį ir Milaną. Baritonas Juozas padainavo keletą arijų, rodė balso galias, ponios kažką deklamavo, Teofilija pasakė mintinai Poeto eilėraštį, Borisas skaldė anekdotus:

– Oi, kad dirbu, tai dirbu – dvidešimt šešias valandas per

parą! Kaip tai – juk paroje tik dvidešimt keturios valandos? Na ir kas – aš dviem valandom anksčiau atsikeliu!

Juoko visiems per akis ir ausis...

Maironis daugiau klausėsi, bet buvo nuotaikingas ir guvus. Po Boriso anekdoto visi ima zirzti:

– Poete, dabar tamsta ką nors papasakokite, juk mokate linksmų dalykų, mokate, žinome, girdėjome. Prašome!

– Gerai, – nusileidžia, – aš iš Peterburgo laikų. Taigi, nueinu su savo klierikais į Ermitažą apžiūrėti vaškinių figūrų parodą. Vienas trumparegis auklėtinis prisiartina prie jaunos panelės, tyrinėjančios vaškinę figūrą, pamanęs, kad ji irgi vaškinė, bakst eli pirštu į nosį. Ta sudreba ir pasipiktinusi sušunka: *čto vy nachal, a ješčio duchovnyj!* O jaunuolis dar labiau nusigandęs vapa: *izvinite, ja dumal, čto vy nadutaja...*

Juokas! Rusiškai visi supranta.

Jau gerokai įsitriukšmavus, sugalvota fotografuotis. Ir štai vienoje nuotraukoje Poetas kvatoja iš visos širdies, labiausiai iš visų!

Kas sukėlė linksmą nuotaikos pliūpsnį – tegalima tik spėlioti. Kompanija buvo šėlsminga!

Gerų bičiulių draugijoje jis gerai jautėsi ir juos mėgo...

Su vizitais jie žaisdavo – po viešnagės Poetas netrukus kviesdavo nedidelę draugijėlę į savo namų raudonąjį saloną. Paskui vėl kažkas iš menininkų organizuodavo arbatėlę...

1926 metų pavasaris vėlavo. Vis dar šėlo pūgos su šlapdriba, mieste buvo daug purvo, visi laukė nesulaukė saulės ir šviesos, praslinko niūri gavėnia, balandžio pradžioje Velykos išvadavo

iš tamsos. Poetas jau troško pavakaroti savo namuose, pasiilgo naujienų, šurmulio, bendravimo. Reikia pasikviesti bičiulių menininkų! Vieną dieną aukštai pakilo saulė, džiovino purvinus šaligatvius, maloniai kuteno žiemos išvargintas akis. Prelatas susirašė ant lapelio sąrašėlį svečių, kuriuos norėtų savo svetainėje per Atvelykį matyti, dauguma jų neturėjo telefono, tad nusprendė pats pasivaikščioti ar pasivažinėti fajetonu po Kauną, pasižvalgyti, prasiblaškyti, palikti vizitinę kortelę su trumpu tekstuku. Jis taip retai elgdavosi, bet šįkart norėjo, net pats nežinojo kodėl – juk užsukęs pas vienus ar kitus menininkus galėjo juos labai išgąsdinti, sudaryti nepatogumų – tarpduryje toks Svečias! Bet vis tiek leidosi į kelią.

Vėlyvą vakarą grįžę iš teatro dramaturgas Petras ir artistė Teofilija buvo labai nustebę ir net kiek pasimetę – rado paliktą Prelato vizitinę kortelę su kvietimu nurodytą dieną ir valandą užsukti į svečius – tarnaitė patikino, kad ją atnešė orus dvasiškis... Petras Vaičiūnas dažnokai užsuka su reikalais pas Prelatą, jiedu dalijasi mintimis apie kūrybą, kartais garsiai ką nors skaito, bet Teofilija, ruošdamasi į Poeto rūmus, jaudindavosi tarsi prieš premjerą, vėliau ir ji įsidrąsino: *poetas visada būdavo paprastas, jo asmenybė žavėdavo, dėl to mes, jaunieji, čia jausdavomės kaip savo namuose.*

Jaudulys palikdavo už durų, kai tik Šeimininkas pasitikdavo. Kiekvieną šnekino, šypsojosi. O ir susėdus už stalo, gurkšnojant krupniką, Poetas nenutildavo. Kartais užsimiršęs pasakodavo apie vaikystę ar Peterburgo laikus, apie keliones po pasaulį ar šiaip įvairiausias istorijas. Jaunieji menininkai buvo puiki klausytojų auditorija.

Malonios bičiulystės klostėsi su artistais, solistais, kompozitoriais, dailininkais, o su broliais rašytojais – ne, jie čia beveik nesilankė, tik vyresnieji, kunigai. Kai kiti menininkai draugavo, sėmėsi iš Poeto gyvenimiškosios patirties ir kasdienio bendravimo džiaugsmo, jaunieji rašytojai gaudė progas supliekti jį per laikraščius, įžeisti, nurašyti...

Klasikas nestojo į Lietuvių rašytojų draugiją, sakydavo: *rašytojas turi rašyti, o ne leisti laiką posėdžiuose...*

Rektorius pats tiesė ranką jauniesiems literatams, kelerius paskutinius gyvenimo metus jis kviesdavosi į namus Seminarijos poetus, prozininkus, jie skaitydavo savo kūrybą, vieni su kitais aptarinėdavo, o popietei besibaigiant svarų žodį tardavo Profesorius. Vėliau visi atsipalaidavę dar gurkšnodavo arbatą, o kalbos apie literatūrą liedavosi ir toliau, tik jau daug laisviau ir garsiau.

Poetas kankinosi. Vargino pareigų prievolės, skaudino absurdiški sprendimai. Lietuvos valdžia negailėjo ir negerbė seminarijos Rektoriaus, Profesoriaus. Metų našta vis labiau rėmėsi į lazdą. Norėjo nutolti nuo visko, nesirūpinti, išsiduoti, kad sunku ir daug neteisybės. Išsiduoti ir tiek – juk jau nebesvarbu... Ieškojo būdų pasilengvinti senatvę, dienos sukosi dvejonėse. Visą gyvenimą dirbo ir dirbo, gal jau reikia ilsėtis, gyventi sau. Atsisakyti visokių pareigų, ypač visuomeninių, kurios lyg kandys graužia laiką ir didina priešų pagiežą.

Prašau paliuosuoti mane nuo oficiolo priedermių Kurijos

Tribunolo dėl laiko stokos ir dėl kai kurių kitų priežasčių... – kreipėsi į Žemaičių vyskupą.

Tačiau pradėtus darbus geras šeimininkas privalo baigti, kad po to niekas neminėtų bloguoju, o Seminarijos rekonstrukcija vis dar vyksta, dar rūpėtų pasiekti savo tikslus. Galop ne dėl kitų dirba, o dėl savęs, dėl savo sąžinės ir pareigingumo, dėl savo vardo, nors vėl – jeigu niekas neįvertina?.. O gal teisėjas ir vertintojas yra laikas:

Bet mano išauštantys metai...

Iš vakaro sunkiai užmigęs, pabusdavo apie trečią nakties. Nors daktarai liepia miegoti septynias valandas, bet iš kurgi jas gausi? O ir saulė jau anksti kildavo. Už lango žydėjo sodas, siautėjo gegužė, bet šį pavasarį tarsi nebeguodė ir gamtos atbudimas. Tiek daug metų dirbta nenutrūkstančia vaga, aukotasi jaunimui, Seminarijai, o kas iš to, ar vertėjo? O gal reikėjo likti Petrapilyje, kur buvo daug draugų, užsienio kelionės, gera alga, aukštos pareigos, gal reikėjo likti? Jeigu būtų žinota, kad taip išdavikiškai elgsis Tėvynė... Ar vertėjo grįžti?

Kam aš ant aukuro širdį nešiau, / Ir ateitį savo, ir jos troškimus...

Bet atsakymas visada ateidavo vienas – gyvenimas prasmingas tik gimtajame krašte tarp savo brolių. Juk iš Petrapilio grįžo prisipažindamas, kad gana ten lesinti svetimus paukščius...

Ankstyvais rytais Šeimininkas lipa iš lovos, atveria plačiai į sodą langą, užsimerkęs, ilgai, be laiko nuovokos traukia į krūtinę žydėjimo svaigumą, tarsi nukrenta metų našta, galva ima rimti, mintys šviesėja, tačiau po valandos vėl užplūsta nerimas, nuovargis ir

tikrovė tampo už naktinio apsiausto skvernų... Dieną įsuka darbai ir viskas teka savomis vėžėmis, bet naktys, brėkštantys rytai – tarytum Vytauto kariuomenė Žalgirio mūšyje – lekia per galvą skausmingos mintys palaidūnės. Baisiai išvargina.

Ir vis dėlto gegužės pabaigoje pasiryžo – gana pareigų, laikas iš jų trauktis, parašyti visą tiesą, gana tylėti, kankintis – nebe tas amžius, juk nieko jau nebijo, nelabai paiso aplinkinių nuomonės.

Ilgas buvo rašymas, Sesuo kiekvieną rytą išnešdavo į krosnį suglamžytų lapų, ant kurių skubia neįskaitoma rašysena pribraižyta sakinių, adresuota:

Jo Ekscelencijai Kauno Metropolijos Arkivyskupui, Pareiškimas... 1927.

Negi pats turi įrodinėti, kas esąs, kiek dirbęs Lietuvai: *galima tėvynės labui dirbti ir visai be atlyginimo, ir Maironiui, rodos, tėvynė negalėtų daryti čia priekaištų,* tačiau neįmanoma suprasti, kodėl *už rektoriavimą rektoriui belieka 37 litai 50 c.*, kai net Seminarijos *bibliotiekarius* gauna 75 litus? Ar tie nauji vyriausybės įstatymai pasityčiojimas? – klausė. Prisipažino, *koks skaudus seminarijos rektoriaus pareigų toks nevertinimas ir pažeminimas.* Kodėl *nepriklausomoji tėvynė atsisakė mokėti* pensiją, kurią buvo užsitarnavęs Petrapilyje? Rūpėjo ne tik sava kišenė, į *Pareiškimą* išliejo priekaištus, kad Švietimo ministerijos valdininkai įžūliai kišasi į Seminarijos *mokslo ir vidaus sritį, gaunąs nemalonumų, net pasityčiojimo,* priminė, jog net rusų valdžia gerbė Seminarijos autonomiją. Nerami galva ir dėl klierikų, rūpėjo, skaudinosi, kad *iš Seminarijos sąmatos išbrauktos šiais metais visos 48 stipendijos neturtingiems auklėtiniams.*

Taip papunkčiui dėstė reikalus, žinojo, kad viskas gana tiesmuka, tačiau kitaip negalėjo. Pareiškimo tikslas lyg paprastas: *norėtųsi bent kiek atsikvėpti nuo sunkių ir atsakingų rektoriaus pareigų. Prašau paliuosuoti!*

Ar tikrai šito siekė? Seserį įspėjo, kad nebeliestų jo juodraščių, vieną rytmetį aprimusia galva galutinai apsisprendė ir suvedė viską į ilgą *Pareiškimą*, perrašė įskaitomu raštu, pasidėjo iki vakaro – dar perskaitys, pasitikrins. Įniko popierių tyrinėti vakare ir nutarė papildyti: *būdamas bent kiek liuosesnis, rasit, galėčiau dar šį tą parašyti...*

Kitą rytą, birželio ketvirtąją, pavedė Seminarijos prefektui, kad nuneštų adresatui.

Netikėjo, kad reikalai greitai pajudės...

Įsibėgėjo vasara, jokių naujienų nebuvo.

Poetas su kunigu Mykolu išbrazdėjo į Palangą, šįmet kartu pakvietė ir seserį Marcelę, giminaičiai iš tėviškės atvežė kitą seserį – kurčnebylę Prancišką. Brolis mylėjo savo tris sesutes, rūpinosi jomis, globojo. Kai sesuo Kotryna sirguliavo, jis aukodavo savo laiką, keliaudavo su ja į Latvijos pajūrį, kad tik ji pasigautų daugiau jėgų, galėtų atlaikyti sunkią šeimyninio gyvenimo naštą, užaugintų savo septynetą vaikų.

Kurorte darbų negalėjo pamiršti, jie nesibaigiančia virtine vis glaudėsi prie kojų lyg pavargę šunys – Seminarijoje vyko grandiozinės statybos, tad nebuvo ramybės, skubėjo į paštą, telegrafavo prokuratoriui. Pareiga, pasiutusi pareiga! Kur padėti tą pareigą, atsakomybę? – pats svarstė. Ar verta? Ar verta aukotis? Kai tik mintis sugrįždavo prie *Pareiškimo*, vėl imdavo graužti kirminas, slėgti nuoskaudos, kirbėti įžeistas išdidumas,

nė karto nesigailėjo jį parašęs. Visaip nuo savęs vijo įkyrų minčių zirzenimą – juk atostogos, jūra, bičiuliai – ilsėtis, užsimiršti ir ramiai laukti, ką metropolitas nuspręs.

Nors Seminarijos prokuratorius jau telegrafavo grįžti Kaunan, statybos stoja, trūksta lėšų, nėra iš ko darbininkams mokėti algų, bet Rektorius nusprendė dar savaitėlę sugaišti. Keliaudamas iš Palangos jis dažnai užsukdavo pas savo bičiulius kunigus į parapijas. Šįmet juo labiau trokšta juos aplankyti, pasišnekučiuoti, pasiguosti, turėjo ir to *Pareiškimo* nuorašą, norėjo parodyti, paklausti, ką jie maną.

Užsuko į Tverus, Josvainius, pavakaroti suvažiavo ir aplinkinių parapijų klebonai. Patikdavo pasimatyti su Maironiu, naujienų išgirsti. Bičiuliai stebėjosi Ministrų kabineto potvarkiais sumažinti rektoriaus užmokestį – mat jis buvo šiose pareigose antraeilininkas, kuris tegalėjo gauti ketvirtadalį savo algos, nors atidavė rektorystei tiek jėgų ir metų. Tačiau dėl atsistatydinimo visi prieštaravo – neverta skubėti, juk ir darbai nebaigti, o kaip rektorius yra aukštai vertinamas, nėra tokio, kuris prilygtų, galėtų pakeisti, autoritetas, vardas, į pensiją visada suspės. Ir priminė paties Svečio žodžius, kai jis patardavo kunigams lengvai neužleisti išsikovotų pozicijų. Visi patyliukais manė, kad niekas iš rektoriaus pareigų jo neatleis...

Kai grįžo į Kauną, jokio atsakymo į *Pareiškimą* vis dar nebuvo. Tačiau ištiko naujas smūgis: buvo vėl pasiūlytas į vyskupus, tik ką paaiškėjo nauji paskyrimai, bet tarp jų Maironio pavardė ir šįkart neįrašyta...

Keletą dienų vaikščiojo baisiai išsiblaškęs, su niekuo nenorėjo bendrauti, iš pradžių nesuprato tokios savo būsenos, tačiau kasdien vis labiau aiškėjo, kad bręsta ir kitas pareiškimas, dar skaudesnis, įtampa vis augo, jau atrodė, kad aplink ir oras šniokščia, kol vieną lietingą popietę – 1927 metų rugpjūčio dvidešimt antrąją – sprogo eilėraštis „Skausmo skundas" su prierašu: *Spausdinti tik po mano mirties...*

Tuomet palengvėjo, lyg kokius pūliuojančius šašus nuo savęs nuvalė, lyg visas nuoskaudas, neteisybę, nusivylimą suguldė į karstą ir užvožė. Vėliau Poetas šio eilėraščio beveik niekada neskaitė, įklijavo rankraštį į savo poezijos tomelį, įkišo į lentyną, manytum, kad užmiršo, o iš tikrųjų – ne. Ir per likusius penkerius gyvenimo metus jo nesunaikino, neišsižadėjo – paliko: *po mano mirties* žinokite mano tiesą ir mano skausmo skundą, gailėkitės ir gėdykitės... *Kaip kareivis nelygioj kovoj / Be garbės ir be vardo tėvynėj laisvoj / Aš perblokštas ir vienas!* Bet ir tėvynė *be garbės!*

Ar kas išsigando šios išpažinties, šio „Skausmo skundo", kai metai po Poeto mirties eilėraštis buvo paskelbtas ant prasto laikraštinio popieriaus?..

Tik įpusėjus 1927 metų rudeniui, *Ministerių kabinetas* pranešė *ponams Švietimo ministeriui ir Valstybės kontrolieriui,* kad *už nuopelnus lietuvių tautai* reikia padaryti išimtį, *nutarimo netaikinti* ir mokėti Rektoriui už jo pareigas pilną atlyginimą. Iš Seminarijos vadovo kėdės neatleido, kadangi *vargu bau rasis tinkamesnis toms pareigoms asmuo...*

Būdamas bent kiek liuosesnis, rasit, galėčiau dar šį tą parašyti – Poetas numanė, kad šie jo žodžiai niekam nerūpėjo...

Visą gyvenimą nuo pareigų ir prievolių kūrybai likdavo tik dienos draiskalai. Tik apgaulingos svajonės, jog dar atsiras laiko, dar parašys...

Palikęs liuosas, galėčiau daugiaus pasišvęsti poezijai, kuri mane daugiaus, quamquam me poenitet (lot. nors man ir gaila) traukia...

Taip Poetas prisipažino dvidešimtojo šimtmečio pradžioje, profesoriaudamas Peterburge, kai svarstė, ar rašyti „Morališkosios teologijos apžvalgą", kuri, pats žinojo, bus *tik sausas dalykas laikraščiui...*

Šią vasarą Poetas svečiavosi tėviškėje, Bernotuose. Kažką skubinai rašė, tad pavaikšto po sodą, pasidžiaugia darželiais, kuriuos prieš jam atvažiuojant išpuošė sesuo Pranutė. Ji visas patakes apsėjo žemčiūgais, kurie Broliui labai gražūs, iš Luknės pievų pririnko ir visur primerkė neužmirštuolių, irgi Poeto mylimų, eilėse apdainuotų gėlyčių. Svečias patraukia į patį sodo pakraštį pažiūrėti lysvelės šiurpių, kurias, būdamas jaunesnis ir *liuosesnis*, pats, išdraskęs žemę, pasėjo, o dabar tuos žiedus puoselėja seserys. Pakvėpavęs, pasidžiaugęs vėl lipa į trobos antrąjį aukštą, sėda už stalo ir toliau rašo – jam reikalinga ramybė, maloni aplinka.

Maironis pasiskyręs buvo sau vasarai kambarį viršuje su dideliu balkonu į vakarų Luknės – Dubysos pusę. ... gražus reginys, ypač saulei leidžiantis. Ten geriausia buvo klausytis ir lakštingalų koncerto.

Tuoj seserys kvies pietų ir lepins jį pyragėliais – virtiniais su mėlynių uogiene ir grietine. Čia pats didžiausias Brolio skanumynas.

Per šias atostogas tėviškėje reikia pasimatyti su Betygalos mokytoju, kuris visu dešimtmečiu už jį vyresnis, jau kelintą kartą prašosi, sutikęs miestelyje svainį Juozą, sesers Kotrynos vyrą, jog labai norįs pabendrauti su Poetu, turįs kažkokį ypatingą klausimą ir nenorįs numirti, negavęs į jį atsakymo. Koks čia galėtų būti klausimas – vis suko galvą... Bet reikia susitikti, reikia. O paskui tikrai žmogus pasimirs, kažko neišsiaiškinęs. Sutaria su svainiu Juozu, jog po pietų pusbernis nuvažiuos Betygalon pas mokytoją ir jį parveš čionai.

Po skanių valgių Vasarotojas eina pasidairyti aplink namus, nuo saulės kaitros užsivožia baltą skrybėlę, jaučia, kaip nosį kutena vystančių dobilų kvapas. Patraukia link pievų, artinasi prie šienapjovės, kuri tvarkingais rėžiais guldo raudonas galveles. Šitą mašiną, traukiamą dviejų arklių, jis neseniai nupirko ir padovanojo svainiui, smagu, kad dabar ji čia tarnauja. Paima saują nupjautų dobilų, uosto, traukia giliai į save, džiaugiasi vasara, ilsisi, iš lėto vaikštinėja po dobilieną, nušokęs nuo šienapjovės atbėga seserėnas, pabučiuoja ranką.

Atostogų, namų, vasaros idilė, vaikystės kvapai ir saldūs prisiminimai...

Uždusęs atkurna piemenukas pasakyti, kad mokytojas jau atvažiavęs, laukia sode ant suolelio.

Senas miestelio šviesuolis irgi siekia bučiuoti Prelato žiedą, bet šis griežtai atitraukia, paspaudžia vienas kitam ranką.

Žodis po žodžio apie šį bei tą šnekučiuojasi, Poetui lyg tru-

putį neramu, dar nesulaukia paslaptingojo klausimo, tad pats jau ir sako:

– Tai kas gi tamstą taip kankina, ką galėčiau padėti?

– Nežinau nuo ko ir pradėti, lyg nedrąsu, – godoja senolis. – Bet klausiu tiesiai. Sakyk, Poete, kurgi dingęs „Pavasario balsų“ antrasis leidimas? Aš savo lentynoje esu išrikiavęs visas Tamstos knygas, dažnai jas vis iš naujo skaitau, džiaugiuosi, didžiuojuosi, kad esi iš mūsų krašto. Bet kur prapuolęs antrasis leidimas?

Poetas baisiausiai sutrinka nuo tokio klausimo. Jis kažką nerišliai žiopčioja, dairosi, lyg ieškotų pagalbos... Šešėlis atsiranda tučtuojau.

ŠĖŠĖLIS:

– Gerai, kad mokytojas, Šeimininke, paklausė, aš irgi seniai ketinau pasikalbėti apie pagrindinę tavo gyvenimo knygą „Pavasario balsus“. Beje, kodėl taip pavadinai? Žinau, jog mėgstamas metų laikas buvo ankstyvas pavasaris, kai jau šiek tiek kvepia žemė, bunda laukai, lenda žalumėlė, grįžta paukščiai ir išdykėliškai kutenasi saulė. Sakydavai rusiškai *Vozbuždenije vesny*. Mane užtampė mokslininkai, tyrinėtojai ir visokie smalsuoliai, klausinėdami, kur dingo „Pavasario balsų“ antrasis leidimas, Profesorei norėjau padėti – nepavyko...

Mokytojas traukia iš nutriušusio portfelio visus „Pavasario balsų“ leidimus. Pats varto, rodo Poetui:

– Štai išleidai Tamsta 1895 metais pirmąjį poezijos rinkinėlį „Pavasario balsai“, Tilžėje, *savo kaštais*, knygelė nedidukė, lyg

kišeninė, keturiasdešimt penki eilėraščiai, viduje paukštelių pripaišyta, visokių ornamentų, gale raudona rožė, pernerta per žiedą... Malonus leidinėlis!

PROFESORĖ:

– Jeigu jau prašnekote apie pirmuosius „Pavasario balsus“, negaliu ir aš nutylėti, kokie svarbūs jie buvę lietuviams – *tautos Atgimimo poetinis manifestas, knyga, labai daug reiškusi žmonių gyvenime...* Poete, šis rinkinys žymi ir *modernios lietuvių poezijos pradžią, kai eilėraštis galutinai atsiskiria nuo tautosakos...* Tuomet tavo talentas jau buvo bepasiekiąs brandos viršūnę. *Tai dainuojanti ir medituojanti, vaizduojanti ir pasakojanti, raginanti, smerkianti ir šlovinanti poezija... Aukštasis stilius... Sudėtinga dvasios patirtis...*

Profesorė dar kalba ir kalba, tikrai susižavėjusi, tačiau keista – Poetas jos pakilių žodžių neklauso, kažką lyg pats sau murma. Žiūrinėja kartu su mokytoju savo knygeles. Šis dėsto toliau:

– O čia jau ir 1905 metais išleisti „Pavasario balsai“, formatas didesnis, į kišenę netilptų, įdėta trylika naujų eilėraščių, išleista Peterburge ir aiškiausiai įrašyta: *Trečiąjį kartą atspausta, partaisyta ir padauginta.* Tai kur dingęs antrasis „Pavasario balsų“ leidimas? Va čia ir yra klausimas, mįslė. Kur aš būsiu pražiopsojęs antrąjį leidimą? Gal parodytum, Poete, bent pavartyti norėčiau, bent pavartyti prieš mirtį. Tamstos knygas jau testamente vyriausiajam anūkui užrašiau, norėčiau ir jam aiškumo palikti...

Autorius ir toliau tyli, pasimetęs, apstulbęs, visko tikėjosi, bet šito klausimo – tikrai ne... Iš tiesų – kur dingo antrasis

leidimas, ką jis čia pripainiojo? Ot, Poeto galva! Kaip ten tuomet buvo? Pametė rankraštį? Cenzūra konfiskavo? Į Ameriką kažkas laivu plukdė, nuskendo? Kaip čia yra, kad net Šešėlis nežino, turbūt teks su juo susipykti? Dabar pačiam nesmagu. Taip visi leidimai ir varėsi vis vienu į priekį, vienu daugiau – ketvirtasis, penktasis, eilėraščių vis gausėjo, kol „Raštų" pirmame tome – lyrikoje jų buvo gal koks šimtas trisdešimt. O antrojo leidimo nėra, ir tiek...

Poetas muistosi, kviečia svečią išgerti arbatos, krapšto pakaušį, nieko neatsako, bando nusukti kalbą. Jis tikrai neatmena, kaip ten buvo, o ir Šešėlis – tikras žioplys, kur jis tuomet bėgiojo, gal jo mūzas vaikėsi...

PROFESORĖ:

– Nebesikankink dabar, Poete, vargu, ar ką prisiminsi, tiek to – užtenka eilėraščių, juk niekas nedingo. Jeigu jau nenori klausyti mano pagyros žodžių, nereikia, aš turiu tau vieną klausimą. Pirmuosiuose „Pavasario balsuose" išspausdinai eilėraštį „Dėl išrinktųjų", bet, tarsi ko labai bijodamas, iš karto lapo apačioje ir visų atsiprašei: *Sergėk mane, Dieve, kad norėčiau pažeminti ir atstumti diduomenę! ... Eilės man bėgo pačios, nenoromis. Žinau, sukils prieš mane ir mėtys akmenimis, bet ar teisingai? Jei pasakiau tiesą, už ką pykti? Jei netiesa, tai būk ramus: ne apie tave čia sakoma...*

Argi buvai toks bailus? Juk šiame eilėraštyje *prasiveržė jokių pašalinių sumetimų netramdoma – nespėta sutramdyti – tiesa:*

Kiek kartų man virė iš skausmo krūtinė, / Tylėjau tačiau, kaip naktis!.. / O išgamos! Pirštinę štai geležinę / Dabar jums metu į akis!

Keista – ir norėjai pasakyti tiesą, ir bijojai, ir į save ugnį nukreipei...

– Užtat, Profesore, 1905 metų „Pavasario balsuose" jau šito eilėraščio net nebuvo, išmečiau, bet kirbėjo ir kirbėjo skaudi nutautėjimo, Tėvynės išdavystės tema, o kai dar man vyskupo titulo nedavė, kai mane lenkai visaip apšmeižė, pataisiau, papildžiau, pervadinau „Tautos pabėgėliams" ir jau į kitus leidimus įdėjau be jokių atsiprašymų...

Kodėl tai, pamėgę intrigas tamsoj, / Pakampiais „danosus", šmeižimą, / Jie skriaudžia mums vardą Europoj visoj, / Pasiekę net tolimą Rymą...

Senasis mokytojas kepši ir kepši Autorių už rankovės:

– Su kuo čia kalbiesi, Poete, neatsakai man į klausimą, o aš prieš mirtį norėjau sužinoti, pasakyk gi – kur dingo antrasis leidimas, pasakyk? Parodyk!

Bet atsako neišgirsta. Autorius tarsi apkurtęs ar praradęs kalbos dovaną...

Senolis kyla nuo suolo, arbatos atsisako, sėda į laukiantį vežimaitį, pusbernis niuksi arklius. Jis dar atsisukęs pamojuoja, matyti – visai nuliūdęs, jaučia, jog paskutinį kartą mato savo mylimą Poetą. Tiek metų vis svajojo šią paslaptį sužinoti – ir nieko... Dar mojuoja, tačiau pakyla kelio dulkės, jos susišiaušia, atsistoja stulpu, ir viskas pradingsta.

Poetas stovi kiemo viduryje ir, kai jau seniai nieko nebematyti, keistai mosteli pusiau pakeldamas ranką. Mosteli lyg baidydamas nuo savęs Šešėlį.

Nieko nebegali dirbti, visai nebesusikaupia, pasuka link Pasandravio, šaltinėlyje pamirkys kojas, atsigers, atsigaus, o paskui po gimtuvinį dvarelį pasidairys. Nors iš to laiko nieko neatmena, tebuvo dvejų metelių, kai tėvai sugrįžo į Bernotus...

Betgi tikrai, kaip ten buvo su tuo antruoju „Pavasario balsų" leidimu? Visai nepamena...

Neseniai autobiografijoje trečiuoju asmeniu prisipažino: *Dar gana sveikas, bet jaučiasi nuvargęs...* Gal tikrai nuovargis?

Palangoje šįmet linksma, labai daug pažįstamų, jaunimo, Kauno ponių, artistų ir kitokių menininkų – tik bendrauk, fotografuokis, džiaukis, visi nori Poetą pasikviesti savo būrin. Kurorto nuotaika atpalaiduoja, nebelieka oficialumo, viskas žaisminga, daug laikino bruzdesio, už kurį niekas neturi prisiimti atsakomybės. Tik jūra visada šniokščianti, nuolat besidaužanti į krantą, netelpanti savyje, kaip ir Poeto širdis – iškankinta, sielvartinga, nerandanti atilsio. Bet ir vėlei – daugiabalsis didžiojo vandens orkestras guodžia tarsi artimas draugas, sutraukia, sugeria tamsiu veidu nerimą ir niekam neišduoda paslapčių...

Aplinkui šurmuliuoja daug poilsiautojų, ypač aktyvios ponios, jos juokauja, čiauška, tikisi komplimentų. Kartais Vasarotojas joms atidus, pats šmaikštauja, susitinka, geria arbatą, traukia kartu į pajūrį, ypač vakarais ant tilto klausytis dainų, kalba tarsi apie nieką, tarsi lengvą putą taškytų bangos ir neliktų jokių žodžių. Kartais pasitraukia į vienumą.

Vieną popietę į kleboniją užsuka poetas, kritikas, profesorius Vincas Mykolaitis-Putinas, kviečia Prelatą kartu su kunigu Mykolu kitą vakarą, prieš saulėlydį, pasivaikščioti po Palangą, paieškoti tinkamos vietos jo misterijai „Nuvainikuotoji vaidilutė“, planuojama suvaidinti po atviru dangumi, visi ginčijasi, kuri vieta tinkamiausia, tad jiedu pabūsią arbitrais.

– Man labiau patiktų vaidilutė su vainikėliu, bet jūs – jaunimas, tai rūpi be vainikėlio, – šmaikštauja Poetas.

Sutaria pasimatyti. Pavakarėmis kleketuoja didelis būrys ieškotojų – profesorių, menininkų, studentijos, vaikštynės užtrunka keletą dienų, tyčiomis, nes visiems labai smagu. Vieta jau seniai aiški – už Tiškevičiaus rūmų prie Lurdo grotos. Galop *užantspaudavę* vietą, nusprendžia fotografuotis, jaunimas ropščiasi ant Mergelės Marijos šventovės akmenų, kunigai apačioje patenka į jaunų merginų apsuptį. Prelatas vienplaukis, skrybėlė padėta ant kelių, lengvas šypsnys. Po pozavimo seanso su kunigu Mykolu jau lyg norėtų traukti namo, tačiau niekas nė nemano paleisti, studentės ima už parankių ir vedasi į arbatinę. Visi susigrūda vidun, garbingąjį savo Svečią pasodina į vidurį stalo, kiti aptupia aplinkui, vėl pliaukši fotografas. Garsioji šiaudinė Vasarotojo skrybėlė puikuojasi pakabinta prie durų, ten paremta ir ištikimoji keliauninkė – lazdelė. Primiršo, kad turi skubėti, pagavo jaunuolių klegesys, rodoma pagarba, būtų sutikęs ir ilgiau pavakaroti, bet jau visi greitomis kyla ir dainuodami, kaip ir kiekvieną vakarą, šurmuliuoja link tilto. Pačiame tilto gale koncertai užtrunka ilgai, beveik iki vidunakčio, skamba daug ir Poeto dainų...

Klausytojų po truputį vis mažėdavo, tačiau Maironio didingą siluetą – baltu apsiaustu ir šiaudine skrybėle – ilgai dar matydavo atsirėmusį į tilto atramą.

Po keleto dienų jiedu su kunigu Mykolu jau traukia žiūrėti „Nuvainikuotosios Vaidilutės“.

– Įdomu, įdomu, ką sugalvojo jaunasis klasikas, pakritikuosime, – spirga bičiulis, tačiau tikrasis Klasikas šypteli, tyli, jis nelinkęs kitų kritikuoti, naudingiau geruoju, nieko neužkabinti, kad ir pro jį ramiai praeitų. Kai jį užpuola – tada netyli!

Suolelių nėra net garbingiausiems svečiams, Prelatas su Mykolu sėda ant žolės Birutės kalno papėdėje. Žiūrovų daugybė. Didinga tautos likimo misterija! Tamsoje mainosi ir mirguliuoja prožektorių šviesos, išsirikiuoja keli chorai, kunigaikštis Kęstutis su palyda įjoja ant žirgų. Aplinka itin mistiška, dekoracijos natūralios – siūruoja pušys, dunkso kalnas, danguje žėri žvaigždės. Vasarotojas susikaupęs seka veiksmą, – istorija – jo tema, Kauno valstybės teatre jau pastatytos dvi dramos, ir ten įjojo arkliai, giedojo chorai.

Grįžta dviese, gyvai diskutuodami, nors pavargę. Jau po vidurnakčio.

Šios vasaros kurortinis triukšmas nerimsta, nors retkarčiais pavyksta nuo visų pasislėpti, pabūti prie jūros bangų, padrybsoti vyrų paplūdimyje, palepinti kūną saulės spindulių malonumais. Bet trumpai. Kas nors randa, kviečia, bendrauja. Dažnai tenka svečiuotis. Įkyriausia, kai prašo čia pat sukurti eilėraštį, įrašyti į albumėlį. Jis šito jau nebenori. Nors prieš keletą metų būdavo ekspromtų dienos temomis, vasaros motyvais – Poetas leisdavosi į linksmybes, sudėdavo vienadienius kupletus, poilsiautojai patirdavo daug skanaus juoko, nepiktų pašaipų ir atostogų intrigėlių.

O kartais tartum užsitraukia antrą odą, užsisklendžia savyje.

Tylus, nekalbus ir užsidaręs, jis, regis, nieko aplink nepastebėdavo ir niekuo nesidomėjo. ... beveik nedalyvavo triukšminguose vasarotojų pokalbiuose.

Ir šią vasarą į atostogų pabaigą Poetui tapo liūdna, per daug triukšmo, viskas blaško, visi išsiskirsto, ir vėl lieka vienas, nepaguodžiamai vienišas, lyg šalia nuolat vaikščiotų tamsus šešėlis, lyg kankintų bloga nuojauta. Pabunda naktį, už aukštų pušų vis garsiau šniokščia jūra, kyla vėjas, rugpjūtį vakarai atvėsta, o naktys ir visai žvarbios. Šėlsta ir šėlsta, išeitų, vaikščiotų pajūriu, išnyktų su tamsa. Gal taip būtų geriausia – tiesiog išnykti... Graužia nuolatinis klausimas – ar esu kam reikalingas? Ar tikrai kam reikalingas, kas apie mane galvoja, kas pasiilgsta? Ką dar galiu padaryti Dievui ir Tėvynei? Bet Tėvynė – ji išdavė...

Rieda per motinos – žemės sodrią krūtinę kančių ir nepasitenkinimo bangos...

Dievas? Yra, jis visagalis, jam ir tarnauja. Poetas šią nakties valandą pajunta, kad labai nori grįžti namo, į Kauną, pas *bičiulius.* Jis spusteli lempos mygtuką, į kambarį plūsteli žalsva šviesa, sunkiai klesteli už stalelio, paima čia pat gulintį parkerį aukso plunksna, turi Palangos vaizdo atviruką, tvarkingai, stropiai lyg mokinukas, smulkiu rankraščiu, be jokio kreipinio rašo Beatričei atvirlaiškį:

– *Taip pasiilgome Kauno ir savo brangiųjų... Į stotį meldžiu nevažiuoti; geriau vakare pasimatysime...*

Laiškelį iš ryto į paštą neša pats, neprašo klebonijos, kurioje gyvena, patarnautojo – svarbu matyti, kad žinia iš tikrųjų išskrenda adresatei, stotyje užsisako bilietą ne rytojui, bet po kelių dienų – traukinio miegamąjį kupė iš Kretingos, kad

rytą būtų Kaune. Atvirlaiškyje prisipažįsta, kad jį daug kur bičiuliai kunigai kviečia užvažiuoti, aplankyti, atostogauti – juk pati vasaros giluma, rugpjūtis, tačiau šįmet *pirma grįšiu į Kauną*. Užsimena, kad kažkas siūlo jam iš Palangos namo keliauti automobiliu, *bet tektų keturias dienas važiuoti, sustojant pas pažįstamus, o man noris greičiau pasimatyti su savo pažįstamais*.

Atvirlaiškis į Kauną, į Rotušės aikštę *Jos Mylistai Poniai* turi atlėkti anksčiau nei pardundens traukinys ir jo juodas šnypštimas nutils miesto geležinkelio stotyje.

Tačiau dar keletą dienų Poetas klausys jūros šėlsmo, jo drobinį apsiaustą pustys vėjo šuorai, smėlis užneš akis, o kūnas jau bildės monotonišku traukinio ritmu per Lietuvą, trumpa vasaros naktis bus labai ilga. Artėjant į Kauno geležinkelio stotį, tik išnirus iš tunelio, Keliautojas ims jaudintis, neramiai žvelgti pro langą, ar nesušmėžuos laukiančiųjų būryje šviesi Beatričės galvutė.

Ilgai tyrinėja žmones, beveik paskutinis išlipa iš vagono, nešikas iškelia daiktus, bėga ieškoti fajetono, Poetas vis dar dairosi, tačiau širdis po truputį rimsta, Beatričės čia nėra, ji gavo atvirlaiškį, juk meldė nevažiuoti. Nežinia, kaip geriau – nepriekaištautų, jeigu ji būtų nepaklausiusi, nors... taip geriau... taip liūdniau... taip skaudžiau... bet taip reikia... Juk Kaunas tyliai šnabždenasi, kad Poetas turi mūzą – jauną gražuolę, paslaptingą, su ja dažnai susitinka, kartu vaikšto, valandų valandas kalbasi – užsimiršę ir susikaupę. Ėmė sklisti įtarinėjimai, kad jis gal dalį turto paliksiąs savo bičiulei. Kasdienybės suveržtiems žmonėms sunku suprasti Poeto ir Beatričės širdžių

plakimus. Jų keliai nuolat artimųjų akiratyje, tarsi po padidinamuoju stiklu. Poetas piktinosi nepagrįstomis kalbomis – nesąmonė, niekam nebuvo nieko skolingas, pažadėjęs, įsipareigojęs. Kaip nori, taip ir dalija savo *užgyvenimą*! Jo rūmai priklausė Seminarijai, turtas liks Seseriai. Sunkiai sirgdamas, Beatričei patikėdavo keistų nemoteriškų pavedimų, matyt, neturėjo daug artimų žmonių.

Namo važiavo tylus, giliai nugrimzdęs į save, galėjai pamanyti, kad užsnūdo, nors kiek čia kelio iki Rotušės aikštės, o juk ir fajetonas ne vygė, jo lingavimas staigus, aštrus. Kai pajuto, kad po arklio kanopomis ir vežimo ratais jau bilda aikštės grindinio akmenys, nubloškė stingulį, įsitempė, tačiau į Beatričės langų pusę nepažvelgė. Reikia nusipurtyti nuovargio dulkes, nusisiausti kelionės drabužius, apžiūrėti namus, sodą, gėles ir obelis – tegul dar ilgai neateina vakaras – laukimo valandos saldžios, neramios! Tuomet suskinti puokštelę žemčiūgų, gal pridėti jurgino kepurėlę – mėgo dovanoti gėles, ypač iš savo sodo... Romantikas!

Kartais su Beatriče vaikščiodavo ir po miesto kapines, Poetas visada stabtelėdavo prie savo įkvėpėjos Jadvygos Stanelytės kapo, padėdavo gėlių arba rudenių geltonų lapų saują. Prašydavo jaunosios draugės aplankyti šį kapą ir tada, kai jis žvelgsiąs į visus iš anapusybės. Beatričė šventai pildė jo pavedimą.

O šią popietę laukia susitikimas...

Statyti! Tie dideli pinigai, kurie prasigniaužė pro Rektoriaus delnus, buvo skirti statyboms, rekonstrukcijoms. Kanauninkas Vaižgantas gėrėjosi savo Bičiulio darbais: *jį tenka visai rimtai vadinti – Kauno atstatytoju, kai suskaitome, jog visa ko jis yra pristatęs beveik už visą milijoną litų.*

Žinoma, Prelatas nesikišo į statybas Kaune ar kur kitur Lietuvoje. Didieji jo užmojai – atstatyti savo vadovaujamos įstaigos rūmus. Ką ten rūmus! Seminaristai dar nuo Muravjovo laikų buvo sugrūsti į senus vienuolyno pastatus, mažutį kiemelį, jie vargo, nyko džiova; grūdosi ir dėstytojai – tokią Seminariją Rektorius perėmė, bet mintyse užsispyrė – jis sutvarkys! Tie rūpesčiai, o ir džiaugsmai teko paskutiniajam gyvenimo dešimtmečiui, todėl liko nespėta. Net iš mirties patalo, kai tik bent kiek nušvisdavo nuotaika, imdavo vadovauti darbams, klausinėti visų smulkmenų.

Žingsniavo neskubėdamas Laisvės alėja iš Įgulos bažnyčios. Sekmadienis, jį pakvietė pasakyti pamokslą jauniesiems Lietuvos kariūnams. Šįkart, kaip retai būna, kalbėjo iš galvos, gal pamiršo namuose tekstą, gal nespėjo, bet kariams jis visada turėjo ką pasakyti, nepraleisdavo ir didaktikos, ir savo asmeninių prisiminimų, juk išgyveno ilgus karo metus, kartais neišvengdavo kelintą kartą papasakoti tą patį, jaunuoliai tyliai šaipydavosi, bet Prelatas nejautė, jis labai vertino ir gerbė kariuomenę, kuri esanti *valstybės siena*... Šį sekmadienį kariūnams aiškino:

– *Karas karui nelygus, ne tas pats užpulti kaimyną ar nuo jo*

užpuolimo gintis... Ginti savo tėvus, vaikus, brolius, savo tėvynę, savo gyvybę statant pavojuje yra aktas pasišventimo herojiškas!

Mėgo kartoti, jog *žuvę už Tėvynę kariai nėra žuvę*, jų nevalia užmiršti, reikia mylėti savo kraštą kaip jie mylėjo, guldydami jaunas galvas...

Spalio saulė dar maloniai kuteno veidą, glaustėsi lyg meili katė, viskas dvelkė tingia ramybe. Prelatas niekur neskubėjo, nusprendė pareiti pėsčiomis – kiek čia to kelio iki Rotušės aikštės. Nespėjo kilnoti skrybėlę – tiek daug pažįstamų, visi nori su garsiu žmogumi pasilabinti, tarstelėti kokį žodį, kitas, žiūrėk, atbėga ir iš priešingos gatvės pusės, kad papultų į Maironio akiratį. Tačiau toks sekmadienio šurmulys jam patiko, kartais ir pasiilgdavo lengvo greito pabendravimo, džiaugdavosi, kad tiek žmonių jį pažįsta. Kaune visi pažįsta, bet ne kiekvienas drįsta sveikintis.

Klegėdamos artėjo dvi bičiuliškos artistės, Prelatas pirmas joms nukėlė skrybėlę.

– Ak, Prelate, kodėl jūs keliaujate pėsčias, kur jūsų automobilis, dabar Kauno ponai laksto mašinomis, kartais ir mus pavėžėtute, kokia romantika, koks smagumas būtų! – čiauškėjo viena kitą pertraukdamos moteriškės.

– Mielosios ponios, man daktarai liepia kasdien daug vaikščioti, o ir vairuoti nemoku, dar į Nemuno vilnis nulėkčiau, tuomet graudžiai raudotute.

Pajuokavo, išsiskirstė. Artistėms jis nenorėjo aiškinti tikrosios priežasties. Kažkam iš kunigų, paklaustas apie automobilį, kuris Rektoriui būtų reikalingas, atkirto:

– O ką žmonės pasakys? Neturtė seminarija turi taupyti: yra per daug spragų užtaisinėti!

Rektorius akylai ir griežtai taupė, bardavosi dėl kiekvieno nereikalingai seminarijoje degančio žiburio. Jis nusipelnė šykštuolio įvaizdį. Auklėtiniai, po daugelio metų prisimindami Rektorių, pasakodavo ne itin malonias detales. Ypač kai neturtingi klierikai neturėdavo kuo užsimokėti už mokslus, prašydavo mokestį atidėti.

– Jei Dievas šaukė – atsiras ir pinigai, o jei ne – tai nėra ko visiems veržtis į kunigus, – griežtai atkirsdavo Rektorius.

Visokių kalbų ir gandų sklido apie ypatingą Maironio taupumą. Dažnai pyko ir šaipėsi studentai, nes jų labdaringos vaikštynės po miestą rinkti lėšų buvo nesibaigiančios, susigalvodavo keisčiausių intencijų. Taip, iš tiesų Poetas net namų duryse turėjo didžiulę akį, pro kurią galėdavo žvilgterėti, kas veržiasi į jo butą su aukų lapais. Dažnai durų ir neatverdavo, o kartais net ir atidaręs galėdavo griežtai, be jokio juoko ištarti: *manęs nėra namie* ir panosėje užtrenkti spyną.

Nemėgo skolininkų, burbėdavo, kai pinigų ilgai negrąžindavo, o jeigu tas pats pilietis užsukdavo vėl prašyti, tuomet susinervinęs aiškindavo – *tvarkykis taip, kad iš uždarbio pragyventum.* Sielojosi, kad yra tiek *netvarkingų lietuvių.*

Tačiau rimtiems dalykams negailėjo pinigų, o jų reikėjo be galo, be krašto – paremdavo bažnyčių statybą, iš savo algos stengėsi sesers Kotrynos vaikus išmokslinti ir į žmones išleisti, kartais šelpė ir svetimus mokinius ar studentus; prižiūrėjo didelius savo rūmus; gydėsi užsienyje; galop ir savo knygas spausdino. O ir apsirengimo geresnio reikėjo – pareigos, svečiai, viešnagės...

Jo drabužiai gerai pasiūti, nepigios medžiagos, ... mėgo solidumą, pasisakydavo, jog, girdi, ta skrybėlė vasarinė ar žieminė, ar šeškinos su vėbro apykakle brangokai atsiėjusios, bet užtat ilgai laikosi!

Profesoriaudamas Peterburge per atostogas mėgęs grožėtis svetimais kraštais – Šveicarija, Italija, Prancūzija, Suomija, Kaune bičiuliams prisipažindavo, kad negalįs dabar tokios prabangos sau leisti, yra svarbesnių reikalų, kartais net skolų beturįs. Todėl kiekvieną vasarą traukdavo į Palangą ir tuo labai džiaugėsi...

Klierikai stebėjosi, kaip Rektorius visur suspėja, viskuo pats rūpinasi. Jis važiuodavo į mišką tartis su darbininkais dėl malkų, apžiūrėti medžius, derėtis dėl kainų, dažnai tikrindavo palivarko reikalus. Kas žino, galbūt jis taip ir pailsėdavo...

Daug laiko teko praleisti statybų dulkėse.

Statyti Maironiui buvo lyg koks prieprotis. Skųsdavos, kad nė vienų metų jis neturėjęs gryno oro: vis uždulkinta kalkėmis ir žemėmis.

Tačiau pažįstami žinojo, kad tie skundai esą tik poza, kalbėjimas, jį valdė statybų aistra, gal ir troškimas pasididžiuoti. Visi stebėjosi, kad iš valstybės iždo gaunama gana mažai, o rūmai kyla... Su savo prokuratoriumi skaičiavo kiekvieną plytą, kiekvieną akmenį, griežtai kontroliavo statybininkus. Žinoma, atsirado aukotojų, galimybių pigiau įsigyti medžiagų, arkivyskupas nuolat buvo atsukęs savo draugiškas akis ir dosnią ranką.

Rektorius išvardijo visus, padėkojo, pasikloniojo, kai 1925 metais džiaugėsi pirmaisiais rezultatais, nes Seminarijos statybos stipriai pasispyrė į priekį:

– *Svajonės pastatyti trečiąjį šiuose rūmuose aukštą šiandieną išsipildė.* Ir tuo pačiu pridūrė visai apie ką kita – *Aš su džiaugsmu įsitikinau, kad jei žmogus karštai ko trokšta, galutinai pasiekia tikslo, tuo būdu aš manau, mes atsiimsime ir mūsų Vilniaus sostinę...*

Vieną šaltą vasario rytmetį į Rektoriaus kabinetą susigrūdo keli auklėtiniai, prefektas buvo kažkur prašapęs, jie pasibeldė, niekas neatsiliepė, tad sukišo galvas pro pravertas duris. Seminarijos Vadovas sėdėjo palinkęs prie popierių, apsikrovęs jais visą stalą, po ranka padėti mediniai skaitliukai. Praėjo netrumpa valandėlė, kol Profesorius pakėlė galvą ir pamatė klierikus, kurie žiopsojo sutrikę, nes suprato, kad pertraukė svarbų ir didelį darbą. Priėję arčiau pamatė – brėžiniai, lentelės, skaičiai, užrašai – vėl jų Rektorius įstrigęs į statybas. Vaikinai skubiai aiškino savo menką reikalą dėl paskaitų sukeitimo, tačiau jis tarsi negirdėjo, tepasakė:

– *Kad mane staigiai užpuolėte, turiu pagalvoti...*

Seminarijos reikalų lyg ir stengdavosi neparsinešti namo, tačiau viskas maišėsi į vieną minčių kamuolį – statybų pinigai, kalkės ir cementas, palivarko, kurį turėjo seminarija, rūpesčiai. Šios mintys dažnai nurungdavo ir kūrybines, net kunigaikščiams tekdavo giliau už darbo stalo trauktis, neišsireikalaudavo savo teisių pakliūti į rankraščių puslapius, nors buvo draminės trilogijos rašymo metai. Įsipindavo mielas Beatričės paveikslas. Jinai statydinasi Žaliakalnyje namą, smalsu apžiūrėti, patarti; o ir pats planuoja Aleksote įsikurti, irgi laikas pradėti statybas. Sveikata šlubuoja, meldė, kad Dievulis duotų jėgų dar pagyventi šioje žemėje. Planai sukosi realybėje ir svajonėse.

– Štai jau 20 metų Kauno seminarijoje rektoriauju ir galiu net po mirties drąsiai pasakyti, kad nei vienas rektorius tiek nepadarė ir materialiai, ir mokslo atžvilgiu... tegul palygina žmonės, kokią aš paėmiau seminariją ir kokią paliksiu – nesikuklino Statytojas priminti sunkią valandą, kai tekdavo save apginti...

Grįžęs iš Seminarijos sode pagrėbstė lapų, tegul pailsi galva, aprimsta besiblaškančios mintys; prisėdo ant suolelio, lyg kažkur kitur nukilo, lyg apgaubė šešėlis ar angelo sparnai, buvo, bet ir nebuvo... Dar švystelėjo pro paaugusius ąžuolus rudenės saulės spindulys, stabtelėjo ant užmerktų Svajotojo akių.

Ko gi trokšti, nesoti dvasia? Paslaptingais sparnais kur lakioji?

Tokį visai užsimiršusį surado Sesuo:

– Ar susirgai, broli Prelate, ar blogai jautiesi? Sėdi čia lyg užsnūdęs. Eik vidun, juk vėsu, peršalsi pūslę.

Ir kam reikėjo priminti, juk buvo nuo visko nusitolinęs.

Nežadinki laimingo, jei kada sapnuoja / Užburtas pasakas ir amžinas dausas...

Tačiau mintys jau nubaidytos, jau vėl šioje žemėje, sode...

– Viskas gerai, Sesute, viskas gerai, tau dėkui už rūpestį, dar valandėlę pabūsiu, ilsiuosi, kvėpuoju...

Užvertė galvą, žiūrėjo į savo didžiulius rūmus, kurie jau buvo padovanoti Seminarijai, vėl kirbtelėjo seniai sumanyta užgaida – sutvarkyti mansardą – trečiąjį aukštą, ten dideli plotai, daug erdvės, reiktų įrengti keletą butų, nuomoti, atneštų pelno Seminarijai, galėtų toliau judėti, pastatytų dar vieną korpusą, atidarytų bažnytinio meno muziejų, archyvą. Nesitrankytų tuomet mansardoje kažin kokios dvasios, tikra gyvybė atsirastų.

Jau keleri metai turi ir planą, ir brėžinį – tik darbuotis, tačiau atidėlioja, vis neužtenka pinigų, o ir pats pasitaręs su Seserimi supranta, – jeigu čia gyventų daug žmonių, nebeliktų ramybės, kuri reikalinga kaip oras, lakstytų po sodą maži vaikai, moterys norėtų užsiveisti daržiukus. Bet gal ateis laikas, kai iš čia jis išsikraustys. Jau didžiuotis Seminarijoje tikrai turi kuo:

atstatė du aukštu ant dviejų esamų, įtaisė centrinį šildymą, įvedė vandenį... Dar fligelis keturiais aukštais bendrabučiams. Gauta grandiozinis stilingas pastatas ... įrengta per du aukštu biblioteka ... salė susirinkimams... Ir to negana ... užsibrėžė pastatyti trečią korpusą...

Ši užsibrėžtis iškeliavo dangopi, Rektorius nebesuspėjo, nors mirties patale dėl to sielojosi, nepamiršo, ragino savo prokuratorių greičiau ruošti medžiagas ir pradėti darbus. Tik visai paskutinėmis gyvenimo dienomis ligoninėje suprato, kad viskas šioje žemėje jau svetima, reikalai nebesvarbūs – tereikėjo daktaro Vlado vaistų, Sesers maldos ir Beatričės šypsnio...

Šią slopią rudens popietę, kai saulė jau užgožta pilkų debesų, kai krenta paskutiniai lapai, kai obuoliai seniai nuskinti, kai nušalvėję jurginų žiedai, kai reikia traukti iš spintos pirštines ir šiltesnį drabužį, kildamas nuo suolo, liūdnai tepagalvoja:

Širdy nei sopulio, nei noro! Nurimus glūdi tuštuma...

Mažyčiame valgomajame sėdi dviese su Seserimi, jau užvirė *samovaras*, išgerta arbata su uogiene, suvalgyta balto sūrio, kurį atvežė giminaičiai iš tėviškės, abu lyg užburti tyli, tuomet Sesuo tepasako:

– Labos nakties, Broli, einu melstis...

Jis dar valandėlę sėdi, klauso, ar nepabudo bildukai mansardoje, girdi, kaip ima stūgauti vėjas, pakyla, užsidaro bibliotekoje prie didžiulio stalo, palinksta prie popierių.

Rytoj vėl statybų rūpesčiai, dar tiek daug trūksta pinigų...

Būdamas bent kiek liuosesnis, rasit, galėčiau dar šį tą parašyti...

Liuosesnis neliko iki pat mirties, tačiau kūrybos provokacijai pasidavė.

Didingas Vytauto personažas nuo ankstyvos jaunystės traukte traukė lyg koks stebuklingas paveikslas. Darbo kabinete kabojo didelis visafigūris Karaliaus portretas, prieškambaryje siautėjo žūtbūtinis „Žalgirio mūšis". Savanoriška tarnystė Vytautui Didžiajam buvo maloni, užgožė banalią kasdienybę, savinosi mintis ir reikalavo žodžių lyg duoklės. Gal Rašytojas norėjo įrodyti puldinėjančiam jaunimui, kad ne tik eiles, bet ir dramas rašyti moka, o ir lietuviškos draminės kūrybos labai stokota, teatrai repertuarą sunkiai besurasdavo. Tad ko tik nepadarysi dėl Tėvynės meno gerovės ir klestėjimo! Ir į teatro magiją smalsu panirti. Traukė scenos pasaulis, vaizdiniai – opera, dramos vaidinimai. Su bičiuliais kanauninku Juozu ar kunigu Mykolu nukulniuodavo ir į kiną, patiko šis menas, o į spektaklį eidavo ne tik su draugais, giminaičiais, bet ir su Beatriče, – kas tarp žmonių supaisys – gal dukterėčių draugė, gal kokia viešnia, nors dauguma ją jau pažinojo...

Tik ką iš Dramaturgo rūmų išsiskirstė artistai, paskutinis linksmai mojuodamas išlingavo režisierius Borisas Dauguvietis. Jiedu tokie skirtingi! Režisierius visai ne tos kartos!

Oficiali, proginė, iškilminga ... dramaturgija buvo svetima ugningam režisieriaus Boriso temperamentui, artistiškai jo prigimčiai.

Tačiau režisieriui Borisui irgi reikėjo šlovės, užsitarnauti vardą, išgarsėti, o čia – toks Klasikas, jo patriotinėms dramoms Kauno valstybės teatre visada atvertos durys, paskirtos lėšos.

Poeto svetainėje jie užsisėdėjo, Sesuo nemėgsta artistų, triukšmingi, daug geria, rūko cigarus, jiems visur laisvė, scena – Brolis taikosi, draugauja, nes jo dramas vaidina, bet kartais ir jis švelniai tramdo, kai kuris nors padauginęs vyriškis užtraukia nepadorią dainelę. Artistai mėgdavo siurbčioti ne tik Sesers krupniką, bet ir degtinėlę. Dramaturgas kviečiasi artistus po savo premjerų, jie renkasi vėluodami, garsiai kalbėdami, jiems etiketo mados ir normos ne itin egzistuoja, retsykiais išsibasto tik po vidunakčio. Tenka pakęsti – menininkai!

Kai jau visi išsiskirstė, nurimo namai, Šeimininkas miegamajame suklupo vėlyvai vakaro maldai, tačiau į galvą lindo įkyrios mintys – o gal ir patys vaidintojai šaiposi iš jo dramų? Gal ir jie pritaria piktiems rašeivoms, gal spjaudosi užkulisiuose per pertraukas? Bet ne, negalima, negražu taip galvoti, užtenka ir negailestingų kritikų. Jų puldinėjimai neduoda ramybės ir gadina kraują:

Dramos neturi bent kiek žymesnės literatūrinės vertės.

Nei istoriškos tiesos, nei dramatinio nuosaikumo...

Net kanauninkas Juozas studentams aiškino, kad Autorius:

Pašalina visas skaisčiąsias dramines situacijas ir pakeičia jas epiniu pasakojimu.

O ir artimiausias bičiulis kunigas Mykolas vėliau įvertino: *Sukūrė meniškai silpnas dramas...*

Tuo tarpu oficioziniai laikraščiai pirmuosiuose puslapiuose iš anksto reklamavo, pompastiškai gyrė, visaip viliojo, intrigavo, kokie tai būsią ypatingi spektakliai! Pastatymai didingi, tviskantys prabanga, su gyvais arkliais scenoje ir bėgiojančiais šunimis. Artistas, „Kęstučio mirtyje" vaidinantis Jogailą ir įjojantis ant žirgo, kiekvieną kartą drebėdavo, kad šiam pasibaidžius neįkristų į neuždengtą orkestro duobę. Buvo iškilmingai pranašaujama, kad spektaklis turėsiąs garantuotą pasisekimą. O kadangi pastatymas prabangus ir brangus, teko pakelti net bilietų kainą.

Autorius atsidūrė lyg tarp dviejų krantų – vienu girdami ir keldami vėliavas keliavo pompastai, visaip pataikaudami oficiozinei spaudai ir garsiam Vardui, giedodami ditirambus... Kitu – šurmuliavo ir stumdėsi skeptikai, garsiai rėkavo griežtieji kritikai, džiaugdamiesi, jog vėl gali paspardyti akmenis ant Kūrėjo kelio, pataikyti jam į skaudamą vietą. Poetą upės viduriu nešė laiko vanduo, jam nebuvo malonūs nė vieni, nes visi keliavo be širdies, tuščiai ir garsiai mušdami būgnus, nesukdami sau galvų, kaip jaučiasi Dramaturgas.

ŠEŠĖLIS:

– Šeimininke, juk buvo visko – ir gerų, nuoširdžių atsiliepimų. Vertino tavo žymų vardą, pasiryžimą įsijungti į dramų kūrimą, gyrė ir pačias dramas kaip istorinius veikalus. Po premjerų puldavai vartyti spaudą, iš veido suprasdavau, kaip atsiliepia. Blogus straipsnius norėdavau nuo tavęs paslėpti, bet nepavykdavo.

Ko šiuo atveju nedarei – niekada nerašei atgalios, su niekuo nesiginčijai net žodžiu, atrodė, lyg ir pats ne visada savimi pasitiki. Supratai, jog teatro menas yra sudėtingas, ne nuo vieno žmogaus priklauso. Buvai ir ne toks jautrus dramų kritikai, ne toks – kaip eilėraščiams ar poemoms...

1924 metais vasario 15 dieną per pirmosios dramos „Kęstučio mirtis“ premjerą – teatras pilnutėlis, spektaklis tęsiasi ilgiau nei keturias valandas, rampos šviesos užgęsta jau po vidurnakčio, daug liaupsių, rankos paspaudimų, Autoriui – glėbiai gėlių, vainikai, griausmingi aplodismentai. Šlovė! Maloni šlovė, nors jam jau per šešiasdešimtį, bet naujos galimybės, naujas žanras.

„Kęstučio mirtis“ ilgai buvo gyva. Labiausiai ir pasisekė.

Vytautas Didysis Dramaturgą traukė kaip kokie praeities burtai, kaip tolimas šviesus dangus. Be to, jis turėjo ir kitą tikslą – atstatyti tiesą apie Lietuvos istoriją, paneigti lenkų tyrinėtojų iškraipytus faktus.

Po pirmosios dramos šlovės Autorius skubėjo rašyti antrąją – „Vytautas pas kryžiuočius“. Režisierius Borisas nekantravo, jausdamas teatre pastatymui atvirą kelią ir vėl tikėdamasis sėkmės, traukė tekstą iš po plunksnos. Dramaturgas prie rankraščio plušo ir Palangoje, aukojo poilsį ir vasaros malonumus. Režisierius su aktoriais repetavo mažai, atmestinai, artistai nespėjo net žodžių gerai išmokti. Prabėgo lygiai metai po „Kęstučio mirties“ premjeros, 1925 metų vasario 16 diena, vėl pompastiška reklama, pilnas teatras, vėl gėlės ir aplodismentai. Bet žiūrovai po to juokavo, kad sufleriai girdėjosi geriau nei vaidintojai, artistai

žiopčiojo nepataikydami į tekstą, jie buvo juokingai nugrimuoti, lakstė kažkokie nusimurzinę, nespėdavo persikūnyti į kitą personažą. „Vytautas pas kryžiuočius" liaupsių nepelnė, spektaklis, tesulaukęs kritikos, pranyko iš repertuaro. Po šios premjeros Maironiui buvo nesmagu, jis pats jautė nesėkmę, suprato, kaip paviršutiniškai dirbo režisierius Borisas, buvo neapsakomai pikta ir liūdna. Grįždamas po premjerinio spektaklio namo, visą kelią tylėjo, dūsavo, nei pats ką sakė, nei ko klausė. Kunigui Mykolui buvo nejauku.

– *Aš atsargiai bei švelniai bandžiau atitraukti Poetą atgal į tikrąją sritį (poeziją), bet nepasisekė...* – kiek vėliau prisipažino bičiulis Mykolas.

Artėjo 1930-ieji – Vytautiniai metai, nors Dramaturgui, mažai išgirtam ir daug išpeiktam, jau buvo nelengva savimi pasitikėti, nuolat kankino abejonės, bet žmogiškosios galios kovojo su kūrybinėmis – reikia parašyti trečiąją dalį, dar kartą apie Didįjį Karalių, taip ir pavadinti: „Didysis Vytautas – Karalius".

Vytauto magiškas vardas subūrė visus, ... buvo genijus, kurs savo dešimties talentų, Dievo duotų, neužkasė į žemę, ... buvo genialus krašto valdytojas ir tvarkytojas, ... diplomatas ir politikas, ... genialus karo vadas, ... jis buvo didis lietuvis... – apibūdino Autorius savo mylimiausią istorinį herojų.

Medžiagos apie Vytautą per gyvenimą surinko labai daug, norėjo viską pasakyti, išgarbinti, išliaupsinti Karalių, tačiau mintys nebetilpo galvoje, šlubavo sveikata, kelionės į Vildungeną, skausmai, abejonės.

Susidarė didžiulis dramos rankraštis, reikėjo jį trumpinti, suformuoti, sudėti viršūnėles ir scenines kepuraites – trūko jėgų

ir valios kažką išmesti, viskas atrodė Karaliaus paveikslui ir istorijos vyksmui reikalinga.

Pasispraudęs po pažasčia didelę šūsnį rankraščių, pabeldė į kunigo Mykolo duris.

– *Na, tad imk ir sudaryk planą, ką ir kaip...* – leido Dramaturgas.

Bet kas išdrįs Maironį taisyti, trumpinti. Kunigas Mykolas neužsikrovė sau atsakomybės naštos. Juodas darbas teko režisieriui Borisui. Autorius nelankė repeticijų, tad 1930 metų rudenį per premjerą skaudžiai išgyveno, kad tiek svarbių dalykų iš jo veikalo išbraukta, praleista, tarp paveikslų nėra jungčių, kartojosi tie patys triukai kaip anų dviejų dramų pastatymuose, akivaizdžiai akis badė režisieriaus atsainumas, skuba, paviršius. Trūko gelmės! Sunkiai pakilo, susikaupė, per antrąją pertrauką nuslinko į užkulisius pasakyti artistams gerą žodį, pakviesti arbatėlės į namus – reikėjo viską iškentėti ligi galo, laikytis tradicijų ir pagarbos papročių. Neišsiduoti! Kiek kartų gyvenime teko neišsiduoti!?

Kaip išėjo po premjeros nusilenkti, ar daug gavo gėlių, kokius žodžius kas tarė, Klasikas negalėjo vėliau prisiminti, skaudėjo širdį dėl nudaužyto, nukapoto Vytauto, Režisierius lyg koks medkirtys – pokšt pokšt per tekstą lyg per gyvas šaknis, lyg be rankų paliko...

Iš visų savo herojų ypač pamėgau Vytautą... Mano likimas kažkuo susikabina su juo!

Tačiau po premjeros spauda paskelbė ir malonių žodžių. Kažin koks anonimas džiaugėsi, kad *šis veikalas vainikuoja Maironio dramos kūrinių virtinę, kurių skaisčių garbingojo senelio inten-*

cijų išdailintuose lakštuose atsispindi galingos Lietuvos praeities skeveldros... „Didysis Vytautas – Karalius" išdygo iš pavydėtino autoriaus kruopštumo...

1930 metais sugalvotos didžiulės programos Vytauto Didžiojo penkių šimtų metų mirties paminėjimui. Subruzdo visa Lietuva, nebuvo kaimelio, kuris nežinotų šios iškilios datos. Žmonėms reikėjo reginių, patriotinio veiksmo, įspūdžių. Tad valdžia nusprendė – suorganizuoti didžiules teatro gastroles ir vežioti po šalį „Kęstučio mirtį" – pirmąjį labiausiai pavykusį, geriausiai įvertintą pastatymą. Artistai ir dekoracijos keliavo specialiu traukiniu, gyvą arklį atsitempdavo iš valstiečio ganyklos, koks išsigandęs šuo gal ir savaime prabėgdavo. Tūkstančiai Lietuvos piliečių žiūrėjo Maironio dramą – artistai vaidino salėse, klojimuose ir aikštėse.

Populiarus, mylimas poetas ir dramaturgas tais metais ypač išpopuliarėjo.

Tik jaunuoliai, tarnaujantys Lietuvos kariuomenėje, juokaudavo, kad tarnyba būtų nebaisi, jeigu nereiktų per prievartą kelis kartus žiūrėti ilgo vaidinimo – „Kęstučio mirties"...

Tai kur slypi teisybė – blogos ar geros Maironio dramos? Tiek įdėta širdies, tiek nemiegotų naktų, tiek braukyta, taisyta, viskas iškentėta iki gyvo nervo, iki galvos skausmų...

Klausdavo ir Beatričės, kaip jai patinka spektakliai – ji matė visus, tačiau nebuvo nei drąsi, nei kritiška, jai buvo įdomu, žiūrėjo lyg Biblijos paveikslus, Autoriui nepavyko jos prakalbinti. Moteriai patiko viskas, ką sukūrė ar kalbėjo jos Bičiulis.

Paskutiniaisiais gyvenimo metais Dramaturgas dažnai prisimindavo paties parašytus žodžius, įdėtus į Vytauto Karaliaus lūpas:

Per visą amžių aš kovojau / Ir štai gyvatos vakare aš nežinau, / Ar kiek laimėjau...

Net Vytauto Didžiojo ordino nelaimėjo... Ar buvo kas labiau iškėlęs, įamžinęs, išgarbinęs Karalių? 1930 metais valstybė sukūrė šį garbingą apdovanojimą, prezidentas Antanas jį dalijo ir tam, ir anam, tačiau Maironiui, kaip kokiam našlaitėliui, neteko...

ŠEŠĖLIS:

– Mano Šeimininke, pamenu, kiek daug laiko tu skyrei dramoms. Liko baisiai pribraukyti rankraščių sąsiuviniai, taisymai, pakeitimai, keli tos pačios scenos variantai, naujai parašyti prologai, epilogai, įklijuoti lapeliai, papildymai – juodu, mėlynu rašalu, pieštuku. Keldavaisi naktį, žiebdavai lempą, greitai eilutes užrašydavai – gal susapnuodavai. Iš skubotų užrašymų liko ir visai neįskaitomų žodžių, fragmentų, gerai, kad dar pats suspėjai paruošti savo „Raštus", tad padarei, kaip norėjai. Deja, po tavo mirties dramomis beveik niekas nesidomėjo, teatrai dėl jų nesivaržė, pastatymų nebuvo, gal tik mokslininkai tyrinėjo, bet aš jau tyliu, artėja Profesorė...

PROFESORĖ:

– Neįsižeisk, Dramaturge, bet geriausia drama – tavo gyvenimas, tik suvaidinai ją gana blankiai... Suprantu, kodėl rašei dramas, juk visą amžių domėjaisi Lietuvos istorija, kartais trokšdavai būti Vytauto kariu, bet dažniau pačiu Karaliumi, per jį tiek daug pasakei apie save, tiek nuoskaudų išliejai.

– Žinau, Profesore, nevertinai mano dramų, jas pavadinai mažiausiai vaisinga, mažiausiai įdomia mano kūrybos sritimi, skaudu, ką besakyti. Nežinai, kiek širdies, nemigo naktų, kiek jausmo ir emocijų įdėta, kraujospūdis bemat pakildavo, daktarai bardavo.

– Netiesą sakai, Poete, aš nenurašiau tavo draminių veikalų, nemaniau, *kad pro juos galima būtų praeiti negirdomis – numojus ranka,* be jų tavo kūrybai trūktų *stambių ir ryškių sudedamųjų dalių...*

– Išgyrei kitų autorių dramas, teigei, kad maniškės toli nuo to meto *dramaturgijos viršūnių*, bet aš nesigailiu jas parašęs, sugaišęs dešimtį gyvenimo metų – kelionė tolimuose amžiuose su Vytautu Didžiuoju mane gelbėjo nuo kasdienybės, vienatvės, visokių skaudulių. Galėjau pasakyti:

– *Gana tų jūsų pinklių, jų geruoju / Išvengt norėjau, bet gana kantrybės, / Jau metas aiškų tarti žodį! Ir aš prieš Dievą ... atsakysiu!*

– Nusiramink, Poete, pasėdėkime ramiai ant vėlių suolelio, tegul kiti vaidina žemės spektaklius.

Artėjo 1927 metų Velykos, jos buvo balandžio pradžioje. Kauno bazilikos klebonas pakvietė Didžiojo Penktadienio vakarą per Viešpaties kančios pamaldas pasakyti pamokslą apie Kryžiaus kelią. Prelatas iš anksto ruošėsi, Seminarijoje vis vartinėjo Šventąjį Raštą, nors, rodos, viską mokėjo atmintinai, tačiau vis gilinosi. Norėjo kliautis ne tik Biblija, bet išdėstyti ir savųjų

minčių. Atsiremti į savo gyvenimą ir patirtį, sielvartus ir susitaikymus, laikinumą ir amžinybės kvėpavimą, sielos siūlą vynioti... Žinojo, kad į pamaldas susirinks daug miestiečių, inteligentų, menininkų, bus ir Beatričė. Laikraščiai paskelbė, kad katedroje liūdnąjį, bet tuo pačiu ir viltingąjį Penktadienio pamokslą sakysiąs pats Poetas.

Į katedros bazilikos amboną skelbti Dievo žodį jis lipo ne vieną kartą, nors nebuvo didis pamokslininkas, oratorius, kai tik galėdavo, tai ir vengdavo šių viešų pasirodymų – geriau aukoti Mišias, sukiotis prie altoriaus, sėdėti klausykloje.

Pamokslą sakydavo negarsiai, rimtai, be jokių graudenimų ir grasinimų.

Tų pačių metų vasario 21 dieną Kauno bazilikoje Prelatas susijaudinęs ir įsijautęs kalbėjo apie ką tik mirusį didįjį patriarchą Joną Basanavičių, kurį labai brangino ir vertino. Kai kurių dalykų tarsi net šiek tiek pavydėjo...

Laimingas jisai ir tuo, kad išgyvenęs nepriklausomos Lietuvos lygiai devynerius metus už demarkacijos linijos Vilniuje, bent kiek nutolęs nuo mūsų politinio gyvenimo, žiūrėjo į jį iš tolo ... nematydamas nelemtų partinių kovų, kurios kruvinai drasko mūsų dar jaunos respublikos kūną ir ne vieną stumia į nusiminimą...

Minėjo jis tąsyk didįjį atlaidumą: kas daug kenčia, tam aname pasaulyje bus ir daug atleista, *kaip pažadėjo Kristus Magdalenai...*

Magdalena buvo spalvinga ir svarbi Biblijos moteris, nusidėjėlė šventoji, o Prelatą traukė nuodėmės ir atleidimo slėpiniai, tad net svarstydamas apie didįjį Patriarchą, rado reikalą pami-

nėti Kristaus bičiulę. Gražuolės Magdalenos paveikslo atvirukas buvo įklijuotas į Pamokslininko albumėlį: išblyškusi, liūdna, balta nosinaite šluosto kruviną Jėzaus erškėčių vainiką...

Kalbėdamas apie Patriarchą, tarsi prasitarė ir savo norą:

– *Laimingas jis ir dėl to, kad jo vardas garbingai ir neišdildomai įrašytas į Lietuvos istoriją...*

Juk tokią svajonę bei viltį turėjo ir pats Maironis, ne vienas tąsyk taip ir pagalvojo.

Tuoj po Velykų, 1927 metų balandyje, atsitiko keistas dalykas, susijęs su Patriarchu ir Prelatu. Iš pradžių jis net nežinojo, kad buvo einami tokie žygiai. Universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto dekanas rūpinosi Maironio pensija, paruošė raštą *Ponui švietimo ministeriui*, prašė, kad paskirtų aukščiausią keturioliktos kategorijos pensiją:

jo nuopelnai Lietuvai yra nepaprasto dydžio ... šis reikalas nesudarys Valstybės iždui sunkenybių, nes mirus pensininkui d-rui Basanavičiui, tie patys kreditai galėtų būti panaudoti Maironiui...

Tačiau iždas neišlaidavo. Paskaičiavę, kad Poetas gauna atlygį už darbą seminarijoje ir universitete, valdininkai jam pensijos neskyrė. Kirto smūgis į pačius paširdžius, sprendimas Prelatui nuskambėjo kaip panieka, jo darbų nepelnytas nuvertinimas.

Pensioną 600 rs., kurį buvau ištarnavęs Petrapilio Dv. Akademijoje ir kurį man ir rusų valdžia prieš karą ir vokiečių okupacinė valdžia karo metu ... mokėdavo, nepriklausomoji tėvynė atsisakė mokėti...

Dabar reikėjo viską laikinai pamiršti, išorinius skaudulius užsiraišioti, nes Didysis Penktadienis nenumaldomai artėjo. Prieš

žmones negalėjo išsiduoti, guodėsi tuo, kad jį paprašė sakyti ne džiaugsmingąjį Velykų pamokslą *Aleliuja*, o liūdnąjį – apie *Kristaus Kryžiaus kelią.*

Ruošdamasis pamokslui, vartinėjo ne tik Bibliją, bet įvairias knygas, akys kliūdavo už kai kurių tekstų, atsivertė rusų poeto Dmitrijaus Merežkovskio eilėraštį apie Velykų rytą, bemat laisvai jį išvertė:

Bažnyčioj gieda „aleliuja": / Bet aš tyliu, širdy skaudu...

Suprantama, kodėl norėjo išversti – eilėraštyje tiek artimų dalykų, dilgančių dvasią, tarsi būtų jo paties žodžiai:

O brolis brolio neapkenčia! / Ir kaip pažemintas žmogus!

Niekaip negalėjo pradėti pamokslo, rašymą vis atidėliojo ir atidėliojo, mintys jau formavosi, suko kamuoliukus pasąmonės vingiuose, bet ant popieriaus dar nesirikiavo – lyg užkerėta...

Bet tos mintys palaidūnės, / ... žemės amžinos klajūnės...

Tik paima lapą popieriaus Seminarijoje ar namuose, žiūrėk, ranka brėžia kažką kita. Jis mylėjo ir garbino Mariją – Dievo motiną, jau ne vieną giesmę jai buvo sukūręs, tačiau gyvenimo kelrodžiu laikė Kristų, kaip paskirta tikram katalikui.

PROFESORĖ:

– Poete, aš neišgyriau tavo religinių giesmių, jos *nepranoksta proginio eiliavimo, vėlyvesnėms jau iš karto buvo lemta pasilikti kūrybos periferijoje...*

– Žinau, Profesore, tau laikas buvo nepalankus, kur ten girsi mano giesmes, bet pameni, kad savo paskutinėje kelionėje laukei, jog prie tavo kapo duobės giedotojai nepamirštų „Marija, Marija". Prie kiekvieno amžinybės slenksčio pagieda...

ŠEŠĖLIS:

– Ši giesmė tikrai labai populiari, tarsi bažnytinis himnas, beveik kiekvienas lietuvis moka bent tris posmelius, tačiau žodžius po truputį iškraipo, perkuria, be to, visi seniai pamiršo, Šeimininke, kad esi jos autorius...

PROFESORĖ:

– Bet ir tavo, Poete, bičiulis prelatas Adomas Aleksandras parodė blogą toną, pameni, kad jis išpeikė giesmes, kurias sukūrei: *giesmės yra seno kantičkinio teksto perdirbimas. Jokios gilesnės minties nėra.*

– Aš parašiau ir vėliau keletą giesmių, jau po prelato kritikos, kai kurios ir liko rankraščiuose, neskelbiau, į savo raštus neįdėjau, nes jau buvau juos išleidęs, taip ir sulindo dūlėti tarp popierių, o gaila. Gal ką išspausdino po mano mirties, gal gieda, Šešėlis turbūt žino...

Keistas ir sudėtingas buvo pamokslo apie *Kryžiaus kelią* rašymas – vis kas nors sutrukdydavo – išorinės priežastys ar vidiniai stabdžiai, nors balandis nenumaldomai artėjo. Jau, atrodo, reiktų skrebenti popierių ir skubiai užsirašinėti pamokslą, bet vėl užkliuvo už giesmės, dabar jau kūrė pats, pavadino „Kristui Karaliui giesmė“. Sudėjo keturis posmus, kiekvieno pabaigoje prašydamas Kristaus:

Bet Tu ir žemei karaliauk! / Bet Tu širdyse karaliauk! / Bet Tu teisybėj karaliauk! / Žmonių širdyse karaliauk!

Vėl kartojasi *širdis*, Poeto žodis... Daug pagarbos ir meilės didžiajam Kristui! Nors būdamas jaunas ir karštas, rašydamas eilėraštį „Suvargusiems“, akimirksnį suabejojo:

Nejaugi Kristaus beišseko / Gyvatos amžinas šaltinis?

Kai gimė „Kristui Karaliui giesmė“, pamokslo ledai pajudėjo, tarsi kažkas viduje pratrūko, atsirišo, tekstą rašė keletą popiečių, valandomis nepakildamas nuo rašomojo stalo, po ranka tebuvo viena knyga – Šventasis Raštas, jame prikaišiota lapelių – pažymėtos cituotinos ištraukos.

ŠEŠĖLIS:

– Šeimininke, ar tikrai Vytautinės kanauninkas Juozas tave gerai pažinojo, ar judu kalbėdavotės apie tikėjimą? Abu buvote kunigai, tad kaip ir viskas aišku – ką dar besvarstyti? Juk ir kunigas Mykolas paliudijo: *man kaip ir nėra tekę girdėti Maironį kalbant apie religinius ar pasaulėžiūrinius dalykus privačiai ar viešai...* Ar buvo kunigo Juozo žodžiuose tiesa: *klierikams dėstė teologiją giliu įsitikinimu, net naiviai ortodoksiškai, su klierikais šventai tarnavo altoriui, su jais šeštadieniais atlikinėdavo išpažintį, mirti rengėsi irgi rimtai...* Juk mylėjai gyvenimą, skubėti į paslaptingą amžinybės šalį netroškai ir kitus stabdydavai, įkvėpdamas jiems vilties. Pačiomis sunkiausiomis valandomis domėjaisi ir džiaugeisi šiuo pasauliu, Dievo neprašei greičiau pasiimti, net mirties patale meldei dar būti šioje žemėje ir nenorėjai žinoti daktaro Vlado tiesos... Vis užsimindavai laiškuose bičiuliams, pafilosofuodamas, jog nieko apie anapusinį pasaulį nežinome, tai geriau vargti čionai, po saule. Ne vienam sakeisi einąs išpažinties du kartus per metus pas savo kunigus bičiulius kur nors provincijoje, nes Rektoriui sunku būtų išpažinti nuodėmes kartu su klierikais. O kartais, tarsi save bausdamas, nuodėmes atverdavai tam kunigui, su kuriuo labiausiai nesutarei, buvai su juo susipriešinęs... Taip savo elge-

siu jaunuoliams rodei griežtą pavyzdį. Tačiau dvasinę gyvastį tvarkeisi savaip. Beveik pusė tavo gyvenimo sukosi tarp pasaulietinių reikalų, sluoksnių ir nuotaikų. Daug kartų pripažinai turįs nuodėmingą sielą, dėl kažin ko jauteisi nuolat kaltas, eilėraščiuose vis bėdojai: *Aš vien nuodėmė – griekas...* Vis klausei ir klausei Viešpaties, kodėl jis davė tau, Šeimininke, karštą širdį, kodėl tenka tiek daug kentėti, prašei Aukščiausiąjį sustiprinti, nuolat prašei... Širdis visą laiką nerami, kraujas verda, vienatvė skaudi, nesibaigiančios kūrybos kančios, o kitos lemties jau neišmelsi, vėlu. Nusiminimo valandą savęs retoriškai klausdavai – ar belikęs tik vienuolio kelias?

Gal taip Dievo žadėta, kad nešviestų žvaigždė / Man, nuklydusiam skausmo keliais...

Šešėli, kokias čia paskaitas apie mane skaitai, ne kažin ką išmanydamas, trukdai! Viskas sudėtingiau ir klaidžiau, aš pats daug ko nebeatmenu arba neturiu paaiškinimo, palik dabar mane, esu užsiėmęs ir susirūpinęs. Tavo įkyrumas kartais vargina!

Gana! Reikia grįžti į pamokslo paslaptis. *Kristaus Kryžiaus kelias* gerai žinomas kiekvienam tikinčiajam, tačiau Pamokslininkas jį nori priminti. Susikaupia į Kryžiaus nešimą: *kaipgi Kristus nešė sunkų, kruviną kryžių? Pasižiūrėkime ir pasimokinkime!* Jėzus sutinka savo Motiną, į pagalbą nešti kryžių atvedamas Simonas Kirenietis, prieina Veronika su savo skara, nušluosto kankiniui nuo veido prakaitą... Tačiau prieštaringiausia ir baisiausia yra minia, kuri prieš keletą dienų jam po kojomis klojo palmių šakas, tikėjo ir garbino, o dabar pavirto įniršusių žydų gauja, mylimą pranašą ir mokytoją išdavė, visaip tyčiojosi, vai-

pėsi, mėtė akmenimis, uždėjo skaudų erškėčių vainiką – siaubinga permaina! Čia – pirmasis Prelato atsidūsėjimas:

kaip nepastovi žemiškoji garbė ir kaip greitai mainosi žmonių nusistatymas ir nuomonės! O mes ... aklai miniai pataikaujame, ... kad iš jos išmeldus žiupsnelį tuščio pagyrimo.

Ties šiuo sakiniu Šeimininkas nustumia plunksną, užsuka rašalą, jis yra senoviškas žmogus, spausdinimo mašinėlės neperka, visokius tekstus rašo ranka. Kartais labai aiškiai ir įskaitomai, kartais tarsi daktaras – daug aštrių kablių vietoje raidžių – tada beveik neįmanoma suprasti...

Kyla nuo rašomojo stalo, velkasi apsiaustą, ima savo bičiulę lazdą, eina prasivėdinti. Kovo pabaiga, jau žemė kvepia pavasariu, takeliai pradžiūvę, patraukia pas kunigą Mykolą, pakvies pasivaikščioti, gal upių santakoje čirena vieversys.

Vaikštinėja abu pakrante, dar kur ne kur plaukia užsilikusios ledo lytys, vanduo pavasariškai mėlynas, skaistus, tačiau piktas, atrodo, įtrauktų – tai neštų be gailesčio, be išsigelbėjimo...

Prelato mintys vėl grįžta į pamokslo tekstą, reikia jį tęsti. Nori apie tai pakalbėti su savo bičiuliu, bet šis tarsi pats pagauna Bendrakeleivio nuotaiką:

– Godotinas Prelate, jūs vis dar paskendęs pamokslo minčių verpetuose, kaipgi sekasi ruoštis?

– Mąstau, kaip kalbėti žmonėms, kad jie tikrai suprastų, jog *būk gailestingas kentančiams ir apleistiems, o pats susilauksi Dievo pasigailėjimo ir tuo padengsi savo nuodėmes...*

– Prelate, jūs vėl apie nuodėmes, ar daug jų turite?

Kunigas Mykolas staiga pats išsigąsta savo įžūlaus klausimo, nutyla.

– Nieko, nieko, jaunasis drauge, galima ir apie mano nuodėmes kalbėti, bet dabar dar neisiu pas tamstą išpažinties, dar neisiu, – liūdnai nusišypso.

Apsukę ratą, prie Poeto rūmų atsisveikina, bet kunigui Mykolui vis tiek nesmagu, kad tokį klausimą uždavė, o Prelatas jau ir užmiršo, jis vėlei sėda prie savo pamokslo, vėl valstietiška ranka pasiremia galvą.

Sustoja prie Simono Kireniečio, mąsto, jog jis esąs didžiulė paslaptis, Kristus galėjo ir pats savo jėgas sustiprinti, mokėjo daryti stebuklus, bet nusprendė, kad kryžių padėtų nešti žmogus. Norėjo pagelbėti žmogui, kad šis suprastų, jog reikia turėti stiprybės nešti net ir labai sunkią savo gyvenimo naštą:

O tuo kryžium esti ne kas kitas, kaip šio pasaulio nelaimės, sielvartos, nepasisekimai...

Bandys paaiškinti susirinkusiems, kad savo kryžių reikia nešti pagarbiai ir kantriai, kad jis reikalingas. *Juk taip lengva pamiršti Dievą, kai gyvenime viskas sekasi.* Sunkumai padeda žmogui prisirinkti daugiau nuopelnų amžinajam gyvenimui.

Jau visą pastraipą surašė, aiškindamas, kad kryželiai ir vargų našta reikalingi mūsų žemiškajam gyvenimui, kad būtume geresni, supratingesni, kad pelnytume Dangų.

Dar į galvą šokteli:

Žmogus vargo nepažinęs, kaip dažniausiai jaunystėje esti, kitus niekina, savimi per daug pasitikėdamas, yra išdidus, šiurkštus...

Adresatas buvo aiškus, mat prisiminė savo jaunuosius kritikus, dar studentus, kurie negailestingai plakė kūrybą, skalbė jo marškinius, įžeidinėjo.

Už langų tamsa, namuose tylu, Sesuo jau ilsisi. Šį vakarą

pavargo, daugiau neberašys. O dar reikia pasakyti kažką svarbaus, dar širdyje ir mintyse kirba pakalbėti apie gyvenimo kryžius, dar lyg ir neužbaigta...

Paliko visus popierius išskleidęs ant stalo, prisiminė, kad kitą dieną rūpinsis statybomis, susitiks su rangovu, gal išvažiuos į seminarijos palivarką pažiūrėti tvarkos – seniai reikia, juk pavasaris...

Rytojaus diena prabėgo sunki ir įtempta, į namus keliavo vėliau nei įprasta, tačiau turėjo reikalų Šventojo Kazimiero knygyne, vis rūpėjo sužinoti, kaip perka jo „Raštus". Užsuko. Tik pravėręs duris iš karto pamatė Beatričę. Ji stovėjo prie atvirukų lentynėlės, vartė, žiūrinėjo, Poeto nematė, neatsisuko. Jis priėjo artyn, sustingo, žvelgė į bičiulės laibus pirštus, į palenktą veidą, į garbanas, užkritusias kaklą, akimirką užsimiršo, tačiau netrukus krenkštelėjo ir paklausė:

– Tai ko gi čia ieško baltos rankutės?

– Jos jau rado, štai išsirinkau šitą atviruką Velykų pasveikinimui, gaila, kad pamatėte, būčiau jį vienam žmogui išsiuntusi į aną Rotušės aikštės pusę, dabar teks ieškoti kito... – nusišypsojo Beatričė, ištiesė parodyti atviruką ir padeklamavo:

– *Tas žiedas blaivus kaip balandžio akis; / Nekaltas kaip aukštas dangus...* Ar pažįstate Tamsta šias gėles?

Jam plūstelėjo jaunystė, tolimi prisiminimai, Peterburgas, gražioji Jadvyga Dausinaitė... Net užsimerkė, tačiau užbaigė:

– *Jos vardas: gėlė atminimo!*

Atviruko vaizdelis gana banalus – nupieštas neužmirštuolių vainikas, viduryje tupi du balandėliai ir snapeliuose laiko užrašą: *Sveiki sulaukę Šventų Velykų...*

Šeimininkas pažinojo gėles, seserys įvairiausių augindavo tėviškės darželiuose, joms sėklų iš užsienių parveždavo, ir jo sode patakėmis raitėsi margiausių augalėlių žiedai.

Poetas paėmė iš Beatričės atviruką, išsitraukė iš kišenės parkerį ir užrašė:

Man tinka tas žiedas, kurs žydi blaiviai...

Grįžęs namo negėrė arbatos, nėjo pogulio, iš karto sėdo prie darbo stalo, užsidarė visas duris ir toliau tęsė pamokslą.

Kryžiai nėra gyvenime tokie, kaip ant gražių prancūziškų paveiksliukų, kur piešiama aplinkui burkuoją balandėliai, apipinta neužmaršuolių gėlėmis. ... kryžiai skaudūs, sunkūs, dažnai kruvinomis ašaromis aplaistyti ... bet jie Dievo Apveizdos mums nužiūrėti...

Suprato, kad dabar jau pasakė viską, kas gulėjo ant širdies ir tūnojo mintyse. Tuomet atsivertė Bibliją, ištraukė paskutinįjį žymeklį, nurašė citatą. Dar kartą peržiūrėjo – smulkiai prirašyti beveik devyni puslapiai, pakaks, gal ir nusibos. Palaimingai atsiduso, pristūmė prie stalo kėdę – mėgo namuose tvarką, buvo net pedantas, tuomet įėjo į miegamąjį ir parimo ant rankų maldos suolelyje. Jautė, jog visai šalia vėl atsirado Šešėlis, jeigu pakeltų galvą – jį pamatytų. Pirmąkart šmėkštelėjo, kad jis ir yra tas naktibalda, kuris paryčiais laksto po mansardą ir miegoti neleidžia.

ŠEŠĖLIS:

– Bet, Šeimininke, argi išties *kryžiai ... reikalingi kaip karčios gydyklos ligoniui* – kaip sakei pamoksle? Sunku patikėti, kad taip iš tikrųjų galvojai, juk prisipažinai, kad dėl visko labai jaudinaisi, kentėjai. *Kryžiai*! Mėgai jais apibendrinti gyvenimo

sunkumus, netektis, po ketverių metų savo vienam bičiuliui kunigui, sveikindamas Velykų proga ir jį guosdamas, vėl prisiminei:

– linkiu ne kokios nepasiekiamos laimės, bet tik daugiau krikščioniškos kantrybės ir stipresnės sveikatos pakelti gal neužtarnautus kryželius...

Nepamenu, jog būtumei džiaugęsis gyvenimo našta, nuolat akmenėjančiu kryžiumi...

Kas įsiklausė į pamokslo tekstą, suprato, kaip Prelatas veda mintį. Beatričė net apsiverkė, vėliau prisipažino, kad ir savo, ir jo gyvenimą šiame pamoksle pajuto. Kunigas Mykolas pasidžiaugė savo vyresniojo bičiulio pamąstymais, padiskutavo, ar išties malonu nešti kryžių, tačiau į gilesnius samprotavimus nesileido. Su ašaromis akyse prie vakarienės už gražų pamokslą padėkojo Sesuo. Kadangi Pamokslininkas buvo gana prastas oratorius, neturėjo stipraus balso ir didelės įtaigos, dar ir jaudinosi – bažnyčia kaip akis – pilnutėlė, žmonių marios, tad dauguma klausytojų neįsigilino, pažiovavo, pasišnipštuliavo, jiems prailgo kalbėjimas, girdėjo, kad nuolat minimas kryžius, ir tiek.

Būdrauja ankstyvo rudens vėjai. Šeimininkas dar negirdi bildesių mansardoje, naktimis bumpsi į žemę obuoliai. Reikia skubiai skinti. Pro miegus jis šypsosi. Obuoliai – Poeto stichija, ieško ypatingų obelų veislių, jas skiepija, žiemą rūpestingai

apriša ir baido iš sodo zuikius. Net kiti pažįstami Lietuvos kunigai tariasi, kaip užsiveisti ir prižiūrėti sodą, kviečiasi patarimų, o jam – vienas malonumas pagelbėti, nuvažiuoja paskiepyti vieną kitą obelaitę – turi sodininko talentą, kurį, matyt, paveldėjo iš tėvo Aleksandro Mačiulio.

Maironio tėvas įskiepydavo laukines obelis ir jos vesdavo gerus vaisius...

Poeto tėviškės vienkiemis Bernotuose buvo gražus, skendintis žalumoje, sodas milžiniškas, apsodintas eglėmis, liepomis, gausybė vaisinių medžių, kurių veisles senasis Mačiulis vis gerino, perskiepijo, rinko naujausias, rinktines atmainas.

Gaila, kad šįmet Poeto sode supuvo skanios sultingos *grūšios*, nes rugpjūtį užklupo pašėlę vėjai ir pliaupė lietūs, jis buvo išvažiavęs į provinciją pas bičiulius. Sesuo laiškuose vis ragino grįžti, gailėdama *grūšių*, sielodamasi, kad Broliui ir paragauti jų neteksią. Negi dėl *grūšių* pulsi namo – atostogų ramybė, vasaros malonumai, o iš miesto paspukti pavyksta tik keletą savaitėlių...

Obuolius skinti reikia rytoj! Jau rytoj!

Pro sodo vartus grįžta iš seminarijos, diena buvo sunki, pirmakursius klierikus reikia stebėti, kai suvažiuoja, kai įstoja – lyg veršeliai be mamų, su tėviška meile, bet ir griežtai visada laikyti juos akyse, kol apsipras. O ir paskaita universitete – viskas išvargino.

Įėjęs į savo sodą, prisėda ant suolelio, graži gumbuotoji lazda šalia prie rankos, patogu pasiremti – nebe jaunystė. Atskuba

tarnaitė, praneša, kad prelatas Adomas Aleksandras atėjęs į svečius ir norįs trumpai šnektelėti.

Maironis atsistoja, laukia, lengvu žingsniu lyg skrisdamas prisiartina mažo ūgio Jakštas, abu pagarbiai kilsteli juodas solidžias skrybėles, paspaudžia kits kitam ranką. Vėl skrybėles užsivožia. Poetas iš karto rodo savo obelis, apkibusias gausiu derliumi. Vyrai skina po obuolį, ragauja, šypsosi, aišku, pozuoja – gyvi filmuoti kadrai taip ir baigiasi – tiek jų teišlikę...

Susitinka, nukelia skrybėles, pasispaudžia rankas, skina ir valgo obuolius... Susitinka, nukelia skrybėles, šypsosi, kanda obuolį... Susitinka, pasisveikina, vėl užsideda skrybėles... Susitinka... Poetas nei iš šio, nei iš to svečiui sako:

– Laiko akimirksniai šviečia amžinybės kelią.

Obuolių skynimo talka nedidelė: Šeimininkas, Sesuo, tarnaitė ir Beatričė. Jai arti ateiti – iš kitos Rotušės aikštės pusės.

– Dažnai aš talkininkaudavau jam, nuimant sode vaisius. Su jo seserim ... mes skindavom obuolius, o jis nešė pintinėmis juos į rūsį. Jis mėgo vaišinti svečius savo sodo obuoliais.

Obuolių devynios galybės, bet ir svečių per žiemą pas Poetą lankosi gausiai – skanauti sultingą obuolį, įspėti jo veislę, damų būrelyje juokauti apie Ievos gundymus, užsigerti paslaptinguoju Sesers midumi – kiek žaismės gali teikti paprastas raudonšonis obuolys!

Rugsėjo pabaigoje tamsa atsėlina jau gana anksti, Sesuo suskina margaspalvių jurginų puokštę, pati nuneša paskutinį kupiną obuolių krepšį į rūmų rūsį, patikrina, kaip Brolis juos supylęs į dėžes, pasišaukia iš sodo tarnaitę, abi nuskuba ruošti

vakarienės. Beatričė pasilypėjusi ant kopėtėlių neskuba, susikaupusi vis dar skina ir skina baltus tvirtus obuolius – jie tikri žieminiai, atsargiai guldo į krepšį, kurį aukštai iškėlęs ir prirėmęs prie kamieno viena ranka laiko Sodininkas. Kita ranka paima obuolį, dar šiltą nuo skynėjos pirštų, uosto, giliai įtraukia kvapą į krūtinę. Vakaro ramybėje nesikalba.

Kartais ilgą laiką tylėdavom.

Nusileidžia tamsa, pintinę Šeimininkas pastato ant žemės, ištiesia Beatričei ranką, jo pirštai šiek tiek virpa, ji jaunu judesiu strykteli nuo kopėtėlių.

– Šiandien arbatos neužeisiu, skubu namo, dukrelė laukia.

– Norėčiau tau padovanoti pintinę obuolių.

– Pas jus noriu šituos obuolius ragauti, tik pas jus teišlieka ir šviesioji rojaus paslaptis... – šelmiškai palenkusi galvą tyliai sušnabžda moteris.

Abu išeina iš sodo, apsuka aplink rūmus, Šeimininkas paima Beatričę už parankės, jiedu patraukia ne per Rotušės aikštę, kur link viešnios namai, bet Nemuno kryptimi, kurio juodos vilnys teliuskuoja visai arti. Pakrantėje sustoja, klykauja beišskrendą paukščiai, murmuliuoja vanduo – jiedu tyli. Staiga Poetas iš lėto sako:

– *Aš be tavęs kaip be lietaus išdžiūvus žemė / Tuščia iš ilgesio rankas į erdvę tiesiu...*

Jauna moteris krūpteli, jos veidą uždega raudonis, tamsoje Poetas šito nemato, nors vis labiau pro debesis veržiasi pilnas mėnulis. Jis pajunta, kaip ant rankos užkrenta kelios šiltos Beatričės ašaros, ji akimirksnį glusteli prie tvirtos vyriškos krūtinės, o atsitraukusi skuba link Vytauto bažnyčios, jiedu jau greitesniu žingsniu eina panemune, prasuka pro kanauninko

Juozo butą, jo languose žybsi šviesa, pro Perkūno namų gotiką. Prie jos durų dar stovi:

– O *tau ar po langais lig šiolei rožės žydi?/ Ir gieda amžinas jaunų dienų svajones?*

Ji papurto savo šviesiaplaukę galvą, žiūri į Deklamuotoją, ilgai ir liūdnai žiūri, klausia:

– O šitas eilėraštis negi man skirtas?

Tačiau atsakymą išgirsta visai kitą:

– Aš esu labai pavargęs nuo šalto ir svetimo pasaulio, *tavo grakščios rankutės naikina nuo mano kaktos kieto gyvenimo rašytus bruožus.* Ar pasimatysime rytoj? Ar ateisi, Beatriče, obuolių skinti?

– Būtinai, būtinai, būtinai...

Ji išnyksta durų tamsoje, užsidaro į savo namų paslaptingąjį būvį, Poetas dar pastoviniuoja, praeivis su juo sveikinasi, jis irgi kilsteli baltą darbinę skrybėlę, pasuka tuo pačiu keliu, pro Vytautinę, panemune, girdi juodo vandens murmėjimą, sugrįžta į sodą, susiranda po obelimi paliktą pintinę, išberia iš jos obuolius ant žemės, atsiklaupia ir kiekvieną apglostydamas sukrauna tvarkingai kotukais į viršų, pats nesupranta, kodėl taip žaidžia, pakyla, krepšį palieka ant tako...

Ilgai sėdi altanoje, niekur nenori judėti, jaučia, kad Sesuo seniai laukia su vakariene, ji šiek tiek pyksta ir nerimauja, bet Poetas nori pabūti vienas, įtraukti daug tyro oro, kvepiančio vėju, vakaru, obuoliais. Tebejausti Beatričės ašarą ant savo riešo...

– *Aš be tavęs kaip be lietaus išdžiūvus žemė...*

– Ką sakai, Broli prelate? – suklūsta Sesuo. – Pakartok, ką sakai? Ar su Beatriče kalbiesi?

– Ne, Sesute, aš nieko nesakiau, čia tik eilėraštis...

Pasižibindami lempa brolis ir sesuo įslenka į namų tamsą.

Aistra keliauti po Lietuvą! Valdė ji Poetą!

Lankyti provincijoje pažįstamus kunigus, pabėgti nuo sostinės oficialumo, nusiimti visas kaukes, ilsėtis. Draugų parapijose turėjo nemažai, bičiulystes pats puoselėjo, rašė laiškus, nepamiršo šventinių sveikinimų.

– *Nuvažiuoju kur į kleboniją, pernakvoju, o klebonas ir vežimą duoda nukakti iki kitos klebonijos, ir įdomesnes apylinkės vietas parodo...* – prisipažino rudenį universitete studentams, ragindamas ir juos pažinti savo kraštą.

Svečiuose niekada vieno nepalieka, gerbia, netgi garbina, šokinėja apie tokį aukštą Keliautoją, jo laukia, o kam tai nepatinka? Stengiasi ir pramogų sugalvoti, ir įkvėpimas ateina, kai pasiklauso visokių pasakojimų, legendų. Įkvėpimo ieško visur – lyg giliai prasmegusių užburtų rūmų...

Maironis – gamtos žmogus, joje nurimsta, tarsi nutolsta į kažkokias neapibrėžtas dausas. Galbūt pasijunta laimingas! Aplinkumos vaizdai jį pagauna, užburia, tuomet bičiuliai traukiasi kuo toliau, palieka vieną, nedrįsta trikdyti susikaupimo, gąsdinti baikštaus kūrybos paukščio...

Gamta – tai knyga, kurioj viską atrasi.

Nugrimzdimas į gamtos paslaptis bei erdves maloniausias buvo tėviškėje, Bernotuose. Nereikėjo varžytis, visi gerbė Svečio laisvę, galėjo miškeliuose, paupiuose, laukuose pasislėpti

nuo nepageidaujamų svečių, ankstyvais rytais basas braidyti po rasas. Vaikštinėti su knyga Sandravos, Luknės pakrantėmis, išeiti su tuščiu popieriaus lapu, o grįžti su parašytu posmu. Vakare miegoti kluone ant tik ką suvežto kvepiančio, vabalėliais brazdančio šieno. Ramybę sutrikdydavo tik lakštingalų giesmės, kurių melodijos galutinai *pakirsdavo* žemiškuosius rūpesčius – lyg jų ir nebūtų...

Susitelkęs, susimąstęs, paskendęs savyje... Kartais ir su namiškiais mažai kalbėdavo – pajuokauja, padėkoja, pasidalina naujienomis ir pranyksta į savo pasaulio gelmes...

Viešnagėse pas bičiulius parapijų klebonus Maironis parodydavo ir kitą, griežtai loginę prigimtį – praktiško, darbštaus, kaimietiškos prigimties žmogaus. Norėdavo būti naudingas, palikti ženklus, todėl sodino liepų alėjas, skiepijo vaismedžius, kasė ir tvenkė upelius, rentė lieptus, netgi rinko šiukšles ir statybų atliekas iš ką tik pastatytos bažnyčios šventoriaus. Jokio darbo nesibaidė, atvirkščiai – ir kitus ragino įsijungti, nors tebuvo ten svečias...

Kartais ankstyvą rytmetį dingsta, šeimininkai pasigenda per pusryčius savo brangaus Poilsiautojo, o jis, žiūrėk, jau atvelka į virtuvę pilną pintinę baravykų ar raudonviršių – labai mėgo ir grybauti, ir skanauti.

Lietuvos parapijas, miestelius ir miestus Prelatas gerai pažinojo. Keliaudavo arkliais, traukiniais, automobiliais, garlaiviais. Yra ir tokių fotografijų, kuriose jis su neatpažįstamais asmenimis, apsupusiais Poetą – prašmatnios skrybėlėtos damos, kostiumuoti ponai. Plaukia garlaiviu, išlipa Veliuonoje, Zapyškyje, Seredžiuje, stovi prie bažnyčių, kopia ant piliakalnių. Kokia

proga, ką švenčia? Kas šiandien bepadarys praeities atpažinimo operaciją – nėra tokio chirurgo, o štai Poeto susitikimas su tikru daktaru jau artėjo...

1928 metų birželį būrys kunigų, tarp jų ir Maironis, patraukė pailsėti į Birštoną, kuriame kasmet buvodavo kanauninkas Vaižgantas, jis ir nuviliodavo į kurortą, juk netoli, galima nuplaukti laivu arba nuvažiuoti maršrutiniu autobusu. Įspūdingas Nemuno vingis, ramybė, nakvynei yra gerų vilų, ilgos vaikštynės, smagūs vakarojimai. Sustiprinti sveikatą irgi galima: sočiai gerti kelių rūšių mineralinį vandenį ar pasivolioti gydyklos purve.

Kartais vasaros gražų sekmadienį grupelė kunigų ir pasauliečių atburgzdavo automobiliu iš Kauno į Birštoną papietauti...

Per bendrą vakarienę jaunesnieji kunigai sugalvojo pramogauti ir rytojaus dieną nuplaukti iki Punios piliakalnio. Kurorto garlaiviukas sutiko nupukšenti iki protėvių šlovės vietos. Poetas ten jau buvo prieš kelerius metus, tuomet plaukė garlaiviu iš Kauno, įkvėptas reginio ir tragiškos karžygių legendos, parašė baladę „Ant Punios kalno ties Nemunu“, dėl jos teko sukryžiuoti špagas su studiozu Antanu Venclova, kuris visaip išpeikė kūrinėlį, tiesiog jį nurašė į kūrybos sąvartyną, o Poetas neiškentęs piktai iššovė atsakymą... Šįkart Kurortininkas nebenorėjo keliauti į Punią, nors šiaip niekada nenustygdavo, dabar mieliau pasėdėtų Birštone prie Nemuno, žiūrėtų, kaip raibuliuoja vanduo, žydi pakrančių žolynai, gal ką paskaitytų. Jau kurį laiką jis prastai jaučiasi, nėra jėgų, lyg silpna, skauda dubens sritį, kartais gana stipriai, pastebi,

kad ir temperatūra šokteli, todėl norisi daugiau pagulėti. Ir papildomų nepatogumų atsirado – gan dažnai tenka į *karalių vietelę* pėsčiomis užsukti...

Prelatas mandagiai atsikalbinėja neplauksiąs, bet nenori išsiduoti apie sveikatą, pasėti aplinkiniams nerimo, nes ir laikraščiai tuoj pasigaus, rašys, kad jis serga. Laikraštininkai baisiai įkyrūs, kur tik pajudi, tuoj ir informacija, viską žino, tartum užuodžia. Net bulvarinis Palangos laikraštėlis „Pliažas“ jau kitą dieną praneša – Maironis atvažiavo!

Kartais Poetui dėmesys patiko, žinojo esąs svarbus, tačiau kai laikraščiai įlįsdavo per giliai – purtėsi ir pyko.

– Plaukiame, plaukiame! Ant melsvo Nemuno bangų laivelis supas, bus smagu! – iš ryto šūkavo jaunieji kunigai, visai nepaisydami niekieno atsikalbinėjimų. – Prelate, be jūsų neplauksime, vieno nepaliksime!

Išplaukė. Jis įsitaisė kajutėje, nelipo į denį, bijojo peršalti, juokuose ir šurmulyje beveik nedalyvavo. Poetas į statųjį piliakalnį nekopė, pasitiesė apsiaustą ant žolės, prigulė ant šono, susimąstęs žvelgė į Punios kalną, į sruvenantį Nemuną.

Po poros valandų keliautojai pradėjo ragintis namolio, jau prisitriukšmavo, o Prelatas vis dar sėdėjo. Kai kunigas Pranas Penkauskas priėjo pakviesti kelionėn, sunkiai atsistojo, liūdnai šyptelėjo, dar apsižvalgė ir išdavė savo mintis:

– Žinau, niekada jau čia nebesilankysiu, niekada, paskutinis kartas...

– Ką jūs, Rektoriau, – prieštaravo Seminarijos kolega, – kitąmet ir vėl čia pasisukiosime.

– Ilsėkit, brangūs pelenai... Ilsėkit, brangūs pelenai... Ilsėkit...

Nieko daugiau netaręs, mostelėjo ranka, buvo paniuręs, netgi

piktas, gailėjosi nusileidęs bendrakeleiviams – jis ypač prastai šiandieną jautėsi, dar nepatirti, nemalonūs simptomai atsirado kūne, norėjo greičiau grįžti, atsigulti, būti tyliai – gal praeis.

Kai parplaukė, skausmai vis stiprėjo, savijauta bjuro, jau prasidėjo kentėjimas, bet dar pagalbos nesišaukė, jis buvo kantrus, norėjo sulaukti ryto, nesutrukdyti nė vieno žmogaus miego...

Birželio dvidešimtosios rytą ištiko sunkus priepuolis, Poetas skubiai atvežtas į Kauną – pavojingas pūslės uždegimas, reikalinga operacija. Gerai pažįstamas profesorius, kolega iš universiteto daktaras Aleksandras Hagentornas savo privačioje klinikoje tuoj pat atliko sudėtingą prostatos operaciją. Laikraščiai kitą dieną paskelbė: *operacija pavyko gerai, gyvybei rimtesnio pavojaus nėra.* Tačiau daktaras lankytojų kol kas neįleido, trumpam į palatą užėjo Sesuo, tik po savaitės įleido kitus gimines. Ligonis jau šaukėsi Seminarijos prokuratorių dėl darbų ir statybų, laukė Beatričės, bet ir bijojo prieš ją pasirodyti silpnas. Jis vis dar buvo apkaišiotas kateteriais.

Kartais Poetą persekiodavo jo paties parašyti eilėraščiai ar jų eilutės, tad ir po operacijos ėmė be perstojo gausti „Varpai“:

Irgi ant mano kapo duobės / Gal nebužilgo, gal netikėtai / Requiem liūdną varpas kalbės ... / Skamba ir žvanga, gaudžia varpai, / Liūdną ir skaudų leisdami gandą...

Gaudė ir gaudė galvoje ir varpai, ir šis tekstas prilipo lyg kokia dėlė...

Kai užėjo aplankyti kunigas Mykolas, Ligonis pasiguodė:

– Negaliu atsikratyti eilučių apie mirtį, ir tie mano „Varpai“ be perstojo virš galvos aidi, nežinau, kaip juos nuraminti. Sunku kentėti, nelanko geros mintys...

Bičiulis Mykolas mokėjo nukalbinti Prelatą, nuteikti lyriškai, nukreipti į šviesesnių minčių erdvę ir tėkmę.

– Geriau prisiminkite, Tamsta Prelate, kaip keliaudavote po Lietuvą. Kokia romantika jus ištiko, kai nuvažiavote prie Drūkšės ežero...

– Drūkšė... Ne nuodėmklausys esi, kunige, bet nesiginsiu – sukiojosi ten tarp svečių ir mūza Jadvyga St.

– *Tekėjo mėnuo. Iš kalnų / Žiedai kvepėjo jazminų, /.../ Tarp žalio ežero bangų /.../ Laivelis supa mus...*

– Taip, taip, jai ir eilėraštį paskyrėte „Ant Drūkšės ežero“, ir anonimiškai išspausdinote...

– Tai kad smalsusis Vaižgantas mane demaskavo, net laikraštyje paskelbė, jog eilėraštis – tikras deimančiukas – būsiąs Maironies! Užsirūstinau tuomet ant jo, bet negi ilgai pyksi... Ar tamsta, Mykolai, pameni, kokie buvo panelės Jadvygos plaukai – ilgumo iki užkulnių, kokios kasos... *Moterų ilgos kasos man patinka!* Et, bet ką aš čia į prisiminimus nugrimzdau, panelė jau kažin kada po žeme. Išsilavinusi, maloni buvo...

Kunigas Mykolas nepasiduoda nostalgijai ir liūdesiui, provokuoja toliau:

– Bet laiveliai tamstai, Prelate, patinka, ir prie Dyvičio piliakalnio plaukiojote, irstėtės...

– Gal iš tikrųjų, kunige Mykolai, jau man paskutinioji ir manęs spaviedoti atėjai, kad ir vėl sakai lyg priekaištą, gal jau mirštu, pasakyk tiesą...

– *Laibas supa mus laivelis / Tarp siūbuojančių meldų... / Šneka irgi tau, sesute...* – nespėja kunigas,

– *iš akelių mėlynų,* – užbaigia eilutę Poetas. – Skaudu prisi-

minti laimingas dienas, kurios niekada nebegrįš, o netoli jau gaudžia amžinybės varpai...

Tačiau kunigas Mykolas ir toliau nori blaškyti Ligonį, nepasiduoda:

– Bet pripažinkite, Prelate, kaip buvo smagu tuomet keliauti po Žemaitiją, užsukti prie Dyvičio piliakalnio ir ežero, keliavo linksma kompanija, plaukiojom valtele...

– Tuomet bičiuliavomės su panele Apolonija, tiek daug malonių valandų, tiek įkvėpimo, bet ir nuovylio daug, ir skaudžiai sužeidusios šukės...

– *O, visą širdį, visą sielą / Aš tau aukodavau kilniai!.. / Tu auką, širdžiai vakar mielą, / Šiandieną žaislu išmainei...*

Mane net apkalbėjo, jog esu pavydus, jeigu tik ji su kokiu vyriškiu pakalbanti. Buvo tiesos, buvo. Jausmų nepaslėpsi...

Kunigas mato, kad Ligonio akys jau liūsta, tad atkakliai varo toliau:

– O ar pamenate, kai kartu pas pažįstamus Pąįstry svečiavomės? Kiek ten linksmybių būta, tamsta, mane stebinote, kai žaidėme judrius žaidimus. *Malūnėlį* taip įsukote viesulu, *visą grandinę lakinte lakindamas!*

Tačiau Prelatas tyli, palatoje jo tikrai nėra, klaidžioja kažkur toli, gal grįžta į tas linksmas vasaras, į viešnagėjimus pas draugus, po kelių minučių atsitoki:

– Pavargau, prisnūsiu, sudievu, kunige Mykolai...

Prisiminimai staiga ėmė plūsti, painiotis vieni su kitais, šokinėti be jokios eilės, nutolo varpų gaudesys, tapo daug šviesiau, lyg ir užsimiršo liga. Akis užvėrė saldus pavakarės miegas.

Lietuvos laikraščiai vis informavo apie Maironio ligą, nors iki pat mirties niekas garsiai neištarė tikrosios diagnozės – vis *pūslė*. Pasipylė laiškai iš bičiulių, iš tėviškės, netgi iš užsienio su linkėjimais sveikti.

Ligos signalas buvo ypatingai rimtas, tačiau Ligonis tikėjo, jog po operacijos visai pasveiksiąs, taip guodė ir gydytojai.

Dar ketverius gyvenimo metus, nors ir sirgdamas, Poetas grožėjosi Lietuvos kampeliais, lankė gimines, draugus, džiaugėsi pabėgęs iš sostinės...

PROFESORĖ:

– Papasakok, Poete, kaip tau sekėsi būti Profesoriumi. Nedaug apie tai žinau. Deja, kiek skaičiau, studentai skųsdavosi, kad esi nuobodus, be ugnelės, *dėstąs neiškalbingai...*

– Taip, nebuvau oratorius, geriau sekėsi sakyti iškilmingas kalbas, kartais pamokslą, kai manęs klausydavo kaip autoriteto, be kritikos, Seminarijoje klierikai irgi buvo ramesni, paklusnesni, o štai universiteto jaunimas – maištingas, patys nežinojo, ko norėti. Mano tikslas – sužadinti jiems mokslo vertę, suteikti žinių, bet ar studentai tuos dalykus supranta? Gal tik po daugelio metų. Prisipažinsiu – aš jų net prisibijodavau...

– Į tavo paskaitas universitete, Profesoriau, iš pradžių prisirinkdavo daug studentų, paskui išbyrėdavo, nusivildavo – tokia tiesa...

– Kalbėdavausi su kanauninku Tumu, klausdavau, kodėl į jo lekcijas tiek jaunuolių prisigrūda, auditorijų sienos pučiasi. Šis juokaudavo, kad tik ramiau, kai studentai nešturmuoja palangių, nereikia garsiai šaukti. Žinoma, man būdavo ir pikta, ir skaudu... Deja, kitoks būti aš jau nebegalėjau. Ir nenorėjau!

– *Poezija yra menas, dailė, grožio sritis, ji veikia ne į protą, bet jausmus, širdį, į vaidentuvę,* – taip sakei, Poete, kalbėdamas apie Kristijoną Donelaitį. Gal studentai tikėjosi iš tamstos kaip romantiko, kad paskaitos veiks jų *jausmus, širdį...*

– Matyt, nepajėgiau prasiskverbti iki jų jausmų ir širdžių. Juk tamsta, Profesore, mane irgi nupiešei kaip *šaltą, oficialų, visados išlaikantį distanciją tarp savęs ir kitų.* Išoriškai toks buvau, saugojau savo vidaus pasaulį, kuris ir taip buvo sužeistas, pilnas randų...

Studentai, matę Profesorių tik fotografijoje, realybėje dažnai nusivildavo: tai pradėjęs pilnėt, tai beplinkąs, žvelgiąs rūsčiai, be šypsnio...

Profesorius žinojo, kad studentai iš dėstytojų laukia vos ne cirko, neramūs laikai, įvairūs literatūros pokyčiai, bet jis nelakstys po auditoriją rankomis mosikuodamas, netryps rėkaudamas kojomis ir nepataikaus išlepusiam jaunimui. Tikslas juk tėra vienas – išmokyti. O paskaitoms ruošiasi atsakingai, susiranda kalnus medžiagos, gaišta valandų valandas.

1922 metais įkurto Lietuvos universiteto Teologijos skyriuje ir Kunigų seminarijoje Maironis dėstė moralinės teologijos kursą, sunkiai įskaitomų paskaitų priskrebenta pluoštų pluoštai – ko tik ten nėra:

galutinis žmogaus tikslas, žmogiški veiksmai psichologišku

ir etišku žvilgsniu, savasties teisė, apie nuodėmes ir ydas, apie sąžinę ir įstatymus, teisybės sulaužymą...

Šis kursas, reikalavęs daug žinių, išsilavinimo, intelekto, buvo Profesoriaus *arkliukas*. Teologinę medžiagą gliaudė lyg koks voverys: ramiai, išmanydamas, sukeldamas ne tik studentų baimę, bet ir pelnydamas pagarbą. *Esąs didžiausias katalikų autoritetas moralinės teologijos srity*. Per šias paskaitas būsimieji kunigai labiau suskliausdavo savo jaunatvišką pasipūtimą, Profesorius dėstė lotyniškai, atsakinėti reikalavo irgi ta pačia kalba. Tekdavo vesti kruopščiausius konspektus, nes per egzaminą nepavapuliuosi, į šonus nenukraipysi – reikdavo tiesiai į tikslą – pagal Profesorių. Jokių *herezijų* – įspėdavo jis! Nepajuokausi! O rimtąjį Dėstytoją keletą kartų yra suėmęs smagus juokas, tada studentai pasimesdavo, netgi išsigąsdavo, nesuprasdami, kas vyksta – praplyšdavo jo rimtumo kaukė, kai neatlaikydavo egzaminuojamojo nesąmonės. Ypač, kai jaunuoliams stigdavo lotynų kalbos įgūdžių. Vienas klierikas per egzaminą ir sakąs:

– *Aš noriu sumušti Kantą!*

– *Mušk, mušk!* – leidžia Profesorius ir skaniai juokiasi...

Rektorius buvo ypatingai įžvalgus psichologas, viską matė ir jautė, tik mažai kalbėjo, o kai seminaristą išsikviesdavo į kabinetą, apmirdavo klierikų širdys, sulįsdavo visi į pakampes ir laukdavo, kuo baigsis... Tačiau jaunuoliai buvo pašėlę, jie mėgo įvairius bandymus.

Ankstyvas rytas, moralinės teologijos paskaita, Profesorius dėsto lotyniškai, pasiteirauja, ar suprato, trumpai paaiškina lietuviškai. Ramus, nuosaikus, balso tembras vienodai minkštas,

tyliai dudenantis. Du klierikai, sėdintys pirmuose suoluose, susižvalgo, pasiremia ant alkūnų ir užsimerkia – atseit jiems nuobodu, miega... Ilgokai *demonstruojasi*, laukia reakcijos – supykęs gal balsą pakeltų, trumpam iš paskaitos teksto išsimuštų...

O jis net nesiteikė to pastebėt ir kaip niekur nieko toliau verpė savo dorovinį siūlą. Maironis nedavė suprast, ką tuokart jautęs ar manęs...

Seminaristai, nesulaukę reakcijos iš miego spektaklių, nesiliauja ir toliau bandyti Profesoriaus kantrybės. Argi negalima jo supykinti, išvesti iš pusiausvyros?! Dėstytojas užduoda namų darbų – *įvairių keblesnių moralinių gyvenimo klausimų išspręst.* Vėlgi keletas klierikų šių užduočių tyčia nevykdo, nors Profesorius paskaitos pradžioje vieną kitą patikrina. Pataiko paklausti *tinginius*, šie prisipažįsta – neatlikę...

O ką Maironis? O nieko ničnieko nesako... Būtų reikėję blogą pažymį kur įrašyt!.. Gal jis ir pasižymėjo kur sau. Bet taip ir neteko to pajust...

Rektorius, suvokdamas, jog moralinės teologijos mokslas kunigui yra vienas svarbiausių, dėsto kietai, per egzaminą reikalauja žinoti iki smulkmenų. Tačiau Profesorius turi ir mylimiausią discipliną – Lietuvos istoriją, yra parašęs šio dalyko veikalų. Per paskaitas *būdavo mistiškai nusiteikęs. Jo gilios svajingos akys paskęsdavo vizijose, ir jis šiltai, net virpėdamas kalba apie savo numylėtą Tėvynę. Tik negailestingas skambutis pažadindavo mus iš didingos praeities regėjimų...* Lietuvos istoriją dėstyti – didelis malonumas, tuomet ir įtaiga galingesnė, ir daugiau improvizacijų, ir studentai diskusijoms laisvesni. Tautos ir valstybės istorija – lyg kokia pirmoji meilė, įsikirtusi į širdį iki

pat mirties... Poetas graibstė iš istorijos įkvėpimą kaip spindinčius briliantus, jau pačioje poetinio kelio aušroje troško *atspėti* praeities paslaptis:

Jos paveikslas kaip žaibas kartais dvasią užgauna, / Kartais, rodos, uždvelki stebuklingas jos kvapas...

Seminaristai žiūrėjo į savo Profesorių ir negalėjo patikėti, jog čia tas pats žmogus, kuris dėsto kitus dalykus. Jis beveik nežiūrėjo į užrašus ir užsidegęs aiškino: nežinodamas tėvynės istorijos, žmogus negali pamilti ir savo gimtosios žemės. Tačiau priminė ir svarbiausią dogmą:

Tėvynės meilė negali būti be Dievo meilės... Mokslas be tikėjimo (religijos) dar neišaukština žmogaus, ... nesušildo užšalusios širdies. ... šventas tikėjimas yra mums lenta išsigelbėjimo nuo paskandos...

Seminaristai ne visas Dėstytojo mintis pagaudavo galvon, juolab širdin, tačiau mielai lankė Lietuvos istorijos paskaitas, nes jose pajusdavo gyvybę, jėgą ir ugnį.

•

Kunigų seminarijoje klierikus mokė rimtai ir savo rektorišku užsispyrimu pasiekė, kad būtų septyneri studentavimo metai, iš jų paskutinieji ketveri – Universiteto Teologijos fakultete, todėl per trejus Seminarijos metus vaikinus reikėjo gerai parengti, kad nebūtų gėdos išleisti tolesnių studijų. Sumanė jiems dėstyti pasaulio literatūros istoriją, vadovėlio nebuvo, tad pats ir parašė, surinko begalę žinių, supažindino klierikus su įvairių šalių ir tautų literatūra, kai kuriais autoriais. Vadovėlis „Trumpa visuotinės literatūros istorija“ parašytas 1923 metais, bet jį išleido tik po trejų metų, net auklėtiniams prisipažino, kad delsė savo mokslo veikalą skelbti, nes bijojo prelato Jakšto kritikos,

kuris tik ir laukė, ką į miltus sumalti, kur nagus pasigaląsti. Tačiau visai iš kitos pusės bloškė įžūli kritika, kuri Profesorių visada skaudžiai žeidė, gadino kraują, ėdė sveikatą ir vis labiau stūmė užsidaryti vienumon.

PROFESORĖ:

– Prelate, nebesikankink dėl žemiškų dalykų, kasdienybė jau seniai užsimiršo. Vargu ar tebėra gyvųjų pasaulyje tavo paskaitų klausytojų – visi jie sukiojasi čia, bando nugirsti mudviejų pokalbį. O man rūpi kas kita – meilė... Rašydamas „Trumpą visuotinės literatūros vadovėlį", išvertei egzotiškų autorių kūrybos – iš lenkų, rusų, vokiečių ar prancūzų kalbų, bet labiausiai pamėgai indų literatūrą. Žinoma, norėdamas dėstyti, turėjai susipažinti. Bet ar citavai klierikams vienuoliktojo amžiaus indų poeto Bilhanos poemą „Čiaurika pančasika", kurios dalį išvertei? Juk vadovėlyje rašei: *Bilhanos lyrika suteršta palaidos meilės geiduliais...*

– *Mano svajonė buvo – klasiškų, pasaulinės literatūros veikalų ... gražesnes vietas lietuviškai išversti ir jų rinkinį pagaminti,* deja, kaip žinai, Profesore, nespėjau, nebuvo laiko, tiek darbų...

– Gerai, suprantu dėl laiko ir darbų, bet grįžkime prie Bilhanos poemos. Tavo archyve tvarkingai guli šis vertimas, kuris viešai išspausdintas 1923 metais „Vairo" žurnale. Nepamenu, ar su tavo, Poete, pavarde? Puikiai išvertei, tik vertimas originalui gana tolimas, šiek tiek perkūrei...

– Betgi čia menas, literatūra, tolimas amžius, čia vagis prieš savo mirtį pamilsta karaliaus dukterį... *Dar ir dabar matau svajonėj / Lotosui lygias jos akis, / Krūtinę apvalią, malonią, / Ir*

aistroj alpsta man širdis. / Dar pabučiavimų žarijos / Ant lūpų tirpsta kaip medus! / Kaip ta bitelė iš lelijos / Jų gerčiau amžiais saldumus... Čia tik graži meilė kaip Biblijos „Giesmių giesmėj“, juk ne mano gyvenimas... Ne mano! Geriau, Profesore, prisipažink, kad ir tu išpeikei mano „Visuotinės literatūros istoriją“, bet aš nepykstu, dabar neatsikirsiu...

– Taip, rašiau, – prisipažįsta profesorė, – *medžiagos dėstymas vadovėlyje labai schematiškas, autorių ir veikėjų charakteristikos – dažnu atveju ne tik paviršutiniškos, bet ir netikslios... Visur junti teologo – moralisto plunksną*... Bet dabar nesiginčykime, geriau, Vertėjau, man dar padeklamuok kitas poemos „Čiaurika pančasika“ strofas, susėskime ant šito debesėlio. Paskui gal ir apie tą straipsnį „Bare“ pakalbėsime, apie tavo mūzas...

– Neturiu dabar, Profesore, laiko, skubu į Universitetą skaityti literatams apie Donelaitį, jaudinuosi...

Universiteto Filosofijos fakultetas norėjo Profesorių privilioti nors vienai paskaitai per savaitę: *daryti žygiai, kad mūsų literatūros žymiausias korifėjus Maironis* būtų pritrauktas prie literatūros.

Pritraukti pavyko, Profesoriui buvo net ir savotiška garbė – išguldinėti literatūros kursą. Tik suprato, kad nebus lengva, reikės daug ruoštis. Pasirinko du klasikus – Kristijoną Donelaitį ir Antaną Baranauską, kurį pažinojo iš Kauno kunigų seminarijos laikų:

jam įteikiau savo pirmuosius eilių mėginimus, ... jų labai nepeikė ir padrąsino talento neužkasti...

1923 metų rugsėjo pabaiga, reikia keliauti pas Universiteto literatus į pirmąją paskaitą. Iš vakaro kaip ir pasigailėjo, kad gaišatis ir įtampa, šalia Seminarijos rektoriaus pareigų, šalia kitų dalykų paskaitų, šalia kūrybos – daug! Jau ir taip vieną apmaudžią klaidą prieš gerus metus įkurtame universitete padarė, gal net apsijuokė – sutiko būti Teologijos fakulteto dekanu, paskyrimą patvirtino pats Prezidentas, tačiau po devynių dienų naujasis Dekanas parašė universiteto rektoriui atsistatydinimo pareiškimą:

Per daug apkrautas Dvasinės Žemaičių Seminarijos Rektoriaus pareigomis ir negalėdamas nieku būdu vienkart pildyti Teologijos fakulteto dekano ir profesoriaus priedermių, meldžiu ... palikti vien Teologijos fakulteto profesoriumi...

Dekanų tarybos posėdyje suprato, jog jis turi per daug darbų, prašymą įvykdė, paliko tik Profesoriumi. Dar tą patį 1922 metų rudenį, artėjant šešiasdešimtmečio sukakčiai, universiteto vadovybė suteikė jam Garbės Profesoriaus vardą. Maironiui patiko, kad jis vertinamas, universitete rodoma aukšta pagarba. O studentai vėl savo:

jis pasakojo tokias, man rodos, nereikalingas smulkmenas, jog buvo nuobodu...

Taigi dabar bene labiausiai ir bijojo literatūros paskaitos Filosofijos fakultete. Bet mušė galvon maištingos mintys – man bijoti jaunų piemenų – nesąmonė, studentai, tegul mokosi. Ilgai svarstęs, apsisprendė – pasirašys įvadinę paskaitą, pats išdėstys jaunuoliams savo nerimą, tarsi prisipažins, užbėgs būsimiems skeptikams už akių. Tačiau vėl prašovė...

Ruošdamas pirmąją paskaitą, braukė ir braukė – čia lyg per daug nusižeminta, čia per daug atvirauja:

Verčiamas profesorių ... sutikau skaityti ... lietuvių literatūrą ... labai nenoromis... Literatūra ypatingai traukė prie savęs... ne tik bijau, bet iš kalno žinau, kad užvilsiu jūsų pasitikėjimą ... neįstengsiu duoti, ko laukiate...

Konstatuoja, kad literatūros analizei reiktų būti geru kritiku, o poetams jais tapti sunku, beveik neįmanoma, išaiškina, kodėl renkasi senąją literatūrą, Donelaitį – jau patikrinta ir įvertinta laiko, prisipažįsta, kad nedrįstų skaityti dabartinės literatūros, per daug subjektyvu. Ir neiškentęs iš karto pašiaušia prieš save studentų „kaltūną“:

– *Man asmeniškai nepatinka dekadentizmas, impresionizmas, kubizmas, futurizmas, žodžiu, visi -izmai. ... tai tik liguistas pasireiškimas dabartinės žmonių psichikos.*

Taip padaro taktinę klaidą – išeidami jaunieji bernaičiai įžūliai šaiposi:

– *Paseno Maironis, vėjo nebeužtenka....*

Jis labai stengsis išguldyti Donelaitį – mylėdamas ir gerbdamas būrų poetą...

PROFESORĖ:

– Iš tikrųjų keista buvo pirmoji paskaita apie Donelaitį. Tyrinėjant Tamstos charakterį, tarsi kažkas ir nesiderina, kažkas netikėtai prieštaringo atsiranda: studentams prisipažinti *apie nebejauną savo amžių, apie keturiolikos paskaitų krūvį per savaitę, apie ieškojimą naujų žinių ir siekimą platesnės pasaulėžiūros...* Ko tikėjaisi iš jaunimo, Profesoriau, negi supratimo, užuojautos? Ir kam gi to reikėjo? Buvai vardas, autoritetas, keista, keista...

– Aš ramiai apsvarsčiau situaciją ir pagalvojau, jog gal ir man pačiam *naudingas šaltas vanduo...* Mėgau kartais savikritiką, nors gal kam atrodė tik poza? Juk kalbėjau ne tik apie savo trūkumus, bandžiau studentus paorientuoti ir bendrais literatūros klausimais, sužadinti jų išdidumą: *nereikia manyti, kad jei mūsų literatūra mažai žinoma Europai, dėl to ji jau neverta užimti vietą pasaulinėje literatūroje...*

– Bet tuo pačiu, Profesoriau, lyg ir pralaimėjai, gal nereikėjo atvirai reikšti savo priešiškos nuomonės apie naująsias, modernistines literatūros sroves, netgi apkaltinti rašančiuosius *psichikos liga, iškrypimu.* Jaunieji naujus pokyčius gaudė ir bėgo paskui juos, mėgdžiojo. O kai senimas prieštaravo – iš karto kildavo į maištą, negi nejautei?

– Profesore, aš juk ir toje paskaitoje prisipažinau, kad viskas yra tik mano nuomonė, *galbūt ji klaidinga, galbūt kaltas mano regėjimo fokusas, kuris negali ... pasikelti į kitų pasaulėvaizdžius.* Todėl studentams pareiškiau, jog eisiu *ištrintais, išmintais keliais, nes visi dienos muilo burbulai nuo pirmo žymesnio vėjo dvelksmo išnyksta.* Aš prieš studentus nesipūčiau, neapsimetinėjau, kalbėjau tiesą ir vyliausi jų supratimo...

Profesorius kalba, nepakeldamas balso, lyg pats sau, lyg mūsų, studentų, auditorijoje visai nebūtų. ... Keista, kai perskaičiau ir pamėgau „Metus", paskaitos pasidarė dar nuobodesnės ... aš pradėjau paskaitas dažnai praleidinėti... – studentų išvados vėl negailestingos.

Po kelių paskaitų klausytojų visai sumažės, o Profesorius dar labiau nuleis galvą ir prislopins balsą, dažnai jausis lyg patekęs į avantiūrą...

Literatūrą universitete dėstys tik dvejus metus, moralinę teo-

logiją – iki mirties. 1932 metų pavasario semestre sutiks vėl paskaityti po vieną literatūros paskaitą per savaitę. Studentų knygelėse liks eilutė su jo dalyku, įrašyta pavarde, bet jau be parašo...

Studentai labiau prisimins sunkų žingsnį, ramų atėjimą į auditoriją, orumą, tylų minkštą balsą, prirašytus popieriaus lapus, iš kurių skaitė nepakeldamas galvos, be jokių gestų, be ryškesnių intonacijų. Profesorius tarsi iš lėto vyniojo siūlą iš didelio žinių kamuolio, nepaleisdamas minties, o paskui beveik pažodžiui reikalaudavo atsakinėti.

Žinoma, išliko ir kitokių prisiminimų – kai kuriems studentams, ypač būsimiems kunigams, buvęs ir įdomus, ir netgi spalvingas, padaręs įtėkmę jų pasaulėžiūrai. Jie suprato, jog į Profesoriaus kalbėjimą reikia įsiklausyti, susikaupti, turėti kantrybės, pajusti didžiulius žinių klodus, aukštą erudiciją. Mokėjo septynias kalbas, kūrinius citavo originalo kalba. Bet žongliruoti žodžiu, kelti klausimus, ieškoti čia pat atsakymo, improvizuoti, nukrypti nuo temos – ne, jis šito nemėgo, nebent kartais per Lietuvos istorijos paskaitas...

ŠEŠĖLIS:

– Tačiau praėjus dešimtims metų po tavo, Šeimininke, mirties, visi buvę studentai tarsi susikibo už rankų ir vienbalsiai pripažino bendrą tiesą – koks pasididžiavimas, garbė ir pasigyrimas, jog man dėstė patsai Maironis! O kas išsaugojo studijų knygelę su tavo parašu, laikė ją lyg šventą relikviją...

Pats jautė – poezijos ugnis krūtinėje geso, ruseno tik pelenai, iš kurių retsykiais šoktelėdavo dar gana ryški kibirkštis, išmušdama į Poeto orbitą naują eilėraštį... Paskutinįjį gyvenimo dešimtmetį kūrybines jėgas sudėjo į dramas. Kai susikaupė rašyti, mintys dieną naktį pulsavo Lietuvos istorijoje, šokinėjo į tolimus amžius, graibė žinias ir faktus lyg žvejas smulkias žuveles iš kiauro didžiulio tinklo. Radosi nemažai ir mokslinio darbo užduočių – juk dėstė studentams, rimtai ruošėsi paskaitoms, rašė vadovėlį. Metai vijo metus, Maironis suprato – reikia savo literatūrą sutvarkyti, sudėlioti ir išleisti „Raštus“, kad būtų matyti kūrybinio triūso visuma, neišsibarstytų, kad viskas atsidurtų vienoje krūvoje. Po jo mirties ar kas beužsiims, ar tinkamai supras, ar atidžiai įsiskaitys? Ne, ne – privalo šį kūrybos testamentą parengti pats! Juk maištinga jaunoji rašytojų bei kritikų karta gali viską į balastą išmesti, į šipulius iškratyti, dar kartą išsityčioti.

Susikaupė, apsisprendė ir pradėjo darbuotis. Tokia lemtis, viską pats: ir kaštai iš savos kišenės, ir leidybos rūpesčiai, ir susitarimai dėl platinimo, o jeigu kritika puola – dar ir apsiginti. Nuolat gintis – silpnumas ar stiprybė?

Prieš pradedant rašyti tikrąjį Testamentą, „Raštai“ jau buvo išleisti ir, Autoriaus valia, turėjo po mirties suvaidinti nemenką vaidmenį.

Mano veikalų išėjo I, II, IV ir V tomai. Trečiojo tomo nepradėjau tvarkyti, nes į jį norėjau patalpinti visus dramatiškus kūri-

nius, o tuo tarpu dar vis naujus rašiau; šįmet parašiau libreto operai iš XIII amž. ir neseniai užbaigiau dramą – tragediją: Vytautas – karalius. Daugiau jau turbūt nieko nerašysiu; gana! – pranešė 1928 metų pabaigoje jaunai žurnalistei Uršulei į tolimąją Ameriką.

Kai žymėjosi ant lapelių „Raštų" struktūrą, kai braižėsi planelius, kiek tomų išleisti ir ką į juos sukrauti, „Lietuvos praeitis" iškilo pirmiausia, nuo jos ir pradėjo – tai buvo „Raštų" ketvirtasis tomas.

Mokydamasis Kauno kunigų seminarijoje, klierikas Mačiulis Lietuvos istorijai turėjo pramuštą galvą, o ir sąlygos palankios – po ranka gulėjo garsiojo istoriko Simono Daukanto rankraščių. Nugriebdamas laisvalaikio ar per atostogas tėviškėje, skrebeno *istorinį veikalą.* Su tėvu Aleksandru pasišnekučiuodavo – šis irgi mėgo istorijos vingiais paklajoti, didingą praeitį praverti, kunigaikščius ir karalius paminėti. Taip jaunasis Istorikas 1886 metais parašė pirmąją ištisinę Lietuvos istoriją gimtąja kalba „Apsakymai apie Lietuvos praeigą", 1891 metais Tilžėje išleido atskira knygele. Tuomet slapyvardis – *Zanavykas.* Buvo romantiškas patriotizmo užmojis, kai caro valdžia draudė raštą, Lietuvos istorijos vadovėlių nebuvo, *pasiryžau bent kiek tą spragą užkišti.* Tik po ketverių metų iš ūkų išniro pirmieji „Pavasario balsai". Galėjo būti rimtas istorijos tyrinėtojas, betgi visą gyvenimą nenutolo nuo šios temos – gilinosi, ieškojo, užsirašinėjo. Jam įdomu ir įdomu! Tačiau, ruošdamas „Raštus", suprato, kad praėjus trims dešimtmečiams *praeities nušvietimas ... per daug naivus.* Vis tiek užsispyrė neužmesti „Praeities", neprapuldyti veikalėlio, nes jautė – jeigu dabar neiškels švieson pats,

tai jau ir pražus amžiams jo istorija, niekas neprisimins. Pasišventė ilgais žiemos vakarais, ankstyvais rytais *iš naujo peržiūrėti ir gerokai jį pertaisyti,* paruošti jau ketvirtąją „Lietuvos istorijos“ laidą – knygelė iki šiol turėjo pasisekimą, nors ir nutolo nuo pirminio pavadinimo. Ką ten *peržiūrėti*! Visą tekstą iš naujo perrašė ranka, sutvarkė, papildė, susidarė 254 lapų švarraščio veikalas. Atidavė spaustuvėn, tačiau jautė, kad sulauks kritikos, oi sulauks... „Lietuvos istorijos“ įvadiniame žodyje prisiminė savo nemalonią patirtį, kai esi plakamas:

šaunūs vyrai nepraleidžia progos, neparodę savo gilios erudicijos, skaudžiai kitus kritikuodami, bet patys pozityvaus darbo veikalais nemėgsta pasirodyti.

Ir vėl neužteko kantrybės būti išdidžiam ir nutylėti nuoskaudas, tačiau per daug giliai kraują ėdė, anot jo, *tuščia kritika.*

Po pietų būtinai reikėjo nukeliauti į „Raidės“ spaustuvę, pasivaikščiodamas ir išsiruošė. Tarsis dėl „Raštų“ leidimo. Rūpesčių gana daug. Viską nori sužiūrėti pats. Dailininkas ir muziejininkas Paulius Galaunė kaip tik vakar popietę užnešė į namus sukurtą „Raštų“ viršelį, Autoriui iš karto prilipo ir prie akių, ir prie širdies. Susėdę už mažo stalelio, pasidžiaugė piešiniu, išanalizavo. Poetui patiko virš lyros nupiešta žvaigždutė, leidžianti spindulius į visas puses.

– Tamsta dailininke, suprantu lyrą ir vingrius ornamentus su lietuviškų tulpių žiedais – gražu, gražu, bet žvaigždelė – ar koks simbolis? – pasmalsavo Šeimininkas.

– Kad ir negalvojau apie simbolius, Poete, jūsų eilės jų turtingos, čia piešinyje *daugiau kompoziciniais ... sumetimais ... nupiešiau ir spindinčią žvaigždutę.*

Dailininkui Pauliui neturėjo jokių priekaištų, kai išeidavo naujas „Raštų“ tomas, viršelis būdavo vis tas pats, o ir dedikacijos turinys nesikeisdavo: *dėkingas už gražų viršelį... Autorius.*

Tad dabar keliauja į „Raidės“ spaustuvę nešinas ir viršelio piešiniu, ir „Raštų“ ketvirtojo tomo, tapusio leidyboje pirmuoju, istoriniu tekstu.

Spaustuvininkai itin pagarbiai sutinka aukštą Svečią. Neeilinį Klientą globoja pats direktorius, į jo kabinetą patiekiama arbata su pyragaičiais, po to prasideda dalykinė kalba. Tarnautojai atneša įvairaus popieriaus pavyzdžių, derybos trunka ilgai, niekas neskuba, tegul Maironis tik ilgiau pabūna ir sudera reikalą. Jau sutarė dėl „Raštų“ formato, šrifto, įrišimo. Dvejoja dėl popieriaus. Visi nustemba, kai jis išsirenka tokį, ant kurio dar knygų niekas nespausdino – gana brangus, tačiau daug patvaresnis nei kiti pavyzdžiai.

– Noriu, kad knygos ilgai nesuplyštų, neparuduotų, kad kinivarpos dantis atsimuštų.

Sukirto rankomis, Autorius paprašė korektūras dalimis atnešti į namus, viską žiūrėsiąs pats, kad neliktų klaidų ar kokių netikslumų.

Po kelių dienų ėmė kilnoti „Raštų“ penktojo tomo medžiagą. Čia viskas paprasčiau. „Trumpa visuotinės literatūros istorija“ kaip vadovėlis neseniai parašyta, nei kokių taisymų, nei papildymų, reikalinga medžiaga Seminarijos klierikams, skaitytina ir mokytojams, studentams, moksleiviams. Tad nešdamas į spaustuvę pirmąjį korektūrų pluoštą, suglobė ir šio tomo rašinį. Su juo kaip ir nepatyrė rūpesčių, tik vėliau pasigavo koneveikti kritika, tačiau dabar ramu.

Tais pačiais 1926 metais užsimojo parengti ir išleisti dar vieną „Raštų“ tomą – antrąjį, į kurį bus sudėtos keturios poemos – *poematai*.

Bibliotekoje ant didžiulio rašomojo stalo išsidėliojo knygeles „Jaunoji Lietuva“, „Raseinių Magdė“, „Mūsų vargai“, lenkišką „Z nad Biruty“. Prisiminė, vėl įsiskaudino širdį – kiek kritikos išlieta ant jo epinių kūrinių – piktos, pagiežingos. Žinoma, būta ir gerų žodžių, palankių recenzijų. Bet nusipurto – dabar nėra kada analizuoti ir kankintis, reikia darbuotis, parengti poemas jau amžinajam gyvenimui. Kiek kartų jos taisytos, perrašinėtos, vos išeidavo knygelė, paėmęs pieštuką ar parkerį jau ir darbuojasi, dabar ir pačiam sunku susigaudyti, kuris posmas nubrauktas, kuris naujai sukurtas ir tiesiog ant knygos lapo užrašytas, o kitur lapelis įklijuotas. Nesigina, turėjo polinkį taisyti ir braukyti ne tik savo knygas, bet ir svetimas.

Poetą baisiai suerzino Viljamo Šekspyro „Otelo“ vertimas, Švietimo ministerijos leidinys, pasirodęs 1924 metais. Pradėjęs skaityti, susiėmė už galvos – vieni netikslumai, eilutė blogai sulaužyta, kalba skurdi – neiškentė, ėmė rašiklį, braukė, taisė ir... pyko. Nors pats nemokėjo anglų kalbos, tekstą lygino su rusiškuoju, bet kaipgi galima tokį netikusį vertimą platinti mokyklose? Vienas paburbėjo, pabraukė, tačiau parašyti į spaudą, išpeikti – ne, jam nebuvo būdinga...

Į savo knygas turėjo įprotį įklijuoti naujų rankraščių lapelius, taisymus, parengti būsimos knygos maketą. Betgi klausdavo savęs – ar vis taisydamas nepagadina, gal pirmasis variantas geriausias? Nesibaigiančios abejonės, nes pats sau redaktorius, neprašo niekieno pagalbos. Kartais sunkiai ieškodavo rimui žodžio, painiodavosi kirčiai, paskaitydavo bičiuliui poetui

Mykolui Vaitkui, bet šiaip jis ne visada norėjo atvirauti – buvo per daug uždaras ir išdidus, savo kūrybai ypač jautrus.

O laikraščių, žurnalų redaktoriai bandė pagal save tekstus apdoroti. Spausdindamas poemos „Jaunoji Lietuva“ fragmentus „Draugijos“ žurnale, redaktorius kunigas Adomas Aleksandras šį tą pataisinėjo, pakoregavo, Autorius laiške nenutylėjo:

– *Tik kodėl mane truputį nuskriaudėte, išmetę visai du posmu ir dviejose vietose pertaisę – man rodos, visai be reikalo ... de gustibus (lot. dėl skonių)...*

O pamatęs laikraštyje pataisytą savo eilėraštį, nenurimo, nešė į kitą leidinį ir reikalavo išspausdinti kaip parašęs. Taip atsitiko su aštriąja politine satyra „Kai kam“, kurią kritikas Putinas pavadino *ypatingai karčiu sarkazmu*. Iš pradžių joks laikraštis, bijodamas valdžios, nesiryžo teksto publikuoti, o kai 1923 metais „Rytas“ satyrą paskelbė, Poetas pamatė – suredaguota... Dėl to buvo pikta ir apmaudu, tad po poros mėnesių nunešė į „Vairo“ žurnalą, sutarė, jog išspausdins originalą ir būtinai su Autoriaus prierašu:

Kadangi „Rytas“ šias mano eiles savotiškai iškraipė, prašyčiau atspausdinti taip, kaip jos mano buvo tikrai parašytos ... Jose aš nemanau ką nors asmeniškai užgauti, tik norėjau nurodyti kai kuriuos mūsų nesveikus tipus...

1926 metais iš spaustuvės iškeliavo „Raštų“ antrasis, ketvirtasis ir penktasis tomai.

Pirmojo tomo „Lyrikos“ vis dar vengė. Jautė, kad su eilėraščiais daug darbo, norėjo pakeitimų, todėl vis stumdė, atidėliojo tarsi erškėčių vainiką spaustis ant galvos... Buvo galop supratęs: *dainiumi pašaukei savo malonėje* – eilės labiausiai skaudėjo ir

degino. 1927 metais pasiryžo, trauktis nebebuvo kur. Neduok Dieve, liga ar mirtis, niekas neužbaigtų šito darbo, niekas neparengtų tinkamai „Lyrikos“ tomo...

PROFESORĖ:

– Tamsta buvai mūsų kultūroje pirmasis, *savo žmogiškąją misiją absoliučiai identifikavęs su poeto misija.* Taip įprasminai savo būtį, ypač tuomet, kai galutinai *sudužo ambicinga svajonė pasiekti aukštą bažnytinio hierarcho sostą ir sujungti poeto šlovę su vyskupo garbe.*

– Taip, Profesore, esi visiškai teisi. Poeto misija man buvo svarbi iš jaunų dienų, nuo pirmojo išspausdinto eilėraščio, per visą gyvenimą. Mano siela visada buvo tarsi perskilusi pusiau, jaučiau, kad *tarp poezijos ir gyvenimo prozos tokia bekraštybė!* Gyvenau lyg dvigubą gyvenimą, nes buvo dešimtmečių, kai oficialūs sluoksniai, ypač darbuojantis Peterburge, nesusiejo poeto Maironio su profesoriumi Maculevičiumi...

– Tau buvo *išpažįstamas poeto pranašo vardas*, pats žinojai ir jautei.

– *Už darbą nelaukiau kaip tarnas algos, / Nei deimantais spindinčio žiedo garbės; / Manoji žvaigždė ir be to gal žibės!* Dabar prisipažįstu, Profesore, jog tikėjausi išlikti tautos atmintyje ir sąmonėje ir be vyskupo kepurės... Kaip Poetas! Bet ir dėl poezijos nuolat kilo skausmingi klausimai, dvejonės, ar atmins žmonės mano giesmes, ar neišnyksiu lyg dūmas, ar bebūsiu suprantamas ateities kartoms...

– Pirmasis Poetas, suvokęs savo pašaukimo ir misijos svarbą, – vis dar kartoja Profesorė.

– Tolstu rengti „Lyrikos“ tomo – atsakinga, – atliepia Poetas.

Išskleidė prieš save 1920 metų laidos „Pavasario balsus“, vartė ir vartė, vėl prisiminė kritiką, prelato Jakšto gynybą dėl mūzų portretų, galop ir nemalonų savo straipsnelį „Bare“, kas jį tuomet patraukė už rankos rašyti? Juk jau buvo praėję penkeri metai nuo knygos išleidimo, viskas kaip ir užsimiršę... Ne be reikalo dabar Profesorė klausinėja ir priekaištauja. Ką čia besiginsi – pažįsta jis visas damas, kurių veideliai sukrito į „Pavasario balsų“ puslapius, nebent Mergelės Marijos asmeniškai nesutiko... Jau ir pats iš savęs šaiposi, bet tuomet buvo kitokia situacija. Žinoma, dabar ruošdamas eilėraščius paskutiniajai laidai, tvarkys viską kitaip, be dedikacijų – tenutolsta vardai ir veidai, kurie tuomet buvo artimi ir brangūs, sužadino malonų įkvėpimą, nušvietė vienišiaus dienas, bet sukėlė ir daug sielvarto, vidinės sumaišties, žmogiškų nusivylimų ir nuoskaudų...

ŠEŠĖLIS:

– Ar pavyks, Šeimininke, dabar viską užmaršinti, juk esi paslapčių išsidavęs, kartais ir neatsargiai – laiškuose, eilėraščiuose. Istorija viską fiksuoja, ji yra negailestinga, žmonių troškimų, nuomonių ar baimių nepaiso. Atvirkščiai – dar padaugina, prikuria, spėlioja, istorija taip pat padaro daug klaidų. Net man, Šešėliui, būna skaudu!

Prie „Lyrikos“ parengimo sėdo ilgiems mėnesiams, subraukė senuosius spausdintus tekstus, keitė pavadinimus, eilutes ir žodžius, susirinko dar devyniolika naujai parašytų eilėraščių ir pradėjo viską rikiuoti į virtinę – jautė, kad kaip dabar pats paruoš, sudėlios, taip vėliau jo poezija ir gyvens, – juk tikėjo, kad

ir po jo žemiškosios kelionės nesibaigs kūrybinė, kad kitos kartos irgi skaitys ar dainuos Maironio kūrinius...

Kai jau susidėliojo eilę ir tvarką, sėdo ranka eilėraščius perrašyti. Rankraščio susidarė du šimtai keturiasdešimt puslapių. Dirbo daug dienų, rytų, vakarų, pabusdavo naktį, kibdavo mintys, kad tą eilėraštį reikia dėti kitoje vietoje... Įklijuoti papildomą posmelį...

Suvokė, kad dabar, žvelgiant iš gyvenimo aukštumų, eilėraščių parašymo datos visai nėra svarbios, sudėlioti reikia pagal turinį, jutimus, reikia tarsi nupiešti naują savo poetinį veidą. O ir laikai kiti!

Visus keturis „Pavasario balsų" leidimus pradėdavo tuo pačiu eilėraščiu – „Pirmoji meilė", tačiau dabar, pagal naująją tvarką, į pirmąjį „Lyrikos" puslapį netikėtai atkeliavo eilėraštis „Ačiū tau, Viešpatie". Šiuo tekstu viskas pasakyta, knygai suteikiama kryptis. Eilėraštis atveria visas gyvenimo puses, yra Poeto minčių branduolys, apgobiantis pilną programą: padėka Viešpačiui už pašaukimą dainiumi, *už giesmę galingąją, už šventą tikėjimą, už meilę ... šalies begalinią̨ją*, už galimybę išpažinti ir viltį gauti atleidimą:

Bėgau į tinklą, gudriai užraizgytą! /.../ Skambančią giesmę ir širdį jausmingąją / Argi ne kryžkeliais kartais aikvojau? / Kaltas!

Antrasis eilėraštis – „Pirmoji meilė", pervadintas „Taip niekas tavęs nemylės". Kažkada jaunųjų rašytojų paklaustas, kuris esąs Poeto mylimiausias poetinis kūdikis, atsakęs, jog šis... Nors dėl jo nemažai nukentėta, sako, išvertė į lenkų ar lotynų kalbą, nuvežė Šventajam Tėvui su kaltinimu, kad Autorius čia mylįs

ne savo Tėvynę, o tik paprastą moterį ir jam vyskupo titulas nepriklausąs. Priešai visam laikui užspaudė kaltinamąjį antspaudą, pamirkytą dervoje – nepavyko nusigramdyti...

Kas suteikė tau, numylėta–graži! / Tą įstabią, slaptąją galią, / Kuria į dausas jojo dvasią neši; / Vėl dega jam norai atšalę!

Trečiasis eilėraštis „Aš norėčiau prikelti..." O taip, Poeto svajonės, troškimai ir tebuvo:

prikelti nors vieną senelį / Iš kapų milžinų / Ir išgirsti nors vieną ... žodelį / Iš senųjų laikų! /.../ poezijos naują pasemčiau šaltinį /.../ užkaistų krūtinė nuo balsų įstabių...

Praeities paslaptys: įkvėpimas, palaima, amžinasis alkis...

Ir ketvirtasis rinkinio eilėraštis – „Poezija". Poezija – moteris – mylimoji – mūza:

Išvydau ją, kai vakarinė / Žvaigždė skaisčiai danguos mirgėjo, / O marių erdvė begalinė / Nuo pilno mėnesio tviskėjo...

Šis posmas užrašytas ant fotografijos antrosios pusės, o iš pačios nuotraukos žvelgia žavi jauna juodaplaukė – argi ne ji būtų poezijos įkvėpėja? Įklijuota į Poeto albumą. Gražuolę ilgai visi vadino paslaptinga nepažįstamąja, tik jau daug vėliau, rodos, Profesorė, iššifravo ir šios mūzos tikrąjį vardą – Ona.

Viskas! Pakanka keturių pirmųjų „Lyrikos" tomo eilėraščių, kad būtų atskleista poetinė erdvė – Dievas, Tėvynė, praeitis, Dainiaus pašaukimas ir meilė. O už jų galėjo rikiuotis visa kita poezija.

Kai jau „Lyrikos“ tomas buvo spaustuvėje, Poetas atnešė naują eilėraštį be pavadinimo ir parinko jam keistą vietą – tarp dviejų aštrių satyrų:

– Kokiems velniams jūs, bepročiai ar žiaurūs žmonės, / Vieni kitiems ant žemės pragarą sukūrę, / Burnojate /.../ Juk taip nedaug žmogaus laimužei reikia, / Tiktai skaisčios nedrumskite širdies jam tyčia! /.../ Bet duona net balta karti bus, mano ponai! / Jei meilė nepriglaus, nešildys milijonai.

Eilėraštis gana piktas, matyt, kažkas Kūrėją labai suerzino, jis parašytas ekspromtu ir tuoj pat atneštas į knygą. Nors šiaip naujus kūrinius mėgo palaikyti stalčiuje, kad po kurio laiko galėtų pažvegti lyg į svetimą tekstą, iš šalies. Mokė taip elgtis ir jaunuosius rašytojus – neskubėti į redakciją, palaukti:

tuomet lengviau pastebėsi silpnybes ir geriau įvertinsi gerąsias puses, ir galėsi sėkmingai jį ištobulinti...

Pirmasis „Raštų“ tomas „Lyrika“ išėjo spalio pradžioje ir buvo sunkių 1927 metų atgaiva. Kalėdų proga užrašė Beatričei. Ir kitiems bičiuliams.

Po keturių „Raštų“ tomų galima ir atsipūsti. Liko tuščia trečiojo tomo vieta, skirta dramoms, kurios dar nebaigtos. Poetas vėl paniro į kūrybą. „Kęstučio mirtis“ ir „Vytautas pas kryžiuočius“ jau išleista atskiromis knygelėmis, pastatyta teatre, tačiau bendras sumanymas – Vytautinė trilogija. Juk dar neuždėjo Vytautui karūnos, dar nebaigė jo garbės, Karalius nesitraukia iš minčių. Po poros metų – penki šimtai, kaip šis didysis lietuvis iškeliavo dangopi, visi ruošiasi, planuoja. Kanauninkas Vaižgantas Prelatą vis ragina:

– Vytauto jubiliejui būtinai turi duoti ką nauja jo tema. Kas gi daugiau duos?

Galop 1928 metų gruodyje prisipažįsta:

– neseniai užbaigiau dramą – tragediją: Vytautas – karalius.

„Raštų" trečiąjį tomą irgi laikas ruošti, kad skaitytojus pasiektų 1930 metais. Sudeda visas tris dramas ir palydi dedikacija:

prabėgus 500 metų nuo Vytauto mirties, aš, ypatingas jo genijaus gerbėjas, jau savo Jaunojoje Lietuvoje Jį Didžiuoju paskelbęs. Jo vardo pagerbimui pavedu šį mano dramatiškų veikalų rinkinį, kuriame irgi žymiausią užima vietą tasai mūsų tautos milžinas – didžiavyris.

Taip lentynoje išsirikiavo penki „Raštų" tomai.

– Daugiau jau turbūt nieko nerašysiu; gana!

Parašė dar keletą eilėraščių. Turėjo ir daugiau svajonių, bet įkvėpimas pralėkdavo pro šalį...

Jeigu Poetas būtų surinkęs ir paskelbęs įvairias visuomenines kalbas, paskaitas apie Donelaitį ir Baranauską, pamokslus, rekolekcijų, konferencijų tekstus, pasakytus Seminarijoje, straipsnius, – galėjo išleisti dar ir šeštąjį „Raštų" tomą. Savo archyve išsaugojo visus rankraščius, bet tuomet nesureikšmino praeinančios kasdienybės mirguliavimo. Kai kuriems dalykams Maironis savo brangių valandų nešvaistė ar tiesiog nemėgo jais užsiimti. Jaunystėje, gyvendamas Peterburge, parašęs keletą straipsnių į spaudą lietuviškų raidžių klausimu, apie Lietuvos elgetas ar Mindaugo sostapilį, Kaune to daryti nenorėjo, į laikraščius ar žurnalus nė iš vienos savo mokslo srities ar literatūros

nerašė, redaktoriai negalėjo jo įkalbėti. Prelatas Adomas Aleksandras po ilgų gražbylysčių sutarė, kad parašys straipsnį apie Mykolo Krupavičiaus žemės reformą, kuriai Poetas nepritarė. Prieš sutikdamas Maironis tylėjo, galvojo, kol galop rusiškai pasakė: *grabiož na bolšoj doroge* – taip įvertino žemės reformatorių. Straipsnį parašė gana aptakų, po to išleido atskira brošiūra.

Kad Maironis, šalia poeto, turėjo būti mokslininku, buvo gan aišku: per daug jau jo protas buvo aiškus, gilus, platus...

Bet kiek galėjo aprėpti vienas Žmogus? Jis dirbo be galo daug, saviškiams paatviraudavo:

– *tiek nereikalingų reikalų, kad nėra kada nei mąstyti, nei kurti...*

Poeto galimybės? Kartais prisipažindavo galėjęs būti istorijos tyrinėtoju, kartais matematiku, ką jam ir pranašavo gimnazijos mokytojas, galėjo darbuotis kaip statybų inžinierius – turėjo aistrą ir supratimą, o dar puikus sodininkas...

Tarp Rektoriaus namų ir Kunigų seminarijos – penkios minutės kelio, skiria tik aukšta mūrinė siena, kurioje išlikę dveji varteliai. Kas dieną takeliu į darbą, namo... Stora siena lyg pasaulio ašis, atskirianti visai skirtingus polius. Čia, rūmuose – kūryba, poezija, muzika, gėlės... Ten, Seminarijoje – pareiga, nesibaigiantys administraciniai ir ūkiniai rūpesčiai – laiko vagiliai, sveikatos niokotojai.

Maironis buvo pusiausvyros žmogus. Jam pavyko suderinti

abi savo puses, tik kieno kaina? Per dvidešimt dvejus rektorystės metus ne kartą buvo užsiminęs, jog norėtų turėti daugiau laiko kūrybai, bet nepavyko išsivaduoti.

Rektoriaus pareigos – negi kalėjimas, galėjo užsispirti, palikti postą, pasirinkti laisvę, tačiau šito nepadarė.

ŠEŠĖLIS:

– Žinau, Šeimininke, tau pasilikti tik kūrybos darbus būtų buvę per mažai. Nors ir padejuodamas, bet troškai veiklos, norėjai turėti visuomenėje svorį, didžiuotis pragmatiškais pasiekimais, matomais rezultatais. Kūryba – dvasinė gelmė, apie ją nei kalbėti, nei girtis nemėgai, ji tiesiog išsprogdavo, tuomet laukdavai įvertinimo. Kasdienybėje nevadinai savęs *poetu*... Buvo kita tavo būdo pusė – pareiga, prievolė, jaunuomenės ugdymas, galop tarnystė Aukščiausiajam. Po ilgų rektorystės metų Seminarijos ir Rotušės aikštės rūmų gyvenimas tarsi susiliejo, turtai susimaišė, atsirado priklausomybė – juk gyvenai su seserimi Marcele Seminarijai padovanotuose *palociuose*. Daug visko susidėjo – gerai tave suprantu, kodėl nemetei rektoriaus pareigų...

1928 metų gegužės vidurys, šilta, į akis plieskia saulė. Seminarijos kieme sukiojasi Rektorius, šiandien pirmą kartą išsitraukė vasarinę skrybėlę, lyg kažko lūkuriuoja, žvilgčioja į laikrodį. Pro šoninius vartelius nuo Šv. Jurgio bažnyčios ateina būrelis tvarkingai išsirikiavusių dvasininkų, pirmasis taku atkeliauja Ekscelencija arkivyskupas Juozapas Skvireckas, už jo – Šventojo Sosto pasiuntinys Luidžis Faiduti, prelatas Jakštas, yra voroje ir daugiau žinomų kunigų. Visi pasirengę į kelionę, tad nusiteikę linksmiau nei visada. Iš Seminarijos rūmų būriu išvirsta profesūra ir

dėstytojai. Gatvėje laukia autobusas su atsikišusiu buku priekiu, važiuos jie netoli, tik keliolika kilometrų už Kauno, į Lapių valsčių – į Kunigų seminarijos palivarką. Kelionės tikslas keistokas – žinoma, pirmiausia nori apžiūrėti seminarijos turtą, tačiau yra ir kita priežastis. Rektorius nujaučia, bet kol kas tyli, galbūt jam nori padaryti staigmeną, tad geriau neišsiduoti. Netrukdyti kitų sumanymams, juoba Ekscelencijos – su juo sutardavo visada geruoju, nusileisdavo, prisitaikydavo, nuolankiai kreipdavosi...

Garbingasis būrys vaikšto po Kunigų seminarijos – iki šiol vadinamą *Šakių* – palivarką. Darbininkai viską sutvarkę, takai pabarstyti smėliu, sodas didžiulis – kelios dešimtys obelų, netrūksta kriaušių, slyvų, vyšnių – kamienai nubalinti kalkėmis, žemė supurenta. Bendrakeleiviai žino, jog Rektorius yra išmaningas sodininkas, todėl leidžia jam pasididžiuoti obelimis, kai kurias jis ir pats įskiepijo, ir visus obuolius yra išragavęs. O sodas kaip tik šiuo metu žydi! Slyvų žiedlapiai jau sukritę ant juodos žemės. Svečiai žvilgteli į tvartą, kluoną – čia brazda gyvuliai, sužvengia laukų pasiilgę arkliai. Aplinkui šešiasdešimt hektarų palivarko žemės, gaila – nėra miško. Dėl jo Rektorius labai pergyvena, nes baisiai trūksta medienos Seminarijos statyboms. Susėda pietų, šeimininkės privirė dešrelių iš šviežios kiaulienos, pūpso pilni dubenys, neša ąsočius švelniai rusvos giros. Palivarkiečiams buvo pranešta, kad atvyks garbingi svečiai, tad neriasi iš kailio. Nuotaika puiki. Gurkšnojant girą, metropolitas Skvireckas paprašo dėmesio, visi nuščiūva. Prelatas jaučia, kas bus pasakyta – girdėjo ketinimus...

Šakių palivarką Ekscelencija siūlo pavadinti *Maironiškiu – už ilgametį ir nenuilstamą Rektoriaus pasidarbavimą ir nuopelnus Seminarijai.*

Visi pritardami ploja.

Nors ir jautęs reikalą, Rektorius kiek sutrinka, parausta, jis pats nesupranta, ar šito nori... Ar jis ūkininkas, žemdirbys? Ar čia garbė, ar tik skolos grąžinimas, kai tiek metų nemokėjo viso rektoriaus atlyginimo, neskyrė pensijos, reikėjo pačiam dėl to kovoti, rašyti pareiškimus, žemintis? Tačiau svarstyti nėra kada, jam ranką spaudžia Metropolitas, Šventojo Sosto pasiuntinys, prieina profesoriai, visi laimingi šypsosi lyg atlikę didelį darbą.

– Maironiškis! Maironiškis! – kartoja garsiai prelatas Adomas Aleksandras. – Gražiai skamba! Įsiamžinai, prelate Jonai! Įsiamžinai! Esi vertas!

Grįždami visi džiaugiasi, bet vardo Savininkas tarsi suvalgęs rūgštų obuolį – šypsosi pro sukąstus dantis...

Žemės reformos valdyba tų pačių metų spalio mėnesį išleidžia *Nutarimą Nr. 3960* ir oficialiai įregistruoja: *Kauno apskrities Lapių valsčiaus Šakių palivarką pavadinti „Maironiškio" palivarku.*

Taip padėtas taškas ilgų metų vargams.

O vargų būta daug, didžioji jų našta teko pačiam Rektoriui. Kunigų seminarija nuo seno turėjo žemės valdą ir trobesius kitoje vietoje – Šiaulių apskrityje, Tryškių valsčiuje, Maldėnuose. Labai toli nuo Kauno, nauda menka. Palivarkas buvo išnuomotas privačiam asmeniui, 1918 metais Rektorius savo ranka surašė su juo „Kontraktą", kad *vietoj nuomos pinigų ponas... apsiima pristatyti seminarijai penkius pūdus sviesto, rudenį paršą ir bent kiek lašinių apie Užgavėnes...*

Seminarijos Vadovas ėmė kurti planus, kaip sukeisti tolimąjį

palivarką su žemės sklypu ir trobesiais arčiau Kauno, kad išties Seminarijai būtų didelė nauda, klierikams užtektų maisto, šildymui malkų, statyboms medžiagų ir arklių. Iki „pergalingojo“ Maironiškio vardo praėjo aštuoneri rūpesčių, susirašinėjimo, popierių stumdymo metai, kol pavyko palivarkus sukeisti.

Iš pradžių Rektorius pradėjo dairytis aplink Kauną ir pats, ir klausinėjo kitų, kur yra laisvas žemės sklypas, kurį galėtų sukeisti su Maldėnais, *seminarija galėtų tada pati valdyti priskirtą sau žemę ir produktus iš ten savo užlaikymui gabenti.* Maironis nusižiūrėjo Pažaislį, 1919 metais prašė Žemaičių vyskupo paskirti dalį vienuolyno dvaro – žemės ir miško, *kuris seminarijai gyvai reikalingas kurui ir pašildymui...*

Su Pažaisliu nieko nepavyko, tuomet atsirado netoli Kauno, Lapėse, *Šakių* palivarkas. Dėl jo prasidėjo derybos – išlikę su Rektoriaus parašu įvairūs raštai, prašymai, aiškinimai. Iš pradžių ūkį suderėta nuomotis – *25 centneriai rugių į metus už 57 ha žemės.* O nuo 1928 metų balandžio šis palivarkas tampa Seminarijos nuosavybe. *Kad tas ūkis būtų naudingas, Seminarijai reikėjo pasistatyti trobesius. Nenorėdama skolų didinti seminarija prašo leisti parduot jai priklausančią taip vadinamą „Bernardinų lanką“ Karmėlavoje didumo apie 8,5 ha,* taip pat parduoti ir žemės sklypą Kretingos apskrityje, kurį seminarijai mirdama paliko vieniša katalikė. Rektoriui reikėjo stengtis, apie viską galvoti, derinti.

O dabar – Maironiškis...

Tebūnie – pagalvojo namuose vėlyvą vakarą. Gal neapkaltins didybe, juk neprašė tos garbės... Pats Ekscelencija Skvireckas turi gražų pavyzdinį ūkį, turbūt nori, jog tokiu ir Seminarijos palivarkas pavirstų.

Rektorius į palivarką dažnai nevažinėjo, turėjo pagalbininkų, tačiau žinojo visus reikalus. Ypač patikimas buvo prokuratorius Jonas Petrošius, kuriam teko nemalonių, kartais ir kiek juokingų reikalų spręsti. Štai seminarijos Vadovas jam parašęs visokiausių įgaliojimų – ir *stoti teisman ginti Seminarijos reikalus dėlei kokio ten kelio Šakių palivarke,* ir iškeldinti neteisėtą gyventoją iš palivarko namo, ir iš naujo pamatuoti žemės rėžį, ir dar tą, ir aną...

Seminarija turėjo daug įvairaus turto, Rektorius dairėsi į visas šalis, viską laikė savo akyse. Pats dažnai vasarodavo Palangoje, bet jo vasarvietė visada ta pati – miestelio klebonija. Seminarijai kurorte nuo seno priklausė vila „Svitez", kurią padovanojo kunigaikštis Mykolas Oginskis. Iki Maironio laikų vilą *be jokio kontrakto* nuomojo grafienė Laura Colonna Walewska. Seminarijai, užuot gavus naudos, buvo vieni nuostoliai. Rektorius sprendė griežtai, norėjo nuomą nutraukti, ponia nepasidavė, jau išvykusi Lenkijon vis dar reikalavo padengti kažkokius jos nuostolius. Jiedu kelerius metus korespondavo, aiškinosi, Prelatas turėjo dvidešimt penkis Walewskos laiškus, matyt, tiek pat ir pats jai buvo parašęs. Jos korespondenciją, raudonai subraukęs, viską sužymėjęs ir suskaičiavęs, nusiuntė savo bičiuliui kunigui Antanui Beržanskiui, prašydamas, kad šis būtų *kaipo teisėju* ir užbaigtų su grafiene užsitęsusius nuostolingus reikalus. O ponią įvertino: *Valevskienė taip moteriškai ir be tvarkos vedė savo dalykus, kad dabar negali išmušti sau iš galvos, kad seminarija turi už jos visas klaidas kentėti ir jos išlaidas grąžinti. ... Palangoje ji gana plačiai gyveno ... Pas Valevskienę daugiaus fantazijos kaip tvarkos...*

1922 metais Rektorius rašo *Prašymą* Žemaičių vyskupijos turtų valdybos skyriui ir informuoja, jog *villą Svitez – Jūratę* išnuomoja dvylikai metų kitam piliečiui, džiaugiasi, jog vyriškiui...

Kauno kunigų seminarijos rūmų statybos užmojai buvo gana dideli. Rodėsi Rektoriaus ambicijos, ūkiškas požiūris – pakelti ne tik mokslo lygį, bet ir sutvarkyti pastatus, pagerinti klierikų buitį. Gera pradžia buvo padaryta, tačiau dėl lėšų stygiaus darbai nepajudinamai sustojo. Pastoliai riogso, kiekvieną dieną profesoriai ir klierikai šokinėja per iškastus griovius. Didysis statybininkas nebežinojo, ko griebtis.

Po pietų susikrovė į portfelį šūsnį popierių: rūmų projektą, planus, išklotines, paskaičiavimus, iš ryto ketino užeiti pas vyskupą pasitarti. Idėjų pats turi, bet reikalingas pritarimas.

Rektorius norėtų gauti paskolą *iš Valstybės taupomųjų kasų trejiems metams su šešių procentų palūkanomis,* vykupas pritaria, tačiau pagal įstatymus daugiau nei penkiasdešimt tūkstančių litų paimti neleidžiama. Tad Maironis parašo *Žemaičių vyskupijos bažnyčios turto valdybos tarybai* du prašymus po penkiasdešimt tūkstančių litų – vieną kaip Kunigų seminarijos rektorius, antrą – kaip Šv. Jurgio bažnyčios rektorius – nekalta apgaulė... 1925 metų balandžio mėnesį ateina Kurijos įsakymas, kuriuo sutinkama leisti Rektoriui *pasirašyti vekselius užtraukiant paskolą.*

Taip nuolat sukant galvą, aukojant laiką, einamos aukštos Rektoriaus pareigos...

ŠEŠĖLIS:

– Bet, Šeimininke, prisiminkime keletą istorijų, susijusių su knygomis. Galbūt jos buvo artimesnės tamstos sielai už statybas, paskolas ir pinigus. Labai rūpinaisi knygomis, Seminarijos biblioteka, liepdavai *bibliotiekariui* užsakyti naujienas.

– Ir dėl knygų keletą kartų turėjau nemalonių situacijų, netgi įtemptų... 1921 metais sužinojau, jog vienas klebonas iš Liepojos jau prieš trejetą metų paliko Seminarijai *labai turtingą 30,000 auksinų knygyną*. Tačiau testamento vykdytojai *nabašninko paskutinės valios neišpildė*, darydami *didžiausią skriaudą Seminarijai ir gali būti sulig can. 2347 paragr. 2 jie baustini.* Tuomet vyskupas pavedė man *atieškoti palikimą ir kreiptis į visas valdžios, administracijos ir teismo vietas, duoti prašymus, paskelbimus ir visokio pavadinimo popierius.*

PROFESORĖ:

– Rektoriau, aš jau pavargau klausytis apie tavo ūkinius reikalus, kaip atlaikei visa tai?

– Gal ir varginu tave, Profesore, bet noriu papasakoti dar vieną gan skaudžią istoriją, kurios gyvas būdamas niekam ir neminėjau, nes buvo *konfidencialu*, o tamstai gal įdomu.

Kauno kunigų seminarijos bibliotekoje buvo labai vertinga knyga – Mikalojaus Daukšos „Postilė“: „Postilla Catholicka. Iszguldymas Ewangeliu kiekwienos Nedelos ir szwętes per wiszus metus. Per Kuniga Mikaloiu Dauksza kanonika Medniku isz lenkiszko perguldita... Wilniui. A. D. 1599“. Kai atvažiavau 1909 metais rektoriauti į Kauną, mano bičiulis profesorius peterburgietis Eduardas Volteris iš Rusijos mokslų akademijos pagal seną pažintį pasiskolino šią brangią knygą, kad

parengtų jos antrąjį leidimą. Tačiau metai bėgo, prasidėjo karas, revoliucija Rusijoje, vėliau vėl visokios sumaištys, svetur knyga užsigulėjo iki 1929 metų. Kadangi į „Postilę“ buvo įmuštas Seminarijos antspaudas, įlipdytas bibliotekos ženklas, padedant arkivyskupui Skvireckui, pradėjome per Lietuvos užsienio reikalų ministeriją senosios knygos paieškas. Viskas įvyko gana greitai. 1930 metų sausio mėnesį gavau informaciją iš Užsienio reikalų ministerio Dovo Zauniaus, jog „Postilė“ jau atgauta, guli šios ministerijos stalčiuje. Tereikėjo tik nueiti ir parsinešti...

– Profesoriau, užtęsei šį pasakojimą, ar parsinešei, aš iš tikrųjų apie tai nieko nežinau, įdomu...

Tačiau Rektorius giliai atsidūsta, nutyla, kažką prisimena, tačiau pasakojimo nebaigia, taip ir palikdamas mįslę...

Tiesą težino tik keletas žmonių, nes viskas tuomet daryta paslapčia.

Kai Respublikos prezidentas Antanas Smetona sužinojo, jog iš Rusijos parkeliavo brangi ir reikšminga knyga, bemat „Postilę“ užsimanė padovanoti *tinkamai ją aptaisius Šventajam Tėvui Pijui XI kaipo Lietuvos dovaną jubiliejinių Jo Šventybės metų proga.* Užsisuko ratas – ministeris Zaunius šiuo reikalu rašė *konfidencialiai* Maironiui. Rektorius tokio posūkio buvo labai nustebintas – tiek rūpinosi „Postilės“ grąžinimu, tiek svajojo ją atgauti, vėl padėti į Seminarijos bibliotekos lentyną kaipo didelį turtą, o dabar?.. Negi jau nėra ką Lietuvoje dovanoti Šventajam Tėvui? Ar Vatikane kas nors įvertins šią knygą? Juoba kad Prelatą su Sostu nesiejo draugiški santykiai – buvo tiek kartų apšmeižtas, paliktas be vyskupo mitros, galop visokie

Vatikano pasiuntiniai savo ataskaitose referuodavo, jog Maironis esąs pavojingas litvomanas, nemėgstąs Romos koridorių...

PROFESORĖ:

– Tai kaipgi pasielgei, Prelate? Lengvai sutikai atiduoti vertybę?

– Keistas klausimas, Profesore... Negi galėjau nesutikti, nebuvau toje istorijoje svarbiausias personažas. Arkivyskupas, prezidentas – viskas buvo suplanuota ir nuspręsta, derinimas su manimi tebuvo mandagumo gestas. Kunigų seminarija turėjo ir antrąjį Daukšos „Postilės“ egzempliorių. *Tarp tų dviejų egzempliorių yra bent koks skirtumas: dabar Sovietų grąžinamas egzempliorius – didesnės vertės; bet ir abudu, kaipo unikatai, vargiai gali būti pinigais įkainoti. ... būtų pageidaujama ir teisinga, kad Vyriausybė ... padarytų seminarijos knygynui bent kokį piniginį atlyginimą įsigyti naujesnės teologinės literatūros, kuria seminarijos knygynas labai neturtingas, gaudamas visiems knygyno reikalams vos 2000 litų į metus...* – tiek tegalėjau pareikšti. Tuomet pradėjo manęs visi klausinėti, kiek reikia už knygą sumokėti, kiek ji verta? Netilpau savo kailyje. Juk „Postilė“ – bibliografinė retenybė, kaip ją įvertinti... Tačiau vyriausybė lyg ir norėjo atsilyginti. Po ilgų susirašinėjimų išrašė orderį ir paskyrė Seminarijos bibliotekos reikalams 3000 litų. Tikiuosi, jog Daukšos „Postilė“ Vatikano lentynoje yra saugi – bent tiek...

ŠEŠĖLIS:

– Šeimininke, visi tavo oficialūs raštai, parašai, vis ta gaišatis, atėmusi tiek laiko, nuėjo į visišką užmarštį. Sunyko ir Maironiškio palivarkas...

Po priepuolio Birštone, po skubios operacijos jau visam laikui prikibo liga. Pati vyriškiausia, bet įvardijama – pūslės uždegimu. Kam tais laikais pasakysi ar parašysi laiške, jog prostata? Seseriai? Kitiems kunigams? Bičiuliams? Beatričei? Nepažįstamas žodis, drovu garsiai ištarti. Gal ir pats Ligonis tokios diagnozės sau neįvardijo? Gal daktarai jo negąsdino? Šalia nuolatinių kūrybos puldinėjimų, nuovylių Tėvyne, širdį deginančios vienatvės, pareigų kupros – liga, po kelerių metų jį ir išsivesianti. Bet kol kas viskas neblogai.

Profesorius Hagentornas, sėkmingai atlikęs prostatos operaciją, norėjo, kad jo Pacientas visiškai pasveiktų, tarėsi su kitais Kauno gydytojais, ir su jaunuoju, bet jau garsiu chirurgu Vladu Kuzma iš miesto ligoninės, jiedu kalbėjo apie tikrąją diagnozę, svarstė, kaip toliau gydyti Poetą, kaip jam padėti.

1928 metų rugpjūčio pradžioje, kai po kelių savaičių operacijos skausmai nuslopo, žaizdos sugijo ir Ligonis jau galėjo keliauti, daktarai išsiuntė į kurortą. Laikraščiai pranešė:

sunkiai sirgęs mūsų tautos atgimimo Dainius, bet dabar žymiai pasitaisęs, gydytojų patariamas išvažiuoja į užsienį Vildungeną toliau gydytis.

Traukinys bėga ir bėga per Europą, Berlyne teks persėti į kitą. Į ritmingą bėgių bildesį atliepia širdis, iš pradžių buvusi labai nerami, tačiau kelionė blėsina jausmus. Keliautojas lyg snūduriuoja, nereali būsena – tarp miego ir būdravimo. Akyse vis dar mirguliuoja Beatričė – ji palydėjo į Kauno geležinkelio stotį.

Ačiū nuoširdžiai už palydėjimą – parašys jai laiške.

Šviesus džiaugsmas... Kartais atrodo, jog jaunoji moteris – tarsi dukra, norisi apkabinti, tėviškai priglausti, nieko nesakyti, tik jausti, kaip plaka artima širdis, pulsuoja kraujas...

Širdy griūva suakmenėjusi jausmų uola; pjausto sužiedėjusią širdį...

O kartais – kalbėti ir kalbėti, pasakoti, guostis, juokauti... Bet kai taip užsisvajoja, staiga perbėga didžiulis nerimas, temsta akys – ne, ne dukra, ne, nereikia apglėbti, ne, ne, ne! Viskas vėlu, amžius, *vienuolio kelias...* Slaptingos vienišojo mintys...

Berlyne turi persėsti, keturias valandas laukia traukinio į Vildungeno kurortą. Susirūpinęs ieško stotyje pašto skyriaus, brėžia Beatričei atvirlaiškį, – jai pirmajai, prisiekė tuoj pat parašyti – ji maldavo žiūrėdama į akis, kad kai tik galės, tuojau ir brūkšteltų keletą žodžių. Su pagyvenusiu pašto tarnautoju, kuris juokingai, beveik iki pažastų užsimovęs antrankovius, kalbasi vokiškai, Poetas prašo atviruko su Berlyno vaizdu, tuomet prisėda prie mažyčio stalelio, ant kurio padėta rašalinė ir plunksna:

Lig Berlyno labai gerai atvažiavome. ... Šį tą nusipirkome, išgėrėme kavos ir štai lipame į savo traukinį, kuris šiandien vakare mus nuveš į Vildungeną...

Ant kampučio užrašo savo adresą.

Tiek naujienų viduryje kelionės. Tarnautojas įtempia ranką ir ant pašto ženklo *Deusches Reich* taukšteli antspaudą *Berlynas, 6.8.28.* Atvirlaiškis lekia į Kauną, į Rotušės aikštę.

Po septynių dienų iš Vildungeno „Bristolio“ viešbučio sudėlios išsamų ir ilgą laišką Seseriai:

Miela Sesute, vakar jaučiausi kaip iš kalėjimo paleistas ... leido atsikelti, buvusioji žaizda kaip ir užsitraukė... įstatyta triūbelė, tas labai erzina ir skauda...

Seseriai Marcelei viskas atviriau, su detalėmis – jiedu labai artimi.

Ne vienas laiškelis dar išlėks Beatričei, tačiau savo skausmų jai neišduos, nenori jaudinti, ligos – nuobodus dalykas. Ligonio atvirlaiškius šiai moteriai nupūs laiko vėjai, žodžiai pradings istorijos plūduruose, beliks kelios šykščios draiskanėlės...

Poetas susirašinėjo su sau artimais asmenimis. ... jei jis buvo su jumis ypačiai suartėjęs, tai, išvažiavęs atostogų, tuoj jums parašys iš ten trumpą malonų laiškelį; ... paprastai būdavo atvirutės... – paliudijo kunigas Mykolas.

Dar kelerius metus Poetas gaudavo atvirlaiškius iš pažįstamų Vildungeno vokiečių, parašytus adresu:

Herrn Professor Jonas Maironis Kaunas Litauen.

Ponas Profesorius Jonas Maironis Kaunas Lietuva...

Vildungenas. Didingas „Bristolio“ viešbutis, tačiau sveikata bloga. Daktarai atlieka nedidelę operaciją, po jos tris dienas reikia gulėti beveik nejudant, o tuo pačiu ėda ir baisi vienatvė, ir nerimas, erzina svetimo krašto tvarka. Per tas dienas ir naktis galvoje mintys grūdasi lyg Nemuno ledai per potvynius. Baugina didžiuliai kalnai šaltų gūsių – mirtis, mirtis, mirtis – ji turbūt čia pat, jau tyko. Juk daktarui Hagentornui sėkmingai pavyko atlikti operaciją, buvo viltis ir visiškai pasveikti, o dabar vėl iš naujo... Laikas rašyti Testamentą. Užkliūva juokingas šiekštas – giminės baiminasi, kad neužrašytų turto Beatričei, net laiškus kartais perskaito, pasmalsauja.

Beatričė yra išsigandusi, tik nieko Poetui nesako.

Bijojo, kad nebūčiau varžovė į jo turtą...

Bet Bičiulis įsitikinęs, kad nerūpi jai turtas, moteris vertina visai kitus dalykus:

Kiekvienas jo padovanotas daiktas, kiekviena mažiausia smulkmena ar laiško eilutė visuomet primena man geriausius mano gyvenimo metus ir pačią gražiausią nuostabaus žmogaus draugystę.

Prelatas pamena, kaip Beatričė jaudinosi, kai sužinojo, kad vienas jos laiškas pakliuvo arkivyskupui į rankas... Tris dienas ašarojo, iš namų nekėlė kojos, negalėjo savo nuodėmės suprasti. Tuomet Bičiulis aplankė jaunąją moterį, ji jau kūrėsi Žaliakalnyje, guodė kaip galėdamas, ramino – man tikrai *daugiau nepakenks...*

Nors arkivyskupas išsikvietė, jų pokalbis buvo kiek juokingas, negi dar kas galėjo auklėti Poetą:

– Giliau paslėpk savo laiškus, Prelate, nes matai – pavydžių smalsuolių yra, – tiek tepasakė...

ŠEŠĖLIS:

– Suprantu, Šeimininke, kaip tu nenorėjai, kad aš bėgčiau greta, kai leisdavai laiką su jaunąja mūza. Ji tavo senatvei nušvietė kelio ruožą, kuriuo apkalbamas, įtarinėjamas, bet dažniau džiaugdamasis keliavai, moters jaunystė ir grožis sukosi lyg švyturys vienatvės orbitoje. Beatričę pažinojusieji sakė: ji *buvo graži, gyvybinga, spinduliuojančiomis akimis, patraukdavo žmones, mokėjo bendrauti...*

Galop nežinau, kokia ji buvo iš tikrųjų, neleidai man jos pažinti... Girdėjau, kad lepinai Beatričę brangiomis dovanomis, paremdavai pinigais, nes buvusi iš pradžių labai neturtinga. Kiti rašo, kad pirkai jai sklypą Žaliakalnyje, pastatydinai

mūrinį namą. Net Beatričės vyras, su kuriuo ji išsiskyrė po kelerių vedybų metų, nešykštėjo faktų... Galbūt piktų žmonių paskalos? Pavydas? Gal giminių visai nepagrįsta baimė, jog užrašysi turtą? Betgi čia judviejų paslaptys, kurių tik daigeliai išsiveržė paviršiun. Iš kitos pusės – argi šiandien svarbi materija, viskas parduota, atiduota, gal ir užmiršta, daug brangesnė – bičiulystės kaina...

– Kodėl negalima palengvinti gyvenimą moteriai, kuri svarbi, kodėl? Sakyk, Šešėli! Sakyk, ar čia koks nusikaltimas, tai mano uždirbti pinigai, kuriuos naudojau kaip tinkamas. Mano jausmų dabar neišgausi...

– Ak, Šeimininke, niekam neberūpi dabar turtai! Norėčiau visai kita tema pasvarstyti, bet vargu ar leisies į kalbas... Ar suvokei, kodėl kunigas Mykolas, kuris dėl tavo interesų rengdavo meninius pobūvius savo namuose su muzika, dainomis ir deklamacijomis, 1925 metais per Atvelykio vakarėlį supažindino su jauna ir gražia Beatriče? Stengėsi dėl tavęs, dėl to stebuklingo dvelktelėjimo – įkvėpimo. Tu buvai liūdnas, vienišas, išgyvenai, kad nebesukuri eilėraščių, kad plunksna neklauso ir mūza užmigusi. Sėdėdavai prieš tuščią popieriaus lapą, akyse mirguliavo visokie prisiminimai, įvykiai, juk intymiausius eilėraščius sukūrei susižavėjęs, įkvėptas, kentėdamas ir sielvartaudamas. Rašei atvirai, nebijodamas, net inicialus mieloms įkvėpėjoms paskirdamas. Ir staiga išmušė valanda – tik tuštuma, vienatvė, rašalinė tuščia! Mykolas ir sugalvojo – jo kaimynė labai pamėgusi tavo kūrybą, pati norėjo susipažinti. Deja, judviejų bičiulystė susaistė labiau kasdienybę, poilsį, pašnekesius, o eilių – ne. Poezijos gaisrai neįsiplieskė, tik pustė vėjas drungnus pelenus... Bet ar su-

pratai šventą savo bičiulio Mykolo apgaulę? O ir vėliau jau kiti tyrinėtojai pastebėjo:

– Vaitkus ryžosi paaukoti Kūrėją vardan kūrybos – pastūmėti į tokias sąlygas, kuriose suirtų jo vidaus ramybė, jis imtų kentėti, kovoti su savim, o iš skausmo gimtų nauja giesmė, gal liūdnesnė „už girių ošimą". Tačiau apsiriko: galėjo suaudrinti poeto pergyvenimus, bet negalėjo pažadinti poeto kūrybos...

Kažkas prisiminė ir senuką Gėtę, kuris rašė aistringas meilės daineles ir piršosi aštuoniolikos metų gražuolei. Tačiau nusprendė, jog tu, Šeimininke, ištikimas esi Tėvynei... Temano!

Visos paslaptys iškeliavo su tavimi, ir dabar tyli, neatsakai, netrukdau, Vildungene greičiau sveiki, Kaune laukia...

Užsisvajojo apie Beatričę – pasimiršo liga, skausmai. Tik vėl Šešėlis įkyri, svarsto, viską žino... Galvojant apie jaunąją bičiulę, atplaukia viltingų minčių – o gal dar ką pavyks sukurti? Labai norėtų! Jau užbaigė trečiąją draminės trilogijos dalį, skirtą Vytautui Didžiajam. Mintyse šmėkščioja netikėta drąsi idėja, net pats bijo pripažinti. Bet po akimirkos vėl dūris paširdžiuosna – o gal jau tik mirtis, gal viskas baigta, viskas jau parašyta, gal belieka:

Kilti su saule į dangaus aukštybes...

Vildungene gyvena lietuvių, ateina lankyti, pasakoja naujienas, bando išblaškyti, neša maisto, ypač vaisių, kuriuos Prelatas mėgsta, obuoliai ir grūšės tarsi iš namų sodo. Ligonis turi savo valgymo nurodymus, jam išvažiuojant daktarai davė patarimų, juos stropiai susirašė ant lapo:

– 1) Mėsos 3 kart į savaitę: žąsį, jaut., vištą; mėsą tik virtą...

2) Koncervų kaip šprotų irgi vengti, silkės nedaug... 3) Fruktų ir kompotų, daugiau daržovių... 4) Vakarienė rūgusis pienas... 5) Kartą į savaitę 3 stiklinės pieno su duona.

Svečiai pasitaiko įkyrūs, vargina, kiša tortus ir pyragaičius, siūlo nepaisyti jokių dietų, tačiau Prelatas nenusileidžia. Jam daktarų įsakyta nesverti daugiau nei 85 kilogramus, kraujospūdį laikyti ne aukštesnį kaip 160, net pasižymėjo, kad *širdis ant 2 sentimetrų praplitus – nukrypimas.* O ir svoris, žinoma, daug didesnis, kur jį dabar padėti...

Lankytojai išsiskirsto, pagaliau vėl kambaryje lieka vienas, vasara, įskrenda širšė, birzgia apie vaisius, sukrautus į porceliano lėkštę, trukdo susikaupti. Pagauna minčių gūsiai, nebegirdi įkyrių vabzdžių, norėtų užsnūsti, bet štai ir vėl iššoka netikėta įžūli idėja – Barbora Radvilaitė! Namuose turi atviruką – atidengtą karalienės karstą Vilniaus katedroje, likusi tik karūna, brangenybės ir kaukolė su didžiulėmis akiduobėmis... Akimirką prieš jo valią vaizduotė modeliuoja Beatričės paveikslą po kelių šimtų metų – apima siaubas! Šiomis dienomis pririštas prie patalo negali moteriai parašyti laiškelio, ji turbūt nerimauja. Jeigu parašytų dramą apie Barborą Radvilaitę, mintyse ją paskirtų Beatričei. Jau seniai praėjo atvirumo laikai, kai drąsiai rašė mūzų inicialus. Bet ar pavyks? Vėl pasinertų į tolimą amžių... Sirgdamas nebenori galvoti apie piktus kritikus, oponentus, kurie plaka jo kūrybą lyg kokiu rimbu – jis žino, kad į jaunųjų paistalus per jautriai reaguoja, bet toks jau būdas:

Prie mano jautrumo ir netvirtų nervų ... mažiausias nemalonumas ar susikrimtimas neduoda man naktimis užmigti ir stačiai ėda mane.

Iš kur toks jautrumas? Juk gyvenimas grūdino užgrūdino, vėtė ir mėtė. O ir šlovės jau gana. Ar išties gana? Ko labiau norėtų – jau ramybės ar dar garbės?

Šešėlis, kurs bėga greta...

Atsėlinanti popiečio vėsuma užliūliuoja, ir Ligonis nugrimzta į gilų miegą, vieną akimirksnį pasivaidena, kad Beatričė įėjo į palatą ir pamerkė puokštelę žemčiūgų. Pabudęs prisimena šį sapną, nusišypso, žvilgteli į stalelį, žydi sauja kvapniųjų levandų. Vis dar šypsodamasis bando įspėti, ką dabar jaunoji draugė galėtų veikti, gal ji užsuko pas Seserį į svečius, gal vaikšto Nemuno pakrante, o gal skaito jo poeziją... Reikia parašyti laišką, kuo greičiau pasveikti, sustiprėti.

Juoda banga vėl šoka į akis, vėl surakina skausmas:

Kas jaunas, tam šviečia viltis, o man gal netolimas siūlo galas...

Keliauja dienos, savaitės, Poetas atsigauna, vaikšto po Vildungeną, *surdotas* žemiau kelių, atsegtas, spindi atlasinė apykaklė, galbūt nauja skrybėlė, vokiškame kurorte atrodo elegantiškas užsienietis. Fotografijoje – viskas kaip ant delno: jis žiūri į žemę, rimtas, žingsnis tvirtas ir stotas solidus. Vaikštinėja po miestelį, ieško namiškiams dovanų, išrenka mielą daiktelį ir Beatričei. Apžiūri miesto darželius, gėlynus ir prūdus, kuriuose žydi baltos, geltonos ir net raudonos lelijos, nuperka Seseriai gėlių sėklų, bažnyčiose perskaito skelbimus:

moterims, kurių suknelė lig kelienių, krūtinė plika ar plikos rankos iki pažastų, toms neduodama komunijos, neklausoma išpažinties...

Iš tokio griežtumo mintyse šypteli, nes jo svetainėje damos demonstruoja madas, čeža šilkais, suknių dekoltė pridengia lengvais šaliais – nesuvaldomas moterų grožis...

Vildungene Prelatas išbus apie šešetą savaičių, labai sustiprės, tačiau grįžęs į savo namus vis dar negalės nusikratyti ligos: kils, pradings ir vėl pakils labai aukšta temperatūra, kuri nuslops prieš 1928 metų Kalėdas ir tada bičiuliui kunigui Juozui į Kaltinėnus parašys:

Užsienis man labai labai pagelbėjo; kad nebūčiau pasiskubinęs išvažiuoti, jau būčiau dabar Tamstai iš ano pasaulio prisisapnavęs...

Liga iš savo gniaužtų kiek paleisdavo, vėl sužnybdavo, kartais pavykdavo ir visai užsimiršti. Ypač sunku būdavo žiemomis – kai truputėlį pašąla kojas, tuoj skausmai ir išlenda. O 1929 metų žiemą ištiko didžiuliai šalčiai, teko ypatingai saugotis.

Nežinau, ar reikės šį metą į užsienį važiuoti gydytis; dar nesitariau su gydytojais; labai nenorėčiau, nervus man visai suardo. ... važiuosiu į Palangą, – guodėsi draugams.

Tačiau su daktarais nepavyko nusiderėti kelionės į Vildungeną, jie matė, kaip Ligoniui pagelbėjo pernykštis gydymas, todėl buvo vėl *išrašytas* to paties kurorto receptas. 1929 metais Poetas apsigyveno „Westend" viešbutyje, vėl skraidino laiškelius, tačiau nė vienas jų neįkrito į amžinybės albumus, neišliko. Gydymas vyko daug maloniau, neteko gulėti, kankintis, todėl prisimindavo reikalus Kaune, ypač Seminarijos statybas. Rektorius reikalavo žinių – juk vasara, pats darbų įkarštis, tin-

kamiausias laikas, o jis negali pats prižiūrėti. Net savo Seseriai liepė stebėti ir rašyti naujienas, ji paklusdavo:

statyba jau po stogu, dirbas viduje, šulinys iškastas, truputį vandens yra, gal bus ir daugiau...

Yra menkų sąsajų per Seserį ir su Beatričе. Sesuo žino, kad ji Žaliakalnyje statosi namą, o Brolis domisi savo bičiulės statybomis, norėtų žinoti naujienas, tad pabaigoje laiškelio Sesuo brūkšteli sakinuką:

šiandien buvo iš Žalio kalno, sakė jau numaliavojus savo butą.

Žinoma, visas naujienas aprašydavo ir pati Beatričė.

1929 metų vasarą bičiuliai rašinėjo laiškelius į Vildungeną, klausinėdami, ar Prelatas aplankys Palangą, norėjo, kad jis greičiau grįžtų ir trauktų į savo mylimą kurortą, prisijungtų prie įprastos draugijos, kur jo laukia kiti kunigai, linksmai primindami – *vėl eitumėm laukinėti.*

Nežinia, ar dar suspėjo Prelatas Palangon, ar po gydymo ir kelionės bebuvo jėgų ir laiko, nes ūpo važiuoti prie jūros visada turėjo.

Po antrosios išvykos į Vildungeną daugiau Ligonis traukiniais per Europą nebedardės, jis saugos sveikatą, gydysis namie, niekam nesiskųs, tik kartais bus be nuotaikos, pavargęs ir liūdnas, dar labiau užsisklendęs, įvardijamas kaip šaltas ir išdidus.

Kartais teks prisipažinti, kad:

Turėdamas karščio 39,5 negaliu asmeniškai dalyvauti Jūsų žemaičių studentų korporacijos simpatingoje įsikūrimo šventėje ... linkiu ... sutartingai darbuotis su visa Lietuvos studentija tautiškai nusistačiusia, tegyvuoja Jūsų tarpe tikrai unitas, virtus, scientia! Maironis. (lot. – vienybė, dorybė ir mokslas)

Studentai pastebės, jog Profesorius dažnai neturi sveikatos, yra irzlokas, egzaminų laikyti kviečiasi į savo namus.

Širdį lyg vilties spindulys glosto Beatričės paveikslas. Viename archyvo lape Poeto ranka užrašyta lietuviškai ir prancūziškai:

Meilė viską pergali, / Bet tik liuosa nuo egoizmo!

Poetas laiko rankose didelį voką, tvarkingai žirklėmis nukerpa kraštelį, išsiima laišką, varto, šypsosi. Uršulė tikra gražuolė, jauna panelė, gal netoli trisdešimties. Gavo jos nuotrauką, buvo kažkada laiške juokais prašęs:

Malonu man būtų gauti Tamstos atvaizdą (fotografiją) – su aukšta pagarba Pr. J. Maironis.

Plaukai amerikoniškai nukirpti, trumpučiai, smulkiai suraityti, apdarai baltutėliai, ilgi perlų karoliai – Uršulė elegantiška ir moderni. Žinoma, ir Kaune dabar panašios mados, kurios įsiveržia net iš Paryžiaus, bet Poetas kitame laiške vis tiek pajuokaus, kad esąs senų pažiūrų žmogus ir moterų ilgos kasos jam labiau patinkančios. Pats suprato – kas benešiojo šiuo moderniu amžiumi kasas – nebent mažos mergaitės, kol supina mamos? O ką kalbėti apie Ameriką...

Panelės fotografija gražiai įdėta į kartoninį aplankėlį, viduje įrašas:

Didžiai Gerbiamam Maironiui, kurio liepsnojančios grožės dainos į naują pasaulį kelį pravėrė... Su dėkingumu ir gilia pagarba Uršulė T. Jokubaitė.

Su panele Uršule 1928–1930 metais vyksta žaismingas epistolinis flirtas, malonus prasiblaškymas. Jaunoji žurnalistė žavisi Poetu, nori gauti iš jo kuo daugiau žinių, kad galėtų parašyti į tenykštę spaudą straipsnių apie garbingąjį Tautietį, kuris jos prašymu jau ir savo fotografiją su dedikacija atsiuntė:

Nepažįstamajai mano Gerbėjai Uršulei, Gerai ir Kilniai, kaip tikiuos, Lietuvaitei – Maironis.

Laiškuose Poetas informuoja apie savo kūrybą, išleistas knygas, kartais ir šiaip užsimena apie gyvenimą, pasiguodžia dėl prastos sveikatos, tačiau nepamiršta ir komplimentų, ir žaismingų užuominų:

Kad bent maloni P-lė Uršulė ... būtų teikusi mūsų tarpe apsilankyti Lietuvoje; pasimačius ir arčiau susipažinus, ... ryšiai būtų gyviau užsimezgę, ... o dabar gal ir neteks nė pamatyti savo simpatijos, ... kaip prancūzų priežodis gerai sako: nesantysis visada pralaimi...

Uršulė džiaugiasi ypatinga dovana – galimybe susirašinėti su didžiu Kūrėju. Žinoma, visų labiausiai norėtų susitikti, susipažinti asmeniškai, tuomet būtų kitas pagrindas kurti straipsnius. Tačiau kol kas tik laiškai. Panelė drąsi, rašo su begaliniu pietizmu ir susižavėjimu, matyt, tai ir priverčia Poetą geranoriškai šypsotis:

ne tik sudėti pagarbos dovį mūsų Dainiui, bet kaip trokštu tos laimės, kad kuomet nors galėčiau ypatiškai pasveikinti ir palinkėti Maironiui visa, kas širdyje glūdi.

Ji parašo dažniau, apie viską klausinėja, renka straipsniams medžiagą. Adresatas vis atsiprašinėja, truputį save plaka, aišku, saviironiškai, kad esąs:

apsileidėlis ir per tat nemandagus ... sunkus ir nerangus laiš-

kams rašinėti ... aš toks negeras; tik retkarčiais trumpai tepaslenku keletą žodžių per platų okeaną persiųsti...

Tačiau smagu, kad jaunoji literatė rašo apie jį į Amerikos spaudą – todėl ir susirašinėja, gaišta laiką, netgi nusiunčia lenkų kalba parašytos poemos „Z nad Biruty“ egzempliorių, kurį pats parengęs ir subraižęs antrajai laidai.

Gautą Uršulės nuotrauką įdeda į vieną iš albumų, tarp kurio lapų tiek daug moteriškų šypsenų, elegancijos, skrybėlaičių su plunksnomis, puošnių suknių, prabangių papuošalų. Tiek kilnių dedikacijų ant fotografijų, tiek žodelių trumpuose laiškuose:

JM Prelatui Maironiui – Kas Jumis gerbia už mane daugiau – lai įsirašo toliau... Širdingiausi linkėjimai sveikatos iš Italijos... Niekuomet negalime užmiršti savo draugų... Širdį spaudžia ir ilgu žmonių, likusių Tėvynėje... Pripažįstu, kad išsiilgau savo brangių pažįstamų... Paguoskite vargšę ligonę laiškais, už kuriuos iš anksto dėkoju...

Retai atsakinėdavo ponioms į atsitiktinius laiškus, retai – negaišdavo laiko, suprato, jog rašoma tiesiog iš smalsumo ar pasipuikavimo. Tuščias reikalas!

Nebesvarbu dabar, iš kur pažįstamos rašė – Paryžiaus, Peterburgo, Amerikos, Italijos, Karaliaučiaus, Alžyro ar Lietuvos. Poetas išsaugojo jų laiškelius, o albumuose – fotografijas. Iškilus moterų grožis ir paslaptis! Kai kurių neišliko nei vardo, nei pavardės, o ir kam? Laikas nusinešė viską užmarštin – žaismę, šypsenas, žodžius, sielvartus, netektis, viską nuplukdė vienintele tikrąja upe – amžinybės. Tik Beatričės neišliko nė menkiausio atvaizdėlio...

Pasitaikydavo būti pas Maironį ir tokioj viešnagėj, kai susirinkdavo vien tik viešnios. Tada jis visas švytėdavo ir būdavo tartum pasaulietis, tikras džentelmenas.

Ne visiems patiko Poeto buvimas damų apsuptyje, gal kartais jis ir per daug atsipalaiduodavo, ir itin linksmas būdavo... Kaip visiems įtikti, kur laisvai jaustis ir pailsėti, jeigu ne namuose, uždaroje erdvėje, su savais bičiuliais? Bičiulėmis – taip, tegul! Bet ir čia siekdavo svetimųjų akys, ir iš čia keliaudavo į viešumą apkalbos.

Vienas aršiausių Poeto *prižiūrėtojų* buvo prelatas Adomas Aleksandras, jis kartais tarstelėdavo kokį žodį, pabambėdavo, kodėl pobūviuose pas Prelatą nuolat sukiojasi damos, o ir pačios viešnios privengdavo šio griežtuolio. Jam esant, ponios užsimesdavo ant pečių skaras, pridengdavo šaliais dekoltė, stengėsi puoštis kuklumu. Bet po triukšmingosios 1920 metų „Pavasario balsų“ laidos, kai visi negalėjo užsičiaupti iš nuostabos, jog Maironis drįso kaip iliustracijas įdėti į knygą kelių mūzų nuotraukėles, ištraukęs jas iš savo albumų; kai daug kas peikė leidinio išvaizdą, maketą, piešinius, jau nurimęs, po dvejų metų, bičiulis Jakštas parašė recenziją visai jam nebūdingu stiliumi:

Kiti yra pasipiktinę įdėtomis Beatričių fotografijomis. Iki šiol ... niekas iš poetų taip nėra daręs, tai da nereiškia, kad nieks ir neturi teisės tai daryti. ... dėl įdėjimo Beatričių fotografijų „Pav. balsuosna“ nieks neprivalėtų daryti Maironiui jokių priekaištų. ... Nes jei moksle svarbu pažinti fenomenų priežastis, tai ir literatūroj, toli gražu, ne pro šalį žinoti, kas buvo do Beatričė, kuri yra dainiui įkvėpus tą ar kitą tikrai gražų poezijos dalyką.

Pats Poetas stebėjosi, kad griežtasis kritikas iškelia įkvėpėją moterį, įvertina kūrybą tik kaip dainiaus ir visai nepriekaištauja

jam kaip kunigui. O juk tada, kai tik knyga pasirodė, paėmęs rankosna ir pamatęs iliustracijas, Adomas Aleksandras trenkęs „Pavasario balsus“ į grindis ir piktai sušukęs:

– *Idiotas! Berazumis! Pirmą kartą matau tokį dalyką!*

Mainosi nuomonės, galbūt griežtajam kritikui pagailo nuolat visų puldinėjamo savo Bičiulio, o ir pats aprimo, įsigilino ir nusprendė visoms kalboms padėti tašką, parašyti palankią recenziją ir viską paaiškinti Beatričių klausimu.

PROFESORĖ:

– Norėčiau pasišnekučiuoti su Poetu, bet kelinta diena jis kažkur dingęs, nesirodo, tarsi vengia manęs. Šešėli, tik tu gali man jį pakviesti, norėčiau tęsti mudviejų nelengvą pokalbį...

Poetas palengva atpėdina kažkur nuo rojaus sodų, rankoje laiko raudoną rožę, įteikia Profesorei:

– Retai moterims rožių dovanojau, pačią svarbiausią atidaviau paskutinę gyvenimo dieną Beatričei, man labiau patiko iš sodo mažos puokštelės, kurias galėjau paslėpti po sutana...

Profesorė paima rožę, skabo jos žiedlapius, vis ištraukia lapelį ir paleidžia žemyn, jis skrenda ir erdvėje ilgai matyti mažytis raudonas drugelis.

– Poete, dabar pasakyk atvirai, kodėl parašei į „Barą“ straipsnelį „Pro domo sua?“ (lot. *Savu reikalu, už savo namus*). Juk jau buvo 1925 metai, visi primiršo tavo ypatinguosius 1920 metų „Pavasario balsus“ ir jų iliustracijas, nurimo aistros, netgi prelatas Jakštas neapsikentęs užtarė tave dėl Beatričių. Kodėl tame tekste parašei: *kai kurių veidų atvaizdai man visai nepažįstami ir matyte nematyti...* Negi kuri nors

moteris tikrai buvo tau nematyta, kuri – Jadvyga, Apolonija, Ona? Juk pažinojai ir juodaplaukę gražuolę, kuriai skyrei eilėraštį „Poezija“, prie jo prirašei lenkiškai moto – *pamačiau kartą, ir myliu jau...* Mes, tyrinėtojai, tuomet neatpažinome, o tu, Poete, žavėjaisi ja, juk ir kitos nuotraukos iš tavo albumų, aš jas taip pat mačiau...

– Taip, mane erzino ir baisiai vargino nuolatiniai puolimai dėl tų „Pavasario balsų“, aš piktai atsakiau, *tasai kritikų – kaip kakarikų, taip kakarikų – iš šalies klausant nuobodu ir pikta,* su pasimėgavimu kritikavo iliustracijas, žinau, norėjo man *ingelti, bet aš neužtarnavau.* Gal *piktos valios ir žemo būdo žmogus gali mane intarti,* kad *parengta pirkliškais motyvais,* bet tokios reklamos man nereikėjo, ir taip aštuonis tūkstančius knygos egzempliorių greitai išgraibstė.

– Suprantu, Poete, suprantu, kur tu suki – tiražas, kaina, bet ne tai svarbu, aš noriu išgirsti Beatričių išsižadėjimą, gal net išdavystę. Priminsiu, jeigu pamiršai, ką parašęs: *būtų per daug naivu intarti, kad atspausdintieji atvaizdai yra Beatričių atvaizdai. Negi galima manyti, kad kunigas net taip viešai ir tokioj šviesoj afišuotųs?* Tai kieno tuomet atvaizdai, portretėliai ir eilėraščių dedikacijos konkrečioms moterims:

...Man ranką padavei jautriai / Ir jauną širdį atdarei...

...Rodos, širdžiai paskirta mylėti, / Tai kodėl gi jai tenka kentėti?

...Ir vėlei tavo liūdno veido / Neberegėsiu aš ilgai!

...Širdis krūtinėje man plyšta, / Bet žaist jausmais aš negaliu...

...Išplėšk man širdį kruvinai, / Kad jos negundintų ta žemė...

– Nereikia, Profesore, daugiau nebeskaityk, aš pats viską žinau, kai rengiau 1927 metais „Lyriką“, visus paskyrimus nubraukiau, vieną *J. St* palikau...

– Priminsiu, Poete, ir paskutinį tavo rašinio sakinį: *tikrai užtikrinu, kad tie atvaizdai pateko in „Pavasario balsus“ be mano ir be šv. Kazimiero draugijos kaltės; mat, habent libri sua fata...* (lot. *Knygos turi savo likimą*). Tai kaipgi į knygą papuolė moterų atvaizdai iš tavo albumo, kas juos galėjo vartyti, smalsauti, išrinkti, kas galėjo? Juk iliustracijas ruošė, vinjetes piešė Seminarijos auklėtinis Jurgis. Negi, Rektoriau, atvėrei jaunam klierikėliui savo paslapčių podėlius, negi per prievartą išplėšė, negi? Net prelatas Adomas Aleksandras pripažino, kad moterys konkrečios, pažįstamos. Suprantu, aš ne kunigas ir man neprivalai kaip per išpažintį pasisakyti, bet likome visi sugluminti.

ŠEŠĖLIS:

– Šeimininke, dabar neišduosiu tavęs Profesorei, bet negi pamiršai, kad į 1920 metų „Pavasario balsus“ pats iš savo albumų traukei nuotraukas, žiūrinėjai, siūlei. Ant fotografijos, kurioje yra Jadvyga Stanelytė su dviem draugėmis, savo ranka užrašei: *įdėti prie eilėraščio Už Reseinių ant Dubysos.* Tai ką dabar bekalbėti! Neišduosiu, bet kartais elgdavaisi neatsargiai... Praėjus dešimtmečiui po tavo mirties, vis dar nerimo spėlionės ir dėl inicialų, paskyrimų, mūzų ir pažinčių, tad net bičiulis vyskupas Kazimieras Paltarokas iš Panevėžio atsiliepė, pripažindamas, kad jis kai kurias Beatričes pažįsta:

gal atsidėkodamas šeimininkei Apolonijai už vaišes, Poetas *pašventė jai keletą eilučių ir „Balsuose“ įdėjo fotografiją.*

Abu tyli, pešioja debesų vilneles, Profesorės rankose jau seniai nebėra rožės žiedo, visi lapeliai išskrido žemėn, drugeliais pavirto...

Poetas sėdi rankomis susiėmęs galvą, linguoja, šnabžda kažkokius žodžius, lyg ieškotų sąskambių, rimo, panašumo, lyg kažką norėtų išburti, išskaičiuoti, kartoja, užsimerkęs kartoja:

– *Gyvastis Savastis Išgąstis Nerimastis Pažastis Prieglobstis Rūpestis Kibirkštis...*

Profesorė įsiklauso, pamena, kai vartė Prelato „Mišių sąsiuvinį", jame buvo šitie žodžiai išrikiuoti, bet tarp jų nerado jokio ryšio. O ir užrašyti visai netinkamoje vietoje. Bet Poetas mėgo užsirašinėti kur papuola, kas po ranka, netvarkingai...

Staiga jis atsitiesia ir ramiu balsu prabyla:

– Žinau, kad nereikalingas buvo rašinys, šitas tikrai nereikalingas, bičiuliai kunigai Mykolas, Juozas, Adomas Aleksandras, Kazimieras bardavo mane, ko karščiuojuosi, ko atsirašinėju į kritiką, ypač visokių pienburnių, bet nervai neatlaikydavo, išdidumas neleido tylėti, pasiduoti, nusileisti. Tačiau šį kartą buvo ir kitų priežasčių. Ne tik kritikai mane puldinėjo ir šaipėsi iš „Pavasario balsų", *ne tik kunigai prikaišiojo ir vadino rinkinį „mergų albumu"*, nepagyrė manęs ir dvasiškoji vyresnybė, teko aiškintis lyg mokiniui. *Kas turi valdžią, tas turi priemonių apkartinti gyvenimą...*

Artėjo vėl skyrimai į vyskupus, vėl svarstė ir mano kandidatūrą, pateikė Romai, bet aš turėjau žengti kai kuriuos žingsnius, pasirodyti – taip ir parašiau trumpą straipsnelį. Juk *buvau kaltinamas kone erotomanija,* priešai *bjauriausiais šmeižtais, raštais ir žodžiais mane šmeižė, kai kuriuos eilėraščius savotiškai išvertę ir iškraipę nusiuntė Romai.* Vyskupo mitros,

deja, ir tąkart negavau – labai skaudu. Pripažįstu, be reikalo parašiau tą menką straipsnelį, lyg kokia migla ant akių užplaukė ar nenumaldomas pyktis užėjo. Tos moterys yra albumuose, jos jau čia – su mumis, galbūt atleis, pažinojau visas. Į mano gyvenimą lyg tyčia tais metais atėjo Beatričė. Bet čia jau kita istorija, apie ją tikrai nenoriu dabar kalbėti...

– *Sąmoningai laikyti ištempus bures, kad išplaukus į išganymo krantą... Suskaldyti akmens sieną, skiriančią nuo dangaus...* – užbaigia Kalbėtojas ir kažkur staiga pranyksta.

Pražydo 1930 metų vasara. Šįmet į Vildungeną daktarai nesiuntė, tad Poetas vėl susiruošė į mylimą Palangą, jau laukė kunigai, kvietė, rašė laiškelius. Jam patiko antroji vasaros pusė, prie jūros dažnai keliaudavo tik po liepos vidurio, užsibūdavo mėnesį, kartais ir ilgiau. Ypač patiko rugpjūtis. Tuomet nebekamuoja karščiai, oras pritvinkęs jodo ir ramybės, blėstanti saulė apgobia visą kūną, maloniai kutena kiekvieną odos milimetrą, švelniai lenda per drobinius drabužius, malonu padrybsoti paplūdimyje ant smėlio.

Poilsiautojas kilsteli nuo kaktos šiaudinę skrybėlę, rankoje lengva lazdelė, padedanti keliauti per klampų pajūrio smėlį. Jis kažko šypsosi, atsipalaidavęs, iš veido dingusi įtampa ir rūstis – gal ką prisimena... Ilgai stovi atsukęs veidą ir krūtinę prieš jūrą, prieš švelnų vėją, prieš popiečio saulę, apsidairęs suranda pajūrio suoliuką, atsisėda ir nugrimzta į mistišką nerealybę...

Visatos kanklių atbalsiai sielą liūliuoja...

Šiandieną po pietų nuo visų atsiskyrė, norėjo pabūti vienas, plūduriavo įvairiausios mintys, jų sūkuriai sukosi palengva kaip ramioje jūroje bangelės. Ilsėjosi kūnas ir išvargusi siela...

Poilsiauja kartu su kitais kunigais, vakarais draugijoje būna nemažai triukšmo: dainų, poezijos, kalbų, kartais tarp pirštų žaidžia tūzai ir devinkės, karaliai ir damos, pralošia, išlošia – žinoma, pagauna azartas, bet nebe taip kaip jaunystėje. Atsitinka visokių juokų.

Štai vakar prie jūros, vyrų maudyklėse, jauni kunigai jam iškrėtė ne itin malonų pokštą, bet negi įsižeisi, pyksi – nuleido juokais. O jie, *šuleriai*, nukreipė jo takelį kita linkme ir Vasarotojas vos neapsivilko kito vyriškio drabužių, jau tas manė, kad vagia, liksiąs nuogas, ėmė rankomis iš jūros mostaguoti ir rėkauti. Mat Prelatas blogai mato, be akinių niekur neina, bet, maudydamasis jūroje, juos nusiima, stora lazda braukia gilų rėžį per smėlį nuo savo drapanų iki kranto, lazdą krante įsmeigia – taip lengviau suranda. O jaunikliai ir pasišaipė, Kaune nedrįstų, o čia žaidžia lyg vaikėzai. Žinoma, visi skaniai pasijuokė, iš jūros išbrido ir persigandęs pilietis, bet pamatęs, kokį žymų Poilsiautoją jis vos neapkaltino vagyste, linkčiojo, atsiprašinėjo, taikėsi net ranką pabučiuoti.

– Nurimkite, tamsta, nurimkite, čia aš labiausiai nukentėjau! – šypsojosi Prelatas sutrikusiam žmogeliui. – O su tamstelėmis, jaunieji kolegos, Kaune atsirokuosime...

Dabar jau vėlyva popietė, po sočių pietų užuot užsukęs kambarin nusnausti ir pasilepinti, jis šiandien patraukė prie jūros – tokia nuotaika...

Poetas kyla nuo suolo, užsisklendžia ant akių skrybėlę ir, pasiremdamas lazda, tolsta į kitą Palangos pusę – ten, kur Birutės kalnas, Lurdas, grafo Tiškevičiaus rūmai, parkas, rožynas. Ne kartą čia vaikštinėjo su Beatriče, ji mėgsta džiaugtis jūra ir pasilepinti saule, atvažiuoja kas vasarą. Jeigu sutampa jų laikas, pavaikšto kartu, krantas ir miškas juos paslepia nuo smalsių akių, tyrinėjančių žvilgsnių. Tačiau šią vasarą moteris tebuvo trumpai, bičiulyste jiedu mėgavosi keletą dienelių. Poetas vėl ilgisi jos draugijos...

Grįždamas klebonijon, krautuvėlėje išsirinko atviruką su kurorto vaizdu. Nuo ano laiško Beatričei iš Palangos praėjo treji metai, dabar rašysena pasikeitusi – pažymėta rankos nuovargiu, gal virpesiu, raidės didesnės, nebe tokios tiesios, nors ortografinių išraitymų kaip ir anksčiau vis dar apstu:

Nuo pažįstamų marių kraštų siunčiu labas dienas ir džiaugiuosi viltimi neužilgo pasimatyti... Pr. J. M.

Dar klustelėjo apie *sveikatėlę*, informavo – jau bilietą į miegamąjį traukinį beturįs, pasirūpino iš anksto, kad gautų geresnę vietą, įvardijo tikslią grįžimo dieną.

Adresavo:

J. M. Poniai... Supraskite – *Jos Mylistai Poniai...*

Beatričės adresas jau kitas, ji nebegyvena kaimynystėje Rotušės aikštėje. Ponia Žaliakalnyje statosi namą. Todėl laiškelyje jos klausia:

Labai įdomu, kaip toli pažengė statyba?

Jis nori, kad Beatričės gyvenimas būtų aprūpintas, kad ji turėtų savo namus. Nedaug žinių smalsioms akims... Poeto archyve yra du Beatričės laiškeliai. Jokio portretėlio. Viskas prasmego nebūties šešėliuose. Iškirpta! Užtušuota! Kyšo vienas

kitas baltas siūlelis, kurio galiukai netoli nuveda. Tikriausiai ir pats Poetas juos slėpė, gal atidavė ugniai, gal pragarui, gal dangui, jeigu tie laiškai kėlė aplinkiniams sąmyšį, o gal kiti paskubomis po jo mirties sunaikino. Kai tik išsiskirdavo, išvažiuodavo trumpam ar keliaudavo kur ilgiau ir toliau – rašydavo vienas kitam laiškus, dažniausiai atvirlaiškius. Su mintimis tarp eilučių, su bičiulystės ir užuominų žodžiais. Ir kasdienio gyvenimo, ir buities reikalais. Iš išlikusių kelių trumpučių laiškelių, gyvenimo nuobirėlių, šykščių fragmentų – galima daug sužinoti! Arba nieko – viską paslėpti, nugramzdinti užmarštin...

Jis tikisi iš akmens iškalti Visatos paslaptį.

Grįžęs į Kauną minėtosios dienos rytą, nusipurtė kelionės nuovargį, pasilabino su Seserimi, neapžiūrėjo sodo – iš karto susiruošė į Žaliakalnį. Paprašė vežiko stabtelėti prie saldumynų krautuvėlės, pardavėjas gražiai supakavo šokoladą, saldainius, riešutus, viską sudėliojo į atskiras dėželes, kurių kraštelius puošė popieriniai karpinėliai, surišo raišteliais, sudėjo į vieną paketą. Krautuvėlės savininkas nežinojo, kokiai poniai Poetas neša saldumynus, nors ne pirmą kartą juos čia pirko, užsukęs klausdavo patarimo, kas skaniausia, kuo galima pradžiuginti švelnų gomurį. Pirkėjas kalbėjo nedaug, tačiau beveik visada buvo nuotaikingas, šiek tiek papokštaudavo su pardavėjo žmona. Beatričė mėgo skanėstus, Poetas ją lepino. Fajetonas pradingo Žaliakalnio gatvelėse, nors dažniau žiūrintieji pro langus įtarė, kas ir kur link juo važiuoja. Prie namo vežiko nepaleido, gal ponia neturi laiko, pasilabinsiąs, paduosiąs lauktuves, užmesiąs akį, kiek pajudėjo darbai, ir tuojau grįšiąs, o gal ne – gal gersią arbatą – dar nežinia, nesusitarta...

Duris atidaro bernaitis, gyvenantis čia *ant buto*. Likimo ironija – jis irgi literatūros žmogus, Bronys Raila, maištingoji karta, kuriai Poetas – jau nutolusi žvaigždė, bet ar žvaigždė? Senelis! Atgyvena! Gal ne taip žiauriai, bet – žalia pasiutusi jaunystė negailestinga!

– Ar ponia namie?

Poetas sumišęs, jam nėra malonu rodytis šitam jaunuoliui. Per slenkstį nežengia ir laukti nenorėtų – draugija ne ta.

– Neeeee... – lyg tyčiomis tęsia vaikinas, lyg šaiposi. Jis pažįsta Poetą, žino, kad šis pas šeimininkę dažnokai lankosi, delsia, nieko nesako, nei kur ji, nei kada grįš. Svečias ir neklausia. Ištiesia nuomininkui saldųjį paketą:

– Prašyčiau perduoti poniai, ji žinos... – nespėja pasakyti, kai bernaitis pertraukia:

– Žinos, žinos, pasakysiu, kad buvote, Profesoriau!

Svečiui labai nemalonu, jis suirzęs, veidą išmušė raudonis – ką jis čia turi aiškintis su tuo piemeniu studiozu. Pagauna pykčio banga ant Beatričės, kur ji? Negi jo nelaukia, jai nesvarbu, užsiundo nuomininkais? Juk pranešė dieną, parašė *iki pasimatymo* – rodos, aiškiau būti negali. Pikta ir skaudu, jaučiasi lyg prigautas, lyg išjuoktas. Iš nuovylio ir pasimetimo pakyla kraujospūdis, ima svaigti galva. Pikta! Pikta! Pikta! Greičiau iš čia! Jį nervina pašaipi jaunuolio grimasa!

Sunkiai įlipa į fajetoną.

– Važiuok greičiau iki Vytautinės! – paliepia vežikui.

Vadeliotojas niuksi arklį, stengiasi skubėti, mato, kad Prelatas be nuotaikos, supykęs, ant pasostės sudribęs, nesako nė žodžio. Prie Nemuno sustabdo, Keleivis išlipa, prie bažnyčios stovi kanauninkas Juozas, tačiau nieko nenori susitikti, greitai šali-

nasi, kad jo neužkalbintų. Vaikšto pakrante pirmyn atgal, nori būti vienas, visiškai vienas, per krūtinę šniokščia beprasmybės, nereikalingumo, baisios vienatvės, net pažeminimo bangos. Vaikšto ir vaikšto, sustoja, žiūri, kaip srūva vanduo, amžinai jis srūva – esi ar nesi – jam tas pats... Jokios paguodos!

Negana mano sielą verpetai / Benešiojo ir daužė keliais?.. – beldžiasi jo paties eilutė. Negi negana daužymo? Vėl visas gyvenimas kunkuliuoja lyg verdančiame katile arba, kaip matė Italijoje – Vezuvijuje. Užteko vieno nenusisekusio pasimatymo, o sukilo visas pragaras! Beatričė! Gal ji tyčiomis pasislėpė, gal žiūrėjo pro langą, kaip jis nerangiai ropščiasi į fajetoną, gal nenorėjo bendrauti, gal atsiuntė pasišaipyti tą vyrioką. Maža kas – juk jauna, graži – nepažįsta jis moterų sielos vingrybių ir visokių užkaborių, sudėtingas jų pasaulis – lengva pasiklysti... Bet negali būti, jai tokie dalykai nebūdingi, ji kitokia, po tiek bičiulystės metų... Ne, ne, jis netiki, kad ji darytų ką tyčia, piktybiškai, nuožmiai, jokiu būdu – ne, labai Beatriče pasitiki. O gal be reikalo? Gal ji ieško naudos? O gal jis pavyduliuoja? Nesąmonė! Draskyte drasko visokios prieštaringos mintys, dvejonės. Tačiau ilgai žiūrint į vandenį širdies plakimas rimsta, akyse šviesėja, mintys pamažėl sugrįžta į savo kerteles. Juk neparašė jai dienos, kada aplankys, kada norės pasimatyti? Reikia išsiaiškinti, gal bičiulė susirgo, o gal jos dukrelei kas atsitiko? Ar perduos nuomininkas Beatričei saldųjį paketą?

Priėmiau, įsinešiau į vidų ir, manau sau, pažiūrėsiu, kas ten tokio. Atvynioju gražiai, žiūriu ... Net apsilaižiau. ... Pusiau. Tai yra, pusę sau, o pusę vėl gražiai suvyniojau, nunešiau į sa-

loną ir padėjau ant staliuko... Nenubiednės didžiausias Lietuvos poetas... O man, studentui, geras gomurio pasmaginimas.

Šito niekada Poetas nesužinos, ne taip ir svarbu. Kai jiedu susitiks kitos dienos popietę, Beatričė padėkos už lauktuves, o Poetas šypsodamasis jai vis tiek pasakys priekaištų, kodėl nelaukė jo grįžtančio, kažkur skrajojo. Pagrūmos pirštu kaip mažai mergaitei, kad daugiau taip nesielgtų. Moteris labai nustebs – dar negavusi jokio laiškelio, ji taip pat pykstanti, kad Vasarotojas neparašė žinelės, ji laukė, ilgėjosi, rūpinosi. O vakar buvo išėjusi pas siuvėją.

Tuomet abu skaniai pasijuokė, o parėjusi namo Beatričė rado iš Palangos atkeliavusį atvirlaiškį.

ŠEŠĖLIS:

– Šeimininke, žinoma, rūstautum, kad išduodamos tavo paslaptys, tačiau ir po mirties esi labai didelis, didelis kaip granito paminklas prie tavo rūmų, jau kiti ir pamiršo, kad turėjai žmogaus širdį... Pameni, ir pats sakei: *mane slegia mano paties supiltas kalnas.* Žmonėms įdomi kiekviena tavo gyvenimo smulkmena, o čia juk ne smulkmena – čia tavo – mudviejų paskutinių septynerių metų džiaugsmas, skausmas, drama. Beatričė... Niekas niekada nesužinos tikros tiesos. Tačiau meluoti ar slėpti – kam? Pats sakei – *bjauriuosi melagybe...*

PROFESORĖ:

– Poete, laikei albumuose mūzų atvaizdus, dedikavai joms eilėraščius, spausdinai jų nuotraukėles, nesistengei per daug nuslėpti realaus savo jausmų pagrindo, o palikai kaltinamąjį nuospren-

dį eilėraštyje „Poetui mirus". Vadinasi, buvo tokių gyvenimo puslapių, kuriuos norėjai išplėšti, kad niekas neskaitytų? Tuomet turėjai jų ir nerašyti! Ar tik poza? *Nedovanos tau net grabe, / Atvožę amžinatvės plytą...* Betgi kodėl reiktų kaltinti, kas turėtų teisę mažinti tamstos didybę, o gal galvojai apie savo luomo brolius – *nedovanos...* Tuomet jau ne mano kompetencija.

– Žinau, net artimas bičiulis kanauninkas Juozas, kuris pirmasis apie mane rašė, kai dar buvau gyvas, negailėjo manęs, nepaisė šio testamentinio eilėraščio, teigė, jog *ieškant kūrinio genezės ... tenka pasiknaisioti kūrėjo sieloje...*

– Tačiau prisipažįsti, Poete, kad šį eilėraštį rašydamas galvojai apie meilę? *O, nelaimingas! Įstabia / Pagerbęs giesme meilės rytą!..* Dėl jos bijojai, kad kritikai rodys *perpjovę krūtinę*? Pilnas prieštaravimų tavo gyvenimas, pilnas prieštaravimų...

– Tačiau Beatričės, Profesore, nepaminėjai, nors kitas mano bičiules – Jadvygą Dausinaitę-Smilgienę, Jadvygą Stanelytę, Apoloniją Petkaitę, Oną Malakauskaitę-Edelienę – iškėlei, įvardijai. O apie ją tavo knygoje nė žodžio...

– Bet tu, Poete, jai nieko nebesukūrei, man nebuvo įdomu, skaičiau apie ją, žinojau, nesiejau...

ŠEŠĖLIS:

– Profesore, išsivedu Šeimininką, pavargo, pokalbiai kitą kartą, kitą.

Poetas mąsto apie Beatričę, turi kūrybinių paslapčių, bet neišsiduos, jų liko ir laiškuose, skirtuose bičiulei, dar tie laiškai vis kažkur tebėra. Po mirties archyvo kilnotojai surado penkių

dalių nespausdintą eilėraštį „Laiškai“, kuriam Kūrėjas, žinoma, neteikė reikšmės:

Skubėk, laiškeli, ten, kur širdelė / Sau pasirinko brangią vietelę... /.../ Bet ar šaltas laiško žodis / Visą širdį beparodys? /.../ Skubėk, laiškeli, į tą šalelę, / Kur tankiai bėga mano širdelė /.../ Prašnek į draugą siela slapčia!

Taip jis ir elgėsi. Laiškas – svarbus ženklas ir, kaip minėta, Poetas jų kiekvienam nerašinėjo.

Vieną parytį, stovėdamas prie kabineto lango, žvelgdamas į Rotušės aikštės tamsą, Šeimininkas pamatė prie rūmų kolonų trypčiojantį Šešėlį, jis žvalgėsi į buto langus, mosikavo ilgomis šešėliškomis rankomis, kojos išilgėjo per visą siaurą gatvelę, tarsi kažką šūkčiojo, rodė ranka į Nemuną. Iš tos pusės kaukšėjo žirgų kanopos, iš pradžių dusliai, paskui vis garsiau, ėmė dundėti visa Rotušės aikštė. Nebūtų nuostabu, jeigu pora ristūnų temptų karietą – gal kas šią apyaušrio valandą kanauninką Juozą vežasi pas ligonį? Bet baltų žirgų buvo daug, jie pradėjo nirti pro rūmų kampą – gal kokios keturios poros. Karieta neįprastai aukšta, kerėpliškai didelė, ryto brėkšme ryškėjo įmantrios formos, ji judėjo iš lėto, lyg pati sau, gerokai atsilikusi nuo kinkinio. Ties Šešėliu pakilo karietos lango užuolaidėlė, jame sušvito jaunas moteriškas veidas tarsi portretas, moteris mostelėjo Šešėliui ranka, šis lengvai stryktelėjo vidun. Staiga karieta pradingo, tik kanopų aidas dar ūžė ore. Vėlyvą rytą Poetas nesuprato – sapnas buvo ar kokios ant-

žeminės tikrovės reginys, o gal išties pravažiavo karieta? Jis kankinosi vieną, antrą, trečią dieną. Kažką jam priminė moteris-portretas. Pavakare, vaikštinėdamas prie Nemuno su Beatriče, vis nužvelgdavo jos veidą, figūrą – ne, ne ji ten buvo, ne ji... Labai panaši, jauna, pasirodė, šviesiaplaukė. Po poros savaičių vaizdinys – sapne ar tikrovėje pasikartojo – vėl Šešėlio stoviniavimas, mosikavimas į jo langą, vėl pasirodo moteris- portretas. Tik šįkart Šeimininkas pamatė, kad portretas yra su karūna, paryčio šviesoje jos briliantai ryškiai suraibuliavo, perskrodė tamsą.

Dieną seminarijoje vartė Teodoro Narbuto „Lietuvių tautos istoriją“ ir krūptelėjo: iš nedidelės graviūros žvelgė moterisportretas – karalienė Barbora Radvilaitė. Ji ėmė vaidentis kaip Vildungene ligos metu. Vėl drumsčia jo ramybę. O gal jis pats ieško Karalienės, gal išsikviečia jos vėlę?..

Trys dramos apie Vytautą Didįjį jau parašytos, suvaidintos teatre, karžygystės laikai išseko, Žalgirio mūšis nugriaudėjo, karaliai, bajorai ir kariūnai nugyveno šimtmečius, išpildė istoriją, nukeliavo savo kryptimis. O dabar Barbora? Kodėl ne? Kodėl dar nepabandyti? Juk rodosi ženklai, tad gal jis privalo?

Jaunystėje, rašydamas „Apsakymus apie Lietuvos praeigą“, buvo šiek tiek susipažinęs su Barboros Goštautienės gyvenimu, žinojo apie aistringą karaliaus Žygimanto Augusto meilę, apie kerštingąją Boną. Įvertindamas Žygimantą Augustą kaip *silpno būdo karalių, kuris mylįs linksmybes ir juokavimus, netvirtas tikėjime, lengvo pasivedimo,* jaunasis Istorikas žavėjosi, jog karalius greičiau būtų išsižadėjęs lenkų sosto nei savo gražuolės žmonos Barboros. Tačiau apgailestavo: *daug išken-*

tėjusi visai trumpai vainikuota karalienė tegyveno... Karalius lig smerčio ją atmintyje užlaikė...

Intriguojanti tema scenos veikalui!

Dramaturgas atsiverčia sąsiuvinį, kuriame „Vytauto – Karaliaus" rankraštis, ir keliuose tuščiuose lapuose pradeda naują dramą. Įspūdingai išraitydamas didžiąsias B ir R raides.

Susirašo vienuolika istorinių veikėjų – vyrų ir moterų, iš knygų prilesioja bendrų žinių apie šešioliktojo amžiaus įvykius ir žmones, tačiau pačios dramos teparašo tik monologą tarp motinos Radvilienės ir dukters Barboros. Vienintelio monologo keli variantai. Tik du puslapiai. Juodraštis, juodraštis, tuomet perrašytas švarraštis.

Tiek paskutiniosios Rašytojo dramos ir teišliko. Mažutė pradžia ir didelė svajonė!

Kažkas atsitiko su „Karaliene Barbora" – užstrigo ir nė žodžio daugiau. Šeimininkas vis bijojo vaikščioti naktimis prie langų, neieškojo prie kolonų ir Šešėlio, nebenorėjo daugiau matyti karietos, o jos lange moters – karūnuotojo portreto. Nors kartais vaidendavosi – atkaukši aštuoni pakinkyti žirgai, ausyse aidi ratų bildesys, bet užsitraukdavo ant galvos antklodę. Persekiojo ši moteris – tik pakviesta ant popieriaus lapo, tik pradėta, tik grybštelėtas jos liūdesys... Ir viskas – nė raidės daugiau! O Poetas mėgo darbus užbaigti, kažkada, rašydamas poemą „Jaunoji Lietuva", prisipažino:

gana ji jau man nusibodo ir norėčiau ką kitą paimti; bet kartą atidėjęs, paskui gal visai atauščiau; reikia iki galo išvaryti.

Barbora Karalienė jam nepasidavė, ji bendravo su Šešėliu ir lėkė keturiomis poromis baltų žirgų. Buvo Beatričė, galėjusi išduoti paslaptis, papasakoti apie moters santuokos laimę. Ji taipogi ištekėjo aštuoniolikos, o vyras tuomet buvo keturiasdešimt vienerių... Bet nepavyko atlikti įkvėpėjos vaidmens. Galbūt Dramaturgas nesusikaupė, neturėjo jėgų, vargino ligos, gal per daug nuogąstavo – juk ne juokas sukurti legendinę meilės istoriją. O mirtis jau šypsojosi iš jo užmojų ir vyniojo juos tarsi trūkinėjančius siūlus aplink savo ploną riešą...

Gimstančios idėjos kančių jausmai.

PROFESORĖ:

– Dramaturge, o gal mūzos, kurių tu išsižadėjai straipsnelyje „Pro domo sua“, priešinosi ir neleido sukurti dar vienos moters portreto...

– Atleisk, apie tai jau kalba baigta, nebenoriu grįžti ir kankintis, išsiaiškinome... Apie Barborą Radvilaitę dažnai galvoju. Bet savo tyrinėjimuose, Profesore, iš anksto pasmerkei šitą dramą, nors jos tebuvo užuomazgos, o ką žinai – galėjo gimti ir geriausias kūrinys, ką žinai – juk kas nesukurta – nėra teisės ir kritikuoti.

– Ir dabar neatsiimu savo žodžių – *ji būtų turėjusi iliustratyvų pobūdį...*

– Žinau, Profesore, nevertinai mano dramų, jau kalbėjome apie tai, gaila... Galėčiau dabar atsikirsti, gintis, įrodinėti – mėgau atsikirsti, bet gerbiu tamstos autoritetą. Beje, galėčiau supykti, kad tu monografijoje apie mane net septynis kartus paminėjai Leniną, du kartus Marksą. Žinojau apie juos, Peterburge maištininką Leniną ir matęs buvau, bet nieko bendro su jais, nieko...

– Poete, tu nepažinojai mūsų sudėtingų ir prieštaringų laikų, juk norėdamas vieną pabučiuoti, kitą turėjai apspjauti. Kad apie tave parašyčiau...

– O tamsta, Profesore, nepažinojai ir mūsų laikų, mes irgi daug ką privalėjome, niekada nebūna visiškos laisvės, kurios trokštame. Niekada! Štai aš norėjau *25 metams mano pasidarbavimui subėgus ... pasaulinės valdžios nesuerzinus perspausdinti Jaunąją Lietuvą.* Žinojau – jeigu cenzūrai tekstas nepatiks, bus daug *nemalonumų: galėtų ir visą leidimą konfiskuoti...* Taisyti poemos jokiu būdu nenorėjau, tad geriau ir nespausdinau, palaukiau aštuonerius metus...

– Taip, žinau, Poete, tu dažnai prisitaikydavai...

– Patyriau visko, tačiau mane ne visada suprasdavo, kodėl prisitaikau. *Jei Petrapily su rusų valdininkais kai kuriais mokėjau sugyventi ir politikuoti, tai dar ne išdavystė.* Atvirkščiai – daug laimėdavome lietuvybės labui, gražbyliavimu apsukdavau jiems galvas...

Jie dabar keliauja Donelaičio gatve, vienas per kitą garsiai kalba, yra linksmai nusiteikę. Linksmai, bet kritiškai...

– *Na ir salonas! Maniau, kad čia bus daugiau laisvo pašnekesio apie įdomius literatūros, meno ir apskritai kultūros reikalus, kad išgirsim gražios muzikos, padainuosim lietuviškų dainų, kad šalia bjauriosios lyties bus ir dailiosios lyties atstovių.* Niekada daugiau į *šeštadienius* pas ponią Čiurlionienę neisiu, užpjovė rimtis ir nuobodulys. Užtenka įtampos per paskaitas,

rūpesčių Seminarijoje, o dar ir čia sėdėk įsitempęs, ne, ne, – protestavo Poetas net pamosikuodamas rankomis.

– Nebūk toks maištininkas, geriau sukime štai į Maironies gatvę, panie, negi šiandieną neprabėgsime Tamstos gatve? – šaipėsi kanauninkas Juozas.

Jauniausias iš trijulės kunigas Mykolas jautėsi kaltas, jog klasikams nepatiko šeštadienio popietė pas genijaus žmoną Sofiją. Mat jam buvo pavesta aukštuosius asmenis prikalbinti ir atvesti. Ponia iškili, pilna rimties, susibūrimai yra tiksliniai – pati dėsto universitete lietuvių kalbą, tad šią temą analizuoja ir per namų sambūrius. O kai šiandien pasirodė garsusis prelatas, profesorius Jonas, kuris Peterburge buvo pažįstamas su vyru Konstantinu, šeimininkė dar labiau jaudinosi ir stengėsi visus įtraukti į dalykinį pokalbį.

O naujieji svečiai, pasirodo, troško poilsio, lengvo bendravimo, malonaus pašnekesio, tik ne paskaitų ir tyrinėjimų...

– Laiko gaišatis, panie! – sušuko ir kanauninkas Juozas, kai jie jau ėjo Maironio gatve.

– Betgi bendram lietuvybės labui galima ir pasiaukoti, susikaupti, pabūti inteligentų, kalbininkų būryje, gal ir patiems naudinga... – bandė patriotiškai švelninti kunigas Mykolas.

– Jau per vėlu, jaunasis prieteliau, per vėlu, ką išmokome, tą ir turime, o dabar jau negalima švaistyti laiko, reikia susikaupti prie savo darbų, nesiblaškyti. Visada mokau savo klierikus – *laiką gaišina ne tiktai tas, kurs nieko nedirba, bet ir tas, kursai užimtas dešimtim darbų, o apleidžia savo pirmutines priedermes. Toksai viską dirba paviršutiniškai ir visur skubina, o visur pasivėlina.* Ne, ne, daugiau pas ponią Sofiją neisiu, tenepyksta, man labiau patinka...

Pravažiuojantis pro šalį automobilis garsiai plerpia ir užgožia Poeto žodžius.

Iš Maironio gatvės trijulė pasuka link Nemuno, eina pakrante, dažnai sustoja, nedaug kalba, žiūri į vandenį, kiekvienas savo mintis godoja... Vaižgantas netoli Vytautinės prisėda ant akmens, šiltas gegužės pabaigos pavakarys, nusimauna batus, paskui kojines, pasikelia aukštai sutaną, įbrenda į vandenį, pritupia, išsiskalbia kojines ir padžiauna čia pat ant karklo šakos. Tuomet vaikštinėja basas per akmenukus:

– Atlieku pėdų masažą, labai sveika, panie, pasekite mano pavyzdžiu, – ragina savo bendrakeleivius, kurie iš pradžių žiūri lyg nustebę, tačiau po minutėlės Prelatas irgi atsiraišioja batų raištelius, išsineria iš apavo, nusimauna kojines, kaip ir kanauninkas Juozas, nerūpestingai jas pratalaskuoja vandenyje ir užmeta džiūti ant medžio, tačiau basas paskui bičiulį nevaikšto, prisėda ant akmenų, ištiesia kojas, užsimerkia, pavasario saulė šypso į veidą. Nemunas – lyg koks geras malonus kaimynas, pas kurį svečiuotis visada ramu, įdomu ir patikima. Laimingas, jog gyvena pakrantėje, kad girdi, *ką Nemunas šneka...* Daug savo nerimo yra upių vilnyse nuskandinęs, Sesuo vieną kartą jaunam rašytojui paaiškinusi:

– *Eikite krantine, santakos link ir tikrai sutiksite: Brolis dažnai mėgsta ten pasivaikščioti.*

Kunigas Mykolas nei braido, nei skalbia kojines, jis tylus šmėžuoja, o paskui ir visai pradingsta. Du senamiesčio bičiuliai ramiai sėdi, kol iš krūmo iššoka amsėdamas Kaukas, ir kiek jo taksiškos kreivos kojos įkabina, lekia link savo šeimininko

Vaižganto, cypia iš džiaugsmo, nepraleidžia progos aploti užsisvajojusį Poetą. Tarnaitė ateina ieškoti kanauninko Juozo – jaunieji laukia pasitarti dėl užsakų. Prelatas lieka vienas, tačiau ir jis mato – iš gatvelės išlenda kunigas Mykolas, mosikuoja eiti. Kojinės dar drėgnos, tad įsikiša jas į kišenę, įsimauna basnirčia į batus ir suka link namų. Kunigas praneša, kad sode Poeto laukianti generolienė. Su ponia pažįstami dar iš Peterburgo laikų, dabar ji gyvena Kaune, vyras pasimirė, našlauja, mėgsta malonią draugiją, lanko senus *prietelius*.

Šeimininkas su viešnia vaikštinėja po sodą, rodo gėlynus, šnekučiuojasi, prisėda altanoje.

Pralekia pora savaičių, Prelatas telefonuoja bičiuliui Mykolui, kviečia kartu keliauti į svečius pas našlelę generolienę – atsakomasis vizitas! Ji gyvena nuosavame jaukiame namelyje netoli Laisvės alėjos. Stalas apkrautas vaišėmis, netrūksta ir gėrimų. Užsimezga lengvas pašnekesys, visi trys atsipalaidavę, juokauja, kraunasi į lėkštes skanėstus, ragauja. Po valandos užsuka dvi nekviestos ponios. Kompanija padidėja, tačiau atsiranda nesklandumų. Atvykėlės kalba tik lenkiškai, o Prelatas su jomis – tik lietuviškai. Užstalė sutrikusi, bet aukštasis Svečias nedaro jokių išlygų – nė žodžio svetima kalba! Paaiškėja, jog ponios Prelatą neblogai supranta, bet kalbėti irgi nenusileidžia. Pralekia dar valanda, Poetui darosi nuobodu, jis traukiasi į savo orumą, užsisklendžia. Kunigas Mykolas žino, jog Bičiuliui labiau patinka didesnis svečių būrys, kai po vaišių skamba muzika, dainos, eilėraščiai, jis mėgsta salonų koncertus, ilgisi meno. Nuo Peterburgo laikų Kūrėjas žavisi operomis, lanko Kaune visus pastatymus. Kiek džiaugsmo jam suteikė 1920 metų

gruodžio trisdešimt pirmąją laikinojoje sostinėje atlikta pirmoji opera – Verdžio „Traviata“!

Jautėmės išlaikę lietuviai vieną svarbų kultūrinį egzaminą. Maironis nuoširdžiai su visais didžiavosi, atrodė, jog mūsų valstybės ateitis pragiedrėjusi.

Poetas neturėjo nei ypatingos klausos, nei balso, muzika buvo jo emocinių audrų palydovė. Jeigu kas labai įkrenta širdin, keletą dienų tyli, – išgyvena, laiko savyje. Jis ypač mėgo pašėlusią aistringą Vagnerio muziką. Ėjo su bičiuliais po „Tanhoizerio“ spektaklio namo, nė žodžio netarė, tarsi jo čia nė nebūtų. Kalbinamas nekantriai atrėžė:

– *Ta opera dvelkia giliu krikščionišku misticizmu ir priverčia žmogų giliai mąstyti – noriu tyloj išgyventi įspūdžius...*

Maironis mėgo vaikščioti į svečius, lankyti garbingas Kauno šeimas, bet tik tas, kur jo paties širdis traukė. Buvo išrankus! Kaip ginklanešys kartu eidavo ir kunigas Mykolas – smagiau ir kalbų mažiau. Būdavę linksmų vakarėlių! Moterų juokai, šypsenos, čežantys šilkai, išpurentos šukuosenos, vyrų balsų dudenimas, kartais politika, o kartais anekdotai. Ir kortų partija, vėlesniais metais – būtinai koncertai. Poetas nepiktnaudžiavo velnio lašais, bet jeigu šeimininkė prikibusi siūlo gurkštelėti baltos degtinėlės dar vieną taurelę, Svečias užsiverčia, gurkteli, nusipurto, tačiau gerai nusiteikęs sako:

– *Sošla kak s gusia voda...*

Vis dar Peterburgo laikų palikimas!

Juokai juokais, bet saloniniam bendravimui reikia turinio, nevalia gaišti laiko niekams!

– *Pakviesdavau teatro artistų ir artisčių, operos dainininkų – dainininkių, pianistų, smuikininkų ar violončelistų, abu su Prelatu mėgome arfos muziką,* – prisipažino kunigas Mykolas, kuris savo namuose menininkų susitikimus rengdavo dėl savo vyresniojo Draugo. Bet ir kitų inteligentų namuose skambėjo muzika, daina, prie kurios prisijungdavo ir Poetas...

Po 1928 metų sunkios operacijos, po gydymosi Vildungene situacija buvo viltinga, niekas dar negąsdino, tikros tiesos nesakė, nors daktarai žinojo ligos prognozes ir sveikatos būklę. Poetas sustiprėjo, vėl įgavo optimizmo, gydėsi ne tik vaistais, ne tik maldomis, bet ir bičiulystėmis. Laiškeliai ir telegramos iš visos Lietuvos su sveikatos linkėjimais, dėmesingi ir pagarbūs pranešimai apie savijautą laikraščiuose – viskas buvo svarbu, ramino, suprato, kad yra ne vienas, neužmirštas, gal net mylimas ir reikalingas. Bet po operacijos vis dėlto įsismelkė širdies kertelėn nerimas ir nenumaldomai pulsavo kartu su kraujo ritmu – artėja mirtis, artėja, gal ne šį pavasarį, gal ne šįmet, tačiau nebe už kalnų:

– *Ir nunešime į patalą šaltą kapų / Savo paslaptis, savo žaizdas...*

Kadangi dar turėjo užmojų ir darbų, jų rūpesčiuose nurimdavo, juodos mintys nutoldavo, apleisdavo. Bet pralekia diena kita – vėl įsimeta, ypač nyku nakties tyloje, kai atrodo, jog mirė visas pasaulis, tik tu vienas, žmogau, kankiniesi pavojingoje bedugnės pakrantėje, dar akimirka, ir nukrisi į amžiną tamsą... Baugiomis naktimis, kai tik atsikelia, kai prisiartina

prie lango, mato Šešėlį, prigludusį prie kolonų, jis kažką braižo ir braižo, lyg skaičiuoja, lyg rašo, pakelia šešėliško pavidalo galvą, žiūri į viršų, rodo ženklus, paskui pradingsta, susilieja su rūmų siluetais. Prie lango į Rotušės pusę Prelatas stovėdavo užsimąstęs, atsirėmęs į savo rašomąjį pultą – patogus baldas ir rytmečiais eilėraštį užrašyti, ir nemigo valandomis užsikniaubti. Blaškėsi kankinamas nuojautų, kol galop suprato – laikas rašyti Testamentą. Susikaupti, viską susidėlioti, apsvarstyti ir surašyti – tvarkingai, teisingai ir oriai. Ranka vis dar neskubėjo, o mintys jau dirbo, kartais pats su savimi ginčydavosi... Žinoma, ateis laikas, aptars ką reikia su Seserimi – juk ji Poeto artimiausioji, *geriausioji globėja,* pagrindinė paveldėtoja, kartu su juo jau pora dešimtmečių. Kaip atkeliavo iš tėviškės pagelbėti, didžiuosius rūmus tvarkyti, Brolio buitimi rūpintis, taip ir nepaliko jo niekada. Buvo net juokingų situacijų, kai Poetą skundė, jog jis savo namuose gyvenąs su moterimi ir vaikais. Jaunimo išties sukiodavosi, nes jiedu leido į mokslus jaunėlės sesers Kotrynos atžalas. Varge, varge, ko tik nesugalvodavo jo priešai!

Svarstant apie Testamentą suspurdėdavo baimė: neduok Dieve, o jeigu Sesuo pirmiau, juk nėra eilės, nepasirinksi, kaip tuomet? Nežinotų nė kaip elgtis... Štai Kotryna ėmė ir iškeliavo pas Dievulį, o juk buvo jauniausia iš visų keturių, tesulaukė penkiasdešimt devynerių, aišku, gimdymai, gyvenimo našta, namų rūpesčiai ją per anksti pasendino ir palaužė. O buvo auksinės širdies moteris, visi tarnai gailėjo kaip tikros motinos. Nėra jokios eilės, nėra, tačiau juodus įtarinėjimus veja šalin – sesuo Marcelė sveikata nesiskundžia, stipri, ilgai gyvens. Brolio pranašavimas buvo nuojautingas – Sesuo sulaukė gilaus am-

želio – devyniasdešimt ketverių, niekur iš jo rūmų nebuvo pasitraukusi, per visas valdžias kokį kampelį gaudavo, nedrįso niekas į gatvę išmesti...

Mąstydamas apie Testamentą pats su savimi derėdavosi – dar palaukti, pagalvoti, bet per ilgai nedelsti. O kai rudenį, jau po Vildungeno, blogai jautėsi, kai kilo beveik iki keturiasdešimties temperatūra, patys gydytojai buvo išsigandę, apsveikęs Ligonis pradėjo po truputį savo svarbųjį dokumentą krebždenti – juodraščius, užrašus, lapelius kišti giliai į darbo stalčių, kad niekam iš namiškių nepasimaišytų po akių, kol kas jiems nesakė, nenorėjo gąsdinti. Tačiau žemiškąjį turtą reikėjo kruopščiai susižiūrėti. Suskaičiuoti. Padalinti. Poetas kiekvieno žmogaus gyvenime skyrė dvi sritis, kurias ant savo svarstyklių svers ir Aukščiausiasis teisėjas:

išviršinius darbus

ir

mintis, paslaptis, visus sielos užraktus.

Žinoma, žmogaus paskutiniosios valios dokumente yra išviršiniai darbai, kas materialiai apčiuopiama, tačiau Poetas negalėjo su tuo susitaikyti. Jis ketino sudėlioti savo Testamentą, vos vos atrakindamas ir kokį užraktėlį...

Pirmiausia nusprendė pasirašyti į savo bibliotekos vertingesnes knygas, turėjo jų sukaupęs netoli tūkstančio, gaila, kad ankstesnės bibliotekos didžioji dalis sunyko per Pirmąjį pasaulinį karą, rūmų užgrobėjai vokiečiai nusiaubė ją prakuroms. Kai kurių leidinių priešlapiuose jau buvo iš anksčiau, galbūt iš Peterburgo laikų, suraityta sulenkintos pavardės forma *Macule-*

vičius, dabar reikia palikti parašą kaip ženklą ir kitose knygose, kad nenusimestų, po mirties neišnešiotų kur papuolę – juk vylėsi būsiant jo vardo muziejų...

Kilnojo per žiemą knygas, turėjo daugiau laiko, kai nėra lauko ir sodo darbų, kai seminarijoje statybos sustoja, kai nevažinėja į provinciją pas kunigus bičiulius. Keletą kartų pagelbėjo Beatričė. Ji traukia knygą iš spintos, nuvalo dulkes, jis pasirašo: *Pral. J. Maironis* arba *Pral. J. Maironis-Mačiulis*, tada pagalbininkė atsargiai, tvarkingai kiša atgal į lentyną. Kartais jiedu užsikalba, užsimiršta, tuomet Šeimininkas pasirašo ir ant knygos viršelio, ir dar priešlapyje. Deja, ne visas knygas suspėjo pajudinti ir pažymėti.

Testamento rašymas užtruko. Besibaigiant metams, skubėjo perrašyti, norėjo suspėti iki Šventųjų Kalėdų, mintyse pajuokaudamas, kad su tarnaitėmis ir piemenimis tėvas visada prieš Kristaus gimimą atsiskaitydavo. Skubėjimui buvo ir dar viena priežastis: labai svarbu šiame ypatingame dokumente paminėti ir Vytautą Didįjį, kurio metai jau ėjo į pabaigą. Priskrebeno keturis lapus, Testamentą surašė *pats savo ranka*, tvarkingu rankraščiu juodu rašalu, matyt, keletą kartų rašalas išsibaigė, nes kai kur sumirguliuoja žodžių blukumas, o po to ypatingas paryškėjimas. Pabaigęs užrašė datą: *1930 m. gruodžio 17 d. Vytauto Didž. Kaunas.*

Sunkus buvo darbas, atsakingas, rašydamas Seseriai kartą kitą užsiminė, šnektelėjo, baigęs aptarė rimčiau, bet skaityti niekam nedavė.

Žinodamas ir atmindamas reiksią kada mirti, darau šį paskutinį mano valios pareiškimą.

Vaikštinėdamas su kanauninku Juozu ar jaunesniu kunigu Mykolu, su prelatu Kazimieru kartais prabildavo ir apie mirtį, tuomet lyg jų, lyg savęs klausė, kur norėtų būti palaidotas?.. Kanauninkas Juozas didelio rūpesčio dėl to neturėjo – jam gerai būtų ir tėviškėje, ir prie Vytautinės – taip ir savo testamente vėliau parašė – be griežtų nurodymų.

– Bet tu, prelate Jonai, turėtum tik prie katedros bazilikos, netoli ilsisi vyskupas Motiejus Valančius. Būtum arti seminarijos ir savo rūmų...

– O gal man Betygalon, pas artimuosius? – garsiai pasvarstydavo, lyg negirdėdamas kalbančiųjų.

– Negąsdink betygališkių, panie, ką jie su tavimi tokiu dideliu darytų, negąsdink, netilpsi kaimo kapinėse, kurgi ten tau paminklus statys, – visai rimtai nuogąstaudavo Vytautinės klebonas, nors jautė, kad Prelatas galvoja kitaip – bent po mirties atsiimti garbę...

Jau senokai Poetas apsisprendė – tikrai, tegul jį palaidoja *Kauno bazilikos šventoriuje, prie pat bažnyčios sienos, ... maždaug ties bažnyčios viduriu.* Tegul kapą visi praeidami mato ir atmena. Nors ir ne vyskupas, bet vis tiek pagarbiausioje vietoje... Ne vyskupas, bet Poetas – pagalvodavo... Testamente nė žodelio apie mauzoliejų, tik *ant bažnyčios sienos virš kapo įrengta marmurinė lenta su užrašu:* šešios eilutės iš poemos „Raseinių Magdė“:

Kaip man gaila to balto senelio / Kurs, užstojęs ant amžino kelio, / Jau nebkelsis ant balso varpų...

Žinoma, parinko šį tekstą simboliškai, tartum praeiviui būtų gaila ne tik *ano*, „Raseinių Magdės“ senelio, bet ir *šito*, virš kurio amžinosios vietos eilutės užrašytos...

– Atnešk man, Beatriče, gėlių ant kapo, nors retsykiais nepamiršk, – tarsi juokaudavo, kai jiedu vaikštinėdavo po senamiestį. Bet jai nieko konkretaus nebuvo pasakęs, su Beatriče apie mirtį nekalbėjo.

Testamento pirmasis sakinys gana netikėtas, sakinys, kuris lyg praveria dvasios *užraktus*:

Pavesdamas Dievo begaliniam gailestingumui savo nuodėmingą sielą...

Tai, žinoma, nusižeminimo ženklas, o gal, gal ir ne – kas žino...

Ar dėl to Testamentu paskyrė penkis tūkstančius litų kunigams, kad *atlaikytų už sielą Mišias, skaitant dvidešimt litų už vienas*? Du šimtai penkiasdešimt Mišių – už ką reikėjo Prelatui begalinio atmeldimo? Ar vėlgi čia buvo didybė, garbės troškimas, kad ilgiau minėtų, prisimintų, vertintų, kai niekas jau negalės liežuvauti, rašinėti? Dar pridėjo, kad paveikslėlį per laidotuves išleistų su jo atvaizdu ir *su maldele už sielą*. Didžiulis troškimas maldų! Juk ir eilėse tiek daug kartų skaudžiai prisipažinta, jog esąs ir nuodėmingas, ir kankinys:

Rodos, širdžiai paskirta mylėti, / Tai kodėl gi jai tenka kentėti?

Gal išties leidžiantis į kapą vilkosi nuodėmių grandinė?..

Namai ištuštėjo, išėjo viešnagėję kanauninkas Juozas ir kunigas Mykolas, jie linksmai pasišnekučiavo, Šeimininkas net porą naujų anekdotų pasakė, buvo girdėjęs iš seminarijos kolegų.

Pasidėjo ant stalo medinius skaitliukus, vartė dokumentus, ieškodamas, kiek turi santaupų, tikslinosi, vis dalijo, braukė, gal šitiems ir neskirti, o aną draugiją reiktų paremti. Negalima

pamiršti nė vieno žmogaus, net tarnaitės ar sargo, pagloboti prieglaudas ir neturtėlius. Atsilyginti kiekvienam, kuris per jo laidotuves aukos Mišias ar kitaip patarnaus. Galva tarsi persitempdavo, reikėjo viską rašyti labai ramiai ir solidžiai. Atsistoja, apeina porą kartų ratu savo butą, pažvilgčioja pro langus ir vėl sėda.

Po mirties, kas gi bus po mirties? Ką kalbės, rašys, vertins, reikia įsivaizduoti, kad jau šiame pasaulyje tavęs nebėra, kūną ėda kirminai ir didėja akiduobės kaip tame Barboros Karalienės atidengtame karste... Brrrr... Nusipurto, nemalonu... Geriau dar gyventi, gyventi ir gyventi! Jis myli gyvenimą ir žmones. Jau prieš daugybę metų taip deklaravo jaunas jo poemos herojus:

Gyvenimas – trumpas, kaip sapnas saldus! / O kas ten mums mirus? Gal nieko nebus! / Kam kvaršinti galvą tikrai...

Įžanginė dalis iki konkrečių dalybų ir paskirstymų sunkiai, bet juda. Svarbiausia – paminėti savo „Raštų" leidinius, priminti, kad čia Kūrėjo Testamentas. Laidotuvių išlaidos, kapo lentos įrengimas, *jei kam ateitų į galvą pastatyti kokį paminklėlį ... atminimui* – visas šias išlaidas Poetas pasidengia pats iš savo „Raštų", kurie pavedami išparduoti Šventojo Kazimiero draugijai. O jeigu išleistųjų neužtektų, *galėtų, rasit, duoti lėšų ... Raštų naujoji laida.*

Tiek apie kūrybą. Niekam neužkrauti rūpesčių, pašalinti juos pačiam iš savo „Raštų" pelno – išdidumas, garbė tebūna ir po mirties...

Nors spalio pabaigos vėjai jau baigė nuplėšti paskutiniuosius medžių lapus, blausi saulė tingėdavo pro debesis brautis, tačiau

orai dar buvo minkšti. Vieną popietę sėdo į Seminarijos fajetoną, paprašė vežiko užkelti į Aleksoto kalną, norėjo dar kartą apsižvalgyti savo sklype.

– *Mat kaip tautai pasitarnavęs, gavau iš valdžios žemės sklypą arti desetino dydžio,* – pasigyrė bičiuliui kunigui.

Vaikščioja dideliais žingsniais po žemės lopinį, sustoja, žiūri į savo rūmus senamiestyje, kurie jau seniai Seminarijai padovanoti ir Testamente neminėtini, į bažnyčių bokštus, į raudonus namų stogus. Įsisvajoja, kaip smagu bus gyventi – *ant kalno oras grynas ir sveikas, o kartu ir miesto patogumai čia pat.* Garsus architektas Karolis Reisonas jau rengia projektą, šį pavasarį pradės statybą. Suka ir suka ratus po sklypą, Seminarijos vežikas žiopso, stebisi, prailgo laukti, nesupranta, ką čia Rektorius beveikiąs, dar sušals, vėl pūslė, vėl ligos... Bet paraginti nedrįsta.

Poetas apsisprendžia – Aleksoto namas turi būti pakankamai didelis, jam numatyta šešiasdešimt tūkstančių litų, čia po mirties bus *mano vardo muziejus.*

Rašant Testamentą, namo Aleksoto kalne dar nėra, jis bus pastatytas tik paskutinįjį gyvenimo pavasarį. Dabar derinamas projektas, įsivaizduojamos muziejinės erdvės, žinoma, prieš tai dar ketinama pagyventi su Seserimi, kuriai Testamente šį turtą ir palieka.

Giminės! Teskirs penkis tūkstančius litų, kad Sesuo savo nuožiūra padalintų, jeigu kuriam prireiktų pašalpos. Testamente įrašys, kad *tikrai labdaringiems tikslams ir* giminaičių mokslui

pinigo negailėjo. Galop prisipažins: *eidamas aktualiai iki pat senatvei pareigas, sunkiai dirbdamas, ... nemėtydamas pinigų, savo taupumu įsigijau turtą* ir tuomet jau pradės konkrečiai skirstyti. Susidarys keturi punktai, ketvirtasis apie sukaupto kapitalo paskirstymą turės dvylika papunkčių pagal abėcėlę nuo *a* iki *o* raidžių: bažnyčioms, ligoninėms, įvairioms draugijoms, labdarai...

Viskas. Liudininkais pasirašė keturi kunigai.

– *Noriu, kad paskutinė mano valia būtų sąžiningai vykdoma ir nieko nekliudoma.*

Šį Testamentą notaras įvardijo – *naminiu...*

Per tuos pusantrų gyvenimo metų jis netyrinėjo savo Testamento, nebenorėjo daugiau kankintis. Imsi skaityti, gali kilti visokių abejonių – tuomet be galo... Atlėgo!

Testamentą Prelatas vertino kaip kiekvienam žmogui privalomą parengti dokumentą. Kažkada dar iš Peterburgo laiške bičiuliams pusiau anekdotiškai bėdojo, kad *daug mums košės privirė prokuratorius, kursai netikėtai ir be jokio testamento mirė.* Gyviesiems teko vargo ir rūpesčių – *aprašymas daiktų, suvedimas jo akademiškos ūkės.*

ŠEŠĖLIS:

– Dėl tavo, Šeimininke, turto buvo daug kalbų, juk nė vienas Poetas nebuvo tuomet turtingas, atvirkščiai – daugiau vargetų.

– Bet jau paaiškinau Testamente – aš keturiasdešimt metų sunkiai dirbau, turėjau aukštas pareigas, gaudavau didelę algą, taupiau, pinigo be reikalo nemėčiau. Kartais savo pinigus pats išsireikalaudavau. Štai 1917 metais vokiečių valdžia man neišmokėjo 1300 rublių algos kaip *Kapitulos sąnariui ir*

Konsistorijos oficijolui, rašiau *Šviesiausiam Žemaičių vyskupui J. M. Pranciškui Karevičiui*, kad jis išreikalautų iš vokiečių valdžios man *prigulinčią algą*. Negalėjau nusileisti, pinigų prarasti! Ne mano būdui...

Taškas! Man būtų gėda numirti nieko materialaus nepalikus – lyg kokiam elgetai!

Netikėtai 1931 metais į žiemos pabaigą atskriejo iš Vatikano žinia – Prelatui, Rektoriui suteiktas Apaštališkojo Protonotaro garbės titulas.

Šį rytą sunkiai ir ilgai kėlėsi. Iš vakaro purtė šaltis, matyt, bus peršlapęs kojas, pašalęs gerklę – niekur nenorėjo eiti, tik snūduriuoti, būdrauti, negalvoti apie laiką, senatvę...

– ***Sulaukus daugiaus kaip pusės amžiaus, žmogui paprastai nemalonu savo metus skaityti...*** – prasitarė, kai sukako penkios dešimtys.

Lauke vis dar snigo, mintys nusprūdo kažkur prie Nemuno, pagalvojo – ar tik šįmet vėl nebus potvynio, kasmet įtampa. Reikia priminti Seminarijos prokuratoriui – teiškrausto skubiai pirmąjį aukštą, Seseriai irgi – kad su mergaitėmis susineštų viską iš rūsio aukštyn, dar yra ir obuolių, ir bulvių, vyno, giminės atvežė šernienos, o nežinia kurią naktį gali ledai prasilaužti. Per potvynius lytys susigrūda santakoje, pakelia vandenį, klierikai po Seminarijos kiemą valtimis plaukioja. Auklėtiniams patinka, tuomet jie siaučia, taškosi, į paskaitas neskuba, atseit

turtą gelbsti – ką padarysi, jaunimas, svarbu nuotykiai. Būna baugių pavasario naktų, kai ledai garsiai pokšėdami kyla lyg šaudytų pabūklai. Kartais ledą traiško kariuomenė, tiek parako išnaudoja, kad galėtų Vilnių paimti, anot kanauninko Vaižganto. Kiekvieną pavasarį polaidžio baimė. Štai trejetą įspūdingų, bet baugulį keliančių nuotraukų Rektorius įsiklijavęs į albumą, savo ranka ant jų ir užrašęs:

Seminarija 1926 m. kovo 11 d. – Nemuno ir Neries užlieta, ledams susispyrus...

Gerai, kad Beatričė dabar gyvena ant Žaliojo kalno – jai nėra jokių pavojų.

Ankstyvas rytas. Dar būtų saldu užsnūsti, nieko negalvoti. Bet sąmonėje vėl sužaibavo tas pats – jau kelinta diena tas pats – kam jam dabar tie titulai, garbė, juk senatvė, nėra sveikatos, kiek čia beliko, jau viskas praeitis...

Mintys sukosi, kūliais nulėkė pas Vytautinės kaimyną, jiedu tokie skirtingi, bet sutaria, supranta, gerbia vienas kitą. Galima atviriau pasikalbėti, jis irgi stumdomas grumdomas. Tik apie mūzas su juo nereikia, o ir pats kunigas Juozas niekada apie tai nepradeda, neklausia – jis ne poetas. Bet jiedu daug bendrauja, pas Prezidentą į svečius kartu eina, Palangoje vasaroja. Kanauninkas net pajuokauja, kad Prelatas esąs nepataisomas optimistas, *tikįs į šviesią Lietuvos ateitį...* O gal tada be reikalo prieštaravo kunigui Juozui, kai šis siūlė plačiai švęsti Prelato šešiasdešimtmečio sukaktį, buvo sudarytas *Komitetas Maironies jubiliejui švęsti,* jo pirmininku paskirtas Vaižgantas. Gal reikėjo sutikti, priimti visus pagerbimo ženklus, pajusti šlovę

ir sujudinti vandenį, gal būtų po to labiau įvertintas, pastebėtas savo luomo brolių, gal paskirtas vyskupu, gal ne taip spjaudomas... Tačiau tuomet jis griežtai nukirto:

Nenoriu, nenoriu, nenoriu! ... nedarykite man nemalonumų, eidami prieš mano griežtą nusistatymą! ... nuo 60 metų amž. paminėjimo paliuosuokite mane! ... Nenoriu!

Gal Maironis išties buvo liguistas metų sukaktims, gal per daug įžeistas nepalankių kūrybos kritikų ar neįvertintas bažnytinės, valstybinės valdžios?

– *Kas link mano darbų, tai jiems objektyviai spręsti – per anksti*... Šešiasdešimtmetį sutiko švęsti tik Seminarijoje su klierikais *mažame rately*, leido paskaityti apie jį paskaitą – *jos ir užteks*! Ir dar pridūrė:

Galop, kai mirsiu, darykite, kaip išmanote; bet gyvam žmogui...

Jeigu būtų rengusi iškilią šventę prezidentūra ar arkivyskupija – nebūtų taip priešinęsis, tikriausiai nebūtų...

Et, tų sveikinimų bangos vis tiek iš visų pusių atplaukė: rašė laikraščiai, pažįstami mušė telegramas, siuntė aukštos pagarbos žodžius, Kunigų seminarijoje įvyko iškilmingas vakaras. Įdomesnė situacija klostėsi su namų pokyliu. Vaižgantas savo ranka sudarė sąrašą, kurie aukštuomenės atstovai atvyks pas Jubiliatą į rūmus, susidarė penkiasdešimt keturi asmenys, kurie *susimetė po penkis litus*. Pavardės įspūdingos: prezidentas su žmona, ministeriai, vyskupai, prelatai, notarai, karininkai, profesoriai, giminės ir, žinoma, daug menininkų, ypač muzikos artistų. Po penkis litus... Pirko dovaną? Įteikė voką? Nežinia...

Tačiau būta ir gan juokingų dalykų, kuriems Jubiliatas visai nepritarė, nes ir pats nemėgo prievartos, o čia dėl jo:

Spalio 22 d. 3 val. popiet Karo Muzėjaus salėje gen. leit. Nagevičius surengė paskaitą apie Maironį platesniajai liaudei. Paskaitos klausė 500 kareivių, darbininkų, tarnaičių...

Tikrai tinkama publika! Dar gerai, jog kareiviai kartu su tarnaitėmis...

Kaune 1922 metais pavadinta Maironio vardu gatvė. O Vatikanas tylėjo. Priešai ir priešai. Dabar, kai Šventojo Sosto pasiuntinys nuncijus Ričardas Bartoloni, su kuriuo Prelatas maloniai bičiuliavosi, po trejų metų tarnystės Kaune grįžo į tėvoniją:

Roma bent kiek kitaip į mane atsigręžė, tai jo čia nuopelnas; jis įsitikino, kad aš ne toks baisus, kaip mane prieteliai Romoje išjuodino.

Štai dabar nuncijaus dėka ir garbės titulas – Protonotaras. Visai nelipo prie jo mintys, visai neguodė. Sesuo apsidžiaugė, jai irgi skaudu, kad Brolis ne vyskupėlis...

Toliau begalvojant jau širdis užvirė, mintys telkėsi kaip juodi debesys, kiek kartų buvo siūlytas vyskupo titului, kiek kartų jį priešai skundė ir visaip šmeižė, siuntė Romon eilėraščius, neteisingai išvertę į lotynų ar lenkų kalbą, Tėvynės meilę pavertę erotiškąja, skundė, kad litvomanas, kad netinkamai auklėja klierikus. Vyskupo mitrą gaudavo vis kiti. Jis Poetas – turbūt Romai atrodė šis užsiėmimas nuodėmingas? Gal Kūrėjo tokia dalia? Juk kai paskutinį kartą 1926, 1927 metais buvo skiriami nauji vyskupai, Prelato vardas vėl minėtas, pristatytas, vėl atmestas... Visą juodą darbą atliko lenkai, o lietuviai

neapgynė. Buvo labai nesmagu. Ką ten nesmagu – nepakeliamai sunku, įžeidu!

Kad šmeižė iš apmaudo priešų minia / Man brangųjį vardą gandais nekaltai...

Deja, ten už aukštų, už galingų angų / Nuo Jugurtos laikų nesunku pirkt draugų (...) / Betgi duota pakampių šmeižtams visa galia...

Išliejo nuoskaudą ir sielvartą kūryboje, paniro į Lietuvos istoriją, kūrė dramas, nuo širdies pasigododavo su Seserimi, pasišnekučiuodavo su savo senais bičiuliais kunigais, kurie gyveno išsibarstę po Lietuvą – Palangoje, Kaltinėnuose, Tytuvėnuose, Viekšniuose, Skapišky, Panemunėly, Josvainiuose, Krekenavoje. Buvo jo karta, bendras kelias, supratimas. Seminarijoje Rektorius nutraukdavo visus, kurie tarsi norėjo užjausti, aptarinėti. Turėjo nuduoti, kad vyskupo titulas jam nesvarbus, nors buvo kitaip...

Kodėl šį parytį lyg Nemuno ledai grūdasi nuoskaudos ir prisiminimai? Juk laukia sunki diena, arkivyskupas kviečia į Kauno metropoliją, bus pagerbtas kaip Protonotaras, paskui Seminarijoje sveikins klierikai, giedos ilgiausių metų, o dar vakare ir namuose teks sutikti svečius, vaišinti, šypsotis.

Reikia trauktis iš viešojo gyvenimo, iš rektoriaus pareigų, iš visos sumaišties, ilsėtis, užsidaryti nuo pasaulio, palikti rūpesčius, Seminarijos ūkį, statybas. Jau ir jaunimą sunku besuprasti – negana kūrybą puola ir taršo jaunieji literatėliai, bet ir klierikai neramūs. Ko benorėti – baigiasi jo gyvenimo septintoji dešimtis, o juk senių jaunoji karta nemėgsta, kartais nekenčia. Nors Poeto širdis su jaunimu atsigauna...

Turi planą, reikia skubiai jį vykinti, tuoj pat pradėti darbus, tuoj pat:

Aš šį pavasarį sumaniau pasistatyti namelius – villą Aleksote ant kalno...

Tačiau ne šiandien dar statybos, reikia nurimti. Laikytis iš savęs!

Jau kažkur virsteli durys, matyt, Sesuo pakilo į dienos bruzdėjimą, bet jis vis dar guli tylus, užsimerkęs, dar meldžia valandėlę taip pabūti – tarsi niekur, tik su savo gyvenimu, čia lovoje, tokiu mažu, suspaudžiamu į delną, o kai tik atsikels – tuoj viskas išsiplės į didžiulę erdvę, tik atvers namų duris – ir jau visai kitas pasaulis, kuriame reikia dalyvauti, apsimesti, kartais šypsotis...

Žmonės spėja iš veido ramaus, / Būk man rožėmis klojas takai...

Ir vėl karštis plūsteli galvon, dar pakils kraujospūdis, daktaras Vladas bars, kad jis per daug dėl visko jaudinasi, geriau užeitų Sesuo, žadintų, bet ji lyg tyčia kažkur tyliai nušlepsi, miegamojo durų nepraveria, leidžia Broliui dar pamiegoti. Pūslės liga vargina – vis tiek teks greitai lipti iš lovos, tačiau nuoskaudos lyg tyčia šį rytą laksto po smegenų vingelius, nepaleidžia. Žino, kad pyktis, pavydas – nuodėmė, tačiau jis niekam nepavydi, jis tik norėjo gauti savo – kas užtarnauta.

Kai buvo visiškai aišku, kad vyskupo titulo nebegaus, kad turi jaustis be kaltės kaltas, kad apsidairęs mato, jog aplink yra vyskupų, tikrai mažiau pasitarnavusių Lietuvai, Dievui, žmonėms, – susiranda savo rankraščių sąsiuvinį, į kurį parašęs dramą „Didysis Vytautas – karalius“ ir kaip taupus žmogus

į tuščius puslapėlius pieštuku vis rašo, brauko *Eksplikaciją*, rašo daugiau sau, nori, kad palengvėtų – atiduos popieriui, užvers, gal užsimirš. Juk žinojo, kad niekam neįteiks šito nuoskaudinio dokumento, tegul randa po jo mirties, gal bus kam nors gėda...

Aš negalėjau nejausti pažeminimo, kai Roma nuo manęs kratos, kaip nuo kokio prasikaltėlio. Dievulėliau mano! Aš visą amžių ištikimai tarnavau bažnyčiai... Klausiau savęs ne kartą, už ką mane Roma laiko prasikaltėliu, įrašius į savo juodąją knygą. Mačiau juodą nedėkingumą už mano darbus, graužiaus. Ir tokioje tai valandoje galop parašiau „Taip atsilyginta“...

Nors kita vertus, gal reikia džiaugtis – vyskupiška našta būtų buvusi labai didelė ir sunki, gal be laiko nuvariusi į kapus. *Eksplikacijoje* prisipažįsta, jog dėl visko kremtasi, jaudinasi, naktimis nemiega, atsakomybės jausmas milžiniškas, siekis tobulumo varginantis, nervai nuo įtempto gyvenimo jau pašliję.

Žinoma, tai tik saviapgaulė, saviguoda...

Poetas lyg pajunta, kad prasiveria durys iš bibliotekos, kažkas įpila vandens į dubenį rytiniam apsiprausimui, nieko nesako, priglunda prie baltos koklių krosnies, stovi... Žino, kad ne Sesuo. Negi dar bus snustelėjęs, todėl pamatė Šešėlį?

Visai prašvito, reikia skubiai keltis, namuose ir papusryčiauti nespės, duos Seminarijos šeimininkė ką nors užkąsti. Stojasi, kūnas sunkus, rąžosi, bando vaduotis iš sąstingio, iš nakties, iš minčių, kurios šį rytą sukilo lyg viesulas, laužydamas viską aplinkui, lyg Nemuno ledai per potvynį, kai skilinėja, pokši ir grūdasi...

Bibliotekoje ant rašomojo stalo randa telegramą, matyt, iš vakaro atnešta, nepamatė, kas čia taip skubinai rašo? A, tai artimas bičiulis kanauninkas Juozas iš Kaltinėnų jau sumojo pasveikinti su Protonotaro titulu – juk laikraščiai šią naujieną paskleidė, tad žino visa Lietuva. Žvilgelėjęs pro langą į sodą mato, kad dideliais kąsniais tebesninga, vėjuota, nusipurto – oi, bus potvynis, tikrai bus! Vis dar nenori lįsti laukan, jau vis tiek vėluoja, o skubių ryto darbų Seminarijoje kaip ir nėra, tad paima lapą popieriaus, parašys bičiuliui kanauninkui Juozui keletą sakinių, išlies šio ryto nuotaiką:

Aš asmeniškai neturiu kuo labai džiaugtis, ypač tuščiu titulu ir teise pasipuošti fioletiniais rūbais; galėjo tai sudaryti man šiokį tokį malonumą prieš 15 metų; dabar senatvėje tai vanitas vanitatum! (lot. tuštybių tuštybė).

Brūkšteli bičiuliui apie potvynio grėsmę, apie sveikatą, dar vieną kitą smulkmeną...

Diena bus iškilminga, nors ir sunki. Išliko nufotografuotas su *fioletiniais* Protonotaro drabužiais savo namų raudonajame salone. Platus, iki žemės apsiaustas, po kaklu surištas raišteliu, liemens juosta sulig dviem delnais pločio ir kietai suspaustas didelis valstietiškas kumštis. Dažnai tuos rūbus užsivilks? Vargu. Juk ir gyvenimo jau ne kažin kiek. O ir titulas – tik paguodos šypsnys, nors kepurė į vyskupo panaši. Su ja *papuošė* karste...

Kai vakare susirinko svečiai, po sveikinimų visi nutilo ir ruošėsi sėstis už stalo, Šeimininkas šiek tiek sarkastiškai pajuokavo:

– Labai gerai, kad pasiuntinys iš Romos pats atvežė visas Protonotaro regalijas, tai nereikėjo mokėti didelio muito, pinigų sutaupiau...

Galbūt per neapsižiūrėjimą liko vienas Beatričės laiškelis iš Palangos, kuris ilgai slėpė savo turinį, prisiglaudęs Poeto albume. Paskubomis perverčiant lapus, jis niekuo negalėjo patraukti akies – pilkuma, ir tiek...

Klaipėda žiūrint iš Smėlio Karčiamos (kopų) kranto. Kalavijininkai 1252 m. čia pastatė pirmąją pilį – toks atviruko turinys smulkiomis raidelėmis užrašytas kitoje pusėje.

Tai nebuvo atvirlaiškis, Adresatą jis pasiekė užklijuotas voke, reikalinga informacija parašyta atviruko kamputyje, kad svetimos akys nieko netyrinėtų:

Mano antrašas Daukanto 7 arba Aušros villa...

1931 metų liepa – vienuolika mėnesių iki Poeto mirties...

Jiedu žinojo, kad šią vasarą susitiks Palangoje, kaip jau yra buvę keletą kartų. Vasaros prie jūros – tikra palaima, bendros aukso valandos užmaršina visus rūpesčius. Poetas su Beatriče klajodavo vienumoje prie jūros, ilgai sėdėdavo ant Birutės kalno, ji mokėjo mintinai:

Išsisupus plačiai vakarų vilnimis, / Man krūtinę užliek savo šalta banga...

Autorius užsimerkia, grafaitė Marija irgi deklamuoja šį eilėraštį, bet ji jau tolima praeitis. Giliai įkvepia drėgno jūros oro, jo lūpų kampučiai šypsosi, akių liūdesys giliai paslėptas. Norėtų, kad „Nuo Birutės kalno" niekada nesibaigtų, kad Beatričės balsas jį užliūliuotų, gal net amžiams užmigdytų, nutoltų realybė, ligos, įtampa...

Trokštu draugo arčiau: juo tikėti galiu...

Yra štai draugas, kuriuo Poetas visiškai pasitiki. Ji jauna, bet atidi, siekia suprasti savo vyresnįjį Bičiulį, visada išklausyti, šnekučiuotis, visada – artimai, nuoširdžiai ir paprastai. O ir pati – viską pasipasakoti, pasitarti:

Užsukdavau pas jį ir paprastą dieną, įpratau dalintis su juo savo mintimis, rūpesčiais, klausti jo patarimo... buvo man geras draugas ir globėjas...

Šįmet pirmoji į Palangą ruošiasi Beatričė, Poetas atkeliaus vėliau. Ji dabar gyvena Žaliakalnyje, savo naujame mūriniame name, kurio statybą nuolat sekė Globėjas. Kraudama lagaminą, kilnodama kiekvieną vasarinį drabužėlį, mintyse kankinasi, kaip ji atrodys šalia Bičiulio – nereikia atvirų dekoltė, iššaukiančio ryškumo, perdėto puošnumo – kukliai, paprastai, bet skoningai. Ji neturi kristi į akis, dominuoti, kurorte jiedu sutinka begalę pažįstamų, su Poetu visi nori šnektelėti, pajuokauti, fotografuotis. Moteris tuomet kukliai pasitraukia į šešėlį...

Bendrų nuotraukų su Beatriče Klasiko albumuose nėra, o gal buvo – ir petys arti, ir šypsena, tačiau laikas susivyniojo į tūtelę ir kažkur iššovė – kur tą šovinį dabar berasi.

Beatričės mintys jau bastosi prie jūros, veliasi su vėjais. Krautis lagaminą! Rytoj atvažiuos į nuošalią Žaliakalnio gatvelę fajetonas, Jis nesirūpins įkelti nešulius – vežikas mikliai viską sutvarkys, nudardės į Kauno geležinkelio stotį, bet stotyje Lydėtojas irgi neišlips, tik pamojuos, stebės, kaip tolsta su nešiku liauna Beatričės figūra, labai neliūdės, nes greitai pasimatys. Jiedu kai tik gali, tai ir palydi vienas kitą į keliones...

Pro traukinio langą moteris žiūri į tolstantį Kauną, ji dar išsiblaškiusi, nerami, su vagonų ritmu ausyse aidi žodžiai:

– Greitai ir aš atvažiuosiu, greitai, bet spėsiu pasiilgti, tačiau viltis pasimatyti guodžia. Greitai!

Beatričei neramu, Poetas, nors ir santūrus, ir nemėgstantis skųstis, sirguliuoja, yra po kelių operacijų, ji nieko tikslaus nežino apie jo ligą, tik supranta, kad sunki, gal nepagydoma, jiedu mažai kalba apie mirtį, senatvę – kam?

– Kas bus kitame pasauly, Dievas žino; todėl ir nesinori ten skubėti, – kartais jis rimtai sako, kartais juokauja, kalba apie geruosius angelus, kurie dar saugo jį šioje žemėje. Tuomet žiūri jaunajai moteriai į akis ir šypsosi. Tačiau kartais būna pikta ir skaudu, kai girdi apkalbas, juokingus įtarimus. Ji jauna – ir susinervina, ir vėl nepaiso, o Poetas – dažnai liūdnas, juk supranta – gyvenimas praėjo, kiek čia to džiaugsmo beliko, o kažkas drįsta jam užmetinėti...

Dabar Beatričė tolsta į Palangos paslaptingąjį atostogų laiką, traukinys bilda ir bilda, užslenka naktis, tačiau vagonų dunksėjimas ir pilna kirbančių minčių galva neleidžia giliau užmigti. Tik nuvažiavusi iš karto turi parašyti laiškelį Poetui, tą pačią dieną pranešti naujienas – juk jis visada taip darydavo ir ją įpratino.

Poilsiautoja jau „Aušros“ viloje, greitai išsikrauna daiktus, bėga žvalgytis po kurortą, prie jūros, kad turėtų ką įdomaus parašyti į Kauną. Viena naujiena yra:

Suspėjau šiandieną saulės vonias priimt ir pasimaudyt ne daugiau kaip tris minutes...

Skubėdama ir šen, ir ten stebi, gal sutiks pažįstamų – išties

pamato pajūryje keletą aktorių, būtinai Poetui praneš. Kaip iš kurorto neparašyti apie orą – tiesiog būtina, nes vanduo, saulė, vėjas yra tokie pat pagrindiniai atostogų veikėjai kaip ir žmonės, apie tai vakarais sukasi kalbos ir nuolatinės spėlionės, koks bus rytojus – saulėtas, lietingas, vėjuotas?

Oras labai gražus, jūra rami kaip koks ežeras, jokių vilnių nėra.

Vilnys – koks gražus žodis... Poeto įvaizdis: *liūliuoja vilnys pamaži...*

Pirmosios dienos popietę Beatričė skuba į paštą pirkti atviruko, suka pro kleboniją, nors ir žino, kad dar Poeto čia nėra, tačiau vis tiek žvelgia į kiemą, į langus:

Tamstos nėra, labai gaila, bet tikiuos greit pamatysiu...

Laiškelis atkeliauja paslėptas voke, kurį Poetas išmeta, o atviruką su pilku Klaipėdos vaizdu įklijuoja į albumą – tarsi nieko ir neįvyko. Tik reikia skubėti Palangon, juk taip svarbu, kai laukia spindulėlis...

G. G. Pralote! ... Jūs belaukianti, gerbianti Jus ... Beatričė.

Tačiau 1931 metais Poetas į Palangą atvažiavo kiek vėliau nei planavo, nes pakeliui aplankė sergantį bičiulį, o ir paskubėti jau sunku – sparta nebe ta. Vasarotojas kaip visada įsikūrė klebonijoje, vienas, atskirame kambaryje. Čia jau buvo privažiavę daug kunigų ir menininkų. Sveikata nedžiugino, bent kiek peršalus kojas, iš karto aštrėjo liga, skaudėjo pūslės sritį, kilo temperatūra, iki nulio nusileisdavo ūpas. Ligos nepatogumai, pasikartojantys skausmai vargino ir erzino, nors viltis pasveikti neapleido. Palanga dovanodavo grožio, poilsio ir atsipalaidavimo valandas.

Galbūt Beatričė atskubėdavo iš savo vilos maitintis į kleboniją kartu su kitais poilsiautojais. Buvo tokios galimybės. Prie bendro valgių stalo Poetas kaip kasmet sėdėjo gale, visų matomas, *o šalia jo buvo pasodintos dvi apyjaunės damos,* kurias jis maloniai, juokaudamas šnekino...

Ir vis dėlto liga sugriebė: pasėdėjo vieną vakarą ilgėliau su jaunais menininkais, kurie čia šventė medaus mėnesį ir saulę palydėję švelniai dainavo vilos verandoje. Išgirdęs traukiant „Aš nežinau, graži sesute! / Ar šluostei ašaras varguos“, Poetas atėjo iš savo kambario, prisėdo, klausėsi nugrimzdęs, susijaudinęs. Kai dainininkai nutilo, sumišę laukė Autoriaus žodžio, jis atsiduso ir prabilo:

– *Dėkui, gražiai, bet gal reikėtų dar švelniau. Labai daug tikro jausmo čia mano įdėta...*

Jaunieji poilsiautojai, buvę Profesoriaus studentai, žino, kad eilėraštis viešai dedikuotas mūzai Jadvygai St., jau senokai iškeliavusiai iš šio pasaulio. Kauniečiai kalba, kad Poetas su gėlių puokštele dažnai lankąs jos kapą.

Tą vakarą malonioje vasarotojų draugijoje užsimezgė atviras pokalbis, vienas jaunas literatūros mokytojas išdrįso paklausti Poilsiautojo, kurį savo eilėraštį jis laikąs geriausiu? Po ilgos pauzės atsakė:

– *Iš mano sukurtų eilėraščių laikau geriausiu „Jau niekas tavęs taip giliai nemylės“. Kūriau neskubėdamas, lygindamas...*

Žodis po žodžio pokalbis užgeso, Poetas dar sėdėjo, tad jaunimas vėl užtraukė dainą. Po kokio pusvalandžio jis prisipažino, kad jau gana vėsu, atsiprašė, nutolo į koridoriaus prieblandą.

Vakarotojas peršalo, pakilo temperatūra, keletą dienų pra-

gulėjo savo kambaryje, tačiau jis nebuvo vienišas, ištikimoji slaugytoja Beatričė dažnai užbėgdavo aplankyti.

Kai pasveiko, jiedu išeidavo pasivaikščioti, kartais į vakaro žaras arba, anot Poeto, pažiūrėti, kaip per saulėlydį *jūra žaibuoja,* užkopdavo ant Birutės kalno.

Ši vasara daug ramesnė nei ankstesnės, kai turėjo sveikatos, keliaudavo pėsčiomis su linksmu bičiulių būriu iki pat Šventosios, maudydavosi, taškydavosi, drybsodavo saulės karštyje įkritę į kopų smėlį. Tuomet Beatričė Palangoje dar nesilankydavo...

Vakarėja, sėdi abu pajūryje ant suolelio, Beatričė pakyla, renka akmenėlius, guldo į krūvelę prie Poeto kojų, paskui jiedu apžiūri spalvas ir formas, moteris, pasigriebusi pilną saują mažų riedulėlių, nubėga iki vandens jų sušlapinti, kad Poetas pamatytų įstabias spalvas. Gražiausius akmenėlius krauna į Vasarotojo drobinio apsiausto kišenes, mat jis vežasi Kaunan. Vakaro vėjas išdykėliškai, kartais net kiek nepadoriai plaiksto jos ilgą baltą suknią, smėlin nubloškia gėlėmis puoštą skrybėlaitę, Beatričė linksmai pasišokčiodama gaudo, jai tėra dvidešimt devyneri metai, o jos Bičiulis juokiasi, mojuoja rankomis, kartais ir pats pakyla pasivaikščioti. Saulei nusileidus, jiedu surimtėja, Poetas paima švelniai, bet tvirtai Beatričės parankę, kitoje pusėje pasiremia lengva lazdele, jiedu tolsta tamsa apsigobiančiu pajūriu, kol siluetai – sunkus solidus vyriškas ir lengvas liaunas moteriškas ištirpsta vakaro migloje tarsi išeitų į paslaptingą nežinią...

ŠEŠĖLIS:
– Apie tavo, Šeimininke, pasimatymus su Beatriče Palangoje oficialių prisiminimų nėra išlikę, svariausias įrodymas – šis mo-

ters laiškelis ir piktokas pažįstamų pasakojimas, jog kartais iš Kauno telegrafu pasiųsdavai pinigų, kai ji pranešdavo, kad kurortaudama pristigo, o tu norėjai, kad dar lepintųsi jūros ir saulės voniomis. Tyliu, tyliu, Šeimininke, žinau – pyksti, kai kišuosi. Tyliu, bet sunku viską nuslėpti!

Ir štai atkeliavo 1932 metai – paskutinysis Poeto gyvenimo pavasaris – kas žinojo, kad paskutinysis? Tik po to sugrįžta nuojautos, sapnai, ženklai. Bet kol kas gyvenimas teka sava vaga.

Sausio mėnesį Maironį pagerbė Vytauto Didžiojo universitetas, suteikė literatūros Garbės daktaro vardą. Nelaukė rudens, jubiliejaus. Visi sveikino, skandino gėlėse, liaupsino, vėl siuntė telegramas, svečiai viešėjo Profesoriaus rūmuose.

Ir Aleksote, ir Seminarijoje vyksta statybos, daug rūpesčių, rudeniop ketina persikraustyti į savo naująjį namą ant kalno. Norėtų atsisakyti sunkių rektoriaus pareigų, bet dar reikia šį tą užbaigti, išleisti klierikus vasaros atostogų, priimti naujokus, o paskui – galbūt mylima Palanga, gal aplankys Tytuvėnus...

Popietė, laikas traukti iš Seminarijos namo, pasidairyti po savo sodą, kokie žiedeliai jau skleidžiasi, kokia gyvybė tarp augalų pulsuoja. Bunda valstietiška prigimtis – kuo greičiau sukišti pirštus į žemę, sukasti lysves, tvarkyti visus pašalius. Buvo bekyląs nuo darbo stalo, bet prisiminė neperžvelgęs šiandienos laiškų, atplėšė pirmąjį voką, žiūrėjo, žiūrėjo ir neiškentęs garsiai nusijuokė:

studentų literatų būrelis kviečia į Lietuviškojo Romantizmo teismą, kuris įvyks universitete...

Koks įžūlumas! Romantizmo teismas! Sugalvok! Tai gal jį nuteistų, jeigu užsuktų į teismo salę, į kalėjimą pasodintų! Tačiau Poetas neišmetė šito lapelio į šiukšlių krepšį, įsidėjo į portfelį – kvietimas tebėra ir dabar kaip ženklas. Iš tų jaunuolių kartais net piktas juokas ima – studentas Antanas Venclova, išsišaipęs iš Poeto eilėraščio laikraštyje „Lietuvis“ ir gavęs atgal Autoriaus atkirtį, dabar drįsta kvietimą net į Seminariją siųsti. *Romantizmo teismas*! Graudu ir juokinga! O gal jie taip tyčiojasi?

Šią pavasario popietę Rektorius, paėmęs gumbuotą lazdą, palengvėle suka takelin iš Seminarijos namų link, tačiau šūkaudamas jį pasiveja prelatas Adomas Aleksandras, be jokio labo mosikuoja „Kultūros“ žurnalu, atrodo, neranda žodžių pasakyti, tik piktai žiopčioja, kol pratrūksta:

– Prelate Jonai, vėl studentija siautėja, vėl kvailioja, vėl spjaudosi ir kandžiojasi!

Pasivytas Prelatas keičia kryptį, pasuka link Nemuno, besikarščiuojantis bičiulis burbėdamas seka paskui jį, susėda ant suolo. Jakštas pasitaiso pensnė, užsikelia koją ant kojos, ruošiasi iškilmingai skaityti. Rektorius nujaučia, kad bus nemalonu, tačiau nieko neklausia.

Kol nuo panašių nevykėlių karikatūrų, kaip Maironių·... nėra apvalytas lietuvių literatūros parnasas, gera klajoti ir po romantinės erdvės miglas...

– Vėl studenčiokas, vėl Tamstos auklėtinis, ką pasakysi? Jam tik dvidešimt vieneri, ką tie piemenys sau galvoja? – karštai svarsto „Kultūros“ skaitytojas.

Poetas tyli. Ką jis galėtų pasakyti? Štai jam ir romantizmo teismas, toli eiti nereikėjo... Panašūs spjūviai ištinka vos ne kas savaitę, tik pavartyk spaudą – rasi. Kunigas Adomas Aleksandras karščiuojasi, dar mosikuoja žurnalu, trenkia jį žemėn, bet vėl pagriebia. Taip ir nesulaukęs prabylančio Poeto, apsisuka ir skubėdamas nurūksta savo keliais.

Rektorius dar ilgokai sėdi panemunėje, žiūri į mažytes pavasarinio vėjo kedenamas bangeles, stengiasi išspjauti kartųjį pipirą, bet nesiseka – ką jis padarė tiems jauniesiems, kaip jiems kliudo, ko jie nori? Įkyru skaityti kritiką, pats nuo savęs pavargo, išsitampė nervus, nelengva prieš viską užsimerkti. Kita vertus – kas tie plepalai, erzelynė? Plėnys! Laikinumas! Viskam yra ir bus visagalio laiko sprendimai. Pats Poetas žino, kad yra jautrus, emocingas, kad neištvėręs kokiam rašeivai karštai atsako per laikraštį atgal, tik ar to reikia? Tikrai neištveria! O jau norėtų užsiauginti jaučio ar dramblio odą, galop visai nebereaguoti, nutolti, nurimti – bet vis dar nepavyksta, užverda kraujas...

Jis iš viso nepakęsdavo kritikos, nepaisydamas, kas ją reikštų. ... Šita jo nepakanta buvo visuotinai žinomas dalykas...

Maironis turėjo ir savikritikos, beveik kiekviename atsikirtime piktiems recenzentams jis rasdavo vieną kitą ir savo klaidą, kartais net padėkodavo už kokią tikslią pastabą. Ir per pirmąją paskaitą literatams Universitete prisipažino – gal ir nesuprantąs šiuolaikinės literatūros, jos srovių... Kartais įsišnekęs su savo bičiuliais apie kūrybą, raginamas ką nors konkretaus parašyti, prisipažindavo, jog tam dalykui reikia didesnio talento negu jo. Ir dar pridurdavo, *nereikia manyti, kad poetas pats išgyvena visa, ką rašo, jis galįs įsivaizduoti kitų gyvenimą lyg būtų jo...*

Tačiau kritikai buvo jautrus, ir baigta. Neiškentė, kai Balys Sruoga baisiai supeikė jo „Trumpą visuotinės literatūros vadovėlį“, visko ten buvo prirašyta – *vadovėlyje medžiaga nesistematizuota ir labai nelygiai paskirstyta. ... vadovaujasi persenusios laidos šaltiniais ... estetika esti visai primityvi. ... į literatūros kūrinius žiūri ... kaip moralės mokytojas. ... skelbia išvadas, jau seniai atmestas ... Nueina klaidingu keliu...* Ir taip toliau.

Apie šią nepalankią recenziją jiedu kalbėjosi su kanauninku Juozu, šis liepė nuleisti kaip ir negirdomis, juk teisybės straipsnyje esą – jaunimas irgi išsimokslinęs, jų teorijos kitos, mūsiškės išties senstelėjusios. Jis linkėjo Poetui, jog geriau jam *sugrįžtų romantininko nuotaika, kuria vedė mūsų kūrėjus pirmiau.* Tačiau vadovėlio Autorius neketino pasiduoti, taikytis, buvo suirzęs ir piktas, karštai aiškino kanauninkui, kad kritikoje *vyrauja grynas subjektyvizmas, svetimų pažiūrų neapykanta, noras išmiklinti nagus svetima kaina.* Ir jis netylėsiąs, nenusileisiąs, kad kiekvienas jį mokytų, kaip jis turįs rašyti. Lietuvoje kritika *nekultūriška* ir įgavusi *akiplėšrų toną* – reikia garsiai tai pasakyti!

Dar kiek pasiginčijo su Vaižgantu, šis gailėjo Prelato sveikatos ir energijos, kurią eikvoja kovodamas su vėjo malūnais, juk vis tiek neįtiksi, ir pats Poetas supranta – *vienam tinka, kad skamba, kitam netinka, kad skamba... O dar kokiam kritikui nepatiko, kad blusa ne taip išmatuota...* Kunigas Juozas jautė, kad neįveiks Bičiulio užsispyrimo. Šis jau pasirengęs suręsti ilgą straipsnį, prisirašęs ant lapelių pastabų, smulkiai prisibraukęs kritiko Balio *sieksninę* recenziją, nutaręs ginti savo „Visuotinę literatūros istoriją“, o tuo pačiu išreikšti poziciją apie rašytojų ir kritikos ydingus santykius.

Poetas nurašė „Lietuvio“ redakcijai atsakymą – piktą ir kandų, atsikirto į visus priekaištus, prisipažino dėl kai kurių dalykų norįs *pakelti balsą ir griežtai užprotestuoti,* nes nekultūringa kritika, tulžies liejimas kenkia *mūsų neskaitlingiems plunksnos darbininkams.* Savo opusą Klasikas užbaigė šaržuodamas: *kodėl mano kritikas ... Maironį visa galva peraugęs, pats lig šiol neparašė geresnio ... vadovėlio. Maironis su mielu noru būtų atsisakęs nuo to darbo, užsiėmęs poezija ar teologija...*

Kai šis dviejų garsių literatūros žmonių laikraštinis disputas buvo priešų ir bičiulių aptarinėjamas, Poetas prisipažino, jog gaila ir nervų, ir laiko tokiems rašiniams, nes susišnekėjimas beveik neįmanomas. Bet praleisti įžeidinėjimų negirdomis pro ausis jis negalįs!

Tą paskutinįjį pavasarį vis pagalvodavo, kad jeigu Dievas leis gyventi iki spalio dvidešimt pirmosios, neminės savo septyniasdešimtmečio, nešvęs jubiliejaus kaip ir prieš dešimtį metų – viską, ką galėdamas, uždraus. Nors kaipgi uždrausi tuos šmeižtus, puolimus, švilpavimą tiesiai į veidą, atrodo, tiek dirbta, gyvenimas atiduotas Bažnyčiai, Lietuvai, kūrybai, viskas paaukota, net širdis akmenimi paversta, bet užkliūva – gal per didelis, todėl užkliūva, mažiukus juk galima perlipti, pamiršti, jie niekam nekliudo, bet va didieji, milžinai – į juos atsitrenkia, tuomet atsisuka ir spiria, o po spyrių, žiūrėk, ir žaizda atsiveria...

Po tokių viešų po laikraščių skiltis žmogaus valkiojimų, žinoma, reikia labai didžios pilietinės drąsos ir ypatingo pasišventimo, kad neatstotų noras visuomenės labui dirbti ar ką parašyti... – kirto atsakyme kritikui Baliui.

Lietuva ir be manęs turi užtektinai savo didvyrių, kurie užims žymią vietą mūsų atgimimo istorijoje... – pridūrė ironiškai.

O štai kai visi ūžavo – *paseno Poetas*, paskutinį savo gyvenimo balandį jis gavo iš Latvių–lietuvių vienybės draugijos aukso rėmeliuose pakvietimą. Tai buvo tarsi preliudija į būsimą (nebūsimą...) rudens jubiliejų.

Pasiprašė universiteto rektoriaus vienos savaitės atostogų:

1932 m. gegužės mėn. 8 dieną Latvijoj yra keliamas Lietuvių–Latvių Draugijos „Maironio" vakaras su jo įvertinimu ir vaizdavimu.

Ar tuomet Tėvynėje kas kvietė Poetą į tokį vakarą? Neišliko duomenų...

Be kanauninko bičiulio Juozo būtų nevažiavęs – nei jėgų, nei pajėgų, tik su juo, juk tiek medžiagos surinkęs, jau ir studentams paskaitas apie Rašytojo kūrybą skaito. Net knygą 1924 metais išleido – „Jonas Mačiulis-Maironis. Lietuvių literatūros paskaitos". Su knyga, žinoma, buvo ir komplikacijų – Vaižgantas nelinkęs nutylėti, visko beatodairiškai girti, papeikė jis ir Poeto kūrybą. Iš pradžių lankstais apie rūmus vaikščiojo, nė susitikti nenorėjo, jautė, gal užgavo gyvąjį Klasiką. Tačiau vieną dieną pasakė – gana! Pagriebė knygą, įrašė autografą ir nukvėdylavo skvernais pas Kaimyną.

Maironie! Atleisk, kad duodamas daug gera, neaplenkiau nė to, kas bloga. Mano atsidėjimas darbui tegul pareiškia, kiek daug aš vertinu Maironį.

Vėlyvą vakarą abu susėdo į Seminarijos fajetoną ir nulingavo iki geležinkelio stoties. Važiavo per naktį, vos perkirtus Latvi-

jos sieną, pirmoje stotelėje jiems pagarbą atidavė vietos lietuviai, o apypiete Mintaujos stotyje iškilmingai sutiko būrys tautiečių, tarp kurių buvo Poeto ilgametis bičiulis kunigas Kazimieras Jasėnas. Viskas tomis dienomis vyko tarytum pasakoje, tokioje, kokios Lietuvoje jau nesusapnuosi. Vakaras parengtas Mintaujos gimnazijoje: moksleivių garbės sargybos, netylančios ovacijos, įvairių draugijų sveikinimai, jaunuomenė su deglais lydi į viešbutį, rytmetį po langais prižadina lietuvių choro dainos... Prelatas su kanauninku buvo apstulbinti, jiems ėmė svaigti galvos, nors ir jiedu puikiai pasirodė: Vaižgantas skaitė apie Maironį referatą, o Poetas savo eilėraščių, į sveikinimus jis atsakė lotynų kalba ir padovanojo Mintaujos klasikinei gimnazijai savo „Raštų" penkiatomį. Po dovanos įteikimo vietos papročiu Poetui buvo ant galvos uždėtas Laurų vainikas. Salė ūžė, plojo, bisavo! Akimirką šmėkštelėjo paniekos žodžiai – *labanakt, Maironi, paseno Maironis,* tačiau liūdesiui nebuvo laiko, nes jis dar skaitė pranešimą apie lietuvių ir latvių tautų brolystės svarbą, kalbų panašumą...

Vakare abu iškilmingai palydėti išvažiavo Kaunan. Poetui traukinyje ilgai nepavyko užsnūsti, atsigulė, bet po valandos kitos atsisėdo ir žiūrėjo į naktį, kaip plaukia sunkiai įžiūrimi vaizdai, pavasarėja, nors medžiai dar be lapų, kai kur tolumoje trobose spingteli blausi lempelė – koks gyvenimas už to lango? Bet ir vėl sugrįžta į savąjį – plaukia ir plaukia prisiminimų upės nuo pat Bernotų, tėvas, motina, vaikystė su trimis sesutėmis susimaišo su praėjusių iškilmių vaizdiniais – tokia naktis su Laurų vainiku, emocijomis, nuovargiu ir viltimis. Paryčiais pakirdęs kanauninkas Juozas rado Bendrakeleivį tebesėdintį, bet miegas jį buvo įveikęs. Pabudino, visai prieš Kauno stotį Poetas

išsiėmė iš dėželės laurų vainiką, šypsodamasis prispaudė prie viršugalvio, kanauninkas Juozas pasiūlė:

– Išlipk, prelate Jonai, su laurų vainiku, nustebink Kauną, panie, galime pereiti Laisvės alėja, palaikysiu tau kompaniją, lagaminą panešiu...

Poetas tąkart prunkštelėjo lyg nerūpestingas paauglys. Stotyje jų laukė tik tas pats Seminarijos fajetonas, daugiau nė vienos dvasios.

Kitą rytą Latvijos dienraštyje pasirodė straipsnis, pavadintas:

Mes Maironio dar taip nemokėjome pagerbti... Mes – tai Lietuva!

Dabar retą latvį rasi, kurs nežinotų apie Maironį, – rašė autorius. – *O prisipažinkim, kad Lietuvoj dar daug rasime žmonių, kuriems jis mažiau žinomas...*

Jau namuose, laikant rankose Laurų vainiką, šiurptelėjo per širdį, kad gyvenimas pralėkė kaip trumpas sapnas traukinyje – balti lyg krištoliniai rūmai, sodai, laukai, o po juos blaškosi juodi žmogiukai – skuba, grūdasi ir nukrenta kažkur žemyn...

Poetas vaikštinėjo Nemuno ir Neries upių santakoje, diena tirpo vakarop, leidosi saulė, o jis suko ratais pirmyn atgal, jau spinduliai įsiveržė ir į vandenį, mirguliavo, skleidėsi lyg raudona kraujo puta, klykavo paukščiai, jie buvo linksmi, nes dar nešė lizdelius, flirtavo, visaip ulbavo, viliojo pateles, net varnos meilikaudamosi šiaušė viena prieš kitą uodegas. Šoktelėjo

į viršų stambi žuvis, sukilo purslai, nuteliuskavo ratilai, o šiaip gegužės mėnesio vakaras buvo gana ramus. Vienas, čia jau gal gera valanda vienas... Neseniai grįžo iš Mintaujos, Laurų vainiką pakabino darbo kabinete virš stalo, o ką – tegul pastebi svečiai, studentai, aptarinėja, smagu jį turėti, nors, žinoma, čia tik smagus žaidimas. Kaip ir viskas šiame pasaulyje...

Tik jaukūs ir gražūs sapnai...

Kas yra gyvenimas ir kas jis pats? Galbūt dabar jau tikrai viskas atlikta – kūryba sutvarkyta, „Raštai“ išleisti, Testamentas nekeičiamai surašytas, Seminarijos rūmai beveik atstatyti. Žino, kad klierikams ir studentams jis – tik nuobodus senis, jo kūrybą atėjusi jaunoji karta nustūmė kažkur už laiko ribos, nori įbrukti į devynioliktąjį šimtmetį, tarsi jau būtų seniai myruolis. Titulai – matyt, ne jam. Prelato vardas liko aukščiausias įvertinimas, dabar jau nutolo ir nebeišsipildžiusios vyskupo mantijos svajonės. Taip Dievo norėta? Galbūt... Draugai? Kiek jų beliko, o ir tie keli kunigai išsiblaškę po Lietuvą, jeigu ir norėtum išlieti širdies sopulį – lengvai nepasieksi. Tėvynė! Taip – jo gyvenimo tikslas, prasmė, viltis, bet kas beliko – tik testamentinis eilėraštis „Skausmo skundas“, kurį leido išspausdinti po mirties. Tik juodraštinė *Eksplikacija.*

Stiprybė – Dievas visagalis, bet ir jis nė karto nepasirodė, kartais nutoldavo, Poetą paviliodavo žemės reikalai, skausmingai grįždavo, prisipažindavo kaltas, maldaudavo Viešpaties atleidimo ir savo angelo sargo globos...

Sukosi ir sukosi Nemuno santakoje, buvo tuščia, niekas nesutrukdė, vėl žiūrėjo į vandenį, saulė jau buvo nurausvinusi visą upę, ir kraujo banga išsiplėtė iki krantų.

Ką jis dabar turi? Garbę, pripažinimą, autoritetą? Ar tik

nusivylimą, vienatvę, skausmą, ligą? Šešėlį? Viskas, reikia keisti gyvenimą, saugoti sveikatą, jau atsisakyti sunkių darbų, galop užsitarnavo poilsį. Turėdamas laiko, gal dar susikauptų ir parašytų dramą „Barbora Radvilaitė“, tuomet vėl galėtų panirti į istoriją. Bet ar pavyktų sukurti jaunos moters, didikės, istorinės garsenybės lemties dramą, jos pasaulį, jutimus, jos fatališką meilę? Jam teko pažinti nemažai moterų ir su jomis bendrauti, bet šis istorijos puslapis sunkiai atverčiamas, paslaptingas, žinoma, tuo ir patrauklus. Jeigu pavyktų sukurti šią dramą, mintyse dedikuotų Beatričei, tik mintyse... Pralėkė jaunystė ir jos viesulai, kai drįsdavo prie eilėraščių išsiduoti su moterų inicialais ar poemoje „Mūsų vargai“ Apolonijos vardą įrašyti akrostichu.

Poetas stabteli, veido raukšlės išsilygina, šypsosi, besileidžiančios saulės spinduliai pažaidžia ant jo akių, prisimerkia, tuomet tarsi švysteli kažkur pakrantėje Beatričės liauna figūrėlė, mielas veidelis, šviesios garbanėlės. Panaši į Barborą! Miražas! Aplinkui tuščia!

Sveikata lyg pagerėjo, nors labai saugojasi, kartais jaučiasi tarsi būtų su kiaušinio lukštu – tik truputėlis pavojaus, ir įskils...

Trauktis, iš visur trauktis, nešvęs rudenį savo septynių dešimčių jubiliejaus, griežtai uždraus, per daug yra įskaudintas, nenori pompastikos ir apsimetinėjimų, tik nuovargis ir tuščias skambėjimas:

– gyvam žmogui klausyti papeikimų – ne per malonu, klausytis pagyrimų akyse – pažeminantis daiktas...

Vėlu, saulė klestelėjo už horizonto, nutamsėjo ir pasišiaušė vanduo, bet jis kaip išėjo vykdyti daktaro Vlado dviejų valandų

pasivaikščiojimo, tai ir neprisiverčia grįžti, nors planas jau su kaupu atliktas. Vis dar pirmyn atgal, rankos sunertos už nugaros, pasistato apsiausto apykaklę. Žino – nerimaus Sesuo, ji jaudinasi, kad Brolis nesušaltų, tuomet paūmės liga. O jis pats šįvakar lyg užsimiršęs, lyg išniręs iš šio pasaulio kasdienybės. Bet vėl sukrunta – greičiau pabaigtų Aleksote namą, šį rudenį tikrai persikraustys. Žiūri į Užnemunę, į kalną, bet savo naujojo rūmo iš čia nemato. O gal nereikėjo vargti, ar ten gyvens, gal mirtis už slenksčio jau stovi? Et, tie namai, turtai – begyvenant buvo svarbu, taupė kiekvieną litą, kai jaunas, atrodo gyvensi amžinai...

Ilgai kirbėjęs sąmonės gilumoje galop iššoka ir pagrindinis sielvartas:

Užmirš mano giesmes...

PROFESORĖ:

– Poete, dėl to nurimki, tikrai žinau, kad tavo *giesmių* neužmirš, jų žodžiai gyvens, galbūt visa kita išsibarstys istorijos vingiuose, bet eilėraščiai – tavo proto, širdies ir sielos lydinys – gyvens. Gal pamirš tave patį, tavo gyvenimą, tikrą vardą ir pavardę, bet slapyvardis *Maironis* ir lyrika išliks. O juk to ir gana, daugiau nenorėki. Pavargau aš su tavimi, vis dar blaškaisi, vis grįžinėji į žemę, vis dairaisi atgal, man nurimti neleidi. Juk jau kartą sakiau – su *Maironio vardu* klostėsi *ištisa poetinės kultūros epocha*! Tai negi visa epocha galėtų išnykti?

– Profesore, *ne nuo vieno girdėjau, būk* mano kūryba *pesimistiška, bet linksmesnė mūza kitą palaimins poetą...*

Šiandien jis sielvartingas, sunkiai paguodžiamas.

Širdis kankinasi, nesiliauja, minčių brūzgynai neleidžia nurimti. Kodėl, kodėl? Viskas – kodėl? Dabar, jau beveik nugyvenus gyvenimą, kyla dar daugiau klausimų nei jaunystėje. Nors ir tuomet klausinėjo:

Kas tas paslaptis suprastų, / Ką krūtinę taip kilnoja? / Kas atsakymą atrastų, / Ko ji trokšta? Ko vaitoja?

Troško iš kapų milžinų prikelti nors vieną senelį, kuris atvertų praeities paslapčių skrynią, teiktų jėgas ir įkvėpimą.

Ėmėsi versti seniausios indų knygos „Rigveda" giesmes ir himnus, norėdamas suprasti *daiktų pradžią*, pasaulio sutvėrimą, žmogaus paskirtį ir prasmę:

Tai kas gi pasakys? Ir kas tai visa žino, / Iš kur ta visata? Ir kas ją pagamino? / Jei su pasauliu drauge ir dievai sutverti, / Tai kas gi bepajėgs mums paslaptį atverti?

Vertėją domino indų literatūra, netgi budizmas. Jis pritarė Budos priesakams: *kalbėk tiesą, kovok su rūstybe, sušelpk nedrąsiai prašantį!* Argi ne to ir krikščionybė siekia? Žmogus turi rimtai galvoti apie gyvenimą ir Dievą. Tačiau Poetui atrodė, kad negalima užsidaryti nirvanoje ir nematyti pasaulio, jam buvo artimesnis judėjimo, kovos, ėjimo pirmyn siekis:

Budos mokslas su savo nirvanos idealu užmigdė tautą ir pasirodė poezijai kenksmingas, – rašė „Visuotinės literatūros vadovėlyje".

Nors ir ištiktas didelio gyvenimo nuovylio, vis dėlto pripažino, kad visada yra viltis, nors mažytė jos kibirkštėlė, iki galo ja tikėjo...

Be spindulio vilties šviesios / Pavergtų sielos galią žemė...

Gana, sutemo, jau pasisuka eiti namo ir veidas veidan susiduria su Šešėliu – jis visą laiką slampinėjo šalia.

Šešėlis be žodžių ištiesia ilgą ploną ranką, paima už alkūnės Šeimininką, jiedu keliauja namo.

Paskutinieji gyvenimo mėnesiai dar buvo kupini visokių įvykių. Sveikata lyg laikėsi stabiliai, tačiau kovo mėnesį susirgo klastinguoju gripu, baisiai vargino ir alino didelis karštis, išgulėjo Sesers slaugomas, daktarų prižiūrimas beveik dvi savaites. Apie gripą, kaip ir apie kitas ligas, tradiciškai paskelbė laikraščiai, vėl bičiuliai kunigai ir tėviškėnai raseiniškiai rašė sveikatos linkėjimų laiškelius, siuntė telegramas. Gydytojai įtariai žiūrėjo į Ligonio gripą, aukšta temperatūra jį išmušdavo ir dėl pagrindinės ligos, bijojo, kad nebūtų blogi signalai ir paūmėjimas. Tačiau balandžio saulė dairėsi pro užuolaidų kraštelius, Sesuo praverdavo langą, įleisdavo šviesų ir šiltą spindulį, Poetas markstėsi, atkeliaujanti šiluma jį gaivino, o ir varnėnai obelyse jau varinėjo savo vilionių melodijas ir teikė stiprybės Ligoniui.

Kai tik pasijuto sveikiau, kėlėsi ir ėjo prie darbų. Stengėsi nepasiduoti, nepasirodyti paliegęs, visur suspėti. Kuo toliau nustumti savo ligą, negalvoti, tiesiog dar gyventi. Nors mirties plaktukas beveik be perstojo tuksėjo mintyse.

Atšniokštė su lietumis birželis. Abu su Beatriče vis dar buvo užsiėmę statybomis.

Jau iškilęs išsvajotasis gražus namas Aleksote ant kalno,

tereikia užbaigti smulkmenas, tarsi paltui dar susiūti sagas; rūpi ten lankytis, planuoti, džiaugtis; sodą matuoti žingsniais, jau įsivaizduoti žydinčias obelis, bumpsinčius į žemę obuolius, gėlėmis apkėstas patakes... Kartais ateitis mirguliuoja šviesiomis spalvomis, alsuoja ramybe, poilsiu, kai jau nebereiks niekur skubėti, rūpintis Seminarija, didžiaisiais savo rūmais. Įsisvajoja, kad Beatričė ir čia padės Seseriai puoselėti gėlynus. Bet ir ji pati statybose paskendusi, o juk trapi moteris. Bičiulė valdo nemažai turto: Žaliakalnyje ji turi medinį namą su salka, kurį išnuomoja studentams, dažais kvepiantį neseniai užbaigtą dviejų aukštų mūriuką, kuriame gyvena su dukrele, o dabar darbininkai baigia didelį mūrinį sandėlį – statybinių dulkių ir rūpesčių gana daug. Jiedu dažnai apie statybų vargus pasikalba, pasigodoja, tačiau rezultatas patrauklus, tad yra pasiryžę iškęsti visus vargus iki pergalingų įkurtuvių. Kartais Seminarijos fajetonas Prelatą veža į Žaliąjį kalną prie Beatričės namų, tačiau dažniau – į Aleksotą, jis ilgai sėdi naujojo namo šešėlyje, giliai kvėpuoja *grynu ir sveiku oru.* Tikisi, galbūt čia pavyks užsidaryti nuo pasaulio tuštybės ir triukšmo, nuo visokių apkalbų ir rietenų, gal dar ką nors sukurti, bet kitą kartą mintys liūdnos – kiek liko gyvenimo, *jei iki mirties suspėsiu...*

Testamente naujasis namas užrašytas Seseriai, skirdamas turtą ją įspėja:

Nepatarčiau mano kambariuose apgyvendinti artimus giminės, kad laikui bėgant neatsidurtų pas juos ant kampo vaikų prižiūrėtoja.

Ne kartą prie naujojo namo buvo atvažiavę ir su Beatriče, vaikščiojo aplinkui, apžiūrinėjo vidų, įsivaizdavo, kaip čia Šeimininkas įsikurs, gyvens, kuo džiaugsis, kaip leis dienas. Kai

Poetas gyvens čia, o ji ten – Žaliakalnyje, juos atskirs Nemunas, bet juk tiltas jungia krantus...

Paskutiniojo savo gyvenimo mėnesio – birželio viduryje Prelatas su malonia draugija, su bičiuliais kunigais lepinosi vaišėmis pažįstamų vestuvėse.

Buvome neatsargūs: nors žinojome Poetui reikia būti atsargiam vaišėse dėl pūslės ligos, o vis dėlto prisimygdami (iš meilės) vaišinome.

Atrodė, kas gi tokio skaniai prisiragauti, jau gana, kad Sesuo griežtai laikosi visokių receptūrų, taiko neriebų ir neaštrų maistą, Kunigų seminarijos šeimininkė irgi prižiūri jo mitybą, o čia visi gausiai vaišinasi, siūlo ir jam, rodo dėmesį, tiek to vieną kartą. Užmiršo ir savo lapelį, ant kurio buvo susirašęs daktarų priesakus, ko privalu vengti...

Po vestuvių jau kitą dieną Maironis išvažiavo pas savo gerą bičiulį kunigą Antaną į Tytuvėnus. Aplankys ir Riomerių dvarą, pasišnekučiuos su dailininke Sofija – pasiilgo... Iš ten keliausiąs ilsėtis Palangon. Vos pasiekė draugo namus, ištiko ligos krizė, šoko aukšta temperatūra, baisūs skausmai, silpnumas, ėmė svaigti galva, kankinti dusulys, permušti širdis ir virpėti visas kūnas. Atsirado besisiūlančiųjų jį skubiai automobiliu parvežti Kaunan, tačiau Ligonis bevelijo važiuoti traukiniu, esą patikimiau, o automobilis gali, neduok Dieve, ir sugesti. Tad kelionėje užtruko ilgiau ir uremija suspėjo galutinai užnuodyti organizmą. Kaune tiesiai į miesto ligoninę daktaro Vlado globon, su kuriuo ne kartą konsultavosi, jiedu labai gerbė vienas kitą, nors chirurgas buvo visu trisdešimtmečiu jaunesnis, chole-

riškas ir greitakalbis. Kai Poetas žiūrėdavo į šį modernų daktarą, jam būdavo ir truputį keista, ir šiek tiek juokinga, nes jis išties buvo panašus į Jėzų Kristų – ilgaplaukis, didžiaakis. Kauno moterėlės šnabždėjosi – užtat stebukladarys... Jiedu su daktaru kalbėjo daugiausia apie sveikatą, Poetas jam padovanojo savo poezijos tomelį su jautriu įrašu. Daktaras buvo puikus urologas, seniai žinojo Ligonio negalias ir tikrąją diagnozę.

Pirmoji diena ligoninėje – 1932 metų birželio aštuonioliktoji. Atvejis buvo *extra*, todėl Prelatas priimtas *be paso.*

Ligonis serga treti metai hypertrophic prostatae. Gydėsi...

Būklė pirmąją dieną buvo ypatingai sunki – kankino *ištempta šlapimo pūslė.*

Po nedidelės, bet skausmingos operacijos jau kitą dieną daktaras į ligos istorijos lapą įrašė: *ligonio būklė geresnė.*

Gydytojai suprato, kad operacijos reikėtų sudėtingesnės, bet pavojinga rizikuoti – šlapimo susilaikymas pūslėje, inkstai pažeisti, karštis per keturiasdešimt, širdis silpna. O ir Ligonis turėjo savų kaprizų: nepakentė adatų į veną, nė artyn, gal bijojo, gal skaudėjo – ne, ne – užprotestavo! Niekas prievartos nesigriebė. Tačiau jis pats labai stengėsi ir norėjo pasveikti – nesiskundė, judėjo, kėlėsi net tada, kai daktarai draudė. Su gydytoju Vladu aptarė, kai tik bus geriau, vėl važiuos į Vildungeną sustiprėti, gydytis kurorte.

Už lango svilino birželio saulė, nedidukėje palatoje buvo tvanku, Poetas gulėjo vienas. Kasdien, kietai suspaudusi rankoje sodo gėlių, ateidavo Sesuo papasakodavo naujienas, bet labai trumpai, kad nevargintų, o paskui kviesdavo Brolį kartu pasi-

melsti, šis gulėjo tyliai užsimerkęs, kažkur giliai nugrimzdęs, lyg palatoje jo nebūtų. Kai Sesuo baigdavo poterius, jis atsimerkdavo, nusišypsodavo, ranka ją peržegnodavo:

– Eik, jau eik, nesivargink, matai, kad sveikstu. Ar tu, Sesute, verki? Pati žinai – Dievo valia, – dar pridurdavo, – ir daktaro Vlado valia...

Beveik kasdien užbėgdavo kaimynas Vaižgantas, greitai porindavo miesto įvykius, kartais atsinešdavo naują straipsnį, skaitydavo. Aplankydavo ir bičiulis kunigas Mykolas, apie literatūros naujienas šnekteldavo, Ligonis dar domėjosi pasauliu...

Lankytojų būtų plūdę būriai – kas iš draugystės, kas iš smalsumo, kas iš pasipūtimo – ir aš lankau Poetą, bet daktarai tramdė smarkuolius. Beatričė nieko nesiklausė, su niekuo nederino, ji užeidavo kasdien, nes matė, jog ligonis jaučiasi vis silpnesnis, tačiau prieš ją kiek galėdamas stengėsi būti linksmas, juokaudavo, kartais turėjo ir svarbių pavedimų:

Prašė, kad nueičiau į Aleksotą pažiūrėti, kaip einasi jo naujo namo statyba.

Moteriai iš karto šalčiu perliedavo širdį, ji jautė, kad Poetas jau niekada neperžengs to namo slenksčio, tačiau po prašymo, išėjusi iš palatos, pasukdavo tilto link... Kitą dieną pasakodavo tikrus ir kiek išgalvotus dalykus, kaip viskas gražu Aleksoto name, tik Šeimininko ten trūkstą, bet kaip jis kasdien į kalną užkopsiąs?

– *Matyt, reikės pirkti mašiną ir mokytis vairuoti,* – tarsi juokaudavo.

Kai tik geriau, kai vaistai numaldo skausmus, kai jau pajėgia šiek tiek atsikelti, vėl įsijaučia į gyvenimą, į Seminarijos reikalus, statybų sąmatas, kviečiasi prokuratorių.

Atsirėmęs į pagalves, lovoje gulėjo poetas ir rankose laikė prirašytą lapą, kurį įdėmiai peržiūrinėjo.

Tačiau Beatričė matė, jog Ligonis silpsta, jėgos mąžta, ir gyvybę tepalaiko vaistai. Išėjusi iš palatos, ji niekada neskubėjo namo, vaikščiojo panemune, žiūrėjo į burbuliuojantį vandenį, o širdis neramiai blaškėsi – miršta, miršta, miršta... Kietai suspaudžia kumščius, nuryja ašaras, supranta, kad negali dar pasiduoti.

Poeto sode nužydėjo pinavijos, tulpės, alyvos, jazminai, birželio pabaigoje žydėjimas nuslopo – pavasarines gėles jau nuglamžė vėjai, o vėlyvesnės – vasarinės – dar krovė žiedus. Sesuo ateidavo vis liūdnesnė, pamiršdama ir gėlių atnešti, norėjo daugiau su Broliu pasikalbėti, jausdama, kad jis – jau tik tolstantis svečias, iš kurio gyvenimo syvai baigia ištekėti.

Ligonis naktimis miegojo blogai, blaškėsi, užsnūdęs kartais kažką nerišlaus murmėdavo. O kai apgobdavo miegas, vis regėdavo to paties sapno draiskalus. Jiedu su Beatriče ateina į Aleksoto vilą, bando atidaryti duris, bet jas kažkas lyg laiko iš anos pusės, galop po didelių pastangų, pavargę atidaro, nuo tako nusirita juodas gumulas – tarsi kokių vilnų ar sudžiūvusių samanų kamuolys, kartais juodas daiktas lakstydavo po naują rūmą lyg gyvas padaras, lyg tyčiodamasis. Net sapne namas kvepėjo medžio šviežumu, pakampėmis dar pūpsojo krūvelės pjuvenų, o kambariai vaidenosi dideli ir puošnūs. Tik staiga apsižvalgo – bičiulės nebėra, o durų vėl niekaip negali atidaryti, stumia, šaukia, bet balsas dingęs, o jis stovi įklimpęs iki kelių į baltas smulkias drožles. Tokie variantai kasnakt, kai tik užsnūsta.

Sapno akimirksnis, atvėręs amžinybės angą, nusigando savo galios...

Po pirmojo susapnavimo juokaudamas papasakojo Beatričei, net pabarė, kodėl sapne paliko vieną... Jos akyse plykstelėjo nerimas. Kai nakties vaizdiniai ėmė įkyriai kartotis – Sapnuotojas nutilo. Naktys buvo baisiai ilgos ir slogios. Daktaras liepdavo seselei prieš naktį Ligoniui į arbatą ištirpinti stipresnių migdomųjų.

Paskutinįjį gyvenimo rytą jis lyg tyčia pramigo, pabudo, kai kažkas tyliai pabarbeno į palatos duris, iš pradžių nesusigaudė kur esąs, akimirką pasivaideno, kad jis vaikas, vartosi tėviškės kamaraitėje, kad čia beldžia mama, ateina su puodeliu šilto pieno. Už durų dudena tėvo balsas. Įbėga ir mažoji Kotryna, kažką čiauška. Ilgai neatsimerkė, pajuto saldų šiltą namų ir artimųjų buvimo jausmą. Švelnus seselės balsas grąžino į rytmečio kasdienybę, Ligonis įkrito į savo sunkų pavargusį kūną, pramerkė akis, pro ploną užuolaidą lindo vidun birželio karšta saulė – ji patekėjo paskutinį rytą... Nuolat besikartojantis sapnas, tėviškė, velioniai tėvai ir jau iškeliavusi dangopi sesuo Kotryna – viskas lengvai plevėsuoja lyg vėjo judinama suplyšusi nueinančio gyvenimo vėliava...

– Prelate, jus nori aplankyti ponia Sofija, ji prašo nors minutėlę, kažkur turi išvykti, labai prašo...

Prezidentienė! Jie seni pažįstami, geri bičiuliai, tačiau šį rytą mintys visai kitur, kaip susikaupti, nepasirodyti, neišsiduoti veidu, balsu. Nori būti vienas, užsimerkęs, vėliau laukti Sesers, Beatričės, nieko daugiau, nieko, jokių svečių. Ramybės! Sukyla ligos irzulys.

Tačiau pro seselės petį šypsosi ponia Sofija, ryžtingai įsiveržia palaton, teatrališkai nukelia nuo galvos gelsvą prabangią skrybėlaitę, nerūpestingai numeta ant palangės, priklumpa prie lovos, pakšteli prelato žiedą. Ponia laiko puokštę stambiažiedžių raudonų rožių. Žiedai ima mirguliuoti lyg koks kraujo indas, viskas liejasi akyse, ponios Sofijos veidas panašėja į mamos, paskui lyg į sesers Kotrynos, bet Poetas sukaupia visas jėgas ir atsimerkia.

– Ačiū Dievui, Prelate, atsigavote, maniau, kad jau daktarą reikės kviesti, taip labai išblyškote, taip labai...

Prezidentienė sunerimusi, bet irgi taisosi esanti nerūpestinga ir linksma. Kažką kalba apie vasarą, atostogas, perduoda Prezidento linkėjimus. Supranta, kad negali užtrukti, varginti, pati bijo.

– Žinau, kad pasveiksite, žinau, *labai prašau vėl ateiti pas mus palošti vinto* kaip anksčiau, pamenate – smagiai lošdavote su mano tėveliu...

Nebežino, kaip atsisveikinti, ką dar pasakyti, Ligonis nekalbus, tik kartais šypteli lūpų krašteliu. Tačiau į palatą skubiu žingsniu įeina daktaras Vladas, linkteli poniai Sofijai, suka prie lovos. Viešnia išeina, akimirksnį stabteli tarpduryje, atsisuka, žiūri, nupurto nuo savęs netikusias mintis, pamojuoja ir koridoriumi nutolsta kulniukų aidas. Kai jos jau seniai nebėra, o daktaras Vladas prie stalelio žiūrinėja ligos istoriją, Poetas tyliai sušnabžda:

– Dėkui už rožes, už raudonas rožes dėkui, *vargiai aš jau bepasveiksiu, jaučiuosi prastai, stipriai kamuoja dusulys, silpna...*

Daktaras Vladas atsisuka į Ligonį, girdi jo šnabždesį. Prisėda šalia ant taburetės:

– Gal norite, tamsta Prelate, su manimi apie kažką svarbaus pasikalbėti?

Sunkiai atsikvepia ir klausia:

– Ar pasakote ligoniams visą tiesą apie diagnozę ir artėjančią mirtį?

Daktaras patyli, perbraukia ranka per savo ilgus plaukus, primerkia akis – stengiasi išlošti laiko:

– Pasakome, jeigu ligonis prašo, gal nori palikimą sutvarkyti ar dar kokių rūpesčių turi. Tačiau atsižvelgiame į sveikatos būklę, į nervų stiprumą, sunku tiesą pasakyti, sunku. Bet jeigu nori, prašo, nebijo...

– *Man nesmagu būtų girdėti toks galutinis sprendimas, nesmagu...*

Tuo šis pokalbis su daktaru Vladu ir baigėsi.

Sunkiai slinko paskutinė gyvenimo diena, bet dar labiau baugino atsėlinanti naktis, sapnai, nuojautos...

Jau saulė seniai nusisuko nuo langų, atėjo ir išėjo nuliūdusi Sesuo, o Beatričė vis nesirodė. Negi jos nebematys daugiau, negi nespės, kai tik vos vos prisnūsta, jau ir stovi šalia mama su seserimi Kotryna, jau laukia, kad greičiau joms paduotų ranką. Gyvenimas kas valandą tolo, nebebuvo jėgų nei vertinti, nei svarstyti, liko vienas tikslas – dar pamatyti Beatričę, atsisveikinti ir iškeliauti – jautė, kad laikas traukiasi į sudžiūvusį obuolį... O gal Beatričė jį pamiršo, gal kur išvyko, gal susirgo pati? Su nerimu plakė pavargusi širdis.

Sarge – angele mano! ... Aš taip silpnas ir vienas...

Angelas buvo čia pat, jis sukiojosi po palatą, lūkuriavo savo valandos, tačiau pirmiau atėjo Beatričė. Pavakare. Atsisėdo

šalia lovos, paėmė Ligonio ranką, jis atliepė spustelėjimu. Sukaupė jėgas – visai paskutines, švelniai glostė jaunosios bičiulės delną, glostė ir glostė – jautė, kad dabar išties jau viskas – tik jos telaukė, viskas jau šiame pasaulyje atlikta...

Daug vargau ir kentėjau, gal Aukščiausias už tai / Man atleis, jei suklydau kada...

Jiedu kalbėjosi mažai – mokėjo kartu tylėti. Saulė pasislėpė už Rotušės aikštės medžių, į palatą rangėsi prieblanda, Poetas nurimo, jis lietė Beatričės ranką, norėjo, kad taip tęstųsi amžinai...

Beatričė persitempė, jos galugerkly tvenkėsi ašarų gumulai, bijojo pravirkti balsu, tad tyliai šnabždėjo, kad viskas vėl bus kaip anksčiau, kad jis greitai pasveiks, o dabar ji turinti eiti, nes per daug nuvargins. Poetas laikė jos ranką, atsirado daugiau jėgų, prašė dar pabūti, paskui dar... Tačiau laikas buvo negailestingas, pavargo abu. Staiga Ligonis susikaupė ir per stebuklą atsisėdo, nuo veido tekėjo šalto prakaito lašai, ištraukė iš stiklinės vazos vieną kuplią raudoną prezidentienės rožę:

– Tebūna ji tau prisiminimui apie mūsų – seno ir jauno žmogaus draugystę...

Tiek teištarė Beatričei, stipriai suspaudė ranką, palaikė minutėlę.

Ji grįžo namo ne kojomis – geležiniais ramentais. Tik tuomet atvėrė delną ir pamatė jame auksinį kryželį – paskutinę laiminančią savo Draugo dovaną, net nepajuto, kada jis įspraudė į saują, nepajuto, gerai, kad nepametė. Ant stalo lyg kraujo dėmė švietė rožė...

Įdėjau apvytusią rožę į jo padovanotą eilėraščių tomelį.

ŠEŠĖLIS:

– Šeimininke, ji pasislėps nuo pasaulio, niekada niekam nesipuikuos bičiulyste su tavimi, nepaliks jokių ženklų, bijodama pakenkti tavo amžinajai garbei, padovanotus daiktus, laiškelius išveš labai toli, sudžius, sutrupės ir į dulkes pavirs rožės žiedlapiai.

Vienok ... visai neįsileidžia į kalbas apie Maironį.

Taip apgailestaus smalsautojai ir tyrinėtojai. Tik po kelių dešimčių metų ilgai kalbinama, labai prašoma Beatričė praskleis uždangą, šiek tiek papasakodama apie neįtikėtinai stebuklingą savo gyvenimo laiką, tačiau esmė paliks tarp eilučių. Krepštels tik luobą, o tikrieji lobiai tūnos amžiams užkasti.

Žinoma, kartais archeologams pavyksta dar ką nors trapaus rasti, jeigu nepavėluoja... Tai ir viskas, Šeimininke!

Diena mirties prieangyje baigėsi ramiai, Poetas daugiau ir nebeatsimerkė, nepajėgė, tą naktį jo nelankė mirusiosios – nei mama, nei sesuo Kotryna, tik klojo Angelas drobes, tik vyniojo iš ritimo, tik tiesė ir tiesė baltus takus. Plazdėjo jo sparnai, buvo visai ramu.

Sarge – angele mano...

Vidunaktis išmušė naujos dienos – birželio dvidešimt aštuntosios pradžią, o su ja prasidėjo Ligonio agonija, trukusi keletą valandų. Atlėkė iš namų daktaras Vladas, kuris gyveno netoli ir visada miegojo su drabužiais, sukvietė konsiliumą, leido vaistus, atvilko kažkokį aparatą, stimuliavo širdį, bet Ligonis merdėjo, labai sunkiai alsavo, jam stigo oro, tyliai šnabždėjo – *silpna, silpna...* Iškvietė ir ligoninės kapelioną, jis suteikė paskutinį patepimą. Kai viltis – paskutinioji šio gyvenimo veikėja – pasitraukė, Poetas liko vienas su budinčia sesele Paulina:

Aš jam akis užspaudžiau, rankas sudėjau, sutvarkiau kaip visus mirusius.

Ketvirtą valandą ryto ėmė skambinti katedros bazilikos varpai, pranešdami miestui apie didžiulę netektį. Pabudinti iš miego, miestiečiai suprato, kokia nelaimė nutiko – iš laikraščių jie žinojo apie garsaus Ligonio globstymąsi su mirties deive Giltine...

Skamba ir žvanga, gaudžia varpai, / Liūdną ir skaudų leisdami gandą: / Vėl paviliojo auką kapai...

ŠEŠĖLIS:

– Laidotuvės, Šeimininke, buvo įspūdingos! Pompastiškos! Nežinau, ar būtum tokių norėjęs, bet kita vertus – kodėl gi ne? Pagarba, kad ir kiek dirbtinoka ar išpūsta, tačiau paskutinė, sakrali. Apie mirtį kalbėdavai jau sunkiai sirgdamas, mintyse dažnai nepavykdavo jos kaulėto vaizdinio nuvyti, bet rašei apie šią juodąją karalienę mažai. Nenorėjai su ja skubėti, niekas negalėtų tau priekaištauti, kad nemylėjai šio pasaulio ar kad buvo atsibodęs gyvenimas. Vitališkąją gyslą visada turėjai ir už jos įsikibęs laikeisi, net tiesos nenorėjai žinoti, kalbėdamas prieš pat amžinąją kelionę su daktaru Vladu. Bet su mirtimi nebuvai susipykęs, jos nebijojai, tave gobė krikščioniškasis egzistencializmas. Klausimas tebuvo vienas, iškeliamas įvairiomis variacijomis:

Argi mūsų karionės, idealai pražus / Be algos, be naudos ir žymės? / Argi liekanos mūsų, kad jau kaulai supus, / Niekam nieko daugiau nekalbės?

Bet grįžkime, Šeimininke, į laidotuves. Visur sekiojau paskui tavo kūną, spoksojau, kai buvai pašarvotas savo rūmuose, paskui Seminarijos koplyčioje, galop tave užkėlė ant aukšto sosto katedroje bazilikoje. Atrodei karste iškilmingas ir visai ramus. Liga tavęs išvarginti nespėjo, tarsi kietai miegojai, ir aš, būdamas tik šešėlis, vis dar vyliausi, kad pakilsi ir mudu toliau keliausime šio gyvenimo keliais – amžinai... Bet kai su tavimi atsisveikinti plūdo tūkstantinės minios, kai daug žmonių verkė, supratau, kad labai negerai, kad gali ir nepabusti. O dar tos vėliavos su gedulo juostomis visame mieste, juodomis marškomis Karo muziejaus sodelyje apvyniotas „Laisvės" statulos postamentas, ant jo pritvirtintas tavo portretas. Galutinai palūžau ir išsigandau, kai virš senamiesčio ėmė ore plerpti ir vartaliotis daugybė orlaivių, o kareivių garbės rikiuotės vis šmėžavo nesibaigiančiomis grandinėmis. Viskas taip vyko, jaučiausi lyg sapne ir vis labiau supratau, kad lieku vienas vienužis... O kai prezidentas Antanas pasakė labai iškilmingą kalbą, apgailestaudamas, kad numirei, kai užvožė karsto dangtį ir nuleido į bazilikos požemius šalia vyskupo Motiejaus Valančiaus, aš vis dar buvau šalia ir vos spėjau išsprukti, kai rakino didžiąsias kriptos duris.

Sprūdinau link tavo, Šeimininke, rūmų pažiūrėti, kas ten darosi. Sutikau kanauninką Juozą, ėjo svyruodamas, tarsi dar sumažėjęs, jo akys plūdo ašaromis, ėjo ir kartojo – *mirė, mirė*. Lyg sau, lyg aplinkiniams, nieko nematydamas, kalbėjo:

– Kas sugalvojo mano bičiulio Prelato niūrumą? Jis toks nebuvo! Nebuvo! Kai mano Kaukas iškeliavo į šunų amžinybę, atėjo, guodė, pasakė *nepamirštamus savo teisingumu žodžius*:

Kauką, girdi, Kaunas prisimins, jis buvęs Vaižganto gyvumo ir temperamento... Juokinga, jokio niūrumo Poetas neturėjo. Maironį visa Lietuva prisimins, visa ir amžinai! Amžinai, amžinai...

Pro rūmų kolonas įlindau į tavo kabinetą, klestelėjau į supamąjį krėslą, lengvai sūpavausi. Po namus vaikščiojo verkiantys artimieji, ypač sielvartavo sesuo Marcelė, ir aš ją išgąsdinau – pamačiusi patį sau judantį krėslą, ji stabtelėjo, persižegnojo ir paskubomis užvėrė duris. Ant stalelio buvo sukrauti specialiai apie tave išleisti laikraščiai ir žurnalai, perskaičiau kažkokio anoniminio autoriaus tik vieną sakinį:

Mes širdyje džiaugiamės, kad mirė Maironis, kad mirė gyvas priekaištas mūsų sąžinei...

Tik dabar pratrūkau raudoti, nors visai neįsivaizdavau, kokie sunkumai dar manęs laukia, apie tai negalvojau – mano šešėliška galvelė buvo perkaitusi...

1932 metų spalio dvidešimt pirmosios rytas buvo pašėliškai vėjuotas, beveik visas dangus aptrauktas debesų, šuorais pliūpsėjo lietus, gal tik geriau ištyrinėjus dangaus žemėlapį, buvo galima įtarti, jog pavakarė ateis nurimusi, o gal net šviesi. Tačiau ryto valandą žymios Kauno ponios, praskleidusios naktinių užuolaidų kraštą, susinervino ir sunerimo – jeigu toks oras, kaip bus šukuosenos, balinės suknios, elegantiški bateliai – gali stichija sugadinti ne tik nuotaiką, bet ir vaizdą. Būtų išties siaubinga! Kai kurios suknias užsisakė iš Paryžiaus, kitos jau parsivežė vasarą. Juk į šitą iškilią puotą laisvas kelias nusidriekė

paskutinėmis birželio dienomis, laiko pasiruošti užteko. Kaune aukščiausias lygis – *art deco* mada, kuri kiek vėluodama keliauja per Europą ir į provinciališkąją sostinę.

Vyrai į orus nereagavo, tai ne jų būdui, be to, juos su poniomis automobiliai nuveš iki pat durų, tad nebus kada ir padų sudrėkti, o jau *sušlapti kaliošiukus*, anot Jubiliato, visai neįmanoma.

Diena vėju ir lietumi nesibaigė, apie kokią antrą valandą nei iš šio, nei iš to plykstelėjo per visą dangų išsišakojęs žaibas, po to keletą kartą sudundėjo griaustinis, moterys išsigandusios poteriavo, klupdė ir vaikus persižegnoti, bauginantis reiškinys beveik spalio pabaigoje. Po pusvalandžio debesys, saulė ir lietus sufokusavo dangaus gudrybes ir per visą Kauno dangų nusiplieskė ryški dviguba vaivorykštė...

Į vakarą spalio saulė galutinai įveikė debesis, juos išvaikė į pakraščius, dangus ištiško ryškiai mėlynas, o vėjas irgi kažkur susisuko lizdus ir užsnūdo.

Svečiams kelias buvo sutvarkytas, išgrįstas saulės spinduliais.

Šešėlis jaudinosi, svarstė, kuo gi jam pasipuošti, kaip atrodyti, bus tiek damų, kilnių svečių, o jis nieko naujo neįsigijo, į Paryžių nevažiavo, drapanų nepasisiuvo – skolų, žinoma, neturi, bet Šeimininkas nieko jam Testamentu nepaliko, nė vieno lito, nė vieno daiktelio – gal užmiršo, o gal... Kas žino, ką galvojo?

Šešėlis nė vieno svečio nekvietė, tačiau, Seseriai negirdint, skambėjo ir skambėjo telefonas, į jubiliejų registravosi aukštieji valdininkai, pasiuntinukai nešė dvasiškių ir menininkų vizitines korteles su prierašu – atvyksime spalio dvidešimt pirmąją, ponios

siuntė kvepiančius laiškelius, bičiuliai iš provincijos telegramas – visi norėjo švęsti! Tad Šešėliui iškilo painus galvosūkis lyg labirintas – kaip visus priimti, kaip juos suleisti į rūmus, kaip susodinti, kad visi sutartų, būtų patenkinti – ne juokas tiek svečių – *nuo prezidento su ponia iki paprasto kaimyno.* Tai baisiai išilgėdamas, tai sutrumpėdamas, persimesdamas į kitą pusę ar visai pavirsdamas kumščio dydžio, bet niekada neišnykdamas, jis kankinosi, rašinėjo ant lapelių, svarstė, stumdė, kol galop liko pats pagrindinis klausimas: kada pakviesti tolimuosius brolius – artimuosius priešus – rašytojus? Ar priversti juos laukti nušalvėjusiame spalio sode, kol visi sueis ir susės, ar atvirkščiai – šaukti pačius pirmuosius, kad dabar jau priimtų į savo būrį. Į būrį, kuriame Šeimininkas turi skraidžioti kartu su poetais. Šešėlis pasimetė, jautėsi vienišas. Permatoma galvelė pavargo nuo minčių, nusprendė – teplaukia viskas lyg Nemunas už lango, savaime... Ar dar vis svarbu, kokia tvarka kas sveikins Jubiliatą su garbinguoju septyniasdešimtmečiu? Teateinie! Tebūnie! Svarbu, kad pats Jubiliatas dalyvautų, Šešėlis labai prašė nepalikti tokią dieną jo vieno. Nors ir pykdamas, ir visomis išgalėmis priešindamasis šiai šventei, pagailėjo savo Šešėlio ir pažadėjo bent trumpai pasirodyti. Mat visi ketino pasakyti daug gerų žodžių, o jam, Šešėliui, kam tie žodžiai, kam?

Šešėlis išsinešė į laiptų aikštelę supamąjį krėslą, lengvai lingavo pirmyn atgal, laukė. Minutės iki sutartosios valandos vis labiau seko. Apačioje prie kolonų nebuvo durininko, tad kai Sesuo išėjo į bažnyčią, jis nusileido ir atvėrė plačiai laukujes duris – įeikite, jis nešokinės prie kiekvieno.

Ir štai išgirdo pirmuosius žingsnius, kažkas sunkiai šlepsėjo,

su jurgino žiedu į viršų kilo kiemsargis kaimynas, kuris retsykiais su Šeimininku pasilabindavo, persimesdavo kokiu žodžiu apie orą ir gaudavo litą kitą. Šešėlis nustebo, paskui nusišypsojo – štai kokia paprasta pradžia, jau ir yra vienas svečias. Jiedu pasisveikino, Šešėlis jurginą nunešė pamerkti prieškambaryje prie veidrodžio. Kai sugrįžo, pamatė iš kažkur išnirusį Šeimininką.

– Geras jūs kaimynas, Jubiliate, geras, neišdidus ir nešykštus, sveikatėlės linkiu, vis sirguliuojate, bet pasveiksite, sveikatėlės, mano žmonelė jus irgi sveikina, ji irgi linki sveikatėlės, vaje, ir turtingi žmonės, ir prelatai serga, sveikatėlės, ale kad ir svečių tiek daug pas jus būna, pervargstate, daugiau pailsėkite, sveikatėlės, geras jūs žmogus, visai nešykštus, visai, – rypavo užsimiršęs senukas, kartojo vis tą patį, kartojo. – Vaje, kokia ponia! – staiga išsigandęs šūktelėjo kaimynas. – Leiskite malonią rankutę pabučiuoti...

Šešėlis išvydo ponią Sofiją su iškiliuoju vyru Antanu. Prezidentienė nusimetė tamsiai mėlyną aksomo apsiaustą su juodų gaidžio plunksnų boa, iš po jo išniro šviesi krepdešino suknelė, puošta aksomu ir tiuliu, gausiai išsiuvinėta karoliukais. Ponia nustebusi apsidairė, kad niekas neprišoka aptarnauti, kaip šiuose namuose įprasta. Pasijutusi nemaloniai, atkišo savo puošnųjį drabužėlį šalia stovinčiam kiemsargiui, nes vyras jai jau bruko į rankas milžinišką raudonų rožių krepšį.

– *Jis prakalbo tyrai lietuvio sąmonei, jį išgirdo ir suprato visa jaunoji karta!* – iškilmingai porijo tautos vadas Antanas.

Šešėlis ties šiais žodžiais nemandagiai prunkštelėjo – suprato visa jaunoji karta... Vėl prisiminė plunksnos brolius, bet laiptų prieblandoje lipo tiek daug svečių, jog visų veidų neįžvelgė.

Prezidentas vis dar kalbėjo:

– *Poetas pergyvena... jis randa... piešia... praveria...*

Nebeiškentusi ponia Sofija mynė vyrui ant kojos, pro rožių puokštę šnypštė:

– Gana, gana!

Už jų nugarų ant laiptų stumdėsi aukštieji valdininkai: ministeris pirmininkas, užsienio reikalų, teisingumo, švietimo, susisiekimo ministeriai, bankininkai, profesoriai, visi su žaviomis žmonomis. Jos apsitaisiusios moderniškai ir puošniai: atlaso, krepdešino, šifono, šilkinio aksomo, žoržeto audinių paryžietiškų madų apsiaustai ir suknios, kurių siluetai tiesaus kirpimo, vos siekia kelius, nuogos rankos ir šiek tiek pridengtos nugaros, ant kaklo per krūtis siūbuoja ilgi perlų karoliai, kai kurios ponios su mažutėmis skrybėlaitėmis. Šiandien jos nebijo griežtojo prelato Adomo Aleksandro ar kanauninko Juozo, nors jie, o ir kiti kunigai, labai rimtais veidais laukia Bičiuliui paspausti ranką ir tarti malonų žodį. Štai ir jų eilė:

– *Maironis gali būt pavadintas Tėvynės tėvu. Lietuvos atgimime ir išsilaisvinime atliko milžinišką rolę... Jo mirtis tokia didelė nelaimė lyg sugriauta Jeruzalė...*

Jubiliatas ne mažas vaikas – nemalonu klausyti pagyrų, jis paskubomis atkiša ranką luomo broliams ir jau sukasi į kitus svečius.

Pro Jubiliatą vis dar slenka nesibaigianti sveikintojų virtinė, jis stabteli prie būrelio raseiniškių, pasiglėbesčiuoja su giminėmis. Šešėlis gremėzdiškas gėlių puokštes ir krepšius krauna į supamąjį krėslą. Svečiai šurmuliuoja ir kuždasi, kad niekas neatveria kanklių muzika skambančių prieškambario durų, nekviečia vidun. To niekada nebuvo! Jau susidaro grūstis, ima stigti oro ir ponia Sofija sušunka:

– Aš alpstu!

Prezidentienę kažkas sugriebia, o iš minios prasiveržia jauna poetė ir emocingai deklamuoja:

– *Sako, mirdamas mane tu keikei, / O numiręs surūstėjai dar labiau. / Ligi šiol aš negaliu vis atsipeikėt...*

Jubiliatas suglumsta, susikaupęs atpažįsta poetę Salomėją, bet nieko nesupranta:

– Panele poete, mirštant man labai skaudėjo, kamavo dusulys, aukšta temperatūra, apie tamstą nė karto nepagalvojau ir gyvenime man tamsta visai nerūpėjai, mirties valandą turėjau apie ką galvoti, Dievo, motinos šaukiausi, nerūpėjai, kažką supainiojai, tikrai supainiojai...

Bet poetė vis tiek kartoja:

– *keikei, keikei, o aš mylėjau, gerbiau...*

Šešėlis ją ima už parankės, atidaro prieškambario duris, suskamba kanklių muzika, ir sveikintojai plūsteli vidun...

Svečių randasi daugiau ir daugiau. Visi susimaišo, Šešėlio nuogąstavimai kada ką įleisti jau seniai išblėsę.

Rašytojai susispietę į vieną kampą, jie ruošiasi žengti prie Jubiliato, tik poetė Salomėja vis dar graudžiai kūkčioja. Kyla šurmulys, kažkoks vyriokas tempiamas už rankovės spyriojasi, visas raudonas kaip burokas:

– *Nedrįskit! Aš sprogstu iš gėdos! ... Negaliu sau atleisti!*

Jubiliatas pats prisiartina, spaudžia poetui Teofiliui Tilvyčiui ranką:

– *Mūsų tautai dabar reikalingi gabūs, išsilavinę žmonės,* rašykite! Nepykstu dėl jūsų parodijų, juokinga. Juokas – visuomenės vaistai – aštriau rašykite!

Kai jau Poetas įsimaišė į rašytojų būrį, jie prabyla vienas per kitą.

– Mūsų poetai augo iš Maironies kaip iš dvasinio kamieno ... jis veikia jaunimą ir pradedančius rašytojus ... žadina būti lietuviu ir darbą dirbti... – iškilmingai postringauja poetas Faustas Kirša.

– Jis norėjo mus tėviškai pabart ir pamokint, ... jis taip narsiai kovojo, kaip tie mūsų kareiviai, kurie krito... – antrina poetas Jonas Kossu.

– Tavo vardą, Dainiau, dar ilgai ilgai minės visa tauta! – įsijautęs gieda poetas Liudas Gira.

Jubiliatas nervingai mosteli ranka, tramdo kalbėtojus, jis dairosi, ar atėjo didysis oponentas Balys Sruoga – taip, jis stovi kiek nuošaliau, moderniškai apsitaisęs, artyn neskuba. Tačiau pajutęs, kad Prelatas akylai jį stebi, ištiesia ranką, spaudžia:

– Taip, Maironis – gilus lyrikas. ... lietuvių tauta neskaito: jį dainuoja. Maironies dvasia išaugo dabartinė jaunoji Lietuvos inteligentija...

Poetas žiūri išplėtęs akis, netiki savo ausimis, kad Balys jį pradėjo girti. Bet Sruoga neiškenčia ir vis tiek priduria:

– jis atgimimo dainius, dabar ankstesniojo patoso nebepasiekia...

Jubiliatas tik šypteli, sukasi, o priešais – Antanas Venclova.

– Gal tamsta ką norėtum pasakyti, jeigu jau atėjai minėti jubiliejaus, girdėjau – jaudinaisi, kad nespėjai manęs atsiprašyti?

Nelengva dabar ir poetui Antanui, jis mikčioja vis užsikirsdamas, tačiau žiūri Šeimininkui į akis:

– neapgalvotas žodis gali žmogų ne tik įžeisti, bet ir užmušti, aš su sielvartu apgailėjau nerimtus, net įžūlius savo žodžius, kurie taip įskaudino seną poetą. ... tą straipsnį laikau ... klaida...

– Taip, tamsta, tuomet rašei *iš aukšto, kalbėjai Mentoro tonu*. Bet šiandieną viską atleidžiu, nes man jau nebesvarbu, palikau jums, ką galėjau, o ko žmogus palikti ir atiduoti negali – išsinešu. Žinokitės! Palieku Šešėlį!

Jis nusisuka nuo rašytojų, o po minutėlės jau linksmai sveikinasi su artistais, dainininkais, muzikantais, tas kampas linksmai kvatoja, kažką pokštauja, matyt, kad neturi nei už ką atsiprašyti, nei ką atleisti. Jie vis dar žaismingai ir nuoširdžiai tebemyli vieni kitus!

Galop visi svečiai susigrūda į didžiąją ornamentuotą svetainę, įsivaizduodami gausiomis vaišėmis nukrautą stalą, bet keista – nėra nei vienos kėdės, nei stalo, o juk lūždavo, aplinkui šokinėdavo kelneriai iš „Metropolio“. Šešėliui nesmagu, kad užmiršo, nepasirūpino, jam pačiam valgiai nereikalingi, dvasia gyvas, tai ir netoptelėjo...

Pianistė Aleksandra pakelia fortepijono dangtį, jos pirštai perbėga klavišais, pasigirsta Šopeno noktiurnas, bet nebaigusi kūrinio skambina „Beauštanti aušrelė“. Žino, kad Jubiliatui ši daina patinka, pats kartais užvesdavo. Balsingieji solistai Marija, Adelė, Kipras, Vincė, Antanas pagauna melodiją, plėšia iš širdies, daina užlieja visus namus...

Jubiliatas pasitraukė nuo visų, stovi bibliotekoje prie lango, apžiūrinėja savo mylimą sodą, matuoja akimis kiekvieną lopinėlį – atrodo, dar nenuskinti obuoliai, primėtyta krepšių, po kriauše kalnas supuvusių vaisių, rodos, dar žydi vėlyvieji jurginai. Žino, kad Beatričės šįmet į talką nepriėmė, niekas iš namiškių su ja nebendrauja. Jau būtų pasiruošęs iš namų išeiti, bet dar reikia visiems padėkoti. Nekvietė jų, bet padėkoti reikia,

juk žmonės sugaišo laiko, dovanoms išlaidavo. Ką jiems pasakyti? Tebestovi žvelgdamas į sodą, vaidenasi ar tikrai mato – nedidukė mergaitė atbėga takeliu, ji pasuka per vidines duris į rūmus, jau kaukši jos batų padukai, ji skubiai lipa laiptais, uždususi, atsilapojęs paltelis, plaukai išsipešę iš po megztos kepuraitės. Mergaitė rankoje laiko rūtų puokštelę, žinoma, ją suskynė čia, sode. Mažoji viešnia pro atviras duris pamato Poetą, stovintį bibliotekos prieblandoje, lyg išsigandusi, bet tiesia nedrąsiai žaliąsias gėlytes:

– Labai bijojau pavėluoti, galvojau, jau būsi išėjęs, Poete, nespėsiu pasveikinti.

– Kas tu esi, vaikeli? Iš kur atskubėjai? Kas atsiuntė?

– Aš – būsimoji Profesorė, pati tave susiradau, susapnavau, angelas pakuždėjo, mudu artimai susipažinsime daugiau nei po dvidešimties metų, kai pradėsiu tave, Poete, tyrinėti. Kiekvieną popierėlį iškilnosiu, nors vis tiek kažką pražiūrėsiu – kitaip nebūna...

Jubiliatas nė kiek nenustebęs, vedasi mergaitę už rankos, abu sustoja priešais susigrūdusių svečių pulką, visi po truputį rimsta, nutyla, laukia...

– *Už pasveikinimus ir linkėjimus, kuriuos apturėjau nuo atskirų asmenų ir nuo jaunuomenės kuopelių iš Kijevo, Punsko, Seinų, Amerikos ir iš kitur ... sakau visiems nuo širdies ačiū. Vienkart melsčiau dar kartą visų man prielankių, kad mano jubiliejaus visai neminėtų...*

Dar stovi, visus iš eilės apveda akimis, tarsi stengtųsi ilgam įsižiūrėti, bando šypsotis, tačiau supranta, kad šypsnio niekas nemato. Minutėlę karštligiškai svarsto, ar pasakyti dar jiems vieną sakinį, kurį ne kartą jau ištaręs? Reikia pasakyti:

– Mes, lietuviai, nemokame eiti lygiu keliu ir mėgstame perdėti, gyvus purvais apdrėbti, o mirusius į padanges iškelti...

Visi susikaupę klauso, ką dar pasakys Jubiliatas, tačiau jis nusilenkia, prieina prie Šešėlio, paspaudžia jam ranką:

– Laikykis, mano broli, tavęs laukia ilgas ir sunkus kelias, kai ateis laikas, padėk Profesorei, štai ji. Šįkart nelydėk, lik su svečiais!

Dešimtmetė Profesorė įsitveria Poetui į ranką, jų žingsniai tolsta per kambarių blausą. Uždaro duris, suskamba kanklės, kompozitoriui Juozui perrėžia ausį išderintos stygos, nebėr iš jų dainos „Lietuva brangi..." Laiptų aikštelėje tebestovi supamasis krėslas, iki pat viršaus apkrautas gėlių puokštėmės: daugiausia rožių, yra baltųjų ir rausvųjų lelijų, spalvingųjų gladiolių, hortenzijų. Mergaitė prieina ir įsiūbuoja krėslą, gėlės barstosi į šalis, laiptais pažyra žemyn, Jubiliatas žengia per gėlių galvutes lyg per atlaidų procesiją, kai vaikai iš krepšelių barstydavo po kojomis žiedlapius...

Jiedu nyksta aikštės tamsoje, o pro atvertus rūmų langus lyg kokia devintoji banga ritasi giesmė „Marija, Marija", ji nuvilnija per Rotušės aikštę iki arkikatedros požemių. Iš pradžių giedojimas aidi labai vientisai, po to tarsi ima skilinėti, blukti, kol visai nuslopsta. Plyksteli lyg rytinis žaibas mirtina tyla, atrodo, kad niekas net nekvėpuoja. Šešėlis grįžta iš balkono, kol galėjo tamsoje įžiūrėti, nulydėjo akimis savo Šeimininką. Eina pabendrauti su svečiais, tačiau atidaręs duris nustemba – jau nė vieno nebėra. Tik Sesuo lipa laiptais, ji visur užgesina šviesas, rūmus apglėbia tamsa ir ramybė.

Lietingas spalio rytas, diena su perkūnais ir žaibais, išsigiedrijusi pavakarė netikėtai persiverčia į pirmąjį žiemos vakarą. Vėl dangus tirštai aptrauktas debesimis, ima kristi tirštos ir didelės snaigės, kurios lipdo Poetui akis. Jis žino – prie katedros laukia Beatričė, ji atėjo pasveikinti su žemčiūgų puokštele, laikė juos uždengusi, kad iki Bičiulio jubiliejaus nenukąstų šalna. Jubiliatas nekantrauja pasimatyti, tačiau su juo eina mergaitė, nenorėtų jų supažindinti – čia jo saldi ir didelė paslaptis. Nerimauja be reikalo – dešimtmetė ištraukia iš jo delno ranką, mojuoja, tolsta, dingsta pūgoje, rodos, kažkur kaukši žirgų kanopos, rodos, bilda karietos ratai – matyt, mažąja viešnia kažkas pasirūpins.

Šešėlis perkerta biblioteką, stabteli Šeimininko miego kambaryje, valgomajame dirsteli pro langą į sodą ir iš koridoriaus kopia laiptais į mansardą...

2010–2012

Autorės užsklanda

Prieš kelerius metus vieną karštą vasaros dieną į mano kabinetą Maironio lietuvių literatūros muziejuje užsuko pora pusamžių sutuoktinių, gyvenančių Jungtinėse Amerikos Valstijose. Vyriškis ieškojo šeimos šaknų, norėjo gauti žinių apie savo močiutę. Jis neklydo – Maironio namuose ši moteris buvo žinoma, nors informacijos apie ją tuo metu turėjome gana mažai. Istorija būtų taip ir pasibaigusi, bet sutuoktiniai man paliko trijų Maironio atvirlaiškių, rašytų svečio močiutei, kopijas. Nežinojau, kad egzistuoja tokia epistolika. Išžiūrinėjau, ištyrinėjau – kito akiai laiškeliai būtų gana blankūs, o muziejininkui svarbi net menkiausia detalė ar užuomina. Pralėkė keleri metai, su tais žmonėmis pasaulio platybėse pasimetėme, Maironio laiškų originalus jie pasiliko kaip šeimos relikviją. O mano pasąmonėje kažkas kirbėjo ir nedavė ramybės. Kai vis daugiau pradėta kalbėti apie Poeto jubiliejų – 150 metų gimimo sukaktį, kai keletą kartų iškilnojau archyvalijas, saugomas muziejuje, suskatau ką nors daugiau sužinoti apie moterį, kuriai Maironis prieš aštuonias dešimtis metų rašė laiškus. Traukiant siūlelį po siūlelio – pavyko! Pagalvojau, jog reiktų pabandyti sukurti trumpą romaną apie Poetą ir jo Beatričę, nieko tiksliai neįvardijant...

Kai sėdau rašyti, iš karto prisistatė Šešėlis, ir pati nežinau – iš kur? Ėmė mane keistai vedžioti. Pradėjus rašyti, mirė iškilioji Profesorė, tyrinėjusi Maironį. Ją labai gerbiau, drįsau su-

vesti su Poetu, nors šio žingsnio bijojau. Taip po truputį viskas jungėsi. Judėjimas buvo kitoks nei planavau. Visiškai prapuoliau tarp savo veikėjų, iš pradžių net nesiryžau pasidėti prieš akis Herojaus nuotrauką. Bet vėliau be jos neišsisukau – į rėmelius įdėdavau tai jauno, tai vyresnio Maironio fotografiją... Dirbau labai daug, kartais atrodydavo, jog jau susipainiojau, išsekau, bet po dienos kitos vėl sėsdavau prie kompiuterio. Planuotasis meilės romanas išskrido į dausas, radosi visai kita medžiaga – jau labai konkreti, dokumentinė, faktografinė. Perverčiau jos daugybę, peržiūrėjau apie Maironį viską, kas yra ir kitose Lietuvos archyvinėse institucijose, kas rašyta to meto spaudoje. Man buvo įdomu tyrinėti ir rašyti. Ar naudinga Maironiui – nežinau...

Iš kur mano drąsa rašyti apie didįjį Klasiką? Prisipažinsiu – bijojau... Tačiau jau daug metų praleidau Poeto namuose, jo erdvėje, prie jo daiktų, rankraščių – prie jo gyvenimo. Pasakiau sau – dabar arba niekada!

Stengiausi nieko neišgalvoti – visi siužetai paremti dokumentais, rankraščiais, prisiminimais, straipsniais. Kursyvu išskirtas tekstas yra autentiškas – paties Maironio, jo amžininkų, Profesorės. Žinoma, be rašančiojo interpretacijų nebūtų jokios knygos. Rodos, buvau gana atsargi – kad neįžeisčiau niekieno atminimo ir orumo. Tačiau negaliu atsakyti už Šešėlio poelgius – jis buvo užsispyręs ir labai savarankiškas...

ALDONA RUSECKAITĖ

Ru-122

ŠEŠĖLIS JMM: MAIRONIO GYVENIMO MENINIAI BIOGRAFINIAI ETIUDAI / ALDONA RUSECKAITĖ. – VILNIUS: LIETUVOS RAŠYTOJŲ SĄJUNGOS LEIDYKLA, 2012. – 292 P.

ISBN 978-9986-39-719-9

Dešimtoji Aldonos Ruseckaitės knyga, kurios pagrindinis veikėjas yra Maironis. Vaizduojamas paskutinysis poeto gyvenimo dešimtmetis, veiksmo gijos iš jo nusitęsia ir į ankstesnį laiką. Autorė, pasiremdama dokumentais, atskleidžia Maironio kaip žmogaus, kaip menininko, kaip dvasininko būties dramą, kai jau pasiekęs šlovę, oficialiai vadinamas tautos dainiumi, pranašu, jis patiria vienatvę, nuolatinę kūrybos kritiką, nuoskaudas iš savojo luomo ir valstybinės valdžios. Tačiau poeto tikėjimas gyvenimu stiprus ir jis iki pat mirties neapleidžia savo pareigų.

UDK 821.172(092)+821.172-1.09

Aldona Ruseckaitė

ŠEŠĖLIS JMM

/ Maironio gyvenimo meniniai biografiniai etiudai /

/ redaktorė Janina Riškutė / korektorė Virginija Savickienė

/ apipavidalino Vida Kuraitė / maketavo Dalia Kavaliūnaitė /

Viršelyje Aldonos Ruseckaitės nuotrauka „Maironio sodas“

2012 05 25. 10,8 apsk. leidyb. l. 855-oji leidyklos knyga.

Tiražas 1100. Išleido Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla,

K. Sirvydo 6, LT-01101 Vilnius. www.rsleidykla.lt / info@rsleidykla.lt

Spausdino „Standartų spaustuvė“,

Dariaus ir Girėno g. 39, LT-02189 Vilnius.

ALDONA RUSECKAITĖ
yra filologė, nuo 1976 metų dirba Maironio lietuvių literatūros muziejuje Kaune. Išleido penkias poezijos ir keturias prozos knygas, parengė keletą muziejinių archyvinių leidinių.

ISBN 978-9986-39-719-9
9 789986 397199